BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA SITA

Kikao cha Kumi na Nne – Tarehe 18 Februari, 2022

(Bunge Lilianza Saa Nane Mchana)

D U A

Spika (Mhe. Dkt. Tulia Ackson) Alisoma Dua

SPIKA: Waheshimiwa tukae.

Katibu!

NDG. NEEMA MSANGI – KATIBU MEZANI:

HATI ZA KUWASILISHA MEZANI

Hati zifuatazo ziliwasilishwa Mezani na:

NAIBU WAZIRI WA UJENZI (MHE. ENG. GODFREY K. MSONGWE):

Taarifa ya Mwaka na Hesabu zilizokaguliwa za Mfuko wa Barabara kwa Mwaka wa Fedha ulioshia tarehe 30 Juni, 2020 *(The Annual Report and Audited Accounts of the Roads Fund Board for the Financial Year ended 30th June, 2020)*

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO:

Maelezo ya Waziri wa Fedha na Mipango kuhusu Mapendekezo ya Nyongeza ya Bajeti ya Mwaka 2021/2022.

MHE. MARIAM N. KISANGI K.n.y. MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI:

Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti kuhusu Mapendekezo ya Nyongeza ya Bajeti ya mwaka 2021/ 2022.

MHE. KILUMBE S. NG'ENDA - MAKAMU MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA SHERIA NDOGO:

Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo kuhusu shughuli za Kamati kwa Mwaka 2021.

SPIKA: Ahsante sana Makamu Mwenyekiti. Katibu.

NDG. NEEMA MSANGI – KATIBU MEZANI:

MASWALI NA MAJIBU

SPIKA: Maswali Waheshimiwa Wabunge, tutaanza na Ofisi ya Waziri Mkuu, Mheshimiwa Mussa Ramadhani Sima, Mbunge wa Singida Mjini, sasa aulize swali lake.

Na. 159

Serikali Kutoa Muongozo kwa Vyama vya Wafanyakazi Nchini

MHE. MUSSA R. SIMA aliuliza:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kutoa muongozo kwa Vyama vya Wafanyakazi hasa Chama cha Walimu Tanzania (CWT) na kupunguza ada ya uanachama au kuondoa kabisa mfumo wa asilimia ili kuweka kiwango kitakachokubaliwa na wanachama wenyewe?

SPIKA: Mheshimiwa naibu Waziri, ofisi ya Waziri Mkuu, Mheshimiwa patrobass Katambi, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WENYE ULEMAVU (MHE. PASCHAL P. KATAMBI) alijibu: -

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri Mkuu, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mussa Ramadhani Sima, Mbunge wa Singida Mjini, kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, Vyama vya Wafanyakazi kikiwemo Chama cha Walimu Tanzania (CWT) vimeanzishwa kwa mujibu wa Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini Na. 6 ya mwaka 2004 ambayo ndiyo inayoongoza vyama vya wafanyakazi, vyama vya waajiri na mashirikisho vikiwa na lengo la kusimamia haki na maslahi ya wanachama wake ambao ni wafanyakazi walio katika sekta ya elimu.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa kifungu 47(c) cha sheria hiyo kimetoa sharti kwamba katiba za vyama lazima zieleze kuhusu ada ya uanachama au njia yoyote ya kuamua ada hiyo. Kwa mantiki hiyo, chama kupitia katiba yake na wanachama ndio wenye mamlaka ya kujadili na kukubaliana masuala ya ada za uanachama katika chama husika na siyo Serikali.

Mheshimiwa Spika, katiba ya Chama cha Walimu Tanzania (CWT) kupitia kifungu cha 23.1(c) kimetoa mamlaka kwa Mkutano Mkuu kufanya mabadiliko ya katiba kwa uamuzi wa theluthi mbili za wajumbe walio na haki ya kupiga kura. Hivyo kupitia mkutano huo, wanachama ndiyo walioamua kuhusu njia ya ukataji wa ada kwa asilimia mbili. Hivyo, kwa kutumia chombo hicho hicho wanachama wanaweza kuamua kuweka utaratibu mwingine wa ukataji wa ada husika bila kuvunja sheria. Ahsante.

SPIKA: Mheshimiwa Mussa Ramadhani Sima, swali la nyongeza.

MHE. MUSSA R. SIMA: Mheshimiwa Spika, ninakushukuru, nadhani kwa majibu haya ya Serikali

inanishawishi sasa kuja na Hoja Binafsi Bungeni ili tuwasaidie walimu, tuisaidie pia Serikali na vyama vya wafanyakazi.

Mheshimiwa Spika, Serikali imekiri kabisa kwamba kwa mujibu wa Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini kwamba vyama sasa na wanachama wanapanga ada yao ambayo watalipa wanachama.

Sasa nataka kujua; Serikali inapata wapi uhalali wa kukusanya ada za wanachama na kuwapa vyama hali ya kuwa wanajua wako baadhi ya watumishi, hasa walimu wanakatwa bila ridhaa yao?

Mheshimiwa Spika, swali la pili; kada ya ualimu ndiyo kada pekee sasa hivi ina vyama vitatu vinavyotetea haki za walimu. Kuna Chama cha Walimu ambacho kinatoza ada asilimia mbili; kuna Chama cha CHAKAMWATA ambacho kinatoza ada asilimia moja; lakini kuna Chama kingine cha KUWAHATA, chenyewe kimeweka *fixed amount* ya shilingi 5,000.

Mheshimiwa Spika, sasa Serikali haioni haja ya kuleta mwongozo ambao uta-*regulate* mwenendo wa vyama hivi ili sisi walimu tusiwe soko holela la watu kuja kujitafutia ujira kwenye nanihii yetu hii? Naomba majibu.

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WENYE ULEMAVU (MHE. PASCHAL P. KATAMBI): Mheshimiwa Spika, ahsante, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Mussa Ramadhani Sima, Mbunge wa Singida Mjini, kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, kwanza nimpongeze sana Mheshimiwa Sima, amekuwa mtetezi mzuri wa maslahi ya walimu, na yeye mwenyewe amewahi kuwa kiongozi katika vyama hivi vya walimu na kwa hiyo, nimpongeze yeye pamoja na walimu wenzake; Mwalimu Kassim Majaliwa

Majaliwa, Mwalimu Jenista Mhagama, Profesa Ndalichako na walimu wengine wengi pamoja na Mwalimu Spika ambaye leo tunaye hapa, Mheshimiwa Dkt. Tulia mwenyewe; nawapongeza sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nikienda kwenye jibu, hapa ni kweli kwamba suala hili linasimamiwa kwa mujibu wa sheria na ni Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini ya mwaka 2004. Sheria hii inatoa miongozo wa namna gani ambavyo vyama vya wafanyakazi vinaweza vikasimamia maslahi yake. Na ni takwa la Mkataba wa Kimataifa wa *ILO (International Labour Organisation)* Sheria Na. 3 katika mkataba huo katika kifungu cha tatu inaeleza kwamba vyama hivi viwe huru na vijiendeshe na kujitaribu vyenyewe, na Serikali anaendelea kuwa *regulator* tu.

Mheshimiwa Spika, sasa kwenye eneo la vyama kama alivyosema katika zile asilimia, vikao vikuu kwa mujibu wa katiba ndivyo vinakaa na kufanya maamuzi. Lakini hata hivyo, kwenye Chama hiki cha CHAKAMWATA tayari kimekwisha kusimamishwa na msimamizi wa masuala ya vyama vya wafanyakazi na kesi inaendelea, iko mahakamani.

Mheshimiwa Spika, pili, kwenye suala la Chama cha KUWAHATA ambacho wanachaji shilingi 5,000, wanaochajiwa ni wale tu ambao ni wanachama, kama siyo mwanachama hana haki ya kukatwa fedha hizo. Kwa hiyo tutafanya ufuatiliaji na tutashirikiana na Mheshimiwa Mbunge kuweza kuhakikisha haki za walimu zinalindwa kwa sababu walimu ndio nguzo kuu ambayo inatutengenezea Taifa letu, tunapata wataalam kutokana na walimu na walimu hawa ni wadau wa muhimu kwa Serikali hii ya Mama Samia Suluhu Hassan, na hatutawaacha, tutaendelea kutetea haki zao. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana, tunaendelea na swali la Ofisi ya Rais, TAMISEMI, Mheshimiwa Dkt. Christine Gabriel Ishengoma, Mbunge wa Viti Maalum sasa aulize swali lake.

Na. 160

Kutatua Upungufu wa Wataalamu wa Afya – Morogoro

MHE. DKT. CHRISTINE G. ISHENGOMA aliuliza:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kutatua tatizo la upungufu wa wataalamu wa afya hasa ma-*nurse* katika Vituo vya Afya na Zahanati Mkoani Morogoro?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, Mheshimiwa Dkt. Dugange majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE) alijibu: -

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Christine Gabriel Ishengoma, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2020/2021 Serikali iliajiri watumishi 2,726 wa kada mbalimbali za afya na kuwapeleka kwenye Halmashauri zote 184 ambapo Mkoa wa Morogoro ulipata jumla ya watumishi 156 ambao walipelekwa katika zahanati, vituo vya afya na hospitali.

Mheshimiwa Spika, mpango wa Serikali ni kuendelea kuajiri wataalam wa afya na kuwapeleka vituoni nchini kote. Ahsante.

SPIKA: Ahsante sana, Mheshimiwa Dkt. Christine Ishengoma swali la nyongeza.

MHE. DKT. CHRISTINE G. ISHENGOMA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana, licha ya majibu mazuri niliyoyapata kutoka Serikalini, naomba kuuliza maswali mengine madogo mawili.

Mheshimiwa Spika, swali la kwanza; je, kuna mkakati gani wa kutatua tatizo la upungufu wa dawa unaojitokeza kwenye Mkoa wa Morogoro?

Mheshimiwa Spika, swali la pili; je, kuna mkakati gani wa Serikali kukabiliana na changamoto zinazojitokeza kwenye upande wa chanjo, hasa chanjo za akina mama wajawazito na watoto wachanga ambao unajitokeza Mkoani Morogoro, hususan Manispaa ya Morogoro? Ahsante.

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Dkt. Christine Gabriel Ishengoma, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, mkakati wa kutatua changamoto za upatikanaji wa baadhi ya dawa katika vituo vyetu, kwanza Serikali imeongoza bajeti ya dawa inayopelekwa Bohari ya Dawa *(MSD)* kwa zaidi ya mara saba na hivi sasa Serikali ilishapeleka *MSD* takribani shilingi bilioni 300 kwa ajili ya dawa, lakini pia mpango umewekwa kupeleka angalau kila mwezi shilingi bilioni 15 ili kuhakikisha kwamba dawa zinapatikana.

Mheshimiwa Spika, mpango wa pili ni kuhakikisha kwamba dawa zinazonunuliwa na kupelekwa kwenye vituo vyetu zinatumika ipasavyo na kuepuka matumizi mabaya ya dawa kwa maana ya upotevu wa dawa, lakini pia na fedha zitokanazo na uchangiaji wa huduma za dawa.

Mheshimiwa Spika, kuhusiana na mkakati wa kukabiliana na changamoto za chanjo katika Mkoa wa Morogoro. Kwanza naomba nipokee hoja ya Mheshimiwa Mbunge na baada ya hapa nitajifunza changamoto ni zipi ili tuweze kuona namna ya kwenda kuzitatua. Lakini jambo la muhimu ni kwamba ni haki ya msingi ya watoto na akina mama kupata chanjo na Serikali imeendelea kuhakikisha

chanjo zinapatikana ili kuboresha huduma za wananchi. Ahsante.

SPIKA: Mheshimiwa Yustina Rahhi, swali la nyongeza.

MHE. YUSTINA A. RAHHI: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana na mimi kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza.

Mheshimiwa Spika, Serikali imejenga hospitali za Halmashauri katika Halmashauri za Wilaya za Mbulu na Babati, na kwa sehemu kubwa hospitali hizo zimekamilika. Sasa Serikali inapeleka lini watalaam kulingana na ikama, lakini vilevile na vifaatiba? Ahsante.

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, ahsante sana, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Rahhi, Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, ujenzi wa Hospitali za Halmashauri ni hatua moja ya kusogeza huduma za afya karibu zaidi na wananchi, lakini hatua ya pili ni kupeleka watendaji, kwa maana ya watumishi wa kada mbalimbali za afya, vifaatiba, lakini pia na kupeleka dawa.

Kwa hiyo, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba baada ya ujenzi wa hospitali hizo mpango wa Serikali ni kuendelea sasa kupeleka wataalam ili huduma ziendelee kutolewa kwa wananchi.

SPIKA: Mheshimiwa dennis Londo swali la nyongeza.

MHE. DENNIS L. LONDO: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa kuna upungufu mkubwa sana wa kada ya uuguzi na madaktari katika vituo vyetu vya afya na zahanati zetu, na kwa kuwa tunaona kuna wimbi kubwa la wastaafu wa kada hizo wanaopewa barua za kustaafu kila siku.

Je, Serikali haioni umefika wakati sasa wa TAMISEMI kukaa na Wizara ya Utumishi ama kuwaongezea mkataba watumishi hawa ama kutoa fursa ya kutoa ajira ku-*replace* hawa watu ambao wanaondoka kwenye ajira kwa sababu bado wanakuwa kwenye bajeti ya ...?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, ahsante sana, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Dennis Londo, Mbunge wa Mikumi, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kumekuwa na upungufu wa watumishi kwenye vituo vyetu, lakini jitihada za wazi za Serikali zimeendelea kuonekana, kwanza kwa kuajiri watumishi katika vituo hivyo. Kwa mwaka uliopita Serikali iliajiri zaidi ya watumishi 2,726 wa kada za afya na kuwasambaza nchini kote.

Mheshimiwa Spika, lakini upungufu huu wa watumishi pia unatokana na kasi kubwa ya Serikali ya kujenga zahanati, vituo vya afya na hospitali. Kwa sababu idadi sasa ya vituo hivyo imekuwa kubwa na *automatically* upungufu wa watumishi unaonekana. Kwa hiyo ni hatua nzuri sana kwanza ya kusogeza huduma kwa wananchi, lakini hatua ya pili ni kupeleka watumishi hao.

Mheshimiwa Spika, kuhusiana na kuwaongezea mkataba waliostaafu; tunafikiri ni busara kwa sababu kuna vijana wengi wamehitimu masomo ya utabibu, ya uuguzi, ni vyema wakaajiriwa badala ya kuongeza mikataba ya wale

ambao wamefika umri wa kustaafu kwa mujibu wa sheria. Kwa hiyo, tutaendelea kuhakikisha kwamba fursa za ajira zikitokea vijana wanajiriwa kwenda kupunguza mapengo ya watumishi katika kada za afya. Ahsante.

SPIKA: Ahsante sana.

Waheshimiwa Wabunge, leo muda wetu umebana sana, mtu anayepewa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza nenda moja kwa moja kwenye swali kwa sababu leo mtu atakalishwa kama anauliza swali refu ataitwa Mbunge mwingine ili apewe hiyo nafasi.

Mheshimiwa Venant Daud Protas, Mbunge wa Igalula, sasa aulize swali lake.

Na. 161

Serikali Kumalizia Maboma Yaliyojengwa kwa Nguvu za Wananchi

MHE. VENANT D. PROTAS aliuliza:-

Je, Serikali ina mkakati gani wa kumalizia maboma yaliyojengwa kwa nguvu za wananchi kwa ajili ya elimu, afya na polisi?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMi, Mheshimiwa Dkt. Dugange majibu.

NAIBU WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE) alijibu: -

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais, TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Venant Daud Protas, Mbunge wa Jimbo la Igalula kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, Serikali inatambua uwepo wa maboma 1,715 ya zahanti na vituo vya afya yaliyoanzishwa

kwa nguvu za wananchi ambayo yanahitaji jumla ya shilingi bilioni 98.7 kwa ajili ya ukamilishaji wake. Aidha, katika sekta ya elimu kuna jumla ya maboma 12,101 ambayo yanahitaji jumla ya shilingi bilioni 183.5 kwa ajili ya ukamilishaji wake.

Mheshimiwa Spika, katika Bajeti ya mwaka 2021/2022 Serikali imetenga shilingi bilioni 43.8 kwa ajili ya ukamilishaji wa maboma ya zahanati na vituo vya afya ambapo hadi kufikia Desemba, 2021 shilingi bilioni 29.5 zimepelekwa kwa ajili ya ukamilishaji wa maboma hayo. Aidha, katika mwaka wa fedha 2021/22 Serikali imetenga shilingi bilioni 79 kwa ajili ya ukamilishaji wa maboma ya madarasa na maabara ambapo fedha hizo tayari zimekwishapelekwa.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2021/2022 Serikali imetenga shilingi bilioni mbili kwa ajili ya ujenzi na ukarabati wa vituo vya polisi 63 vilivyoanzishwa na wananchi kwa ajili ya kuimarisha huduma za usalama wa raia na mali zao katika maeneo yao ambapo hadi kufikia Desemba, 2021 shilingi bilioni 1.85 zimekwishatolewa sawa na asilimia 85. Mkakati wa Serikali ni kuendelea kutenga fedha kwa awamu. Ahsante.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Daud Protas swali la nyongeza.

MHE. VENANT D. PROTAS: Mheshimiwa Spika, ahsante, kwanza mimi nimpongeza Mheshimiwa Waziri kwa majibu mazuri na tunakiri kabisa kwamba wameleta fedha.

Nina maswali mawili ya nyongeza; la kwanza, mwaka 2017 Mheshimiwa Waziri Mkuu alikuja katika Kata ya Goweko, Kijiji cha Imalakaseko kulikuwa na wodi ambayo walianzisha wananchi, aliahidi ataleta shilingi milioni 80 tangu mwaka 2017 mpaka leo hazijafika? Lakini vilevile aliyekuwa Waziri wa TAMISEMI Selemani Jaffo mwaka 2019 alikuja katika Kata ya Igalula wodi ipo pale wananchi walianzisha aliahidi ataleta fedha mpaka leo, halikadhalika na kata zingine.

Mheshimiwa Spika, nataka nijue nini kauli ya Serikali kulinda ahadi za viongozi endapo wanatoa ahadi na hazitekelezeki kwa wakati?

Swali langu la pili ni mkakati gani Serikali sasa itatoa kumaliza maboma yote ili kuwatia nguvu na moyo wananchi ambao wamejitoa kuisaidia Serikali? Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Rais, TAMISEMI majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. DKT. FESTO J. DUGANGE): Mheshimiwa Spika, ahsante, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Daud Protas Venant, Mbunge wa Jimbo la Igalula kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kauli ya Serikali ni kwamba ahadi zote za Viongozi wetu wa Kitaifa ni lazima zitatekelezwa na nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba ahadi hii ya milioni 80 ya Mheshimiwa Waziri Mkuu tutapeleka fedha hizi kabla ya mwisho wa mwaka wa fedha 2021/2022. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini kuhusu na suala la mkakati wa umaliziwaji wa maboma katika jibu langu la msingi nimeeleza namna ambavyo Serikali kwanza imepeleka fedha nyingi kwenye maboma, lakini kuyatambua maboma yote zaidi ya 1700. Lakini tatu tunatafuta fedha na kupeleka kwa awamu kwa ajili ya kukamilisha maboma hayo.

Mheshimiwa spika, kwa hiyo nimuhakikishie Mheshimiwa Mbunge na Waheshimiwa Wabunge wote kwamba mkakati wa Serikali uko thabiti na tutaendelea kuyakamilisha maboma hayo kupitia mapato ya ndani na mapato ya Serikali Kuu. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Wizara ya Uwekezaji, Viwanda na Biashara, Mheshimiwa Timotheo Paul Mnzava, Mbunge wa Korogwe Vijijini sasa aulize swali lake.

Na.162

Kufufua Kiwanda cha Tembo Chipboard Korogwe

MHE. TIMOTHEO P. MNZAVA aliuliza:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kufufua Kiwanda cha *Tembo Chipboard* kilichopo Kata ya Mkumbara Wilayani Korogwe?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Uwekezaji, Viwanda na Biashara, Mheshimiwa Exaud Kigahe majibu.

NAIBU WAZIRI WA UWEKEZAJI, VIWANDA NA BIASHARA alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Uwekezaji, Viwanda na Biashara naomba kujibu swali la Mheshimiwa Timotheo Paul Mnzava, Mbunge wa Korogwe Vijijini kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, *Tembo Chipboards Limited* ni kiwanda kilichokuwa kikimilikiwa kwa ubia kati ya Serikali ikiwa na hisa asilimia 80 na Kampuni ya *Grewalls Saw Mills* asilimia 20. Mnamo tarehe 13 Aprili, 2004 Serikali ilibinafsisha kiwanda hicho kwa kuuza hisa zake zote asilimia 80 kwa mwekezaji wa kampuni ya *MELJON Bf* ya Uholanzi na baadaye tarehe 13 Machi 2015 Kampuni ya *Grewalls Saw Mills* ilisaini makubaliano na *MELJON Bf* kwa kuuza hisa zake asilimia 20. Hivyo kampuni ya *MELJON Bf* iliendelea kuwa mmiliki wa kiwanda kwa asilimia 100.

Mheshimiwa Spika, kufuatia zoezi la ubinafsishaji wa viwanda, mwekezaji *MELJON Bf* alitakiwa kuwekeza kulingana na mkataba. Kutokana na uwekezaji huo kutofanyika, tarehe 16 Oktoba, 2018 Serikali kupitia Ofisi ya Msajili wa Hazina ilifanya maamuzi ya kukirejesha kiwanda na mwekezaji alipewa barua ya kuvunja mkataba.

Mheshimiwa Spika, Msajili wa Hazina anamalizia taratibu za kukirejesha kisheria kiwanda hiki Serikalini. Urejeshaji huu ukikamilika ndipo uwekezaji mpya utafanyika ili kuwezesha kukifufua kiwanda hicho. Nakushukuru sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Thimotheo Mnzava, swali la nyongeza.

MHE. TIMOTHEO P. MNZAVA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru sana; pamoja na majibu ambayo nina uhakika hayatawafurahisha wala kuwaridhisha watu wa Korogwe naomba kuuliza maswali madogo mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Spika, jambo la kwanza, jambo hili ni la muda mrefu sana na muwekezaji huyu hana uwekezaji wowote ambao ameufanya kwenye eneo lile, wapo wafanyakazi wa zamani wanadai, lakini pia wapo wawekezaji wengi wanajitokeza wanakitaka kiwanda hiki.

Nataka Serikali iniambie ni lini sasa zoezi la kurudisha kiwanda hiki rasmi itakamilika ili kuwezesha uwekezaji mwingine?

Mheshimiwa Spika, lakini swali la pili; kwa kuwa kuna malalamiko ya madai waliokuwa wafanyakazi kwenye eneo lile na kiwanda hiki ni muhimu kwa uchumi kwa watu Korogwe. Mheshimiwa Waziri atakuwa tayari baada ya Bunge hili, Wizara ya Viwanda inayosimamia Sera, Ofisi ya Msajili wa Hazina na watu wa Maliasili waliokuwa wanakisimamia kiwanda hiki, tufanye ziara kwenda Korogwe tukazungumze kule namna nzuri ya kukikwamua kiwanda hiki kiweze kuwasaidia watu wa Korogwe? Nakushukuru sana. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Uwekezaji, Viwanda na Biashara majibu.

NAIBU WAZIRI WA UWEKEZAJI, VIWANDA NA BIASHARA: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali mawili ya

nyongeza ya Mheshimiwa Thimotheo Mnzava, Mbunge wa Korogwe Vijijini kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza nimshukuru sana Mheshimiwa Thimotheo Mnzava kwa vile ambavyo anafuatilia sana maendeleo ya jimbo lake hususan katika sekta ya viwanda.

Mheshimiwa Spika, ni kweli jambo hili limekuwa la muda mrefu kama alivyosema tangu mwaka 2018 na kimsingi kama unavyojua kwa viwanda vyote ambavyo vilikuwa vimebinafsishwa kulikuwa na mikataba ambayo lazima Serikali iwe na uhakika inavyofanya urejeshwaji wake ili kusiwe na matatizo mengine ya kuingia utata kati ya wawekezaji hawa. Kwa hiyo, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba taratibu za kisheria zikikamilika mapema iwezekavyo uwekezaji mpya katika kiwanda hiki utafanyika.

Mheshimiwa Spika, kuhusu swali la lake pili, nimuahidi Mheshimiwa Mbunge sisi kama Wizara ya Viwanda na Biashara, Serikali ina nia ya dhati kuhakikisha tunakwamua au tunaendeleza sekta ya viwanda. Tutaambatana baada ya Bunge hili tutawasiliana ili tuweze kufanya ziara na kuongea na wananchi wa Korogwe Vijijini ili tuone namna gani ya kusaidia kufufua kiwanda hiki muhimu kwa ajili ya maendeleo ya Jimbo la Korogwe Vijijini. Nakushukuru sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana, Mheshimiwa Rashid Shangazi swali la nyongeza.

MHE. RASHID A. SHANGAZI: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa nafasi hii.

Mheshimiwa Spika, kiwanda kinachotajwa hapo malighafi yake inatoka katika Shamba la Misitu Shume ambayo ipo Lushoto na ninavyo fahamu mimi kiwanda hiki kwa sasa Msajili wa Hazina amekikodisha kwa mwekezaji mdogo wa pale Korogwe.

Je, kwa nini wasiboreshe mkataba ulipo sana na mwekezaji huyu mdogo ili angalau kuweza kuwasaidia wananchi wa Korogwe na Lushoto kwa ujumla?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Uwekezaji, Viwanda na Biashara majibu.

NAIBU WAZIRI WA UWEKEZAJI, VIWANDA NA BIASHARA: Mheshimiwa Spika nakushukuru sana, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Rashid Shangazi, Mbunge wa Mlalo kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli Serikali wakati inaangalia namna ya kuweza kukifufua kiwanda hiki ilikodisha kwa mwekezaji anayezalisha nguzo ambazo kama anavyosema Mheshimiwa Mbunge zinatoka Lushoto.

Kwanza nia ni kuona kile kiwanda hakiharibiki kwa maana miundombinu ile iweze kuendelea kuwa bora. Lakini kama nilivyosema kwa sababu bado hatujamaliza mchakato wa kukirudisha rasmi Serikalini kwa hiyo hatuwezi kumpa mwekezaji mwingine mpaka tukamilishe taratibu za kisheria ili tusiwe na migogoro mingine na wawekezaji ambao wataingia katika kiwanda hivho. Nakushukuru sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Wizara ya Maliasilia na Utalii, Mheshimiwa Angelina Adam Malembeka, Mbunge wa Viti Maalum sasa aulizwe swali lake.

Na. 163

Utaratibu wa Kufuga Wanyamapori

MHE. ANGELINA ADAM MALEMBEKA aliuliza:-

Fursa zimetolewa kwa watu binafsi kuanzisha ranchi, mashamba na bustani za wanyamapori.

Je, ni wanyama wa aina gani wanaruhusiwa kufugwa na utaratibu gani unaotumika kuwapata na Serikali ina

mkakati gani kuhakikisha wanyama hao hawasafirishwi kwenda nje ya nchi?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maliasili na Utalii, Mheshimiwa Mary Masanja majibu.

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII alijibu:-

Mheshimiwa Spika, ahsante kwa niaba ya Waziri wa Maliasili na Utalii naomba kujibu swali la Mheshimiwa Angelina Adam Malembeka, Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ufugaji wanyamapori katika ranchi, mashamba na bustani za wanyamapori unasimamiwa na Sheria ya Kuhifadhi Wanyamapori Na. 5 ya mwaka 2009 na Kanuni za Usimamizi wa Maeneo ya Ufugaji Wanyamapori za mwaka 2020. Kwa yeyote anayehitaji kufuga atapaswa kuwa na leseni inayotolewa na Kamishna wa Uhifadhi wa Mamlaka ya Usimamizi wa Wanyamapori Tanzania *(TAWA)* kwa kufuata vigezo vilivyowekwa.

Mheshimiwa Spika, wanyamapori aina zote wanaruhusiwa kufugwa kwa kuzingatia vigezo vilivyowekwa mfano, aina ya mnyamapori, ukubwa wa eneo, na upatikanaji wa chakula na bei zake zimeainishwa katika jedwali la sita la Kanuni za Usimamizi wa Maeneo ya Ufugaji Wanyamapori za mwaka 2020.

Mheshimiwa Spika, kutokana na Tamko la Serikali lililotolewa katika Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, tarehe 25 Mei, 2016 kuhusu zuio la biashara ya usafirishaji wa wanyamapori hai nje ya nchi, leseni zote zinazohusu usafirishaji wa wanyamapori hai nje ya nchi zilizuiliwa.

Aidha, ulinzi katika malango ya kutokea ikiwa ni viwanja vya ndege, bandari, barabara na mipaka ya nchi umeimarishwa ili kuhakikisha hakuna wanyamapori au nyara inayosafirishwa bila kibali ama leseni. Ahsante. (*Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Angelina Adam Malembeka, swali la nyongeza.

MHE. ANGELINA A. MALEMBEKA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa fursa ya kuuliza maswali ya nyongeza. Kwanza nimpongeze Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu mazuri yanayoeleweka na ambayo yamenijenga zaidi.

Mheshimiwa Spika, maswali yangu mawili ni kwamba; kwa kuwa fursa kwa watu binafsi ya kuanzisha ranchi, mashamba na bustani za wanyamapori imetolewa.

Je, hadi sasa ni watanzania wangapi wamepata fursa hiyo?

Lakini swali la pili nilitaka kujua, kutokana na utaratibu huo hadi sasa hivi Serikali imepata faida kiasi gani? Ahsante. (*Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maliasili na Utalii majibu.

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Spika, ahsante, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Angelina Adam Malembeka, Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwa sasa jumla ya ma-*butchery* 71 ambayo yamekwisha sajiliwa na yanafanya kazi na kwa ujumla sasa siwezi kujua idadi lakini wamiliki ni pamoja na kuwa na leseni na kwa sasa hivi leseni zilizosajiliwa ni 71. Lakini pia faida zake tulizozipata ni pamoja na kupokea mapato jumla ya shilingi 229,500,000; lakini pia tumeweza kuongeza ajira kwa wananchi ikiwemo Madaktari wa Mifugo ambao wanapaswa kuajiriwa kwa kila mwenye *butchery* au shamba, bustani au ranchi ili kuwezesha hawa wanyama kupata huduma za kitabibu. Lakini pia tumeongeza ajira katika wahudumu wanao wahudumia hao wanyamapori ambao wapo katika ranchi hizo ama bustani. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Abeid Ramadhani Ighondo, Mbunge wa Singida Kaskazini sasa aulize swali lake.

Na. 164

Mchakato w Kukamilisha Msitu wa Mgori Kuwa Hifadhi ya Taifa

MHE. ABEID R. IGHONDO aliuliza:-

Wananchi wa Kata za Mgori, Mughungu na Ngimu Jimbo la Singida Kaskazini wapo tayari kukabidhi Msitu wa Mgori kwa Serikali kuwa Hifadhi ya Taifa.

Je, mchakato wa Serikali kukamilisha zoezi hilo umefikia wapi na faida gani wananchi watazipata kwa msitu huu kuwa hifadhi?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maliasili na Utalii, majibu.

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII alijibu:-

Mheshimiwa Spika, ahsante, kwa niaba ya Waziri wa Maliasili na Utalii naomba kujibu swali la Mheshimiwa Abeid Ramadhani Ighondo, Mbunge wa Singida Kaskazini kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Maliasili na Utalii inapenda kupongeza jitihada zote zilizochukuliwa na Serikali katika ngazi ya Vijiji, Wilaya na Mkoa pamoja na Mheshimiwa Mbunge katika kuhakikisha Msitu wa Mgori ambao ni makazi ya wanyamapori wadogo na wakubwa hususani tembo unahifadhiwa.

Mheshimiwa Spika, hatua iliyofikia mpaka sasa ni mchakato wa kupata Tangazo la Serikali ili kuutambua msitu huo kama hifadhi. Rasimu ya kwanza ya Tangazo la Serikali imetolewa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali tarehe 4 Februari, 2022. Tangazo hilo litadumu kwa siku 90 kabla ya

kutolewa tangazo la mwisho ambalo litatoa idhini kwa Wakala wa Huduma za Misitu Tanzania *(TFS)* kusimamia msitu huo.

Mheshimiwa Spika, faida za kuhifadhi msitu huu wenye ukubwa wa hekta 49,000 ni pamoja na: -

(i) Kuweka hali ya hewa nzuri kwa Mkoa wa Singida wenye misitu michache sana ya hifadhi na kuwezesha upatikanaji wa mvua hivyo kusaidia kwenye ukuaji wa sekta nyingine kama kilimo, ufugaji na maji;

(ii) Lakini vilevile utunzaji wa mazingira na vyanzo vya maji;

(iii) Lakini pia uwepo wa baioanuai nyingi za mimea ya asili na makazi ya wanyamapori kama tembo na wengine hivyo, kuchochea shughuli za utalii;

(iv) Sambamba na hilo kuwepo kwa fursa za ufugaji nyuki kwa wenyeji ili kuwaongezea kipato.

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Abeid Ramadhani swali la nyongeza.

MHE. ABEID R. IGHONDO: Mheshimiwa Spika, nakushukuru, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, nitoe pia shukrani zangu za dhati kwa hatua hiyo iliyofikiwa ambapo sasa wanyama kama vile tembo, twiga, swala na wengineo wameongezeka sana. Sasa naomba kuliza maswali mawili madogo ya nyongeza.

Mheshimiwa Spika, swali la kwanza, je ni kwa namna gani sasa wananchi wanaozunguka msitu ule wameshirikishwa ikiwa ni pamoja na kupewa elimu ili kuepusha migogoro na migongano isiyokuwa na lazima inayoweza kujitokeza? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini pili, je, Serikali inatoa *commitment* gani wakati wa kutoa tangazo sasa la kuumiliki

ule msitu, kupeleka mizinga ili wananchi waone fursa yaani wanufaike na zile fursa zinazotokana na huo msitu ili nao wawe sehemu ya kuutunza huu msitu? Naomba kuwasilisha. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Naibu Waziri wa Maliasili na Utalii majibu.

NAIBU WAZIRI WA MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Spika, ahsante, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Abeid Ramadhani, Mbunge wa Singida Kaskazini kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kama nilivyojibu kwenye majibu yangu ya msingi ni kwamba Serikali tumeendelea kupongeza Serikali za Vijiji, Wilaya na Mikoa kwa hatua ambayo wamefikia kwamba maamuzi waliyoyafanya kwanza ni mazuri; lakini pia nimuondoe wasiwasi Mheshimiwa Mbunge kwamba tutakapokuwa tumeshakamilisha tangazo na kuwa na *GN* ya eneo lile basi tutaanza kuelimisha wananchi wanaozunguka maeneo hayo kuangalia na kuona faida za kuhifadhi huo msitu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini pia faida nyingine zinazopatikana katika maeneo hayo ikiwemo kuhamasisha wananchi kujiendeleza na faida ya ufugaji nyuki ili kuweza kupata zao la asali lakini kwa wakati huo huo tunaweza tukaendelea kutangaza utalii na likawa eneo mojawapo la kuhamasisha watu kwenda kutembelea katika maeneo hayo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika hizi zote ni faida kwa wananchi na watarajie kwamba watafaida nae neo hili kwa sababu uhifadhi ni moja ya maeneo ambayo tunaendelea kuhamasisha nchini kote. Ahsante. (*Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Wizara ya Elimu Sayansi na Teknolojia, Mheshimiwa Mheshimiwa Edwin Enosy Swalle, Mbunge wa Lupembe sasa aulize swali lake.

Na. 165

Changamoto za Kuendeleza Mfuko wa Elimu wa Bodi ya Mikopo

MHE. EDWIN E. SWALLE aliuliza:-

Je, tangu kuanzishwa kwa Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu, kuna changamoto gani katika kukuza na kuendeleza Mfuko wa Elimu ya Bodi ya Mikopo ili kukopesha wanafunzi wengi zaidi.

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Elimu, Sayansi na Teknolojia, Mheshimiwa Kipanga, majibu.

NAIBU WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Elimu, Sayansi na Teknolojia napenda sasa kujibu swali la Mheshimiwa Edwin Enosy Swalle, Mbunge kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, ni azma ya Serikali kukuza na kuendeleza Mfuko wa Elimu ya Bodi ya Mikopo ili kukopesha wanafunzi wengi zaidi. Katika kutimiza azma hiyo, Serikali imekuwa ikiongeza fedha za bajeti ya mikopo ya wanafunzi wa elimu ya juu kila mwaka. Kwa mfano, katika mwaka wa fedha 2021/2022 Serikali ilitoa kiasi cha shilingi bilioni 570 kwa ajili ya mikopo ya wanafunzi wa Elimu ya Juu ikiwa ni ongezeko la shilingi bilioni 106 kutoka shilingi bilioni 464 ya mwaka 2020/2021.

Mheshimiwa Spika, pamoja na jitihada hizo za Serikali, kumekuwepo na changamoto kadhaa katika kukuza na kuendeleza Mfuko wa Elimu ya Bodi ya Mikopo ambazo zinazotokana na mambo yafuatayo; jambo la kwanza baadhi ya wanufaika wa mikopo iliyoiva kutojitokeza na kurejesha kwa hiari mara baada ya kumaliza masomo. Lakini kambo la pili baadhi ya waajiri kutowasilisha kwa wakati orodha ya waajiriwa wapya ambao ni wanufaika wa mikopo

na wengine kuchelewa kuwasilisha makato ya fedha kwa wakati kutokana na wanufaika ambao ni waajiriwa wao.

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Bodi ya Mikopo imeendelea kutoa elimu kwa wanufaika na waajiri ili kuhamasisha urejeshaji wa mikopo kwa hiari na kwa kuzingatia matakwa ya kisheria. Vilevile imeendelea kuimarisha kaguzi kwa waajiri pamoja na kuwashirikisha wadau wa kimkakati kama *BRELA* na Mifuko ya Hifadhi ya Jamii ili kubaini wanufaika wapya na kuongeza kasi ya urejeshaji mikopo iliyoiva kwa lengo la kukuza na kuendeleza Mfuko wa Elimu ya Bodi ya Mikopo ili kukopesha wanafunzi wengi zaidi. Nakushukuru. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Edwin Swalle, swali la nyongeza.

MHE. EDWIN E. SWALLE: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kunipa nafasi, lakini pia niipongeze sana Serikali ya Mheshimiwa Rais Samia Suluhu Hassan kwa kuendelea kuongeza fedha nyingi sana kwa wasomi wa elimu ya juu. Kwa taarifa tu ni kwamba kati ya uamuzi mkubwa na wa kihistoria uliofanywa mwaka jana na Serikali, ilikuwa ni kusitisha tozo ya asilimia sita na riba ya asilimia 10 kwenye mikopo ya elimu ya juu jambo hili lilikuwa ni ni jambo la kheri sana.

Mheshimiwa Spika, ninayo maswali mawili ya nyongeza swali la kwanza; kwa kuwa Serikali ilisitisha *fine* ya asilimia sita na riba ya asilimia 10, lakini imesitisha kwa kutoa tamko ndani ya Bunge lako na sheria haijafutwa. *(Makofi)*

Je, Serikali haioni haja sasa ya kuleta hii sheria Bungeni, ili iweze kufutwa kabisa? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jambo la pili; kwa kuwa baada ya tamko hili la Serikali la kusitisha *fine* na riba ya asilimia sita na asilimia 10, watu wengi wamejitokeza kwenda kulipa fedha kwenye Bodi ya Mikopo. Lakini wamekuwa wakisumbuliwa kwamba walipe na madeni ya nyuma kabla ya tamko hilo la Serikali.

Ninaomba kauli ya Serikali kusitishwa kwa ulipaji wa riba ya asilimia sita na *fine* ya asilimia 10, inahusu madeni ya kuanzia lini kwa wananchi wa Tanzania? Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Elimu, Sayansi na Teknolojia majibu.

NAIBU WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Spika, ahsante naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Swalle, Mbunge wa Lupembe kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza nimpongeze sana Mbunge kwa kuwapigania Watanzania wote, lakini vilevile tupokee shukurani zake kwa Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania baada ya kuona changamoto ya tozo hizi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwenye eneo la kwanza la sheria nimtoe hofu Mbunge na Bunge lako Tukufu pamoja na kwamba Sheria ile bado haijaletwa hapa Bungeni, lakini bado utendaji wake haulazimishi uwepo wa tozo zile. Kwa hiyo, hata kama haitakuja bado katika utendaji wetu kwa sababu kanuni ndio ambayo inampelekea Mheshimiwa Waziri aweze kuweka kiwango gani cha tozo hizo za kulipwa. Kwa hiyo, nimtoe wasiwasi tunakwenda kufanya tathmini ya kina kwenye eneo hilo la sheria, kama tukiona kuna haja ya kuzileta hapa Bungeni tutaweza kuzileta kwa ajili ya marekebisho. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini eneo la pili ni eneo la madeni; ninaomba nimhakikishie Mbunge baada ya kauli ile ya kuondoa tozo zile pale pale makato yale yote kwa yule ambaye atakayekuwa hajalipa, hakupaswa kulipa tena na wale ambao wanaokuja baadae nao vilevile hawakupaswa kulipa. Kwa hiyo, kwa namna yoyote ile kama kuna mtu anaona kwamba anadaiwa hayo madeni ya nyuma basi tupate taarifa zake ili tuweze kuzifanyia kazi, lakini kwa mujibu wa sheria pamoja na tamko lile siku ile ile tulipozungumza

hapa Bungeni makato yale na madeni yale yali-*seize automatically*. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi, Mheshimiwa Dkt. Ritta Enespher Kabati, Mbunge wa Viti Maalum sasa aulize swali lake.

Na. 166

Ahadi ya Kuhamisha Gereza la Mkoa – Iringa

MHE. DKT. RITTA E. KABATI aliuliza:-

Je, ni lini Serikali itatekeleza ahadi yake ya kuhamisha Gereza la Mkoa wa Iringa ili kuondoa muingiliano uliopo kati ya Gereza hilo na Hospitali ya Mkoa wa Iringa?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, Mheshimiwa Jumanne Sagini.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi napenda kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Ritta Enespher Kabati, Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Serikali bado ina mpango wa kuhamisha Gereza hilo kwani eneo kwa ajili ya kuhamishia Gereza hilo, lilishapatikana maeneo ya Mlolo na Mbunge anafahamu jambo hilo. Kwa kuanzia Jeshi la Magereza lilishafungua kambi ijulikanayo kwa jina la Kambi ya Mlolo. Katika kambi hii zimejengwa nyumba 20 za watumishi na mabweni manne, kwa kutumia bajeti kidogo iliyokuwa inatengwa na Serikali kupitia vyanzo vya ndani vya Jeshi.

Mheshimiwa Spika, changamoto kubwa iliyokuwepo ni ufinyu wa bajeti hali inayopelekea kushindwa kutekeleza mpango huu. Aidha, kwa sasa gharama za ujenzi wa Gereza hilo zimeshaanza kupitiwa upya ili ziweze kuwekwa katika

Mpango wa Maendeleo kwa bajeti ya mwaka wa fedha 2022/2023.

Mheshimiwa Spika, Serikali inapenda kutoa pongezi nyingi kwa Mkuu wa Mkoa wa Iringa kwa juhudi zake kupitia Mkuu wa Magereza wa Mkoa ambapo amekuwa mstari wa mbele kufuatilia maendeleo ya mpango huu. Aidha, natoa rai kwa wadau mbalimbali wa maendeleo waweze kujitokeza kuunga mkono juhudi za Serikali katika utekelezaji wa mpango huu. Nashukuru. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana, Mheshimiwa Ritta Kabati swali la nyongeza.

MHE. DKT. RITTA E. KABATI: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi na nishukuru sana majibu ya Naibu Waziri japokuwa yamekuwa ni hayo hayo muda mrefu.

Mheshimiwa Spika, changamoto iliyopo katika muingiliano huu wa hospitali na magereza kwa kweli unatesa sana wananchi wa Mkoa wa Iringa. Kiasi kwamba barabara ile imefungwa ambayo inaingilia hospitali kuna wakati wafungwa wakitolewa, *ambulance* inashindwa kupita inazunguka mzunguko mrefu sana kumuwahisha mgonjwa hospitali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini kwa kuwa tulipokaa katika kikao cha Mkoa - *RCC* iliazimia kwamba kwa sababu hii changamoto haitatuliki basi tuiombe Serikali *either* ibadilishe kwamba majengo yaliyopo katika hospitali hii yawe hospitali ya wilaya na eneo ambalo lipo Frelimo kwa sababu ni kubwa sana linaweza likajengewa hata nyumba za madaktari basi iwe ndio hospitali yajengwe majengo ya hospitali ya mkoa. *(Makofi)*

Je, sasa Mheshimiwa Waziri yupo tayari kushirikiana na Wizara ya Afya ili kuona changamoto hii iweze kuondoa tatizo lililopo katika Mkoa wetu wa Iringa? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, swali langu la pili; sambamba na hilo kwa kuwa katika Mkoa wetu wa Iringa pia lipo Gereza Kihesa Mgagao, Wilaya ya Kilolo, hili eneo ni eneo ambalo walikaa wapigania uhuru wa *South Africa - ANC* lakini utaona wenzetu walipokaa...

SPIKA: Mheshimiwa Ritta uliza swali.

MHE. DKT. RITTA E. KABATI: Mheshimiwa Spika, ndio.

Mazimbwi, Dakawa wamejenga vituo vya maendeleo kama shule hospitali lakini eneo hili bado kuna Gereza...

SPIKA: Uliza swali Mheshimiwa Ritta.

MHE. RITTA E. KABATI: Mheshimiwa Spika, je, Serikali sasa kwa sababu tulikuwa tumeomba pia hilo Gereza lihamishwe ili kijengwe hata Chuo cha *VETA... (Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi majibu. *(Kicheko)*

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali mawili ya Mheshimiwa Dkt. Kabati kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza Wizara yangu iko tayari kuwasiliana na Wizara ya TAMISEMI na Wizara ya Afya ili kuona uwezekano wa kuhamisha mojawapo ya huduma kutoka Hospitali ya Mkoa iwe Hospitali ya Wilaya halina tatizo kabisa.

Mheshimiwa Spika, lakini hili la pili nadhani halikukamilika swali lenyewe kwa hiyo, nashukuru sana. *(Makofi/Kicheko)*

SPIKA: Mheshimiwa Nicholaus George Ngassa Mbunge wa Igunga sasa aulize swali lake.

Na. 167

Ukarabati wa Nyumba za Askari wa Jeshi la Polisi - Igunga

MHE. NICHOLAUS G. NGASSA - IGUNGA aliuliza:-

Je ni lini Serikali itafanya ukarabati wa nyumba za makazi ya askari wa Jeshi la Polisi kwenye Kituo cha Polisi cha Wilaya ya Igunga?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi majibu kwa swali hilo.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Nicholaus George Ngassa, Mbunge wa Igunga kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Serikali inatambua kwamba nyumba za makazi ya askari Kituo cha Polisi Wilaya ya Igunga ambazo ni nyumba nne zenye kuishi familia 20 zimechakaa. Tathmini kwa ajili ya kubaini kiwango cha uchakavu na gharama za ukarabati imefanyika na kubaini kuwa kiasi cha shilingi 165,000,000.00 zitahitajika. Serikali imepanga kuanza kufanya ukarabati wa vituo na makazi chakavu ya askari wa jeshi la polisi, yakiwemo ya kituo cha polisi Wilaya ya Igunga kulingana na upatikanaji wa fedha. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Nicholaus George Ngassa, swali la nyongeza.

MHE. NICHOLAUS G. NGASSA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza.

Mheshimiwa Spika, nyumba hizi tunazoziongelea kama alivyosema Naibu Waziri zipo nne na zinakaa familia 20 zilijengwa mwaka 1993 nakumbuka mimi nilikuwa darasa la kwanza; sasa zimechakaa sana na zinahatarisha usalama

wa askari wetu. Mimi ninachoomba ni *commitment* ya Serikali na mwaka jana kwenye bajeti niliongelea. *(Makofi)*

Ni lini watatuweka katika kipaumbele cha kuzijenga nyumba hizi ili tusihatarishe maisha ya askari wetu? Hilo la kwanza. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, la pili Naibu Waziri je, atakuwa tayari baada ya hili Bunge kuahirishwa apite Igunga, tuweze kwenda kuona hali halisi ambayo naiongelea hapa kabla maafa hayajatokea kuathirisha maisha? Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali mawii ya nyongeza ya Mheshimiwa Ngassa kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kuhusu *commitment* tunayo kama nilivyokwisha eleza tumefanya tathmini gharama zinajulikana, tutaanza awamu kwa awamu kukarabati nyumba ambazo zina hali mbaya sana. Kwa maana hiyo tutakapokuwa tunamaliza shughuli za Bunge katika ziara yangu niliyokwisha ahidi kutembelea Sumve - Mwanza, tutapita Igunga kuona kiwango cha uchakavu ili kuipa kipaumbele katika ukarabati wa nyumba hizo. Nashukuru. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Omar Issa Kombo swali la nyongeza.

MHE. OMAR ISSA KOMBO: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza. Je, ni lini Serikali itamalizia na kukarabati ujenzi wa nyumba za polisi katika kituo cha polisi Wilaya ya Micheweni? Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Spika, kama nilivyokwisha jibu katika swali langu la msingi, Micheweni ambako kunahitajika pia ujenzi wa nyumba na kuboresha kituo ni miongoni mwa vituo ambavyo vitaimarishwa kulingana na mpango wetu wa kukarabati nyumba na vituo chakavu. Nashukuru. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Mariam Kisangi swali la nyongeza.

MHE. MARIAM N. KISANGI: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kunipa nafasi na mimi niweze kuuliza swali la nyongeza.

Je, Serikali ina mpango gani wa kukarabati makazi ya askari polisi Wilaya ya Mbagala ambayo yana hali mbaya sana, sana, sana pamoja na kituo cha polisi cha Wilaya ya Mbagala? *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi majibu.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mariam Kisangi kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, niliahidi tarehe 22 Februari nitakuwa Dar es Salaam naomba Mbunge awe tayari tuzunguke naye kwenye maeneo ya Mbagala, kuona kiwango cha uchakavu ili kwa pamoja tutafakari namna ya kuboresha majengo hayo kupitia bajeti yetu tunayotoa kila mwaka. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Wizara ya Ujenzi na Uchukuzi Mheshimiwa Taska Restituta Mbogo Mbunge wa Viti Maalum sasa aulize swali lake.

Na. 168

Ujenzi wa Barabara ya Mpanda – Karema kwa Kiwango cha Lami

MHE. TASKA R. MBOGO aliuliza:-

Je, ni lini Serikali itajenga barabara ya kutoka Mpanda kwenda Karema kwa kiwango cha lami?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi Mheshimiwa *Engineer* Godfrey Msongwe, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI (MHE. ENG. GODFREY K. MSONGWE) alijibu:-

Mheshimiwa Spika, ahsante; kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi, ninapenda kujibu swali la Mheshimiwa Taska Restituta Mbogo, Mbunge wa Viti Maalum kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Barabara ya Mpanda – Kagwira - Karema yenye urefu wa kilometa 122 ambapo kipande cha Mpanda – Kagwira chenye urefu wa kilomita 10, ni sehemu ya barabara Kuu na sehemu ya Kagirwa – Karema yenye jumla ya urefu wa kilometa 112 ni barabara ya Mkoa.

Mheshimiwa Spika, mnamo mwezi Machi, 2021 Serikali kupitia Wakala wa Barabara Tanzania *(TANROADS)* ilisaini Mkataba na Kampuni ya *M/s Crown Tech. Consultant Ltd.* kwa ajili ya kufanya Upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa barabara ya Kagwira – Karema yenye urefu wa kilometa 112 kwa ajili ya ujenzi kwa kiwango cha lami na kazi hii inategemea kukamilika mwezi Aprili, 2022.

Mheshimiwa Spika, mara baada ya kazi ya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina kukamilika na gharama za ujenzi kujulikana, Serikali itaendelea kutafuta fedha kwa ajili ya kuijenga barabara hiyo kwa kiwango cha lami. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Taska Mbogo swali la nyongeza.

MHE. TASKA R. MBOGO: Mheshimiwa Spika, ahsante; ninayo maswali mawili ya nyongeza.

Kwa kuwa barabara ya kutoka Mpanda kwenda Karema upembuzi yakinifu unakamilika mwezi wa Aprili na kwa kuwa barabara hiyo ni muhimu, inakwenda kwenye Bandari ya Karema ambako Serikali imewekeza shilingi bilioni 47 na kwa kuwa asilimia 81 ya ujenzi wa bandari imekamilika; na kwa kuwa bandari hiyo...

SPIKA: Mheshimiwa Taska Mbogo uliza swali.

MHE. TASKA R. MBOGO: Mheshimiwa Spika, kwa kuwa bandari hiyo inakwenda kupokea mzigo kutoka nchi za *SADC.* Je, Serikali ina mkakati gani wa kuhakikisha kwamba barabara hiyo inajengwa na kukamilika kwa kiwango cha lami? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, swali la pili; kwa kuwa barabara iliyopo sasa hivi ina changamoto kwenye maeneo ya Kaseganyama, Kandilankulukulu na Nkungwi haipitiki kipindi cha masika. Je, Serikali ina mkakati gani wa kuongeza bajeti ili barabara hiyo ipitike kipindi cha masika? *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI (MHE. ENG. GODFREY K. MSONGWE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu maswali mawili ya Mheshimiwa Taska Restituta Mbogo, Mbunge wa Viti Maalum Katavi kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kama alivyosema na kama nilivyosema kwenye jibu langu la msingi kutokana na umuhimu wa barabara hii ambavyo kama alivyosema, Serikali imewekeza zaidi ya shilingi bilioni 47 kukamilisha bandari ambayo ipo asilimia 79; ni azma ya Serikali kuhakikisha kwamba hii barabara itakapokamilika kufanyiwa usanifu mwezi Aprili zitatafutwa fedha haraka ili iweze kujengwa kwa kiwango cha lami tukitambua kwamba ndio litakuwa lango kubwa la bidhaa zetu kwenda *DRC.* Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Francis Isack Mtinga swali la nyongeza.

MHE. FRANCIS I. MTINGA: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi; kwa kuwa barabara ya Iguguno kupitia Nduguti mpaka daraja la Sibiti inaunganisha Mkoa wa Singida na Simiyu na inapita makao makuu ya Wilaya.

Je, Serikali haioni haja ya kujenga kipande cha kilometa 42 kutoka Iguguno mpaka makao makuu ya Wilaya kwa mtindo wa *build and design? (Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI (MHE. ENG. GODFREY K. MSONGWE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Francis Mbunge kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Serikali ina mpango wa kujenga barabara hii lakini daraja alilolisema tunajenga daraja la msingi na hili daraja ambalo amelisema, liko kwenye mpango wa kufanyiwa usanifu ili liweze kujengwa kwa kiwango cha zege.

Kwa hiyo, naomba baada ya hapa tukutane na Mheshimiwa Mbunge ili tuweze kuelekezana zaidi jinsi kazi hii itakavyofanyika. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Iddi Kassim swali la nyongeza.

MHE. IDDI K. IDDI: Mheshimiwa Spika, ahsante; tatizo lililopo Mpanda ni sawa sawa na tatizo lililopo kwenye Wilaya ya Kahama, Halmashauri ya Msalala Jimbo la Msalala; barabara inayotoka Bulyanhulu kwenda Kahama; barabara hii imekuwa ni mbovu sana mwaka jana imetengewa shilingi bilioni 3...

SPIKA: Uliza swali Mheshimiwa uliza swali.

MHE. IDDI K. IDDI: Mheshimiwa Spika, swali langu ni lini sasa Serikali itaanza ujenzi wa barabara hii inayotoka Bulyanhulu kwenda Kahama kwa kiwango cha lami? *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI (MHE. ENG. GODFREY K. MSONGWE): Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Iddi Kassim Mbunge wa Msalala kama ifutavyo:-

Mheshimiwa Spika, barabara ya Bulyanhulu – Segesi – Kahama ni sehemu tu ya barabara inayoanzia Geita – Bukoli – Bulyanhulu – Segesi - Kahama na kama alivyosema barabara hii imetengewa fedha, lakini niliwahi kujibu kwenye jibu la msingi swali lililopita kwamba kuna mazungumzo ambayo wenzetu wa Barrick wameonesha utayari wa kuijenga barabara hii kwa kiwango cha lami na mazungumzo bado yanaendelea. Kama watakwama basi Serikali itachukua hatua ya kuijenga barabara hiyo. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Selemani Zedi swali la nyongeza.

MHE. SELEMANI J. ZEDI: Mheshimiwa Spika, ahsante; barabara ya kutoka Tabora – Mambari – Bukene – Itobo – Kahama ilishafanyiwa, usanifu wa kina na ilitengewa fedha kwa ajili ya kujengwa kwa kiwango cha lami.

Je, ni sababu zipi zinafanya ujenzi huu usianze licha ya kuwa imeshatengewa fedha? *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI (MHE. ENG. GODFREY K. MSONGWE): Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Selemani Zedi Mbunge wa Bukene kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli barabara ya Tabora – Mambari – Ntobwa – Nzega imeshafanyiwa usanifu wa kina na ipo kwenye mpango wa kujengwa kwa kiwango cha lami. Kwa hiyo, nimuhakikishie Mbunge kwamba Serikali inatafuta fedha na itakapopatikana hiyo fedha, tutaanza kwa sababu tayari ipo kwenye mpango na ipo kwenye bajeti. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Askofu Josephat Gwajima swali la nyongeza.

MHE. ASKOFU JOSEPHAT M. GWAJIMA: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi niulize swali la nyongeza; barabara ya Bunju B, Msitu wa Mabwepande mpaka Mbezi Mwisho ilipandishwa daraja kutoka *TARURA* kuingizwa *TANROADS* na Mheshimiwa Rais aliahidi kwamba itajengwa kwa kiwango cha lami. *(Makofi)*

Je, ni lini sasa Serikali itajenga barabara hiyo kwa kiwango cha lami? *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI (MHE. ENG. GODFREY K. MSONGWE): Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Josephat Gwajima kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kama alivyosema barabara hii ilikuwa inahudumiwa na *TARURA* na kwa kuwa imepandishwa daraja naomba nimuombe Mheshimiwa Mbunge kuwa katika kipindi hiki cha bajeti tuweze kuhakikisha kwamba barabara hii imeingia kwenye mpango ili tunapoanza utekelezaji wa bajeti inayofuata barabara hii iweze kujengwa kwa kiwango cha lami kama Mheshimiwa Rais alipoipandisha na kuhakikisha kwamba inajengwa kwa kiwango cha lami. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa furaha Mtondo, swali la nyongeza.

MHE. FURAHA N. MATONDO: Mheshimiwa Spika, ninashukuru sana kwa kunipa nafasi.

Je, ni lini barabara ya Airport kwenda Nyanguge yenye urefu wa kilometa 46 kupita Kayenze itawekewa lami kwa kuwa barabara hiyo ipo kwenye llani ya Uuchaguzi?*(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi na Uchukuzi, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI (MHE. ENG. GODFREY K. MSONGWE): Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Furaha Matondo, Mbunge wa Viti Maalum Mkoa wa Mwanza, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli barabara ya Airport – Nyanguge ni kama *by pass* kwa upande wa magari yanayokwenda njia ya Musoma na ni kweli ipo kwenye mpango na Serikali inatafuta fedha. Tumewasiliana sana na Mheshimiwa Angelina Mabula ambaye ni Mbunge mwenyewe akiwa anaifuatilia hii barabara.

Mheshimiwa Spika, ninataka nimhakikishie kwamba bado ipo kwenye mpango na itajengwa kwa kiwango cha lami. Ahsante.*(Makofi)*

SPIKA: Wizara ya Fedha na Mipango Mheshimiwa *Engineer* Ezra John Chiwelesa, Mbunge wa Biharamulo Magharibi sasa aulize swali lake.

Na. 169

Fedha za Ujenzi wa Majengo Mawili ya Hospitali ya Wilaya ya Biharamulo

MHE ENG. EZRA J. CHIWELESA aliuliza:-

Je, ni lini kiasi cha shilingi milioni 204 zilizorejeshwa Hazina mwaka wa fedha 2019/2020 zitatolewa kwa ajili ya

ujenzi wa majengo mawili ya Hospitali ya Wilaya ya Biharamulo?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Fedha na Mipango, Mheshimiwa Hamad Chande, majibu.

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO alijibu:-

Mheshimiwa Spika, ahsante; kwa niaba ya Waziri wa Fedha na Mipango, naomba kujibu swali la Mheshimiwa *Engineer* Ezra John Chiwelesa, Mbunge wa Biharamulo Magharibi, kama ifuatavyo:-

Mshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2019/2020, kiasi cha shilingi milioni 500 kilitengwa na kutolewa kwa ajili ya kuendelea na ujenzi wa Hospitali ya Wilaya ya Biharamulo. Hadi kufikia tarehe 30 Juni, 2020 kiasi cha shilingi milioni 204 kilikuwa hakijatumika, hivyo kilirejeshwa kwenye Mfuko Mkuu wa Serikali kwa mujibu wa Sheria ya Bajeti kifungu namba 29(1).

Mheshimiwa Spika, hata hivyo, nia ya Serikali ni kuhakikisha kuwa wananchi wanapata huduma za afya karibu na maeneo yao. Hivyo kutokana na umuhimu wa mradi huu, katika mwaka wa fedha 2020/2021 Serikali ilitenga na kutoa shilingi bilioni moja kwa ajili ya uendelezaji wa ujenzi wa hospitali hii. Vilevile katika mwaka wa fedha 2021/2022 Serikali imetenga kiasi cha shilingi milioni 676.6; shilingi milioni 300 kwa ajili ya uendelezaji wa ujenzi na shilingi milioni 376.6 kwa ajili ya ununuzi wa vifaa tiba.

Mheshimiwa Spika, hivyo Halmashauri ya Wilaya ya Biharamulo inahimizwa kuomba fedha hizo mapema ili kuendelea na ukamilishaji wa ujenzi wa Hospitali hiyo ya Wilaya ikiwemo majengo mawili aliyoyataja Mheshimiwa Mbunge. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante, Mheshimiwa *Engineer* Ezra Chiwelesa, swali la nyongeza.

MHE ENG. EZRA J. CHIWELESA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi, lakini kwa idhini yako nichukue nafasi hii kuwashukuru sana Watanzania ambao wamenifanya ni-*trend* wiki hii na kauli mbiu yangu ya kuchumba chima. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa ni mara yangu ya pili sasa ninaulizia hii pesa ya shilingi milioni 204 ikizingatiwa kwamba kuna baadhi ya *suppliers* ambao tayari walikwisha-*supply* vifaa na leo hii ni miezi 18 wanaidai Serikali. Ninaomba kupata kauli thabiti ya Serikali, ni lini pesa hii itapelekwa ili tumalizane na hili tatizo kwa sababu wanadai zaidi ya miezi 18 baadhi ya watu pale?

Pili, kwa kuwa sasa wananchi wangu wa Biharamulo ambao ni wafanyabiashara wamelazimika kuingia kwenye hali y kuikopesha Serikali bila makubaliano ya mikopo.

Je, Serikali ipo tayari kuwalipa na riba hawa watu ambao wame-*supply* vifaa na leo wanatakiwa walipwe pesa yao? Ahsante sana.*(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Fedha na Mipango, majibu.

NAIBU WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Spika, ahsante; kwa ruhusa yako naomba nijibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa *Engineer* Ezra Chiwelesa kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kabla ya kujibu naomba nimpongeze sana kwa jinsi ambavyo anajitahidi kufuatilia wananchi wa Jimbo hilo kwa maendeleo na maslahi ya Wilaya yake.

Mheshimiwa Spika, suala la ulipaji madeni Serikali siku zote ipo katika harakati za kuhakikisha kwamba imelipa madeni ya wadai wote. Zipo taratibu ambazo zinafuatwa za kujiridhisha na kuhakiki madeni hayo ili baadae tuweze kulipa kwa utaratibu.

Mheshimiwa Spika, kwa wale ndugu zetu ambao walishatumikia miezi 18 lakini fedha hiyo haijapatikana, tumeshatoa mpaka kufikia Januari mwaka huu tumeshatoa shilingi milioni mia tatu kuja katika Jimbo lako la Halmashauri ya Biharamulo. Katika fedha hiyo mnaweza mkatenga fedha maalum kupunguza taratibu deni la wananchi ambao walitumikia Jimbo hilo. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Wizara ya Afya, Mheshimiwa Kassim Hassan Haji, Mbunge wa Mwanakwerekwe sasa aulize swali lake.

Na. 170

Kuongeza Maduka ya Dawa ya Bima ya Afya - Zanzibar

MHE. KASSIM HASSAN HAJI aliuliza: -

Je, ni lini Serikali itaona umuhimu wa kuongeza maduka ya kutolea dawa kwa kutumia Bima ya Afya ili kuondoa usumbufu wanaopata wananchi wa Zanzibar?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Afya, Mheshimiwa Dkt. Godwin Mollel, majibu.

NAIBU WAZIRI WA AFYA alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Afya, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Kassim Hassan Haji, Mbunge wa Mwanakwerekwe kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba idadi ya maduka na vituo vinavyotoa huduma za Bima ya Afya Zanzibar ni vichache ambapo kwa kipindi cha miezi sita kuanzia Juni, 2021 hadi Desemba 2021 idadi ya vituo vimeongezeka kutoka 19 hadi 65.

Mheshimiwa Spika, Serikali itaendelea kuhamasisha wamiliki wa vituo vya kutolea huduma za afya na maduka

ya dawa kujiunga na huduma ya bima ili kuwafikia wananchi wote. Ahsante.*(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Kassim Hassan Haji, swali la nyongeza.

MHE. KASSIM HASSAN HAJI: Mheshimiwa Spika, ahsante; kwa kuwa kuna ucheleweshaji mkubwa wa malipo ya watu wanaomiliki maduka hayo na hospitali.

Je, Serikali ina mkakati gani sasa wa kuweka njia nzuri ya kuwafanya wamiliki wa maduka yale waweze ku-*invest* au kuingia katika uwekezaji huu wa kutoa huduma?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Afya, majibu.

NAIBU WAZIRI WA AFYA: Mheshimiwa Spika, ni kweli kwa mfumo uliokuwepo kabla wa kuandika karatasi na kujaza fomu za kawaida umekuwa ukichelewesha hayo malipo ambayo imekuwa ni sababu mojawapo ya wamiliki wengi wa vituo na maduka kusita kujiunga na Bima ya Afya, lakini sasa bima ya afya imeshatengeneza mfumo mtandao ambapo sasa malipo hayo yanaweza moja kwa moja yakaingizwa kwenye mtandao siku hiyo na akaweza kulipa mapema kila baada ya mwisho wa mwezi.

Kwa hiyo, tunaielekeza Bima ya Afya sasa waweze kufikisha hiyo huduma Zanzibar mara moja ili hilo tatizo liweze kuondolewa. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo, Mheshimiwa Saashisha Elinikyo Mafuwe, Mbunge wa Hai sasa aulize swali lake.

Na. 171

Kuboresha Uwanja wa Michezo – Hai

MHE. SAASHISHA E. MAFUWE aliuliza: -

Je, Serikali ina mpango gani wa kujenga Kiwanja cha Michezo katika Wilaya ya Hai?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO alijibu: -

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo naomba kujibu swali la Mheshimiwa Saasisha Elinikyo Mafuwe, Mbunge wa Hai, kama ifuatavyo: -

Mheshimiwa Spika, Sera ya Maendeleo ya Michezo ya mwaka 1995, Ibara ya 7 (i) hadi (vii) imetoa maelekezo juu ya ujenzi na utunzaji wa viwanja vya michezo. Sera imezielekeza Halmashauri kutenga maeneo ya viwanja kila wanapopima makazi ya watu na pia kutumia wadau mbalimbali na raslimali zilizopo katika Halmashauri zao ili kuwajengea wananchi viwanja ili wapate mahali sahihi pa kushiriki shughuli za michezo ili kukuza na kulinda afya zao na pia kupata eneo la kutolea burudani za wazi.

Mheshimiwa Spika, kutokana na Mkakati wa Taifa wa utekelezaji wa Sera ya Maendeleo ya Michezo wa mwaka 2022 mpaka 2032, nitumie nafasi hii kutoa rai kwa uongozi wa Halmashauri ya Hai na Halmashauri zote nchini pamoja nanyi Waheshimiwa Wabunge wote kuendelea kutenga fedha za ujenzi wa viwanja katika viwanja katika bajeti zetu za Halmashauri husika na kuendelea kuwashirikisha wadau mbalimbali wa michezo katika kukamilisha azma hiyo ya kuwa na viwanja na miundombinu bora ya michezo mbalimbali hapa nchini. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Saashisha Mafuwe, swali la nyongeza.

MHE. SAASHISHA E. MAFUWE: Mheshimiwa Spika, ahsante sana; kwa kweli majibu haya sioni kama yatatusaidia

kuinua michezo nchini, naomba sasa niulize maswali mawili ya nyongeza.

Kwanza, Jimbo la Hai tayari pale *Half London* tayari tumetenga eneo kwa ajili ya kujenga kiwanja cha michezo.

Je, Serikali ipo tayari sasa kufanya mabadiliko kwenye Sera ya Michezo ili jukumu la kujenga uwanja liwe ni la Serikali Kuu na siyo Halmashauri? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, pili; Jimbo la Hai tuna vikundi vya sanaa vingi, tuna wasanii wazuri wengi na tayari tumeshaunda jukwaa la wasanii Jimbo la Hai na walezi wetu Mheshimiwa Taletale na Mheshimiwa MwanaFA.

Je, Mheshimiwa Naibu Waziri upo tayari kuambatana na mimi kwenda Hai kukaa na jukwaa la wasanii wa Hai ili kusikiliza changamoto walizonazo?

SPIKA: Ahsante sana, Mheshimiwa Naibu Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO: Mheshimiwa Spika, ninakushukuru kwa kunipa nafasi nijibu maswali mawili ya Mheshimiwa Mafuwe, Mbunge wa Hai.

Mheshimiwa Spika, kwanza Mheshimiwa Saasisha amehitaji kubadilishwa kwa sera hii ili jukumu la kujenga viwanja liwe ni jukumu la Serikali Kuu na si vinginevyo kama ambavyo sera imesema.

Mheshimiwa Spika, Niliarifu Bunge lako tukufu kwamba sera hii imeshawahi kupelekwa kwenye Kamati yetu ya Huduma za Jamii ikidhaniwa kwamba Sera hii imepitwa na wakati na mara nyingi tumekuwa tukiangalia miaka ya sera imetungwa lini lakini siyo *validity* ya sera hiyo.

Mheshimiwa Spia, sera hii imepitiwa na imeonekana kwamba inashirikisha wadau wote. Serikali Kuu ina jukumu lake, Serikali za Mitaa ina jukumu lake, wadau wana

majukumu yao; kwa hiyo, Mheshimiwa Mbunge naomba tushirikiane. Kwa upande wa Serikali Kuu tuna-*deal* na viwanja vikubwa ambavyo timu zetu za Kitaifa na kimataisa wanaweza wakafika. Lakini Halmashauri zetu zikitenga fedha, Mheshimiwa Mbunge tukishirikiana katika Halmashauri zetu kwa *own source* zetu, nina hakika kwamba viwanja vitajengwa na wananchi wetu watashiriki katika michezo. Lakini sisi hatukatai kushirikiana na Serikali za Mitaa na nishukuru Bunge mlitupatia shilingi bilioni 1.5 kwa ajili ya Mfuko wa Maendeleo ya Michezo, kama bajeti itaendelea kuongezeka sisi tutaendelea ku-*support* pia huko chini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, swali lake la pili ameomba tuambatane kwenda Hai kwa ajili ya jukwaa la wasanii, ninakuahidi Mheshimiwa Mbunge kwamba tutaambatana kwa sababu ndiyo maelekezo tuliyopewa tuwahudumie wasanii na mimi nipo tayari tutakwenda tarehe ambazo utakuwa tayari tutafika tutawasikiliza wasanii. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Abubakari Asenga, swali la nyongeza.

MHE. ABUBAKARI D. ASENGA: Mheshimiwa Spika, ninakushukuru; kwa kuwa mmoja wa Wabunge mwenzetu aliwahi kuuliza humu Bungeni kuhusu ukarabati wa viwanja vya michezo na Serikali ikachukua jukumu la kukarabati.

Je, ni lini Serikali itafanyia kazi ombi la ukarabati wa Uwanja Mkuu wa Tanganyika - Ifakara ambao unatumika na Wilaya tatu?

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO: Mheshimiwa Spika, nikushukuru na naomba nijibu swali la Mheshimiwa Abubakari kuwa sisi kama Wizara hatuna tatizo kabisa kushirikiana na Serikali za Mitaa, atakapotuletea

maombi haya kwenye Mfuko wa Maendeleo ya Michezo pale tutakapoweza pia tunaweza tuka-*support*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ninaendelea kutoa rai kwa Halmashauri zetu kwamba hili jambo ni *serious,* tumekuwa tukitenga asilimia 10 ya mikopo, ujenzi wa hospitali, shule zetu, lakini suala la michezo imekuwa siyo kipaumbele. Ninawaomba Waheshimiwa Wabunge tushirikiane na ninawapongeza kwa dhati Wabunge ni wadau wakubwa sana wa michezo. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Waziri naona swali umeshajibu. Mheshimiwa Festo Sanga swali la nyongeza.

MHE. FESTO R. SANGA: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali dogo la nyongeza.

Mheshimiwa Spika, kupitia Bunge Mheshimiwa Rais na Bunge tulipitisha kuondoa kodi kwenye nyasi bandia na hii ilikuwa ni kulenga kuboresha viwanja vya michezo kama sera inavyosema, lakini hali ya miundombinu ya viwanja nchini ni mbaya. Hatuoni mpango wowote wa maksudi wa Serikali kuongea ama na taasisi binafsi ambao wanamiliki viwanja au Halmashauri kuhakikisha tunatumia fursa hii ambayo Mheshimiwa Rais ametupa ya kuweka nyasi bandia nchini.

Je, ni upi mkakati wa Serikali wa makusudi wa kuboresha hali ya viwanja nchini ili Simba na Yanga ziache kulalamika kutokana na viwanja kama uwanja wa Manungu? *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana, haya Mheshimiwa Naibu Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO: Mheshimiwa Spika, sisi tunalishukuru Bunge kwa kutupitishia *exemption* kwenye nyasi bandia ya *VAT* na Baraza letu la Michezo la Taifa *(BMT)* linaratibu zoezi la Halmashauri zetu wanapohitaji hizo nyasi bandia za *grade* gani wanaweza wakapata, tunaweza tukaratibu, tutakuunganisha, utapata

hizo nyasi Mheshimiwa Mbunge kwa sababu viwango tunavyo vya *class A, B, C* na bei zake. Kwa hiyo, tushirikiane ili pale mnapohitaji muweze kuzipata.

Mheshimiwa Spika, mkakati wa kuboresha viwanja vyetu sasa hivi *TFF* imeingia mkataba pia na Chama cha Mapinduzi ambacho kina viwanja vikubwa katika mikoa yetu. Viwanja kumi tunaenda kuviboresha kupitia mkataba huu ambao tutakuwa tumemaliza kukubaliana nao. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Abbas Tarimba, swali la nyongeza.

MHE. TARIMBA G. ABBAS: Mheshimiwa Spika, ahsante sana; mwaka 2017 Kampuni ya *SportPesa* ilikarabati uwanja wa Benjamin Mkapa kwa thamani ya shilingi bilioni moja na nusu na mwaka 2019 *machinery* zote tulizotumia kwa ajili ya ukarabati wa uwanja ule ikiwemo *seeding tractors, tractors* pamoja na *special grass cutting machines*.

Je, Serikali haioni sasa ni wakati wa kutumia *machine* zile kupeleka katika viwanja vyenye uhitaji ili waweze kutumia *machine* zile? Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo, majibu.

NAIBU WAZIRI WA UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO: Mheshimiwa Spika, Wizara hatuna kizuizi chochote pale ambapo tunapata ombi la kuboresha viwanja vya michezo. Mheshimiwa Mbunge utakapotuletea pia tuta-*consider* ombi lako. Ahsante. *(Makofi)*

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tumefika mwisho wa maswali yenu kwa Serikali, sasa nilete matangazo tuliyonayo hapa nitaanza na matangazo ya wageni waliopo hapa Bungeni.

Waheshimiwa Wabunge, kwanza ni wageni waliopo Jukwaa la Spika; tunao wageni Watano ambao ni wageni

wangu kutoka Hospitali ya Benjamin Mkapa ambao ni Dkt. Alphonce Chandika ambaye Mkurugenzi Mkuu wa Hospitali hii, karibu sana; ameongozana na Dkt. Jasinta Fex ambaye ni Daktari Bingwa wa Macho, karibu sana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge yupo pia Dkt. Alex Kimambo ambaye ni Daktari Bingwa wa Kinywa, karibu sana; tunae pia Dkt. George Dilunga ambaye ni Daktari Bingwa wa magonjwa ya dharula; yupo pia Dkt. Ernest Masanja ambae ni Daktari Bingwa wa Masikio, Pua na Koo, karibu sana; tunaye pia Ndugu Jeremiah Mbwambo ambaye ni Msemaji wa Hospitali, karibu sana; yupo pia Ndugu Francisca Gilo ambaye ni Muuguzi, ahsanteni sana.*(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, wageni wetu hawa kama mlivyoambiwa wanatoka Hospitali ya Benjamin Mkapa na walikuwa wakitoa huduma kwenye viwanja hivi vya Bunge kwa maana ya kupima watumishi wa Bunge lakini pia na Waheshimiwa Wabunge, kwa hiyo kwa niaba yenu ninawashukuru kwa kazi nzuri mliyoifanya ya kuzitambua afya za Waheshimiwa Wabunge, pia kwa sababu hospitali ambayo mnatoa huduma ni Hospitali ya Rufaa huduma mnazotoa kwa Watanzania wote ambao ni wapiga kura wetu tunawashukuru sana na tunawapongeza sana. Ikiwa ni pamoja na kuishukuru Serikali kwa uwekezaji mkubwa ambao umewekezwa kwenye Hospitali yetu ya Rufaa ya Benjamin Mkapa, vijana hawa wanafanya kazi nzuri. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, pia pale Hospitali yetu hii kubwa ya Mkapa wametengeneza utaratibu mzuri kabisa Waheshimiwa Wabunge ambao wanaenda kutibiwa pale wametengenezewa eneo lao maalum kwa ajili ya matibabu. *(Makofi)*

Kwa hiyo Mheshimiwa Mbunge ukifika tu pale uliza hiyo sehemu uelekezwe, huna haja ya kumtafuta Naibu Waziri wa Afya wala Waziri wa Afya wala sijui nani unampigia simu, usiwe na wasiwasi vijana wapo kwa ajili ya kazi hiyo ya kuwahudumia Waheshimiwa Wabunge pamoja na wananchi wote wa nchi hii.

Kwa hiyo, tunawashukuru sana pia kwa ubunifu huo wa kuweka sehemu maalum kwa ajili ya viongozi waweze kupata huduma, siyo kwa ajili ya upendeleo lakini ili wafanye haraka zaidi kwenda kuwahudumia wananchi ambao wanawahudumia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, tunao wageni wengine ambao pia hao ni wageni wangu; na hawa ni Uongozi wa Benki ya Watu wa Zanzibar, na hawa wanaongozwa na Ndugu Mohamed Masoud ambaye ni meneja wa tawi la Dodoma. Ndugu Masoud ameongozana na Ndugu Ali Tani ambaye ni Mhasibu wa tawi, ameongozana pia na Ndugu Hamis Kea ambaye ni Afisa Mikopo, yuko pia na Ndugu Stella Andrew ambaye ni Afisa Mikopo ya Watumishi. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, mnakaribishwa kwenda kuhudumiwa na Benki ya Watu wa Zanzibar na wale ambao walikuwa na *account* huko, lakini tawi likawa hamna hapa Dodoma wakawa wanapata changamoto, sasa wameshakuja hapa, kwa hiyo, mnaweza kwenda kuhudumiwa kwenye tawi lao hapa Dodoma, karibuni sana *Peoples Bank Of Zanzibar. (Makofi)*

Tunao pia wageni, leo nina mgeni hapa wa Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Mussa Azzan Zungu na huyu ni Mkurugenzi wa Mambo ya Nje Jumuiya ya Kuhifadhisha *Quran* Tanzania na huyu ni Ndugu Saleh Omar Salehe, karibu sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni wa Mheshimiwa Seif Gulamali, eeh, huyu Mheshimiwa Seif Gulamali, inaonekana kaiba wageni maana wageni wamekaa Jukwaa la Spika; wageni wa Mheshimiwa Seif Gulamali ambaye ni Mwenyekiti wa Tawi la Yanga Bungeni. *(Makofi)*

Haya, ahsanteni sana, nilikuwa naangalia mikono inapopigwa kwa sababu Yanga wametangaza kwamba humu ndani asilimia 75 ni Yanga kwa hiyo, nilikuwa naangalia mikono namna ilivyo. Haya ahsanteni sana. *(Kicheko/Makofi)*

Katika wageni hawa wa Mheshimiwa Gulamali tunaye Ndugu Senzo Mbatha Masingisa ambaye ni Mkurugenzi Mtendaji wa *Young Africans Sports Club,* karibu sana. *(Makofi)*

Tunaye pia Ndugu Simon Patrick ambaye ni Mkurugenzi wa Sheria; yupo pia Ndugu Haji Mfikiriwa ambaye ni Mkurugenzi wa Fedha; yupo pia Ndugu Hersi Said ambaye ni mfadhili wa timu; sasa hapa jamani ameitwa mfadhili wa timu, lakini mfadhili wa timu ni *GSM*, yeye ndio anayemwakilisha hapa. *(Makofi)*

Haya, yupo pia Ndugu Haji Manara, Msemaji wa timu. Haya, ahsanteni sana. *(Makofi)*

Ahsanteni sana Waheshimiwa Wabunge.

Waheshimiwa Wabunge, asanteni sana, Ndugu Haji Manara wakati ule wa nyuma alikuwa anaitwa Msemaji wa Kimataifa, sijui sasa hivi anaitwa msemaji wa nini, lakini....

Kwa hiyo, Yanga siku nyingine mkisikia hapa anakuja Haji Manara mniletee maelezo sasa hivi anaitwa nani? *(Makofi)*

Haya yupo pia Ndugu Amani Kimweri ambaye ni Afisa Habari; yupo pia Ndugu Dominick Albinus, Mjumbe wa Kamati ya Utendaji, karibu sana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, Yanga leo walikuwa na uzinduzi wa utoaji wa kadi za kielektroniki na Mheshimiwa Mkuchika ndio amepewa kadi ya kwanza. *(Makofi)*

Tunao pia wageni wa Waheshimiwa Wabunge; tutaanza na wageni 46 wa Mheshimiwa Pauline Gekul ambaye ni Naibu Waziri wa Utamaduni, Sanaa na Michezo ambao ni waigizaji wa tamthilia ya Huba, wakiongozwa na Rais wa Chama cha Filamu Tanzania Ndugu Elia Mjata, karibuni sana. *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Simba.

SPIKA: Haya, ahsanteni sana waigizaji wetu tunawapongeza kwa kazi nzuri na Mheshimiwa Naibu Waziri hongera sana kwa kuwaleta hapa, watu wanaweza kuwaona uso kwa macho. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 40 wa Mheshimiwa Jerry Silaa ambao ni wanafunzi wa Sheria wa Chuo Kikuu cha Kampala, Gongo la Mboto, Jimboni Ukonga, wakiongozwa na Mwenyekiti wa CCM tawi la Kampala Ndugu Hakim Steven Bright kutoka Jijini Dar es Salaam, karibuni sana wanasheria watarajiwa. *(Makofi)*

Nilikuwa naangalia kwa mbali hapa kama suti zile wametoa vile vidude vya hapa mkononi au hawajatoa maana ni kati ya mafundisho, maana kuna watu huwa wanavaa suti halafu kuna yale mambo bado yako hapa. Kwa hiyo, mmeona namna ya kuvaa suti vizuri. Ahsanteni na karibuni sana. *(Makofi) (Makofi)*

Tunao pia wageni wawili wa Mheshimiwa Muharami Mkenge ambao ni viongozi wa Chama cha CCM Bagamoyo na hawa ni Ndugu Olinjulie Maliwa ambaye ni Mwenyekiti wa CCM Kata ya Fukayosi na Tatu Mtoro Chamwamba ambaye ni mpiga kura wake, karibuni sana. *(Makofi)*

Tunaye mgeni wa Mheshimiwa Stephen Byabato ambaye ni Naibu Waziri wa Niashati na huyu ni msanii wa nyimbo za kizazi kipya, huyu anaitwa Ali Kashoke kutoka Jimbo la Bukoba, karibu sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 16 wa Mheshimiwa Sylvia Francis Sigula ambao ni wanafunzi wa Chuo Kikuu cha Dodoma wa mwaka wa kwanza kutoka kozi ya sayansi ya jamii, wakiongozwa na Ndugu Gift Gracius, Mwenyekiti na David Kamana, Katibu, karibuni sana. *(Makofi)*

Tunaye mgeni wa Mheshimiwa Condester Sichalwe ambaye ni Mhadhiri wa Chuo Kikuu cha Dodoma na huyu ni

Ndugu Gervas Kasiga anayetoka hapa Dodoma, karibu sana. *(Makofi)*

Tunao wageni waiotembelea Bunge kwa ajili ya mafunzo na hawa ni wanafunzi 90 na walimu 10 kutoka Shule ya Msingi *St. Monica* ya Moshono, Jijini Arusha, karibuni sana watoto wetu kutoka Arusha, karibuni sana, tunaamini mmepata mawili,matatu katika kipindi hiki mlichohudhuria cha maswali na majibu. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, lipo tangazo kutoka kwa Katibu wa Bunge; mnatangaziwa kwamba, Ofisi imegawa nakala za Jarida la Bunge, Toleo la Tatu la mwezi Februari, 2022 kwa Waheshimiwa Wabunge wote. Toleo hili limeangalia shughuli za Mkutano wa Tano wa Bunge, historia na mafanikio ya Bunge katika kipindi cha miaka 60 ya uhuru, michezo ya 11 ya Mabunge ya Afrika Mashariki na Makala elimishi kuhusu masuala mbalimbali ya Kibunge, pia nakala tete za jarida hili zimewekwa kwenye vishkwambi vyenu, lakini pia nakala ngumu zipo, tumeshagawiwa Waheshimiwa Wabunge na mimi nimeshapata, kama kuna Mbunge hajapata basi aangalie kwenye ki-*box* chake.

Baada ya matangazo hayo, tunaendelea na shughuli zilizo mbele yetu.

Katibu.

NDG. NEEMA MSANGI – KATIBU MEZANI:

HOJA ZA SERIKALI

MAPENDEKEZO YA NYONGEZA YA BAJETI YA MWAKA 2021/2022

SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango kwa niaba yake Mheshimiwa Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi, Mheshimiwa Mhandisi Masauni. *(Makofi)*

WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI K.n.y. WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Spika, kufuatia mlipuko wa UVIKO-19 Serikali iliandaa mpango wa kukabiliana na athari hizo za kijamii na kiuchumi za UVIKO-19. Mpango huo ulizinduliwa rasmi mnamo tarehe 10 Oktoba, 2021 na Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Jijini Dodoma ambapo alihimiza utekelezaji wa mpango husika, ili kuwakinga Watanzania dhidi ya maambukizi na kuchochea shughuli za kiuchumi na kijamii ambazo zimeathirika na UVIKO-19.

Mheshimiwa Spika, mchakato wa uandaaji wa mpango husika uliiwezesha Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kupata mkopo usio wa riba kutoka Shirika la Fedha la Kimataifa *(IMF)* wenye thamani ya shilingi bilioni 1,310.65 ambao ni sawa na dola za Kimarekani milioni 567.3 kwa ajili ya kukabiliana na athari za UVIKO-19. Kati ya kiasi hicho shilingi bilioni 1,079.6 ni kwa ajili ya Tanzania Bara ambayo ni sawa na dola milioni 467.3 na shilingi milioni 231 ambayo ni sawa na dola milioni moja ni kwa ajili ya Serikali ya Mapinduzi Zanzibar. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, fedha zilizopatikana hazikuwa sehemu ya bajeti iliyoidhinishwa na Bunge katika mwaka wa fedha 2021/2022 hivyo, Serikali inawajibika kuwasilisha Bungeni mapendekezo ya kuomba ridhaa ya Bunge kutumia fedha za mkopo huo. Aidha, kutokana na uharaka wa kukabiliana na athari za UVIKO-19, mwezi Oktoba na Novemba, 2021 Serikali ilichukua hatua za awali za kushirikisha Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti na Bunge kwa lengo la kupata uelewa wa pamoja na kuruhusu kuendelea matumizi hayo wakati ikijipanga kuomba ridhaa ya Bunge ya kutumia fedha hizo kwa mujibu wa kifungu cha 43 cha Sheria ya Bajeti, Sura Namba 439 na Ibara ya 137(2) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Mheshimiwa Spika, mchanganuo wa matumizi ya fedha za mikopo nafuu kutoka *IMF;* uandaaji wa mpango wa *TCRP* na mchakato wa majadiliano kuhusu mkopo huo ulihusisha sekta mbalimbali, hata hivyo sekta chache zilikidhi

vigezo vya *IMF,* hususan sekta ya afya na utalii. Aidha, sekta nyingine kama vile elimu, maji, biashara ndogo ndogo kupitia makundi maalum ya vijana, wanawake na wenye ulemavu na kaya masikini kupitia Mfuko wa Hifadhi ya Jamii *(TASAF)* zilipata mgao wa fedha za UVIKO-19 baada ya Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, kushawishi *IMF* kuridhia sekta nyingine zilizoonekana kuwa na viashiria hatarishi vya ugonjwa huo, hususan msongamano wa wanafunzi katika madarasa. Hivyo, sekta ambazo zilipata mgao wa fedha za UVIKO-19 kwa ujumla wake ni afya, elimu, utalii, maji, biashara ndogo ndogo kupitia makundi maalum ya vijana, wanawake na wenye ulemavu na kaya masikini kupitia Mfuko wa Hifadhi ya Jamii *(TASAF).*

Mheshimiwa Spika, kana kwamba, hiyo haitoshi, Mheshimiwa Rais Samia Suluhu Hassan kwa uzalendo wake usiotiliwa shaka, alifanikiwa kushawishi mabadiliko ya masharti ya mkopo huo wa riba ambao ulipaswa ulipiwe riba ya asilimia 1.05 ya asilimia 66.6 ya mkopo huo mpaka kufikia asilimia *zero* kwa maana ya mkopo huu kuwa hauna riba kabisa na kutoka muda wa kulipa kwa maana ya *grace period* ya miaka mitatu hadi miaka mitano. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jedwali namba moja linaonesha muhtasari wa mgawanyiko wa fedha za *IMF.* Fedha hizi za mkopo wa *IMF* zimeelekezwa katika kuwakinga wananchi dhidi ya maambukizi ya UVIKO-19 kwenye ujenzi wa madarasa ili kupunguza msongamano, ununuzi wa chanjo, elimu kwa umma, huduma ya afya kwa maana ya kinga na tiba, upatikanaji wa maji safi na salama, kuwainua wananchi kiuchumi (watu wa kipato cha chini) na kuimarisha sekta ya utalii.

Mheshimiwa Spika, mgawanyo wa matumizi ya fedha hizo kwa maeneo ya kisekta ni kama yanavyooneshwa kuanzia ukurasa wa tatu mpaka wa nne, ambapo katika sehemu A inazungumzia sekta ya afya ikijumuisha Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa iliyokuwa na mgawo wa shilingi bilioni 466.6.

Mheshimiwa Spika, sehemu B ni sekta ya elimu ambayo inajumuisha Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa vilevile ikiwa na mgawo wa shilingi bilioni 368.9. Sehemu C ni sekta ya maji ambayo ina mgawo wa shilingi bilioni 139.4; sehemu D, Sehemu ya utalii yenye mgawo wa shilingi bilioni 90.2; sehemu E ni *TASAF* ambayo mgawanyo wake ulikuwa ni shilingi bilioni 5.5; sehemu F makundi maalum yaliyopata mgawo wa shilingi bilioni 5 na sehemu G ni timu ya uratibu, ufuatiliaji na tathmini ambayo mgawo wake ni shilingi bilioni 3.7.

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa mpango wa kukabiliana na athari za kijamii na kiuchumi za UVIKO-19; sekta zilizopata mgawo wa fedha za UVIKO-19 zilianza utekelezaji wa miradi mwezi Oktoba, 2021. Katika kipindi cha Oktoba hadi Disemba, 2021 sekta ya elimu msingi ilikamilisha utekelezaji wa miradi yake kwa asilimia 95 kwa kipindi hicho. Utekelezaji wa mradi kwenye sekta nyingine ulikuwa katika hatua mbalimbali za utekelezaji. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Januari, 2022 jumla ya shilingi bilioni 689.98 ambayo ni sawa na asilimia 63.9 ya shilingi bilioni 1,079.65 zilitolewa kwa upande wa Tanzania Bara kwa kuzingatia mwongozo wa maombi ya utoaji wa fedha. Aidha, shilingi bilioni 230.2 zilitolewa na kupelekwa Zanzibar. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, fedha zilizotolewa kwa upande wa Tanzania Bara zimeelekezwa kwenye maeneo yafuatayo:-

Mosi, ujenzi wa mabweni na samani yake, madarasa na madawati ya wanafunzi wa shule za msingi shikizi na sekondari shilingi bilioni 304. Kati ya kiasi hicho shilingi bilioni 240 zimetolewa kwa ajili ya ujenzi wa madarasa 12,000 katika shule za sekondari; shilingi bilioni 60 kwa ajili ya ujenzi wa madarasa 3,000 katika shule shikizi za msingi kwa shilingi bilioni 4 kwa ajili ya ujenzi wa mabweni 50 pamoja na thamani za vitanda kwa shule za wanafunzi wenye mahitaji maalum.

Pili, ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya kutolea huduma za dharura *(EMD),* vyumba vya wagonjwa mahututi

(ICU) pamoja na ununuzi wa vifaa tiba ikiwemo *x-ray* kwa Mamlaka ya Serikali za Mitaa na ununuzi wa magari ya wagonjwa ambayo yaligharimu shilingi bilioni 51.6.

Tatu, ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya kutolea huduma ya dharura na vyumba vya wagonjwa mahututi katika Hospitali ya Taifa ya Muhimbili; ununuzi wa magari ya kubeba wagonjwa na magari ya kukusanyia damu; ununuzi wa vifaa vya mionzi *(MRI, CT-Scan, X-rays)* katika hospitali za rufaa, mikoa na hospitali maalum. Ununuzi wa mitambo ya kuzalisha *oxygen* na *oxygen floor meters* na tafiti za athari ya UVIKO-19 ambazo kwa gharama yake ni shilingi bilioni 186.6.

Nne, ukarabati, upanuzi na uongezaji wa miundombinu ya usambazaji wa maji katika maeneo yenye uhaba wa maji vijijini na mijini ambayo shilingi bilioni 32.7 zinatarajiwa kutumika.

Tano, ujenzi wa Vyuo vya Ufundi Stadi *(VETA)* katika Wilaya 25 na vyuo vinne vya *VETA* katika mikoa ya Geita, Njombe, Rukwa na Simiyu ambayo haikuwa na vyuo hivyo. Kukamilisha ujenzi wa Chuo cha Walimu wa Ufundi Stadi Morogoro na Chuo cha Ufundi Arusha kwa takribani shilingi bilioni 50.12.

Sita, uwezeshaji wa kaya masikini kupitia mfuko wa *TASAF* kwa gharama ya shilingi bilioni 5.5.

Mheshimiwa Spika, ili kuhakikisha fedha zilizotolewa zinatumika kwa malengo yaliyokusudiwa, Serikali imeandaa mpango wa ufuatiliaji na tathmini *(M&E Framework)* ambao utatumika kama nyenzo ya kupima ufanisi wa miradi ambayo inatekelezwa. Mpango huu unabainisha mgawanyo wa majukumu ya uratibu, ufuatiliaji, tathmini katika ngazi ya kitaifa hadi kata na vijiji.

Mheshimiwa Spika, uratibu wa shughuli za ufuatiliaji na tathmini katika ngazi ya kitaifa unafanywa na Kamati ya Kitaifa chini ya uongozi wa Mheshimiwa Kassim Majaliwa, Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, uratibu katika ngazi ya mikoa unafanywa na Kamati za Mikoa chini ya uongozi wa Wakuu wa Mikoa na uratibu katika ngazi ya Wilaya unafanywa na Kamati za Wilaya chini ya uongozi wa Wakuu wa Wilaya. Katika ngazi za kata na vijiji watendaji wa vijiji na kata wana wajibu wa kusimamia miradi ikiwa ni pamoja na kuhakikisha mafundi wanaoajiriwa wanapewa mikataba na kuwasilisha taarifa kwenye ngazi za Wilaya.

Mheshimiwa Spika, ili kuleta tija katika uratibu wa mipango na ufuatiliaji wa tathmini Wizara ya Fedha na Mipango imeunda timu ya wataalam inayoshirikisha mshauri elekezi huru kutoka Kituo cha Ufuatiliaji na Tathmini *(Center of Excellence in Health Monitoring and Evaluation)* kilichopo Chuo Kikuu cha Mzumbe. Aidha, vitengo vya ufuatiliaji na tathmini katika sekta husika vinawajibika kufanya ufuatiliaji na tathmini kwa kuzingatia majukumu yao ya kila siku. Vilevile katika kuimarisha udhibiti wa matumizi ya fedha za UVIKO-19 Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Serikali ama *CAG* atashirikiana na idara na vitengo vya ukaguzi Serikalini pamoja na Kamati za Ulinzi na Usalama kufanya ukaguzi wa matumizi ya fedha zilizotolewa.

Mheshimiwa Spika, mapendekezo ya mfumo wa bajeti; sambamba na upatikanaji wa fedha kutoka *IMF* tathmini ya nusu mwaka ya utekelezaji wa bajeti ya mwaka 2021/2022 ilionesha kuwa mapato ya ndani hadi Desemba, 2021 yalifikia asilimia 90.7 ya lengo; kutofikiwa kwa malengo hayo kunatokana na baadhi ya wafanyabiashara wasiokuwa waaminifu kuendelea kutumia mbinu mbalimbali kukwepa kodi, kupunguzwa kwa viwango vya tozo na miamala ya kutuma na kutoa fedha, kuchelewa kuanza kwa utozwaji wa tozo za muda wa maongezi na kushuka kwa uzalishaji wa mauzo ya bidhaa mbalimbali katika soko la ndani kutokana na athari za UVIKO-19.

Mheshimiwa Spika, tathmini iliyofanyika inaonesha kuwa hadi Juni, 2022 mapato ya ndani yanatarajiwa kufikia asilimia 97.4 sawa na upungufu wa shilingi bilioni 693 vilevile

hadi Juni, 2022 fedha za mifuko ya kisekta zinatarajiwa kupungua kwa shilingi bilioni 11.9.

Mheshimiwa Spika, baada ya baadhi ya washirika wa maendeleo kutoa taarifa kuwa hawatoweza kutoa fedha hizo kutokana na fedha za UVIKO-19; jumla ya mapato ambayo yanatarajiwa kupungua hadi Juni, 2022 ni shilingi bilioni 704.9. Kwa muktadha huo Serikali inapendekeza bajeti ya mifuko ya kisekta ya shilingi bilioni 11.9 itumike kutekeleza shughuli za UVIKO-19 kama sehemu ya fedha za mkopo wa *IMF.*

Aidha, nakisi ya shilingi bilioni 693 inapendekezwa kuzibwa kwa utaratibu wa mikopo ili kugharamia utekelezaji wa ujenzi wa reli ya kisasa kipande cha tatu (Makutupora mpaka Tabora). Vilevile inapendekezwa mkopo nafuu kutoka *IMF* wa shilingi bilioni 1,310.65 ujumlishwe kwenye ukomo wa bajeti ya mwaka 2021/2022. Hivyo kwa jumla inapendekezwa mfumo wa ukomo wa bajeti uongezeke kutoka shilingi bilioni 36,681.9 hadi shilingi bilioni 37,980.6. Mfumo wa ukomo mpya wa bajeti unaopendekezwa na Serikali ni kama ambavyo inaonekana kwenye jedwali Na. 2.

Mheshimiwa Spika, hitimisho; kwa mujibu wa makubaliano kati ya Serikali na *IMF* fedha zilizopatikana zitatumika ndani ya mwaka wa fedha 2021/2022; kwa kuwa fedha hizo hazikuwa sehemu ya fedha zilizoainishwa na Bunge tunawasilisha hoja hii mbele ya Bunge lako tukufu ili liweze kujadili na kuridhia mapendekezo ya Serikali ya kuongeza mfumo wa ukomo wa bajeti kama ilivyoainishwa katika jedwali Na. 2. Aidha, napendekeza mapendekezo haya yanalenga kutimiza matakwa ya kifungu cha 43 (1,2,3) cha Sheria ya Bajeti Sura Na. 439 ya ibara 137(2) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Spika, naafiki.

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, hoja imeungwa mkono na tutaendelea na utaratibu wetu sasa nimuite Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti kwa niaba yake Mheshimiwa Zaytun Swai. *(Makofi)*

MHE. ZAYTUN S. SWAI – MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI: Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti naomba kuwasilisha taarifa ya kamati kuhusu mapendekezo ya nyongeza ya bajeti ya mwaka 2021/2022.

Mheshimiwa Spika, awali ya yote kwa niaba ya kamati naomba kutoa pongezi za dhati kwa Mheshimiwa Rais Samia Suluhu Hassan kwa juhudi zake binafsi katika kuliletea Taifa maendeleo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa muhtasari naomba nielezee namna ambavyo Mheshimiwa Rais ameutanabaisha umma juu ya uongozi wake na mwelekeo wa Taifa. Kwanza Mheshimiwa Rais ameonesha nia yake ya dhati ya kuwajali watoto wa Kitanzania na hasa wanafunzi kwa kuhakikisha kila aliyefaulu na anastahili kwenda shule anapata fursa hiyo bila kikwazo chochote. Amedhihirisha umma kwamba ili uboreshe maisha ya watu kwanza lazima uboreshe huduma za msingi za jamii kama afya, elimu, barabara na maji. *(Makofi)*

Ameonesha kwamba inawezekana kushirikisha Bunge katika mgawanyo wa matumizi ya fedha za mikopo inayochukuliwa na Serikali; ameitangazia dunia namna tofauti ya Tanzania inavyopambana na UVIKO-19 kwa kuangalia huduma muhimu ambazo ama zikikosekana zinaweza kusababisha kusambaa kwa ugonjwa huu zaidi au endapo mtu ataupata atakosa huduma muhimu ili kuokoa maisha yake; amethibitisha kwa Watanzania kauli mbiu yake ya Kazi lendelee na Watanzania wameona kazi yake inaendelea; ameuthibitishia ulimwengu kwamba Tanzania siyo kisiwa ni lazima ishirikiane na mataifa mengine ili kuleta maendeleo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, bila kupepesa macho wala ajizi naomba kurejesha kauli ya Watanzania kwamba mama anaupiga mwingi. Kamati inaamini hakuna Mbunge yeyote aliyeko katika ukumbi huu atakayepinga matumizi ya mkopo huu kwa sababu manufaa yake yanaonekana nchi nzima. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, huu ni muhtasari tu naomba taarifa nzima iingie kwenye Kumbukumbu Rasmi za Bunge. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, chimbuko la mkopo huu usio na riba kutoka IMF. Shirika la Afya la Umoja wa Mataifa *(WHO)* iliutangaza ugonjwa wa homa ya mapafu unaosababishwa na virusi vya *Covid-19* tarehe 11 Machi, 2020 kama janga la dunia. Janga hili limesababisha matatizo mbalimbali ya kiuchumi na kijamii dunia na kwa Watanzania. Kutokana na madhara hayo Tanzania iliandaa mpango ujulikanao kama mpango mahsusi wa kupambana na athari za kiuchumi za UVIKO-19.

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa mpango huu ulitarajiwa kutumia jumla shilingi trilioni 3.62; lengo kubwa la mpango huu ni kuzisaidia sekta mbalimbali za kiuchumi zilizoathirika na UVIKO-19 pamoja na kupunguza matumizi kwa binadamu. Hivyo katika utekelezaji wa mpango huu ndipo Serikali iliomba fedha Shirika la Fedha la Kimataifa *(IMF)* na kupewa kiasi cha jumla ya dola za Kimarekani milioni 567.3.

Mheshimiwa Spika, dirisha la mkopo wa dharura *(IMF)* ni dirisha ambalo hutoa usaidizi wa haraka wa kifedha wenye masharti nafuu kwa nchi za kipato cha chini zinazokabiliwa na nakisi kubwa kwenye urari wa malipo ya jumla. Dirisha hili liliundwa chini ya mfuko wa kupunguza umaskini na kukuza uchumi. Lengo kubwa la dirisha hili ni kutoa usaidizi wa kifedha kwa nchi za kipato cha chini kwa urahisi zaidi ili ziweze kupambana na matatizo ambayo yanakabili chumi ili kupunguza umaskini.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa taarifa Na. 21213 ya Shirika la Fedha la Kimataifa iliyotolewa na Bodi ya Shirikisho hilo tarehe 7 Septemba, 2021 ambayo ilitokana na taarifa ya Hali ya Uchumi wa Tanzania iliandaliwa na maafisa wa kazi wa benki hiyo walioko nchini. Taarifa hiyo ilibainisha maeneo ya uchumi yaliyoathirika na ugonjwa wa homa kali ya mapafu na hivyo Taifa lilihitaji msaada wa kifedha ili kupambana na athari hizo.

Mheshimiwa Spika, baadhi ya sababu hizo ni kama ifuatavyo; kushuka kwa ukuaji wa uchumi wa Taifa kutoka asilimia 6.9 mwaka 2019 hadi asilimia 4.8 mwaka 2021; kuathirika kwa sekta ya utalii ambapo idadi ya watalii wanaoingia nchini ilishuka kwa asilimia 60 kati ya mwaka 2019 na 2021; watu zaidi na 140,000 kutoka katika ajira rasmi na wasiopungua 1,000,000 wa sekta isiyo rasmi walipoteza ajira zao na hivyo kupeleka ongezeko la watu maskini kwa asilimia 0.6 kutoka asilimia 26.5 hadi asilimia 27.1.

Mheshimiwa Spika, pia kushuka kwa mapato ya Serikali kwa asilimia 2.5 ya pato la Taifa, urari wa malipo ya kawaida uliathirika kwa kiasi kikubwa kutokana na kushuka kwa mapato ya utalii kwa 55% na kushuka kwa mauzo nje ya mazao ya biashara ya pamba, kahawa, tumbaku kwa 40; akiba ya fedha za kigeni ilipungua kutoka dola za Kimarekani bilioni 5.6 mwaka 2019 hadi bilioni 5.2 mwaka 2021; na kushuka kwa mikopo kwa sekta binafsi kutoka asilimia 11 mwaka 2019 hadi asilimia 2.3 mwaka 2021.

Mheshimiwa Spika, kwa pamoja sababu hizo zilipelekea kuwa na nakisi kubwa kwenye urari wa malipo ya jumla hivyo mkopo huo ulitolewa ili uje kuchochea ukuaji wa uchumi pamoja na kupunguza nakisi ya urari wa jumla. Mgawanyo wa fedha hizi umethibitisha lengo hilo.

Mheshimiwa Spika, misingi ya kisheria ya kikatiba kuhusu uwasilishaji mapendekezo ya nyongeza ya bajeti ya mwaka 2021 *(Supplementary Budget);* Ibara ya 137(3) inasema ikiwa katika mwaka wa fedha wowote inaonekana kwamba fedha za matumizi zilizoidhinishwa na Sheria ya

Matumizi ya Fedha za Serikali kwa ajili ya shughuli fulani hazitoshi au kwamba imekuwa lazima kulipa gharama za shughuli ambayo haikupangiwa fedha za matumizi kwa mujibu wa sheria au kuna fedha ambazo zimetumiwa kwa ajili ya shughulii fulani kwa kiasi kinachozidi kiwango cha matumizi yaliyoidhinishwa na Sheria ya Matumizi ya Fedha za Serikali kuhusu shughuli hiyo au kwamba fedha zimetumiwa kulipia gharama za shughuli ambayo haikupangiwa fedha za matumizi kwa mujibu wa sheria.

Mheshimiwa Spika, ibara hiyo inasisitiza Serikali kuwasilishwa kwenye Bunge makadirio ya matumizi ya nyongeza au kadri itakavyokuwa. Maelezo ya matumizi ya ziada na baada ya Bunge kuyakubali hayo makadirio ya matumizi ya nyongeza au maelezo ya matumizi ya ziada kutawasilishwa kwenye Bunge Muswada wa Sheria ya Matumizi ya Fedha za Serikali kwa ajili ya kuidhinisha matumizi ya fedha kutoka Mfuko Mkuu wa Hazina ya Serikali na fedha hizo zitatumiwa kulipia gharama za shughuli zinazohusika na hayo makadirio au maelezo.

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 43 cha Sheria ya Bajeti Sura ya 439 kinafafanua zaidi ibara ya 137(3) ya Katiba kwa kuweka mazingatio na utaratibu wa kuwasilisha S*upplementary Budget* Bungeni. Aidha, kifungu kidogo cha (3) kinaeleza kwamba mara baada ya Serikali kuwasilisha *supplementary budget* Bungeni itaambatana na Muswada wa Sheria ya Matumizi ili iidhinishwe na Bunge.

Vilevile Bajeti hii inayowasilishwa Bungeni ni utekelezaji wa makubaliano ambayo Serikali yetu iliingia na Shirika la Kimataifa la Fedha kwamba watawasilisha Bungeni *supplementary budget* kutokana na kupatikana kwa mkopo wa dola za Marekeni milioni 567.3 sawa na shilingi trilioni 1.320. Hata hivyo, kiwango kitakachowasilishwa kwenye *supplementary budget* ni **s**hilingi trilioni 1,079 na kiasi cha shilingi bilioni 231 kimepelekwa Zanzibar.

Mheshimiwa Spika, tathmini ya utekelezaji wa bajeti ya mwaka 2021/2022; Kamati ilipitia Taarifa ya Utekelezaji wa

Bajeti ya Serikali katika kipindi cha nusu mwaka Julai-Disemba 2021/2022 pamoja na Taarifa ya Serikali ya Nyongeza ya Bajeti na kubaini kuwa utekelezaji wa bajeti kwa mwaka mzima wa 2021/2022 utakuwa na nakisi ya shilingi bilioni 704.9. Hivyo kulikuwa na umuhimu wa kufanya marejeo ya makusanyo pamoja na utekelezaji wa Bajeti ya mwaka 2021/2022 kwa sababu ya fedha za mkopo wa *IMF* kutumika kutekeleza shughuli ambazo hazikuwepo kwenye bajeti iliyokuwa imeidhinishwa pamoja na upatikanaji wa fedha za wafadhili.

Mheshimiwa Spika, mgawanyo wa fedha za mkopo; utakumbuka kwamba uliridhia Kamati ya Bunge ya Bajeti ikutane na Serikali tarehe 6 na 7 Oktoba, 2021 kwa ajili ya kujadili Mpango na mgawanyo wa fedha za mkopo kutoka *IMF* zenye jumla ya shilingi trilioni 1.31. Kikao hicho kilifanyika kama ulivyoelekeza na kilihusisha Wizara ya Fedha na Mipango, Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia na Watoto, Wizara ya Maliasili na Utalii pamoja na Ofisi ya Rais - Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa. Serikali ilitoa mapendekezo ya mgawanyo wa fedha hizo na Kamati ilishauri yafuatayo ambayo Serikali iliyakubali.

Kamati ilishauri na Serikali ilikubali kufanya *reallocation* katika fedha hizo ili zipatikane fedha kwa ajili ya kujenga madarasa walau mawili hadi matatu kwa kila shule shikizi na shule za msingi zenye msongamano wa wanafunzi kutokana na kutokuwepo kwa madarasa. Madarasa yaliyojengwa hadi hivi sasa ni 1,155 katika maeneo yote hapa nchi. *(Makofi)*

Kamati ilishauri na Serikali ilikubali kupunguza kiasi cha shilingi bilioni 40 kutoka kwenye miradi ya maji ya mijini ili zikaongezwe kwenye miradi ya maji vijijini na kufikia shilingi bilioni 61 kwa kuzingatia uhitaji wa maji vijijini.

Kwa kuzingatia kuwa, fedha hizo zinatakiwa ziwe zimetumika na kumalizika ndani ya miezi nane kuanzia mwezi Novemba, jambo ambalo lilionekana kuwa gumu kutekelezeka kwa kuzingatia matakwa ya Sheria ya Ununuzi na Kanuni zake; Kamati ilishauri Serikali kutumia mwongozo

wa *single source* na Serikali ilikubali na ikatoa mwongozo wa manunuzi kwa fedha zinazotokana na mkopo huo.

Kamati ilishauri kwamba kwa kuwa miradi inayotekelezwa haikuwa kwenye Bajeti ya mwaka 2021/2022. Hivyo, ni wazi kwamba Serikali itatakiwa kuwasilisha Bungeni *Supplementary Budget* ndio maana Serikali imetekeleza takwa hilo la kikatiba na kisheria;

Serikali ilishauriwa na ilikubali kuangalia uwezekano wa kutumia mifumo mingine ya manunuzi ya vifaa tiba kwa sababu fedha zinazoenda kutumika kwa ajili ya ununuzi wa vifaa tiba ni shilingi bilioni 299.34 ambazo ni zaidi ya asilimia 100 ya Bajeti ya *MSD* kwa mwaka. Hivyo, uwezo wa kutumia *MSD* kwa muda uliopangwa wa matumizi ya fedha hizi unatakiwa kuimarishwa na kusimamiwa kwa karibu;

Serikali ilikubali kutumia mfumo wa ununuzi wa *BRN* ili kupunguza mlolongo wa ununuzi. Ushauri huu ulikubaliwa na Ndio maana *PPRA* ilitoa muongozo wa ununuzi wa fedha za mkopo huo kutoka *IMF.*

Serikali ilishauriwa na ikakubali kupunguza ununuzi wa *advance ambulances* kutoka 48 hadi 20 na fedha zilizopatikana kiasi cha shilingi bilioni saba zimetumika katika kununua *ambulances* za kawaida.

Kamati ilishauri na Serikali ilikubali kuhakikisha kwamba *ambulances* 195 zitakazonunuliwa kupitia fedha hizi mgawanyo wake uzingatie uhitaji na umuhimu wa *ambulance* katika maeneo husika ili zigawanywe nchi nzima.

Mheshimiwa Spika, mgawanyo wa mkopo baada ya majadiliano; baada ya majadiliano na Kamati mgawanyo wa mwisho ni kama unavyoonekana kwenye Jedwali Na 1.

Katika mgawanyo wa fedha za mkopo huu jumla ya dola za Marekani milioni 100 sawa na shilingi bilioni 231.0 zilipelekwa Zanzibar, hata hivyo utekelezaji wake

utasimamiwa na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar pamoja na (SMZ) Baraza la Wawakilishi.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa mapendekezo ya nyongeza ya bajeti ya mwaka 2021/2022; uchambuzi wa Kamati umebaini kwamba Serikali kutokana na sababu mbalimbali ikiwemo kupunguzwa kwa viwango vya tozo kwenye miamala kwa asilimia 30, kutoanza kutekelezwa kwa utozaji tozo kwenye mawasiliano ya simu kutokana na changamoto za utekelezaji wake na kusimamishwa kwa baadhi ya ushuru wa mafuta ili kuzuia ongezeko la bei; hivyo, matarajio ya makusanyo ya ndani yameshuka kutoka shilingi trilioni 22.471 hadi shilingi trilioni 21,77 sawa na kushuka kwa bilioni 693. Mapato mengine ambayo Serikali haitaweza kufikia lengo ni misaada na mikopo nafuu ya kisekta ambayo inatarajiwa kushuka kutoka shilingi bilioni 282.31 hadi shilingi bilioni 270.36 sawa na kutofikia lengo kwa shilingi bilioni 11,94.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa misaada na mikopo nafuu kutoka washirika wa maendeleo inatarajiwa kuongezeka kutoka shilingi trilioni 2.95 hadi shilingi trilioni 4.25 sawa na ongezeko la shilingi trilioni 1.299 ongezeko hili limetokana na upatikanaji wa mikopo ya biashara jumla ya shilingi bilioni 693. Aidha misaada kwenye Mfuko wa Bajeti (*General Budget Support*) Serikali inatarajia kupokea jumla ya shilingi trilioni 1.310 awali Serikali haikuwa imetegemea kiasi chochote kutoka katika chanzo hiki.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa matumizi; uchambuzi wa Kamati umebaini kwamba kwa upande wa matumizi ya kawaida zimeongezeka jumla ya shilingi bilioni 672.76 kutoka shilingi trilioni 23.0 zilizokuwa kwenye bajeti hadi shilingi trilioni 23.67 sawa na ongezeko la asilimia 2.9. Fedha zilizoongezeka zimepelekwa kwenye matumizi mengineyo shilingi bilioni 441.7 na zilizopelekwa Zanzibar shilingi bilioni 231. Kwa upande wa matumizi ya maendeleo zimeongezeka kutoka jumla ya shilingi trilioni 13.67 zilizokuwa kwenye bajeti ya awali hadi shilingi trilioni 14.3 sawa na ongezezo la asilimia 4.5 la shilingi bilioni 625.905. Jedwali Na.2 linaonesha

mchanganuo wa mapendekezo ya nyongeza ya Bajeti kwa mwaka 2022.

Mheshimiwa Spika, utaona kwamba kwenye matumizi ya kawaida zimeongezeka jumla ya shilingi bilioni 672.7 kati ya fedha hizo shilingi bilioni 231 zilienda Serikali ya Mapinduzi Zanzibar na shilingi bilioni 441.7 zilitumika Tanzania Bara. Kamati imefanya uchambuzi wa matumizi ya shilingi bilioni 441.7 na kuonekana kwamba fedha hizo zilitumika kwenye matumizi ya kawaida yenye asili ya kimaendeleo hususan katika sekta ya afya ambapo Serikali imetoa ajira kwa ajili ya kuwezesha shughuli hizo kutekelezwa na ununuzi wa madawa na chanjo.

Mheshimiwa Spika, ujenzi wa kipande cha reli cha Makutopora – Tabora; moja ya jambo ambalo Kamati ya Bajeti imekuwa ikishauri kila mwaka ni kuhakikisha kwamba Reli ya Kati kwa kiwango cha kisasa inakamilika pamoja na matawi yake ili faida yake ionekane. Marekebisho ya Bajeti yaliyoletwa na Serikali leo imetengwa jumla ya bilioni 693 kwa ajili ya kipande cha reli cha Makutopora - Tabora. Hivyo vipande vitakavokuwa vimebaki ni vya Tabora -Kaliua – Mpanda - Karema, Tabora - Uvinza – Kigoma –Msongati. Hii ni hatua nzuri sana kwa Serikali na ni ya kupongeza. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, maoni na mapendekezo ya ujumla; Kamati ina ushauri wa ujumla kuhusu mkopo huo kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, katika mgawanyo wa fedha za mkopo huu zilitengwa shilingi bilioni tano kwa ajili ya ujenzi wa vibanda vya wafanyabiashara wadogo.

Katika uchambuzi Kamati imebaini kwamba suala hili lilikuwa halina mpango wa utekelezaji. Hivyo, Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha katika maeneo yote nchi nzima kuandaa mipango na utekelezaji miradi ya ujenzi wa vibanda vya wafanyabiashara wadogo ili kuondoa adha ya bomoa bomoa na kukimbizana na mgambo.

Mheshimiwa Spika, changamoto ya utolewaji wa misamaha ya kodi; pamoja na kufanya marekebisho katika Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani Sura ya 148 kupitia Sheria ya Fedha ya mwaka 2021 ili kurahisisha upatikanaji wa misamaha ya kodi. Aidha, Serikali ilitoa kanuni kupitia Gazeti la Serikali Namba 715 lililotolewa tarehe 8 Oktoba, 2021. Hata hivyo, hatua zote hizo bado changamoto ya utolewaji wa misamaha ya kodi inaendelea. Mfano, Kamati ilikutana na *RUWASA* na kubaini hadi sasa kuna mabomba yamekwama bandarini kwa sababu ya kukosa msamaha wa kodi.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaitaka Serikali kwenda kujipanga upya na kubaini nini hasa sababu ya kucheleweshwa kwa misamaha ya Kodi kwa sababu hadi sasa hatua zilizochukuliwa hazijaleta matunda yaliyokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, uwazi na uwajibikaji kwa mikopo inayochukuliwa na Serikali; hatua iliyochukuliwa na Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Amiri Jeshi Mkuu wa kulishirikisha Bunge katika mgao wa mkopo kutoka *IMF* Bungeni na Bunge kutoa mapendekezo yake ni hatua muhimu katika kuleta uwazi na uwajibikaji. Sote tutakubaliana kwamba mkopo huu umefuatiliwa na Waheshimiwa Wabunge, viongozi katika ngazi zote na wananchi kwa ujumla. Kamati inashauri kwenye siku za usoni kuna haja ya Serikali kuweka utaratibu huu kisheria.

Mheshimiwa Spika, pongezi; waswahili wanasema pongezi humtia mtu bidii, kwa kifupi nieleze kwa nini lazima tumpongeze Rais Mama Samia Suluhu Hassan - Rais wa Jamuhuri ya Muungano wa Tanzania, Dkt. Mwigulu Lameck Nchemba - Waziri Fedha na Mipango na Ndg. Emmanuel Tutuba - Katibu Mkuu wa Wizara ya Fedha na Mipango na Mlipaji Mkuu wa Serikali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mkopo kama huu umetolewa kwa nchi 40 za Afrika, Kamati imefanya uchambuzi na kubaini kwamba nchi nyingine zimetumia mkopo huu kununua na

kufanya mambo ya muda mfupi kama vile kununua barakoa, kununua vipimo vya UVIKO, kulipia gharama za kuweka watu karantini, kununua chanjo za UVIKO pamoja na mashine za *oxygen*. Ni Tanzania pekee iliyotumia fedha hizi kuwekeza katika vitu vya muda mrefu ili kupambana na UVIKO-19 kama vile kuimarisha huduma za maji, barabara, utalii, miundombinu ya msingi ya afya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, hatua hii ni muhimu kwa sababu ugonjwa wa UVIKO upo na tutaishi nao hivyo ni lazima kuwekeza katika vitu vya muda mrefu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mkopo wa dola za Marekani milioni 567.39 ulikuwa umegawanyika katika sehemu mbili; sehemu ya kwanza, ni asilimia moja ya tatu ya mkopo sawa na dola za Marekani milioni 189.1 zilikuwa zitozwe riba ya asilimia 1.05 kwa kipindi cha miaka 10 baada ya kumalizika kwa muda wa neema *(grace period)* wa miaka mitano.

Sehemu ya pili ya mkopo ilikuwa ni theluthi mbili ya mkopo sawa na shilingi milioni 378.2 ilikuwa zirejeshwe kwa miaka 10 bila riba. Baada ya Shirika la Fedha la Kimataifa kuona kasi na utekelezaji wa miradi inayotokana na mkopo huu waliamua kusamehe riba yote hivyo, mkopo huu utarejeshwa kwa miaka 10 bila riba mara baada ya kipindi cha neema kumalizika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ninaweza kuendelea kutoa pongezi hizi mpaka Bunge lako tukufu lisiairishwe siku ya leo, nimalizie tu kwa kusema yanayoendelea Watanzania wasubirie mema zaidi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, hitimisho; naomba nihitimishe kwa kukushukuru na kukupongeza kwanza wewe Mheshimiwa Spika Dkt. Tulia Ackson, Mbunge kwa kunipa fursa ya kuwasilisha Taarifa hii. *(Makofi)*

Vilevile nimpongeze Mheshimiwa Mussa Azzan Zungu, Mbunge na Naibu Spika kwa kukusaidia vyema Mheshimiwa

Spika. Pili, napenda kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Mwigulu Lameck Nchemba, Mbunge na Waziri wa Fedha na Mipango pamoja na Naibu Waziri Mheshimiwa Hamad Hassan Chande, Mbunge kwa ushirikiano wao ambao wamekuwa wakitoa kwa Kamati katika kipindi chote cha vikao vya Kamati. Nawashukuru pia wataalam wote kutoka Wizara ya Fedha na Mipango ambao walishirikiana na Kamati. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya kipekee napenda kuwashukuru Wajumbe wa Kamati hii kwa umahiri, umakini na ushirikiano wao walionipatia wakati wote wa kutekeleza shughuli za Kamati. Aidha, nawapongeza kwa michango yao, maoni na ushauri ambayo imesaidia katika kuhakikisha kuwa Kamati inasimamia Serikali ipasavyo. Kipekee kabisa naomba nimpongeze Mwenyekiti wetu wa Kamati ya Bajeti Mheshimiwa Daniel Sillo kwa uongozi wake mahiri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mwisho kabisa lakini si kwa umuhimu, napenda kuishukuru Sekretarieti yote ya Bunge chini ya uongozi thabiti wa Katibu wa Bunge Bi. Nenelwa Mwihambi, *ndc* kwa ushirikiano wao katika kufanikisha shughuli za Kamati, Mkurugenzi wa Idara ya Bajeti Ndugu Michael Kadebe, Mkurugenzi Msaidizi Ndugu Mathew Kileo, Makatibu wa Kamati Ndugu Emmanuel Rhobi, Ndugu Maombi Kakozi na Ndugu Wilfred Akasi kwa kuratibu vyema shughuli za Kamati pamoja na kutoa ushauri wa kitaalamu uliowezesha kufanikisha kazi za Kamati. *(Makofi)*

Aidha, napenda kuwashukuru Watendaji wote wa Idara na Vitengo katika Ofisi ya Bunge, kwa kuhakikisha kwamba shughuli za Kamati zinafanyika kama zilivyokuwa zimepangwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja kwa Bunge lako tukufu sasa lipokee na kujadili na hatimaye kupitisha mapendekezo ya Serikali kuhusu Mapendekezo ya Nyongeza ya Bajeti ya mwaka 2021/2022. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na naunga mkono hoja. *(Makofi)*

TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU MAPENDEKEZO YA NYONGEZA YA BAJETI YA MWAKA 2021/22 – KAMA ILIVYOWASILISHWA MEZANI

1.0. UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, Awali ya yote kwa niaba ya Kamati naomba kutoa pongezi za dhati kwa Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamuhuri ya Muungano wa Tanzania kwa Juhudi zake binafsi katika kuliletea Taifa maendeleo. Kwa Muhtasari naomba nielezee namna ambayo Mheshimiwa Rais ameutanabahisha umma juu ya uongozi wake na mwelekeo wa Taifa**.**

i. Kwanza Mheshimiwa Rais ameonyesha nia yake thabiti ya kuwajali Watoto wa kitanzania na hasa wanafunzi kwa kuhakikisha kila aliefaulu na anastahili kwenda shule anapata fursa hiyo bila kikwazo chochote;

ii. Amedhihirisha umma kwamba ili uboreshe maisha ya watu kwanza lazima uboreshe huduma za msingi za jamii kama afya, elimu, barabara na maji;

iii. Ameonyesha kwamba inawezekana kushirikisha Bunge katika mgawanyo wa matumizi ya fedha za mikopo inayochukuliwa na Serikali;

iv. Ameitangazia Dunia namna tofauti ya Tanzania kupambana na Uviko-19 kwa kuangalia huduma muhimu ambazo ama zikikosekana zinaweza kusababisha kusambaa kwa ugonjwa huo zaidi au endapo mtu ataupata atakosa huduma muhimu ili kuokoa maisha yake;

v. Amethibitisha kwa Watanzania kauli mbiu yake ya “Kazi lendelee” na Watanzania wameona kazi inaendelea; na

vi. Ameuthibitishia ulimwengu kwamba Tanzania sio kisiwa ni lazima ishirikiane na mataifa mengine ili kuleta maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Bila kupepesa macho wala ajizi naomba kurejea kauli ya Watanzania kwamba Mama Anaupiga Mwingi. Kamati inaamini hakuna Mbunge yeyote alieko katika ukumbi huu atakaepinga matumizi ya mkopo huo kwa sababu manufaa yake yanaonekana nchi nzima.

2.0. Chimbuko la Mkopo usio na riba kutoka IMF

2.1. Mpango Mahususi wa Kukabiliana na Athari za Kijamii na Kiuchumi za Uviko-19 (Tanzania Covid-19 Socio-Economic Response and Recovery Plan – RCRP).

Mheshimiwa Spika, Shirika la Afya la Umoja wa Mataifa (World Health Organaization – WHO) liliutangaza Ugonjwa wa Homa ya Mapafu unao sababishwa na Virusi vya COVID-19 Tarehe 11 Machi, 2020[1] kama janga la Dunia. Janga hili limesababisha matatizo mbalimbali ya kiuchumi na kijamii Duniani na kwa Tanzania. Kutokana na Madhara hayo Tanzania iliandaa Mpango ujulikanao kama Mpango Mahususi wa Kukabiliana na Athari za Kijamii na Kiuchumi za Uviko-19 *(Tanzania Covid-19 Socio-Economic Response and Recovery Plan – RCRP)*[2]. Utekelezaji wa Mpango huo ulitarajiwa kutumia jumla ya **Shilingi trilioni 3.62**. Lengo kubwa la Mpango huo ni kuzisaidia sekta mbalimbali za kiuchumi zilizo athirika na Uviko -19 pamoja na kupunguza maambukizi kwa binadamu. Hivyo, katika utekelezaji wa Mpango huo ndipo Serikali iliomba Fedha Shirika la Fedha la Kimataifa (IMF) na kupewa kiasi cha jumla ya **Dola za marekani milioni 567.3**.

2.2. Dirisha la Mikopo ya Dharura la IMF

Mheshimiwa Spika, Dirisha la Mikopo ya Dharura *(Rapid Credit Facility -RCF*[3]*)* ni dirisha ambalo hutoa usaidizi wa haraka wa kifedha wenye masharti nafuu kwa nchi za kipato cha chini *(Lower Income Countries-LICs)* zinazokabiliwa na nakisi kubwa kwenye urari wa malipo ya jumla *(Balance of Payment Deficit)*. Dirisha hili liliundwa chini ya Mfuko wa Kupunguza Umaskini na Kukuza Uchumi *(Poverty Reduction and Growth Trust-PRGT)*[4]. Lengo kubwa la dirisha hili ni kutoa usaidizi wa kifedha kwa nchi za kipato cha chini kwa urahisi zaidi ili ziweze

kupambana na matatizo ambayo yanakabili chumi ili kupunguza umasikini.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Taarifa Namba 21/213[5] ya Shirika la Fedha la Kimataifa iliyotolewa na Bodi ya Shirika hilo tarehe 7 Mwezi Septemba Mwaka 2021 ambayo ilitokana na Taarifa ya hali ya Uchumi wa Tanzania iliyoandaliwa na Maafisa wakazi wa Benki hiyo waliopo nchini. Taarifa hiyo ilibainisha maeneo ya uchumi yaliyoathirika na ugonjwa wa homa kali ya mapafu na hivyo Taifa lilihitaji msaada wa kifedha ili kupambana na athari hizo. Baadhi ya Sababu hizo ni kama ifuatavyo: -

i. Kushuka kwa ukuaji wa uchumi wa Taifa kutoka **asilimia 6.9** mwaka 2019 hadi **asilimia 4.8** mwaka 2021;

ii. Kuathirika kwa Sekta ya Utalii ambapo idadi ya watalii wanaoingia nchini ilishuka kwa **asilimia 60** kati ya mwaka 2019 na 2021;

iii. Watu zaidi ya **140,000** kutoka katika ajira rasmi na wasiopungua **1,000,000** wa sekta isiyo rasmi walipoteza ajira zao na hivyo kupelekea ongezeko la watu masikini kwa **asilimia 0.6** kutoka **asimilia 26.5** hadi **asilimia 27.1**;

iv. Kushuka kwa mapato ya Serikali kwa **asilimia 2.5** ya Pato la Taifa;

v. Urari wa malipo ya kawaida uliathirika kwa kiasi kikubwa kutokana na kushuka kwa mapato ya utalii kwa **asilimia 55** na kushuka kwa mauzo nje ya Mazao ya Biashara ya Pamba, Kahawa na Tumbaku kwa **asilimia 40**;

vi. Akiba ya Fedha za Kigeni ilipungua kutoka **Dola za Marekani Billioni 5.6** mwaka 2019 hadi **Billioni 5.2 mwaka 2021**; na

vii. Kushuka kwa Mikopo kwa Sekta Binafsi kutoka **asilimia 11** Mwaka 2019 hadi **asilimia 2.3** mwaka 2021.

Mheshimiwa Spika, kwa pamoja sababu hizo zilipelekea kuwa na nakisi kubwa kwenye Urari wa Malipo ya Jumla. Hivyo mkopo huo ulitolewa ili uje kuchochea ukuaji wa uchumi pamoja na kupunguza nakisi ya Urari wa Ujumla. Mgawanyo wa fedha hizi umethibitisha lengo hilo.

3.0. MISINGI YA KISHERIA NA KIKATIBA KUHUSU UWASILISHAJI MAPENDEKEZO YA NYONGEZA YA BAJETI YA MWAKA 2021/22 *SUPPLEMENTARY BUDGET*

3.1. Katiba ya Jamuhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 137 Ibara ndogo ya (3) inasema ikiwa katika mwaka wa fedha wowote inaonekana kwamba: Fedha za matumizi zilizoidhinishwa na sheria ya matumizi ya Fedha za Serikali kwa ajili ya shughuli fulani hazitoshi au kwamba imekuwa lazima kulipa gharama za shughuli ambayo haikupangiwa fedha za matumizi kwa mujibu wa sheria; au Kuna fedha ambazo zimetumiwa kwa ajili ya shughuli fulani kwa kiasi kinachozidi kiwango cha matumizi yaliyoidhinishwa na sheria ya Matumizi ya Fedha za Serikali kuhusu shughuli hiyo au kwamba fedha zimetumiwa kulipia gharama za shughuli ambayo haikupangiwa fedha za matumizi kwa mujibu wa Sheria.[6]

Mheshimiwa Spika Ibara hiyo inasisitiza Serikali kuwasilishwa kwenye Bunge makadirio ya matumizi ya nyongeza au, kadri itakavyokuwa, maelezo ya matumizi ya ziada, na baada ya Bunge kuyakubali hayo Makadirio ya matumizi ya nyongeza au maelezo ya matumizi ya ziada, kutawasilishwa kwenye Bunge Muswada wa Sheria ya Matumizi ya fedha za Serikali kwa ajili ya kuidhinisha matumizi ya fedha kutoka Mfuko Mkuu wa Hazina ya Serikali na fedha hizo zitatumiwa kulipia gharama za shughuli zinazohusika na hayo makadirio au maelezo.

3.2. Sheria ya Bajeti Sura ya 439

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 43 cha Sheria ya Bajeti Sura ya 439 Kinafafanua zaidi ibara ya 137(3) ya Katiba kwa

kuweka mazingatio na utaratibu wa uwasilishaji wa *supplimentary budget* Bungeni. Aidha kifungu kidogo cha 3 kinaelekeza kwamba mara baada ya Serikali kuwasilisha *supplimentary budget* Bungeni itaambatana na Muswada wa Sheria ya Matumizi ili iidhinishwe na Bunge. Vilevile, Bajeti hii inayowasilishwa Bungeni ni utekelezaji wa makubaliano ambayo Serikali yetu iliingia na Shirika la Kimataifa la Fedha kwamba watawasilisha Bungeni *supplimentary budget* kutokana na kupatikana kwa mkopo wa **Dola za Marekeni milioni 567.3** sawa na **Shilingi Trilioni 1.320.** Hata hivyo, kiwango kitakachowasilishwa kwenye *supplementary budget* ni **Shilingi trilioni 1,079.6**[7] na kiasi cha **shilingi bilioni 231** kimepelekwa Zanzibar.

3.3. Tathmini ya Utekelezaji wa Bajeti ya Mwaka 2021/22

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipitia Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti ya Serikali katika kipindi cha nusu mwaka Julai-Disemba 2021/22 pamoja na Taarifa ya Serikali ya Nyongeza ya Bajeti na kubaini kuwa utekelezaji wa bajeti kwa mwaka mzima wa 2021/22 utakuwa na nakisi ya **Shilingi bilioni 704.9.** Hivyo kulikuwa na umuhimu wa kufanya marejeo ya makusanyo pamoja na utekelezaji wa Bajeti ya Mwaka 2021/22 kwa sababu ya fedha za Mkopo wa IMF kutumika kutekeleza shughuli ambazo hazikuwepo kwenye Bajeti iliyokuwa imeidhinishwa pamoja na upatikanaji wa Fedha za Wafadhiri.

4.0. MGAWANYO WA FEDHA ZA MKOPO

4.1. Majadiliano baina ya Kamati ya Bajeti na Serikali

Mheshimiwa Spika, utakumbuka kwamba uliridhia Kamati ya Bunge ya Bajeti ikutane na Serikali tarehe 6 na 7 Oktoba 2021 kwa ajili ya kujadili Mpango na Mgawanyo wa Fedha za Mkopo kutoka IMF zenye jumla ya **Shilingi Trilioni 1.31.** Kikao hicho kilifanyika kama ulivyoelekeza na kilihusisha Wizara ya Fedha na Mipango, Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, Wizara ya Maliasili na Utalii pamoja na Ofisi ya Rais - Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa. Serikali ilitoa mapendekezo ya Mgawanyo wa Fedha hizo na Kamati ilishauri masuala yafuatayo ambayo Serikali iliyakubali.

i. Kamati ilishauri na Serikali ilikubali kufanya *reallocation* katika fedha hizo ili zipatikane fedha kwa ajili ya kujenga madarasa walau 2 hadi 5 kwa kila shule shikizi na shule za msingi zenye msongamano wa wanafunzi kutokana na kutokuwepo kwa madarasa. Madarasa yaliyojengwa hadi hivi sasa ni 1,155 katika maeneo yote nchi nzima.

ii. Kamati ilishauri na Serikali ilikubali kupunguza kiasi cha **Shilingi Bilioni 40** kutoka kwenye miradi ya maji ya mijini ili zikaongezwe kwenye miradi ya maji vijijini na kufikia **Shilingi Bilioni 61** kwa kuzingatia uhitaji wa maji vijijini;

iii. Kwa kuzingatia kuwa, fedha hizo zinatakiwa ziwe zimetumika na kumalizika ndani ya miezi 8 kuanzia mwezi Novemba. Jambo ambalo lilionekana kuwa gumu kutekelezeka kwa kuzingatia matakwa ya Sheria ya Manunuzi na Kanuni zake. Kamati ilishauri Serikali kutumia muongozo wa *single source* na Serikali ilikubali na ikatoa muongozo wa manunuzi kwa fedha zinazotokana na mkopo huo;

iv. Kamati ilishauri kwamba kwa kuwa miradi inayotekelezwa haikuwa kwenye Bajeti ya Mwaka 2021/22. Hivyo, ni wazi kwamba Serikali itatakiwa kuwasilisha Bungeni *Supplementary Budget* ndio maana Serikali imetekeleza takwa hilo la kikatiba na kisheria;

v. Serikali ilishauriwa na ilikubali kuangalia uwezekano wa kutumia mifumo mingine ya manunuzi ya vifaa tiba kwa sababu fedha zinazoenda kutumika kwa ajili ya ununuzi wa vifaa tiba ni Shilingi **Bilioni 299.34** ambayo ni zaidi ya **asilimia 100** ya Bajeti ya MSD kwa mwaka. Hivyo, uwezo wa kutumia MSD kwa muda uliopangwa wa matumizi ya fedha hizi unatakiwa kuimarishwa na kusimamiwa kwa karibu;

vi. Serikali ilikubali kutumia mfumo wa Manunuzi wa BRN ili kupunguza mlolongo wa manunuzi. Ushauri huu ulikubaliwa na Ndio maana PPRA ilitoa muongozo wa manunuzi wa Fedha za Mkopo huo kutoka IMF;

vii. Serikali ilishauriwa na ilikubali kupunguza ununuzi wa Advance Ambulances kutoka 48 hadi 20 na fedha zilizopatikana kiasi cha Shilingi Bilioni 7 zimetumika katika kununua Ambulances za kawaida; na

viii. Kamati ilishauri na Serikali ilikubali kuhakikisha kwamba *Ambulances* 195 zitakazonunuliwa kupitia fedha hizi mgawanyo wake uzingatie uhitaji na umuhimu wa *Ambulance* katika maeneo husika ili zigawanywe nchi nzima.

4.2. Mgawanyo wa Mkopo baada ya Majadiliano

Mheshimiwa Spika, Baada ya majadiliano na Kamati Mgawanyo wa mwisho ni kama unavyoonekana kwenye Jedwali Na 1 hapo chini.

Jedwali Na 1: Mgawanyo wa Fedha za Mkopo kutoka IMF

ENEO	USD MILIONI	SHILINGI BILIONI	ASILIMIA
Maji	66.8	154.4	12.9
Afya	214.1	494.1	24.4
Elimu	125.7	290.4	28.2
MoEST	20.6	47.7	6.0
PO-RALG	105.1	242.7	18.9
Uwezeshaji wa Vijana, Wanawake na makundi yasiyojiweza	4.3	10.0	0.5
Mradi wa hifadhi ya jamii	10.8	25.5	0.5
Maliasili	43.4	100.2	8.4
Utawala	2.2	5.0	0.3
JUMLA	**567.3**	**1,079.6**	**100.0**

Chanzo: Wizara ya fedha na Mipango

Mheshimiwa Spika, Katika Mgawanyo wa Fedha za Mkopo huu jumla ya Dola za Marekani **Millioni 100** sawa na **Shilingi Bilioni 231.0** zilipelekwa Zanzibar.Hata hivyo utekelezaji wake utasimamiwa na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar pamoja na (SMZ) Baraza la Wawakilishi.

5.0. UCHAMBUZI WA MAPENDEKEZO YA NYONGEZA YA BAJETI YA MWAKA 2021/22.

5.1. Uchambuzi wa Makusanyo

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati umebaini kwamba Serikali kutokana na sababu mbalimbali ikiwemo kupunguzwa kwa viwango vya tozo kwenye miamala kwa **asilimia 30**, kutoanza kutekelezwa kwa utozaji tozo kwenye mawasiliano ya simu kutokana na changamoto za utekelezaji wake na kusimamishwa kwa baadhi ya ushuru wa mafuta ili kuzuia ongezeko la bei. Hivyo, matarajio ya makusanyo ya ndani yameshuka kutoka **Shilingi trilioni 22.471** hadi **Shilingi trilioni 21,778** sawa na kushuka kwa **shilingi bilioni 693.** Mapato mengine ambayo Serikali haitaweza kufikia lengo ni Misaada na Mikopo nafuu ya Kisekta ambayo inatarajiwa kushuka kutoka **Shilingi bilioni 282.31 hadi Shilingi bilioni 270.36** sawa na kutofikia lengo kwa **Shilingi bilioni 11,947.**

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Misaada na Mikopo nafuu kutoka Washirika wa Maendeleo inatarajiwa kuongezeka kutoka **shilingi trilioni 2.956** hadi **shilingi 4.255** sawa na ongezeko la **Shilingi trilioni 1.299** ongezeko hili limetokana na upatikanaji wa Mikopo ya Biashara jumla ya **Shilingi billioni 693.** Aidha Misaada kwenye Mfuko wa Bajeti (General Budget Support) Serikali inatarajia kupokea jumla ya **Shilingi trilioni 1.310** awali Serikali haikuwa imetegemea kiasi chochote kutoka katika chanzo hiki.

5.2. Uchambuzi wa Matumizi

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini kwamba kwa upande wa matumizi ya kawaida zimeongezeka jumla ya **Shilingi Bilioni 672.76** kutoka **Shilingi trilioni 23.003** zilizokuwa kwenye bajeti hadi **Shilingi Trilioni 23.676** sawa na ongezeko la **asilimia 2.9.** Fedha zilizoongezeka zimepelekwa kwenye matumizi mengineyo **Shilingi bilioni 441.764** na zilizopelekwa Zanzibar **Shilingi bilioni 231.** Kwa upande wa matumizi ya maendeleo zimeongezeka kutoka jumla ya **Shilingi trilioni 13.679** zilizokuwa kwenye Bajeti ya awali hadi **Shilingi trilioni**

14.305 sawa na ongezezo la **asilimia 4.5** la **Shilingi bilioni 625.905**

Jedwali Na 2: Mapendekezo ya Nyongeza ya Bajeti kwa mwaka 2021/22

MAPATO	BAJETI ILIYOIDHINISHWA 2021/22	MAPENDEKEZO YA NYONGEZA	MABADILIKO
A. Mapato ya Ndani-Serikali Kuu	25,520,877	24,827,877	-693,000
B. Mapato ya Halmashauri	863,858	863,858	0
C. Misaada na Mikopo nafuu kutoka Washirika wa Maendeleo	2,955,923	4,254,626	1,298,703
D. Mikopo ya Ndani na Nje	7,341,240	8,034,240	693,000
JUMLA (A-D)	**36,681,898**	**37,980,601**	**1,298,703**
MATUMIZI			
E. Matumizi ya Kawaida	23,002,951	23,675,716	672,764
F. Matumizi ya Maendeleo	13,678,946	14,304,851	625,905
JUMLA (E+F)	36,681,898	37,980,567	1,298,669

Chanzo: *Taarifa ya Wizara ya Fedha na Mipango*

Mheshimiwa Spika, utaona kwamba kwenye matumizi ya kawaida zimeongezeka jumla ya Shilingi bilioni 672,764 kati ya fedha hizo Shilingi bilioni 231,000 zilienda Serikali ya Mapinduzi Zanzibar na Shilingi bilioni 441,764 zilitumika Tanzania bara. Kamati imefanya uchambuzi wa matumizi ya shilingi billioni 441,764 na kuonekana kwamba fedha hizo zilitumika kwenye matumizi ya kawaida yenye asili ya kimaendeleo hususan katika sekta ya afya ambapo Serikali imetoa ajira kwa ajili ya kuwezesha shughuli hizo kutekelezeka na ununuzi wa madawa na chanjo.

5.3. Ujenzi wa Kipande cha Reli cha Makutopora Tabora

Mheshimiwa Spika, moja ya jambo ambalo Kamati ya Bajeti imekuwa ikishauri kila mwaka ni kuhakikisha kwamba Reli ya Kati kwa kiwango cha kisasa inakamilika pamoja na matawi yake ili faida yake ionekane. Marekebisho ya Bajeti yaliyoletwa na Serikali leo imetengwa jumla ya **Bilioni 693** kwa ajili ya kipande cha reli cha Makutopora- Tabora.Hivyo

vipande vitakavokuwa vimebaki ni vya Tabora-Kaliua-Mpanda-Kalema, Tabora-Uvinza –Kogoma –Msongati. Hii ni hatua nzuri sana kwa Serikali na ni ya kupongeza.

6.0. MAONI NA MAPENDEKEZO YA UJUMLA

Mheshimiwa Spika, Kamati ina ushauri wa ujumla kuhusu Mkopo huo kama ifuatavyo: -

6.1. Mradi wa Ujenzi wa Vibanda vya Wafanyabiashara wadogo

Mheshimiwa Spika, Katika mgawanyo wa fedha za Mkopo huu zilitengwa shilingi Bilioni 5 kwa ajili ya ujenzi wa vibanda vya wafanyabiashara wadogo. Katika uchambuzi kamati ilibaini kwamba suala hili lilikuwa halina mpango wa utekelezaji. Hivyo, Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha katika maeneo yote nchi nzima kuandaa mipango na kutekeleza miradi ya ujenzi wa vibanda vya wafanyabiashara wadogo ili kuondoa adha ya bomoa bomoa na kukimbizana na mgambo.

6.2. Changamoto ya Utolewaji wa Misamaha ya Kodi

Mheshimiwa Spika, pamoja na kufanya marekebisho katika Sheria ya Kodi ya ongezeko la Thamani Sura ya 148 kupitia Sheria ya Fedha ya Mwaka 2021 ili kurahisisha upatikanaji wa Misamaha ya Kodi. Aidha, Serikali ilitoa kanuni kupitia gazeti la Serikali na 715 lililotolewa tarehe 8 Oktoba, 2021. Hata hivyo, hatua zote hizo bado changamoto ya utolewaji wa misamaha ya kodi inaendelea. Mfano, Kamati ilikutana na **RUWASA** na kubaini hadi sasa kuna mabomba yamekwama bandarini kwa sababu ya kukosa msamaha wa kodi.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaitaka Serikali kwenda kujipanga upya na kubaini nini hasa sababu ya kucheleweshwa kwa misamaha ya Kodi kwa sababu hadi sasa hatua zilizochukuliwa hazijaleta matunda yaliyokusudiwa.

6.3. Uwazi na Uwajibikaji kwa Mikopo inayochukuliwa na Serikali

Mheshimiwa Spika, Hatua iliyochukuliwa na Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamuhuri ya Muungano wa

Tanzania na Amiri Jeshi Mkuu wa kulishirikisha Bunge katika mgao wa mkopo kutoka IMF Bungeni na Bunge kutoa mapendekezo yake ni hatua muhimu katika kuleta uwazi na uwajibikaji. Sote tutakubaliana kwamba mkopo huu umefuatiliwa na Waheshimiwa wabunge, Viongozi katika ngazi zote na wananchi kwa ujumla. Kamati inashauri kwenye siku za usoni kuna haja ya Serikali kuweka utaratibu huu kisheria.

7.0. PONGEZI

Mheshimiwa Spika, waswahili husema pongezi humtia mtu bidii, kwa kifupi nieleze kwanini lazima kumpongeza Mhe Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamuhuri ya Muungano wa Tanzania, Dkt. Mwigulu Lameck Nchemba Waziri Fedha na Mipango na Ndg. Emmanuel Tutuba Katibu Mkuu wa Wizara ya Fedha na Mipango na Mlipaji Mkuu wa Serikali.

Mheshimiwa Spika, Mkopo kama huu umetolewa kwa Nchi 40 za Afrika, Kamati imefanya uchambuzi na kubaini kwamba nchi nyingine zimetumia mkopo huu kununua kufanya mambo ya muda mfupi kama vile kununua barakoa, kununua vipimo vya uviko, kulipia gharama za Kuweka watu karantini, kununua chanjo za uviko pamoja na mashine za Oxygen. Ni Tanzania pekee iliyotumia fedha hizi kuwekeza katika vitu vya muda mrefu ili kupambana na Uviko 19 kama vile kuimarisha huduma za maji, barabara za utalii, Miundombinu ya Msingi ya Afya. Hatua hii ni muhimu kwa sababu ugonjwa wa Uviko upo na tutaishi nao hivyo ni lazima kuwekeza katika vitu vya muda mrefu.

Mheshimiwa Spika, Mkopo wa **Dola za marekani milioni 567.39** Ulikuwa umegawanyika katika sehemu mbili**.** Sehemu ya kwanza, ni asilimia moja ya tatu ya mkopo sawa na **Dola za marekani milioni 189.1** zilikuwa zitozwe riba ya **asilimia 1.05** kwa kipindi cha miaka 10 baada ya kumalizika kwa muda wa neema *(Grace period)* wa Miaka 5. Sehemu ya pili, ya mkopo ilikuwa ni theluthi mbili ya mkopo sawa na **Shilingi milioni 378.2** ilikuwa zirejeshwe kwa miaka 10 bila riba. Baada ya Shirika la Fedha la kimataifa kuona kasi na utekelezaji wa miradi inayotokana na mkopo huu waliamua kusamehe riba

yote hivyo, mkopo huu utarejeshwa kwa miaka 10 bila riba mara baada ya kipindi cha neema kumalizika.

Mheshimiwa Spika, ninaweza kuendelea kutoa pongezi hizi mpaka Bunge lako Tukufu lisihairishwe siku ya leo, nimalizie tu kwa kusema kwa yanayoendelea Watanzania wasubirie mema zaidi**.**

8.0. HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, naomba nihitimishe kwa kukushukuru na kukupongeza kwanza wewe Mheshimiwa Spika Dkt Tulia Ackson, (Mb) kwa kunipa fursa ya kuwasilisha Taarifa hii. Vilevile, nimpongeze Mussa Azzan Zungu, (Mb) Naibu Spika kwa kukusaidia vyema Mheshimiwa Spika. Pili, napenda kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Mwigulu Lameck Nchemba, (Mb) Waziri wa Fedha na Mipango pamoja na Naibu Waziri Hamad Hassan Chande (Mb). kwa ushirikiano wao ambao wamekuwa wakitoa kwa Kamati katika kipindi chote cha vikao vya Kamati. Nawashukuru pia wataalam wote kutoka Wizara ya Fedha na Mipango ambao walishirikiana na Kamati.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya kipekee napenda kuwashukuru Wajumbe wa Kamati hii kwa umahiri, umakini na ushirikiano wao walionipatia wakati wote wa kutekeleza shughuli za Kamati. Aidha, nawapongeza kwa michango yao, maoni na ushauri ambayo imesaidia katika kuhakikisha kuwa Kamati inasimamia Serikali ipasavyo. Naomba kuwatambua Wajumbe hao kwa majina kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Daniel Baran Sillo, Mb – Mwenyekiti
2. Mhe. Omari Mohamed Kigua, Mb – M/Mwenyekiti
3. Mhe. Ali Hassan Omar King, Mb
4. Mhe. Issa Jummanne Mtemvu, Mb
5. Mhe. Oran Manase Njeza, Mb
6. Mhe. Josephati Sinkamba Kandege, Mb
7. Mhe. Leah Jeremiah Komanya, Mb
8. Mhe. Joseph George Kakunda, Mb
9. Mhe. Shally Josepha Raymomd, Mb
10. Mhe. Riziki Said Lulida, Mb

11. Mhe. Subira Khamis Mgalu, Mb
12. Mhe. Esther Nicholas Matiko, Mb
13. Mhe. Jonas William Mbunda, Mb
14. Mhe. Luhaga Joelson Mpina, Mb
15. Mhe. Mariam Madalu Nyoka, Mb
16. Mhe. Juma Hamad Omar, Mb
17. Mhe. Kwagilwa Reuben Nhamanilo, Mb
18. Mhe. Tarimba Gulam Abbas, Mb
19. Mhe. Amina Iddi Mabrouk, Mb
20. Mhe. Halima James Mdee, Mb
21. Mhe. Zaytun Seif Swai, Mb
22. Mhe. Mariam Nassoro Kisangi, Mb
23. Mhe. Dkt. Charles Stephen Kimei, Mb

Mheshimiwa Spika, mwisho kabisa lakini si kwa umuhimu, napenda kuishukuru Sekretarieti yote ya Bunge chini ya Uongozi thabiti wa Katibu wa Bunge Bi. Nenelwa Mwihambi, *ndc* kwa ushirikiano wao katika kufanikisha shughuli za Kamati, Mkurugenzi wa Idara ya Bajeti Ndg. Michael Kadebe, Mkurugenzi Msaidizi Ndg. Mathew Kileo, Makatibu wa Kamati Ndg. Emmanuel Rhobi, Ndg. Maombi Kakozi na Ndg. Wilfred Akasi kwa kuratibu vyema shughuli za Kamati pamoja na kutoa ushauri wa kitaalamu uliowezesha kufanikisha kazi za Kamati. Aidha, napenda kuwashukuru Watendaji wote wa Idara na Vitengo katika Ofisi ya Bunge, kwa kuhakikisha kwamba shughuli za Kamati zinafanyika kama zilivyokuwa zimepangwa.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako tukufu sasa lipokee na kujadili na hatimaye kupitisha mapendekezo ya Serikali kuhusu Mapendekezo ya Nyongeza ya Bajeti ya Mwaka 2021/22.

Mheshimiwa Spika, Naomba kuwasilisha na naunga mkono hoja.

Daniel Baran Sillo, Mb
MWENYEKITI
KAMATI YA BUNGE YA BAJETI
18 Februari, 2022

SPIKA: Ahsante sana msomaji wetu.

Waheshimiwa Wabunge, kwa utaratibu wetu nimepata majina hapa ya Wabunge ambao watachangia kwa dakika tano kila atakayeitwa. Tutaanza na Mheshimiwa Subira Khamis Mgalu atafuatiwa na Mheshimiwa Issa Jumanne Mtemvu, Mheshimiwa Halima James Mdee ajiandae.

MHE. SUBIRA K. MGALU: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi na mimi ya kuchangia taarifa ambayo imewasilishwa na Kamati yetu nikiwa kama Mjumbe wa Kamati. *(Makofi)*

Kwanza naunga mkono hoja hiyo na ninaliomba Bunge lako tukufu kwa namna ambavyo tumefafanua na kulielezea Bunge lako kuridhia nyongeza inayoombwa na Serikali katika mwaka wa fedha 2021/2022.

Mheshimiwa Spika, najisikia fahari kusimama ndani ya Bunge hili na mimi kuendelea kuunga mkono taarifa hii ya Serikali kwa mkopo ambao uliwasilishwa kwa ruhusa yako kwenye Kamati yetu. Kwa mara ya kwanza tulipata fursa ya kujadiliana vizuri na Serikali naipongeza sana Serikali kupitia Wizara ya Fedha kwa kuridhia pia mapendekezo yaliyowasilishwa na kamati yetu na hatimaye leo tunaona kazi ambayo imefanyika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kipekee nimpongeze sana Mheshimiwa Rais Mama Samia Suluhu Hassan kwa weledi kwa maono yake kwa kujenga hoja hatimaye tumefanikiwa kupata mkopo huu ambao kwa hakika ninaamini kwa mara ya kwanza baada ya kipindi cha muda mrefu Bunge lako linapata fursa ya kujadili mapendekezo ya nyongeza ambayo kazi tumeshaanza kuiona katika maeneo yetu na kwa kuzingatia mkopo huu hauna riba na utalipwa baada ya miaka kumi kwa kweli tunamuunga mkono Mheshimiwa Rais na tunamtakia kheri na tunamuomba aendelee kusafiri maeneo mbalimbali ili tuweze kupata mikopo ya aina hii ichochee uchumi katika nchi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ninaposimama kuunga mkono hoja iliyowasilishwa leo nitatambua Watanzania wengi kupitia kwa mfano makundi mbalimbali, mama ntilie, mafundi ujenzi katika maeneo yetu yalikojengwa madarasa 15,000, walipata faida na pesa hizi walienda kuchochea uchumi. Ninaposimama leo hapa ninawakilisha wanawake ambao watakwenda kutuliwa ndoo kichwani kwa miradi zaidi ya 172 ya maji vijijini ikiwemo miradi tisa ya Mkoa wetu wa Pwani na kiasi cha shilingi bilioni 3.7 ambazo tumezipata. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ninaposimama hapa ninasimama kwa niaba ya Wazazi wa Wanafunzi waliopelekwa madarasa 15,000 wamepunguza msongamano, lakini hata hivyo umeinua kiwango cha taaluma kwa sababu wanafunzi hawa walipokuwa wanachaguliwa awamu kwa awamu ni wazi kwamba wengine walikuwa wanaachwa nyuma kwa kiwango cha taaluma. Lakini ninaposimama hapa ninafurahi mkopo huu umekwenda kuchochea huduma za afya kwa kupitia wodi za dharura zitakazojengwa zaidi ya 113, itawezesha kupunguza vifo pia vya kinamama wajawazito, vitawawezesha pia kuokoa vifo vitakavyotokana na ugonjwa wa *Covid*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini ninaposimama hapa pia ninafurahi kwa hatua ya mara ya kwanza kwa hospitali zetu za rufaa zinaenda kupatiwa *CT-Scan* zaidi ya 29 jambo ambalo haijapata kutokea. Ninaposimama hapa ninatambua kwa dhati namna ambavyo hospitali zetu nyingi zilikuwa hazina *x-ray* za kisasa, lakini leo hata Mkoa wa Pwani tumepata *x-ray* mbili kwa Wilaya ya Kibiti na Halmashauri ya Chalinze, lakini kanakwamba haitoshi watoto wetu wa kundi maalumu wenye ulemavu wamepata mabweni zaidi ya 50; lakini ninaposimama hapa nampongeza Mheshimiwa Rais kwa kutimiza ahadi yake ya kuendeleza miradi iliyoazishwa Awamu ya Tano kwa kuliomba Bunge liidhinishe mkopo wa bilioni 693 kwa ajili ya kuendeleza kipande cha Reli cha Manyoni - Tabora, niwazi kwa kweli ni nia ya Serikali yetu ya Awamu ya Sita ndani ya miezi 10, shilingi trilioni 1.3 zitakwenda kuchangia uchumi wa Taifa letu na kwa kweli tumeona kwa hatua ya Mheshimiwa Rais za kukubali nchi yetu ipambane

na UVIKO kwa mbinu za ndani, lakini kwa mbinu ambazo mataifa mengine yametumia tumeona faida yake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo naliomba Bunge lako tukufu kwa heshima na taadhima liridhie nyongeza hii ya Serikali, napongeza Wizara ya Fedha chini ya Waziri Mheshimiwa Mwigulu Nchemba, Katibu Mkuu, lakini kipekee Gavana wa Benki Kuu kwa tuzo aliyoipata ambayo imeitangaza nchi yetu namna ilivyochukua hatua mbalimbali kulinda uchumi wetu na tumeona pamoja umekua kwa kiwango cha 4.8 lakini ni juu ya lengo ambayo ya kimataifa, walidhani ungekuwa kwa asilimia 2.5. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nakupongeza sana kwa kazi nzuri, umetengeneza leo historia ya kuidhinisha nyongeza hii ambayo kwa miaka mingi ya Bunge haijapata kutokea nyongeza ambayo kazi yake imeonekana na naiomba Serikali ishungulikie zile changamoto, mfano *VAT* hizo na masuala mbalimbali ya kodi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ahsante sana na ninaliomba Bunge lako tukufu tuidhinishe nyongeza hii. Ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Issa Jumanne Mtemvu, atafuatiwa na Mheshimiwa Halima James Mdee, Mheshimiwa Joseph George Kakunda ajiandae.

MHE. ISSA J. MTEMVU: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi na mimi nichangie kwenye jambo hili.

Kwanza nimpongeze sana Mheshimiwa Rais wetu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mama yetu Samia Suluhu Hassan kwa kweli bila kusema maneno mengi mama anaupiga mwingi kama taarifa ya Kamati yetu inavyosema. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ni ukweli pongezi zangu nizimalizie kwa sehemu mbili moja Wizara ya Fedha wamekuwa wasikivu, wizara hii kupitia Mheshimiwa Mwigulu Lameck

Nchemba na Naibu wake Mheshimiwa Hamad Chande, lakini pia wakiongozwa na Katibu Mkuu Emmanuel Tutuba kwa kweli ni wasikivu wameendelea kufanya kazi vizuri na kamati lakini mpaka kufikia katika makubaliano haya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ukweli hata Kamati yetu wenyewe nimpongeze sana Mheshimiwa Daniel Sillo, Mwenyekiti wetu wa Kamati lakini na Makamu Mwenyekiti *CPA* Omar Kigua wanatusimamia vizuri sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya hayo tuko hapa nakubali kabisa hoja hii na naomba Waheshimiwa Wabunge wakubali kuidhinisha hizi trilioni 1.3 iweze kupata nyongeza ya ukomo wa bajeti ya mwaka 2021/2022.

Mheshimiwa Spika, tulikuwepo hapa tukaidhinisha bajeti ya mwaka 2021/2022 ya shiingi trilioni 36.6. lakini ni ukweli nyongeza hii ya trilioni 1.3 inatupekeka kwenye ukomo wa bajeti ya Serikali ya mwaka 2021/2022 kuwa trilioni 37.98. Hili ni jambo la kisheria chini ya Sheria ya Bajeti ambayo imesomwa kifungu cha 43(3), lakini vilevile, na Katiba yetu Ibara ya 137 Katiba ya nchi.

Kwa hiyo, Waheshimiwa Wabunge ni jambo lipo kwa mujibu wa Sheria ni jambo ambalo ni kubwa na ni zuri kwa maslahi mapana ya nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, mkopo huu umesemwa kwenye Kamati, mkopo huu ulikuwa uwe na riba ya asilimia 1.5 lakini kwa jinsi ambavyo mama yetu amekuwa anao uwezo wa ushawishi mkubwa imeenda kutolewa hii riba ya 1.5 mpaka sifuri. Sasa mkopo huu hauna riba yoyote, lakini si hivyo tu mkopo huu mrejesho wake uwe wa miaka mitatu, lakini ameweza kujadiliana mpaka mrejesho *(payback period)* imeongezwa mpaka miaka mitano. Hili ni jambo kubwa lakini lazima tumpongeze sana Mheshimiwa Rais. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini ukweli leo Watanzania wote wanajua juu ya mkopo wa trilioni 1.3; kila mmoja ukimwambia

anajua, hatusemi ya nyuma walikuwa wanajua, lakini kuna uwazi mkubwa sana ndani ya Serikali ya Awamu ya Sita. Tumpongeze sana Mama Samia Suluhu Hassan. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini matumizi; si kawaida leo kila Mtanzania na wale wananchi wa Kibamba wanajua maana ya trilioni 1.3; kwenye eneo la afya zimepelekwa zaidi ya shilingi bilioni 466, Watanzania wanajua zaidi ya *ICU* 67 zinaena kupelekwa huko, lakini kuna *ambulance* za *advance* karibu 20 lakini ninaambiwa na *ambulance basic* za kawaida karibu 253, si jambo dogo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini kwenye elimu wamesema wengine leo madarasa 15,000; madarasa 12,000 ya kawaida ya sekondari, lakini madarasa 3,000 ya shule za msingi shikizi; si jambo dogo ndani ya madarasa hayo wananchi wa Wilaya ya Ubungo wanajua madarasa 151 yameenda katika Wilaya ya Ubungo; katika Jimbo la Kibamba madarasa 104 si kitu kidogo Mbunge wao ameyatembelea yote, ameyaona yote na kwa kweli namshukuru sana Mama Samia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, tunaambiwa viko *VETA* 26 kwenye Wilaya zote na *VETA* kubwa za Kimkoa sita; si jambo dogo hizi zikikamilika wananchi wa kibamba katika eneo tuliopewa na Mheshimiwa Rais tunaenda kupata kwenye bajeti ya 2022/2023 *VETA* mpya kwa sababu zilizokuwa zinajengwa zote zitakuwa zimepata fedha na sasa zitakuwa zimekwenda mpya na sisi tunaomba wananchi wa Kibamba kupewa *VETA* nyingine. Hii ni kazi kubwa alizozifanya Rais na kufungua hizi fursa katika majimbo mengine. *(Makofi)*

MHE. JERRY W. SILAA: Mheshimiwa Spika, Taarifa.

SPIKA: Mheshimiwa Mtemvu kuna taarifa kutoka Mheshimiwa Jerry Silaa.

T A A R I F A

MHE. JERRY W. SILAA: Mheshimiwa Spika, naomba kumpa mzungumzaji na Bunge lako taarifa siyo jimbo la

Kibamba peke yake, kwenye Jimbo la Ukonga jumla ya madarasa 129 sawa na shilingi bilioni 2.5 zimejengwa na wananchi wanamshukuru sana Mheshimiwa Rais. *(Makofi)*

SPIKA: Mheshimiwa Mtemvu malizia mchango wako.

MHE. ISSA J. MTEMVU: Mheshimiwa Spika, nakushukuru, hayo ndiyo mambo makubwa ya Mama Samia Suluhu Hassan - Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Rais bora kabisa, Rais bora Afrika na duniani ndiyo maana hayo mambo unayaona katika kila jimbo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nilikuwa nasema la maji; zimepelekwa shilingi bilioni 139.4 lakini ukweli wananchi wa Wilaya ya Ubungo Jimbo la Kibamba wanajua kwenye zile shida za maji tumeshasaini mkataba wa shilingi bilioni 5.4 pale Mshikamano. Sasa tunataka nini watanzania wanataka nini wanaenda kuyaona maji, shida ya maji inaenda kuisha katika muda mfupi mambo ya utalii *Covid-19* ilituletea shida kwenye utalii lakini zimepelekwa fedha za kutosha karibia bilioni 90.4, sasa hivi mambo yanaenda vizuri.

Mheshimiwa Spika, kwa kumaliza ni kweli tunalo ombi hapa la shilingi bilioni 693 kama nakisi sehemu ya pengo katika bajeti yetu tuliyokuwa tunaenda nayo ili kujazia tunaomba Waheshimiwa Wabunge mkubali kukopa kiasi hiki katika mkopo nafuu wa shilingi bilioni 693 ili mambo yazidi kwenda vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo nikushukuru na ninaunga mkono hoja. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana, Mheshimiwa Halima James Mdee, atafuatiwa na Mheshimiwa Joseph George Kakunda, mtoa hoja ajiandae.

MHE. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Spika, nashukuru na naunga mkono hoja kwa sababu mimi ni mjumbe wa Kamati ya Bajeti, lakini pili nitambue suala la mkopo wa trilioni

1.3 ambao ulifanywa kwa uwazi, Watanzania wakaelewa. *(Makofi)*

Kwa hiyo tuombe huu utamaduni wa hii mikopo tunayokopa kwa sababu wananchi ndio wanalipa, uendelee kuwa wazi huko tunakoendelea; uwe mkopo wa biashara, ama uwe mkopo usio na riba, ama uwe mkopo wa riba nafuu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mimi nitazungumzia eneo dogo tu; uzuri Waziri ameji-*commit* hapa kwamba hizi fedha zitafuatiliwa mpaka mwisho na *CAG* atafanya kazi yake kwa ufanisi. Kwa hiyo tunategemea tunakoelekea tutapata taarifa mahususi kabisa jinsi hizi fedha zilivyotumika.

Mheshimiwa Spika, lakini mchango wangu utajikita kwenye shilingi bilioni 693 ambazo tunakwenda kukopa mkopo wa biashara kuziba nakisi. Mpaka sasa hivi kwa mujibu wa taarifa ya Wizara ya Fedha, deni la Serikali ni shilingi trilioni 68.5, maana yake huu mkopo wa shilingi bilioni 693 unakwenda kuongezea deni la Serikali. Tukijumlisha na wa sekta binafsi ni trilioni 85. Kwa hiyo hapa tunazungumza deni la Serikali kwa taarifa za Wizara ni trilioni 68.5.

Mheshimiwa Spika, tunakwenda kuongeza bilioni 693, ambayo mimi siipingi kwa sababu ni sehemu ya timu ya Bajeti. Lakini bado kuna trilioni mbili za hati fungani ambazo tumeingia mkataba kwa ajili ya kulipa mifuko ya hifadhi, sehemu ya deni. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, tafsiri yake ni nini; kwamba hivi karibuni deni letu la Taifa lita-*shift from the current 68 trillion to almost 70 trillion.* Sasa ni jambo ambalo ni muhimu sana kama Taifa tuendelee kujifanyia tathmini na ili tuweze kwenda mbele vizuri.

Mheshimiwa Spika, majuzi hapa Kamati zako za Kisekta na Kamati za Fedha zimeileza Serikali ni maeneo gani ambayo kuna mianya ya fedha za umma kupotea ama kwa

makusanyo mabovu au kwa mifumo kutokusomana, kwa hiyo watu wanatumia hayo madhaifu kupiga *deal. (Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa mimi ninatarajia Serikali ichukue yale maazimio ya Bunge kama sehemu ya kuongeza mapato yetu, siyo tukiwa tuna *gap* tunakimbilia kwenda kukopa. Kukimbilia kukopa inawezekana ni kujifinyisha uwezo wa kufikiri na uwezo wa kufanyia kazi changamoto zetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, tarehe 8 Februari, *CAG* alituletea taarifa kwenye Kamati yetu ya Bajeti akielezea; na ninashukuru Dada Subira juzi alizungumza hapa kiujumla jumla. *CAG* akatuambia, juzi, tarehe 8 Februari, makusanyo gani ama mapato gani ambayo hayajakusanywa na Serikali ambayo ameelekeza kwa muda mrefu.

Mheshimiwa Spika, *CAG* anasema mapato ambayo hayajakusanywa ni shilingi trilioni 356. Na ukiangalia uchambuzi wa *CAG...*

MHE. HUSSEIN N. AMAR: Mheshimiwa Spika, taarifa.

SPIKA: Taarifa inatokea upande gani?

MHE. HUSSEIN N. AMAR: Mheshimiwa Spika, kwa Hussein Nassor.

SPIKA: Mheshimiwa Hussein Amar.

T A A R I F A

MHE. HUSSEIN N. AMAR: Mheshimiwa Spika, ninataka nimpe taarifa mzungumzaji kwamba yule ni Mheshimiwa Subira, siyo Bwana Subira. Ahsante.

MHE. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Spika, nimesema dada yangu Subira jamani, mbona ananitoa kwenye pozi.

SPIKA: Mheshimiwa Halima Mdee, malizia mchango wako.

MHE. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Spika, nimesema Dada Subira, na yeye anajua yule ni Balozi wa Kodi, namzungumzia hapa Balozi wa Kodi.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo tuna trilioni 356 ambazo Serikali imezikalia haijazikusanya, na *CAG* anasema sababu ya fedha kutokukusanywa; mosi, anasema kuchelewa utatuzi wa mapingamizi ya kodi. Kwa nini? Anasema kuna watumishi wachache ambao wanatakiwa wawepo kwenye zile Mamlaka za Rufaa za Kikodi. Liko ndani ya uwezo wa Serikali.

Mheshimiwa Spika, *CAG* anasema *TRA,* wakusanyaji mapato, wana watumishi wachache.

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha muda wa Mzungumzaji)

MHE. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Spika, naomba nimalizie.

SPIKA: Dakika moja.

MHE. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Spika, namalizia.

Mheshimiwa Spika, naishauri Serikali mkifanyia kazi kwa ufanisi hoja za Kamati za Bunge, hoja za *CAG,* biashara ya kwenda kukopa nje tutaiacha, tupunguzie nchi mizigo isiyokuwa na sababu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo nakushukuru sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana, Mheshimiwa Joseph George Kakunda, mtoa hoja ajiandae.

MHE. JOSEPH G. KAKUNDA: Mheshimiwa Spika, ahsante sana. nakushukuru sana kwa nafasi hii.

Mheshimiwa Spika, awali ya yote ninaomba sana niunge mkono hoja ya Mheshimiwa Waziri wa Fedha ya kuliomba Bunge liidhinishe shilingi trilioni 1.3 kwenye nyongeza ya bajeti yetu ya mwaka huu 2021/2022.

Mheshimiwa Spika, waswahili walisema, usione vyaelea vimeundwa na mimi natumia nafasi hii kumsifu sana na kumpongeza Mheshimiwa Rais Samia Suluhu Hassan kwa juhudi yake na jitihada yake aliyoifanya hadi tukapata huu mkopo wa shilingi trilioni 1.3 ambao umekuwa na faida kubwa sana kwa Watanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jimboni kwangu peke yake nimepata madarasa 98, nimepata mashine ya *x-ray,* nimepata jengo la huduma za dharura na nyumba ya watumishi, na kwenye maji nimepata shilingi milioni 500. Hiyo kwa kweli ni *boost* kubwa sana kwa Watanzania na ni jambo ambalo linaonekana wazi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, niwapongeze sana Waziri wa Fedha, Naibu Waziri wa Fedha na hata Waziri Mheshimiwa Masauni ambaye amewasilisha hapa, na watendaji wote wa Serikali waliohusika na hoja hii. Lakini nimpongeze Mwenyekiti wetu wa Kamati, Mheshimiwa Sillo na Makamu wake, Mheshimiwa Kigua, na Wajumbe wote wa Kamati ya Bajeti kwa jinsi ambavyo wameichakata hoja hii kwa kina ndani ya vikao vya Kamati wakishirikiana na Wizara ya Fedha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mpango huu wa kukabiliana na athari za UVIKO Tanzania ulikuwa unahitaji shilingi trilioni 3.6, lakini zilizopatikana ni shilingi trilioni 1.3, kwa jinsi ambavyo hizo shilingi trilioni 1.3 zimekuwa na faida kwa Watanzania sipati picha tungepata hizo shilingi trilioni 3.6 hali ingekuaje. Kwa hiyo, naomba sana juhudi kama hizi ziendelee kwa sababu zina faida kubwa kwa wananchi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nikiuangalia mgawanyo wa fedha hizi ambazo zinaombewa nyongeza nimeona kwamba shilingi bilioni 975.1 au asilimia 90 zimekwenda kwenye huduma muhimu za afya, elimu na maji ambayo lengo lake

ni kuwakinga Watanzania wasipate maambukizi ya UVIKO. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kuwakinga kwa namna gani; mtu akielimika vizuri, atajikinga vizuri zaidi dhidi ya hatari za UVIKO. Kuongeza madarasa maana yake ni kupunguza msongamano kwenye madarasa ambayo hiyo ni kupunguza kitisho cha maambukizi dhidi ya UVIKO. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwenye afya, kuboresha hizi huduma za dharura, huduma za wagonjwa mahututi, huduma za vifaatiba na vifaa vingine maana yake ni kumhudumia kwa haraka mgonjwa ili apate nafuu au apone kwa haraka. Hiyo ni kuwakinga wananchi na maisha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, na maji hivyo hivyo; tunaambiwa kwamba ili mtu ajikinge vizuri na UVIKO anawe mikono kwa maji tiririka, sasa kama mtu hana maji atanawaje maji tiririka; maana yake ni kwamba kupeleka shilingi zote hizo kwenye maji inasaidia sana kupunguza hatari ya UVIKO. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kuna hizi shilingi bilioni 693 ambazo zinaongezwa kama mkopo kwenye *SGR.* Ni faraja kubwa sana kwa Watanzania kwani sasa tuna uhakika kwamba *SGR* inakwenda kukamilika. Kujengwa kwa kipande kutoka Makutupora mpaka Tabora ni dalili kwamba kumbe hata vipande vingine vya kutoka Tabora kwenda Mwanza, kutoka Isaka kwenda Keza, kutoka Tabora kwenda Kigoma, kutoka Uvinza mpaka Msongati, kutoka Tabora kwenda Mpanda mpaka Karema, vyote hivyo sasa hii ni dalilikwamba vinakwenda kukamilika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, na hii ni faida kubwa sana kwa nchi, na ninaomba sana Serikali iendelee kuhakikisha kwamba fedha zinatafutwa ili vipande vyote hivi vijengwe. Lego na faida ni nini; ya kwanza ni kusisimua ujenzi wa viwanda kwenye maeneo yote ya karibu na reli, lakini kushusha gharama za usafiri na usafirishaji, lakini tatu ni kupunguza kasi ya uharibifu wa barabara zetu; nne ni kusafirisha tani 10,000 kwa mkupuo mmoja. Hizi ni faida kubwa

sana kwa uchumi wa nchi yetu. Kwa hiyo naomba sana Mheshimiwa Rais na wasaidizi wake wote endeleeni kutafuta kila namna ili nchi hii iweze kupata maendeleo.

Mheshimiwa Spika, ahsante sana. naunga mkono hoja. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana, nimuite mtoa hoja aje ahitimishe hoja yake, Mheshimiwa Waziri wa Fedha na Mipango kwa niaba yake Mheshimiwa *Engineer* Masauni, Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi.

WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI K.n.y. WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO: Mheshimiwa Spika, kwanza naomba nitumie fursa hii kuwapongeza Waheshimiwa Wabunge wote waliochangia na naomba niwatambue kama ifuatavyo; Mheshimiwa Subira Mgalu, Mheshimiwa Mtemvu, Mheshimiwa Halima Mdee na Mheshimiwa Kakunda. Naamini kabisa kungekuwa na muda wa kutosha Waheshimiwa Wabunge wengi walikuwa na haja ya kuchagia mpango huu mzuri kabisa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, niseme kwamba kama kuna siku ambayo nimewahi kusimama hapa kwenye Bunge lako tukufu, siku ambayo ni nyepesi kuweza kujibu hoja za Wabunge, hakuna siku ambayo imekuwa nyepesi kwangu kama leo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa sababu Waheshimiwa Wabunge takribani wote waliosimama na ukiangalia ambao hawajasimama jisnia ambavyo walikuwa wanagonga meza, basi inadhihirisha kwamba wale wachache waliosimama wamewakilisha mawazo ya wengi ambao hawajachangia, kwamba wana pongezi za dhati sana kwa kazi nzuri na ubunifu wa Mheshimiwa Rais Samia Suluhu Hassan. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kuna mambo mengi ambayo yamezungumzwa na kama Serikali tutayachukua ili tuweze kuyaendeleza ikiwa ni jitihada njema ambazo zimeanzishwa na Serikali hii ya Awamu ya Sita. Lakini kubwa zaidi, nimefarijika

kuona Wabunge wengi na nyuso za furaha kwa sababu leo hii Wabunge hawa wanatembea vifua mbele majimboni kwao kutokana na miradi ambayo inaendelea ya sekta mbalimbali ambayo imetokana na fedha hizi za UVIKO. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, na wako ambao waliwahi kusema kwamba haya yanayoendelea sasa hivi hayajawahi kutokea tangu nchi yetu imepata uhuru na tokea Mapinduzi ya Zanzibar na tangu Muungano wetu uliounganisha nchi hizi mbili. Kwa hiyo ni jambo ambalo linatupa faraja kubwa sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mawazo mengine ambayo yametolewa, ikiwemo umuhimu wa kuendeleza utaratibu huu wa uwazi na ushirikishwaji wa Bunge wa iwango cha juu, basi kama Serikali tumelipokea. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mambo mengi yalikuwa ni pongezi; wako waliozungumza kwamba katika utaratibu wa kawaida nchi yetu sasa ni nchi ambayo ipo katika uchumi wa kati, hivyo basi kupata mkopo usiokuwa na riba ukifikia *status* hiyo ni jambo gumu. Lakini kwa jitihada za Mheshimiwa Rais Samia Suluhu Hassan ameweza kufanikisha mkopo huu tukaweza kuupata kwa riba *zero* kutoka riba ya asilimia 1.05 ya kiwango cha asilimia 66.6 ya mkopo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, hivyo, nimeshangaa sana leo Mheshimiwa Mbunge mmoja hapa aliyezungumza, nadhani ni mawazo ambayo niliona kidogo yanahitaji kutolewa ufafanuzi pengine ilikuwa ni ambayo alizungumza Mheshimiwa Halima Mdee, kwamba leo anahoji kuhusiana na utaratibu wa mkopo huu.

Mheshimiwa Spika, hivi mkopo kama huu unawezaje kuhoji? Mkopo wenye neema kama hizi. Kama nitakuwa nimemuelewa sawasawa, lakini naamini kabisa na yeye anaunga mkono, lakini labda kama aliteleza kidogo ulimu basi nadhani nataka niliweke sawa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mkopo huu ni mkopo wa bei nafuu na maisha yote kama nchi tunajaribu kukopa mikopo ambayo itakuwa nafuu ili kupunguza mzigo wa kulipa madeni kwa ajili ya mikopo kila mwezi. Pale ambapo yanapatikana mapato ya Serikali, fedha ambayo itatengwa kwa ajili ya matumizi itakapomalizika na fedha ambayo itatengwa kwa ajili ya kulipa madeni itakuwa imemalizika maana yake fedha ambayo itabakia itakuwa ni chache. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, unapokuwa na mkopo ambao una muda mrefu wa kulipa kama huu maana yake unatoa nafuu ya kuweza kupata fedha za kuweza kutekeleza miradi mingi zaidi kwa sababu unapunguza matumizi. Lakini unapokuwa kwenye mkopo wenye riba *zero* kama huu maana yake una uwezo wa kulipa kidogo kwa sababu riba ni nafuu ama haipo kabisa. Kwa hiyo, niliona hili niliweke sawa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini kwa ujumla Waheshimiwa Wabunge wamepongeza na zaidi ya pongezi sisi tunafarijika sana kwa jinsi ambavyo Bunge hili Tukufu limeweza kuunga mkono jitihada za Mheshimiwa Rais wetu za kuweza kuhakikisha kwamba mikopo kama hii tunaweza kuichangamkia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini kubwa zaidi ni jinsi ambavyo tumeweza kutumia mkopo huu kwa utaratibu ambao ni kinyume na nchi nyingi, kama Kamati ilivyosema kwamba nchi nyingi zaidi ya 40 ambazo zimeweza kupata mkopo huu hawakuweza kutumia kwa jinsi ambavyo sisi tumetumia kwa miradi ambayo ni ya kudumu na ya muda mrefu. Kwa hiyo niseme kwa ujumla kwamba yaliyochangiwa kwa ujumla ni hayo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo machache, sasa naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Spika, naafiki.

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, hoja imeungwa mkono na sasa nitawahoji.

(Hoja ilitolewa Iamuliwe)
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)

(Mapendekezo ya Nyongeza ya Bajeti ya Mwaka 2021/2022 yalipitishwa na Bunge)

SPIKA: Hoja ya Mheshimiwa Waziri imepita, nitazungumza machache hapo baadaye kidogo. Katibu.

NDG. LAWRENCE MAKIGI – KATIBU MEZANI:

HOJA ZA SERIKALI

Muswada wa ya Serikali, Muswada wa Sheria kwa ajili ya kuidhisha matumizi ya ziada ya jumla ya shilingi trilioni moja, bilioni mia tatu na kumi, milioni mia sita na hamsini lakini mbili na elfu tisa kwa matumizi ya Serikali kutoka katika Mfuko Mkuu wa Hazina, kwa mwaka unaoishia tarehe 30, Juni, 2022 na kutumia fedha zilizoidhinishwa kwa mwaka huo *(A Bill for an Act to apply a sum of one trillion, three hundred and ten billion, six hundred and nine thousand shillings out of the consolidated fund to the service of the year ending on the thirtieth day of June, 2022 and to appropriate the supply granted for that year)*

(Kusomwa Mara ya Kwanza)

SPIKA: Katibu.

NDG. NEEMA MSANGI – KATIBU MEZANI:

Muswada wa ya Serikali, Muswada wa Sheria ya kuidhisha matumizi ya ziada ya Serikali kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 kwa mwaka 2022 *(A Supplementary Appropriation for the Financial Year 2021/2022 Bill 2022)*

(Kusomwa Mara ya Pili)

SPIKA: Katibu.

NDG. YONA KIRUMBI – KATIBU MEZANI:

Muswada wa Sheria kwa ajili ya kuidhisha matumizi ya ziada ya jumla ya shilingi trilioni moja, bilioni mia tatu na kumi, milioni mia sita na hamsini, lakini mbili na elfu tisa kwa matumizi ya Serikali kutoka katika Mfuko Mkuu wa Hazina, kwa mwaka unaoishia tarehe 30, Juni, 2022 na kutumia fedha zilizoidhinishwa kwa mwaka huo *(A Bill for an Act to apply a sum of one trillion, three hundred and ten billion, six hundred and nine thousand shillings out of the consolidated fund to the service of the year ending on the thirtieth day of June, 2022 and to appropriate the supply granted for that year)*

(Kusomwa Mara ya Tatu)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, kwa utaratibu wetu wa sheria ya namna hii sasa nitawahoji.

(Hoja ilitolewa Iamuliwe)
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)

(Muswada wa Sheria ya Serikali Ulipitishwa na Bunge)

SPIKA: Muswada wa Matumizi ya ziada ya fedha kwa mwaka wa fedha 2021/2022 wa mwaka 2022 yaani *The Supplementary Appropriation* for *Financial Year 2021/2022 Bill 2022. (Makofi)*

(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, kwanza kabisa nichukue fursa hii kuipongeza Serikali kama alivyosema mtoa hoja pengine ni kati ya hoja chache sana ambazo huwa zinapita kirahisi hapa ndani zikiwa zinahusu fedha. Kwa hiyo, nichukue fursa hii kuipongeza sana, sana, sana Serikali, ambayo inaongozwa na Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan kwa kazi nzuri aliyoifanya ya kuzitafuta hizi fedha na

tukazipata na zimefanya kazi kama ambavyo Serikali imetuletea taarifa sisi kupitia Kamati yetu, Kamati yetu imepata fursa ya kuchambua mambo yote yaliyofanywa na namna ambavyo Serikali ilizipata fedha hizi na wametuletea taarifa hapa ambayo imeashiria kwamba wao wameridhika kabisa na kazi nzuri ambayo Serikali imeifanya kupitia fedha hizi. *(Makofi)*

Kwa hiyo, tunaishukuru Serikali kwa kazi hiyo nzuri, lakini pia tunaishukuru sana Kamati yetu ya Bajeti kwa kuendelea kutoa maoni yao katika ngazi yao kwa niaba ya Bunge na Serikali kwa namna ilivyosoma Taarifa hapa bila shaka walisikiliza maoni ya Kamati na taarifa sasa iliyokuja kwetu kwa mujibu wa Katiba na Sheria, na sisi sote na mashahidi wa kwamba mambo ambayo Serikali imesema imeyafanya ni kweli imeyafanya kwenye maeneo yetu ya uwakilishi na kama tungekuwa na muda wa kutosha kila Mbunge hapa angetamani asimame kusema kama alivyosimama Mbunge wa Ukonga amehisi kama asipotaja madarasa yaliyojengwa kwenye eneo lake itakuwa taarifa hii haijakamilika, lakini kila Mbunge anayo taarifa ya eneo lake mambo makubwa yaliyofanywa. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, kwa mukhtadha huo tunaishukuru sana Serikali na Mheshimiwa Waziri Mkuu yupo hapa, basi Serikali ipokee shukrani hizo za Wabunge wote kwa kazi nzuri ambayo imefanyika kwenye maeneo yao ya Uwakilishi. *(Makofi)*

Lakini pia sisi kama Bunge tuipongeze Serikali kwa sababu hatua hii ambayo mmeichukua ya kuleta jambo hili mbele ya Bunge ni hatua ya Kikatiba na kisheria ili mambo yetu yaendeshwe kwa utaratibu ambao tumejiwekea sisi wenyewe Kikatiba na kisheria. Kwa hiyo, tungeweza kuwa tunavutana hapa na pale lakini mmechukua hatua nzuri wala hakuna ubishi popote kwamba ndicho kilichotakiwa kufanyika na leo tunahitimisha zoezi hilo la kuidhinisha hayo matumizi ambayo yameshafanyika ya sehemu ya nyongeza kwa bajeti ile ambayo Wabunge walikuwa wameshapitisha na sasa tutakapokuwa tunaelekea kwenye Bunge la Bajeti

inarahisisha sasa Waheshimiwa Wabunge watakuwa wanajua utekelezaji wa yale mambo yote ambayo Serikali ilikuwa iliahidi umeendaje katika maeneo yao. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, pamoja na taarifa hiyo sasa ya kupitisha mnafahamu masuala ya fedha lazima tupitishe na Sheria yake na ndicho ambacho kimeturejesha leo kwa sababu tulikuwa tumeshaweka ukomo wa kile tulichokiidhinisha.

Sasa tumeshafanya hapa mabadiliko kwa mujibu wa Sheria zetu na Kanuni zetu namna ya upitishaji wa sheria ya namna hii, sisi tumeshasoma mara ya tatu, tumeshamaliza na hapa nimeshawahoji, maana yake sheria hii ambayo inaweka ukomo tayari imeshapitishwa na Bunge. *(Makofi)*

Kwa hiyo, Waheshimiwa Wabunge tutakapokuwa tunasoma vile vitabu vya bajeti tutakuwa tunasoma sheria hii ambayo imebadilishwa siku ya leo kuweka ukomo huo mpya. *(Makofi)*

Baada ya kusema hayo na kupelekeka pongezi hizo upande wa Serikali kwa niaba yenu Wabunge wote na tunaamini kama Wabunge walivyochangia hapa pamoja na kwamba walikuwa wachache wapo ambao wametoa mapendekezo mbalimbali ambayo yanaweza kusaidia kwenye maboresho huko baadaye, basi myachukue hayo mawazo yao muendelee kuyafanyia kazi kama Serikali ili mambo yaendelee kuwa mazuri kwenye nchi yetu kwa maana ya kutuletea maendeleo. Tunaamini mtaendelea kuyafanyia kazi yao.

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kusema hayo tunaendelea na ratiba iliyo mbele yetu.

Katibu!

NEEMA MSANGI – KATIBU MEZANI:

HOJA ZA KAMATI

Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo kuhusu shughuli za Kamati kwa mwaka 2021

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge nimuite Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo, Mheshimiwa Jasson Rweikiza.

MHE. DKT. JASSON S. RWEIKIZA - MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA SHERIA NDOGO: Mheshimiwa Spika, ifuatayo ni Taarifa ya mwaka ya shughuli za Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo kwa kipindi cha Januari, 2021 hadi Februari, 2022.

Mheshimiwa Spika, utangulizi, naomba kuwasilisha Taarifa ya mwaka ya shughuli za Kamati ya Kudumu ya Sheria Ndogo, kwa mujibu wa Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020; lengo ni kuliwezesha Bunge kudhibiti madaraka yake yaliyokasimiwa kwa mamlaka nyingine kutunga sheria ndogo.

Mheshimiwa Spika, msingi wa shughuli zilizotekelezwa na Kamati umebainishwa, ambapo imetajwa katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Kanuni za Bunge na Sheria ya Tafsiri ya Sheria, Sura Namba 1. Katiba imebainisha lengo kuu la Serikali kuhusu ustawi wa wananchi, mamlaka ya kutunga sheria za nchi kuwa ni ya Bunge na kwamba linaweza kukasimu madaraka yake. Aidha, Katiba imebainisha madhumuni ya Bunge kuwa na uwezo wa kuunda Kamati kwamba ni kuliwezesha Bunge kutekeleza madaraka yake.

Mheshimiwa Spika, Kanuni za Bunge zinaanzisha Kamati za Kudumu za Bunge ikiwemo Kamati hii. Vilevile Kanuni hizo zinaeleza majukumu ya Kamati pamoja na utaratibu wa kufuatilia sheria ndogo. Aidha, Sheria ya Tafsiri ya Sheria inaweka utaratibu wa uandishi, matumizi na uzingatiaji wa sheria za nchi. Vilevile sheria hii ndiyo inayoweka sharti la sheria ndogo kuwekwa mezani. Kwa kifungu hicho,

Bunge linaweza kuona kama sheria ndogo inayohusika, inaweza kubadilishwa au kurekebishwa au kuongezwa masharti *(provisions)* mengine.

Mheshimiwa Spika, katika kufanikisha shughuli zake Kamati ilitumia njia kuu nane kama ilivyobainisha katika Taarifa ya Kamati. Naomba Taarifa hiyo pamoja na viambatisho vyake viingie kwenye Taarifa Rasmi za Bunge yaani *Hansard.*

Mheshimiwa Spika, ufafanuzi wa shughuli zilizotekelezwa umeelezwa kwa kina katika sehemu ya pili ya taarifa hii. Shughuli hizo ni mafunzo ya awali, uchambuzi wa sheria ndogo na uchambuzi wa taarifa za utekelezaji wa mapendekezo ya Bunge kuhusu sheria ndogo.

Mheshimiwa Spika, mafunzo ya awali yalihusu mambo muhimu katika utekelezaji wa madaraka na majukumu ya Kamati. Kutokana na mafunzo wajumbe waliweza kuelewa mchakato wa utungaji wa sheria ndogo pamoja na masharti yanayoendana nayo. Kwa faida ya Bunge hili naomba kutaja kwa uchache miongoni mwa mazingatio kutokana na mafunzo hayo.

Kwanza ni uelewa wa jumla kuhusu sheria ndogo na nafasi yake katika utekelezaji wa sheria za nchi. Mazingatio hayo yanasahihisha tatizo la kutoeleweka kwa dhana ya sheria ndogo.

Mheshimiwa Spika, naomba kutumia nafasi hii kukumbusha kuwa sheria ndogo si sheria zenye umuhimu mdogo au zenye thamani ndogo katika utekelezaji wa sheria. Aidha, sheria ndogo si sheria zinazotumika kwa umuhimu wa mwisho, wala si sheria zinazotumika kwa nadra au inapokosekana sheria kuu. Ufafanuzi huu nautoa kwa kuwa uelewa potofu kuhusu sheria ndogo, unaathiri nguvu ya Bunge katika himaya ya utungaji wa sheria.

Mheshimiwa Spika, naomba ikumbukwe kwamba sheria ndogo ni sheria ya nchi inayotokana na kutumika kwa

madaraka ya kutunga sheria yaliyokasimiwa kwa mamlaka nyingine. Bunge haliwezi kukwepa lawama iwapo sheria ndogo zitakuwa na madhara. Sababu ni kuwa Bunge ni chombo cha kutunga sheria, na ni chombo cha uwakilishi wa wananchi Hivyo, linatarajiwa kuangalia sheria ndogo inavyostahili.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa sheria ndogo; kama nilivyoeleza awali, mamlaka ya kutunga sheria ni ya Bunge. Mamlaka zingine zinaweza kuchangia katika sheria za nchi kwa kuruhusiwa au kukabidhiwa na Bunge kiwango fulani cha madaraka ya kutunga sheria. Bunge ambalo ni mamlaka kuu ya kutunga sheria nchini linapaswa kujiridhisha kuhusu kuzingatiwa kwa vigezo na masharti yake. Ili kufanikisha wajibu huo Kamati ilichambua sheria ndogo zilizowasilishwa katika vipindi tofauti:-

(i) Sheria ndogo zilizowasilishwa katika Mkutano wa Pili zilichambuliwa na taarifa yake iliwasilishwa Bungeni tarehe 28 Juni, 2021;

(ii) Sheria ndogo zilizowasilishwa katika Mkutano wa Tatu na wa Nne na taarifa yake iliwasilishwa Bungeni tarehe 10 Novemba, 2021; na

(iii) Sheria ndogo zilizowasilishwa katika Mkutano wa Tano ambazo uchambuzi wake ni sehemu ya taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, naomba kulihalikishia Bunge kuwa matokeo ya uchambuzi wa sheria ndogo uliofanyika yamekuwa na tija katika kufanikisha utekelezaji bora wa madaraka ya Bunge. Kwa msingi huo, utaratibu uliowekwa na Bunge hili umekuwa na ufanisi kama ilivyokusuidwa.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa taarifa za utekelezaji na mapendekezo ya Bunge kuhusu sheria ndogo; katika kujiridhisha na utekelezaji wa madaraka ya Bunge ya kutunga sheria yaliyokabidhiwa kwa mamlaka zingine, Kamati ilifuatilia utekelezaji wa mapendekezo ya Bunge kuhusu sheria ndogo zilizowekwa mezani tarehe 9 Februari,

2021. Lengo ni kufuatilia hatua za kuondolewa kwa dosari zilizobainika katika sheria ndogo zilizohusika. Msingi wa nia hiyo ni nafasi ya Bunge katika sheria za nchi.

Mheshimiwa Spika, taarifa hizo zilihusu sheria ndogo 23 zilizokuwa na jumla ya hoja 118 za kiuchambuzi. Naomba kulihakikishia Bunge lako tukufu kuwa, utaratibu wa kufuatilia utekelezaji wa mapendekezo ya Bunge kuhusu sheria ndogo, umekuwa na manufaa makubwa. Aidha, utaratibu huo unazidisha ufanisi wa Bunge katika kuchukua nafasi yake stahifu ya utungaji wa sheria.

Mheshimiwa Spika, matokeo ya uchambuzi wa taarifa za utekelezaji wa mapendekeo yameonesha hatua kuu mbili zilizofikiwa. Hatua mojawapo ni kuwa na rasimu ya mapendekezo ya sheria ndogo iliyofanyiwa uhakiki na kusubiri kuchapishwa. Hatua nyingine ni kuwa na rasimu iliyopatikana lakini haijafikia hatua yakuchapishwa. Aidha, ufafanuzi kuhusu mapendekezo ambayo hayajafanyiwa kazi umetolewa kwa kina katika sehemu ya pili ya Taarifa.

Mheshimiwa Spika, naomba kufafanua hatua hizo za utekelezaji kwa kubainisha Wizara zilizohusika na sheria ndogo hizo. Wizara hizo ni:-

(i) Ofisi ya Rais - TAMISEMI yenye sheria ndogo 14 zilizobainika kuwa na jumla ya hoja 36;

(ii) Wizara ya Afya iliyohusika na sheria ndogo tatu ambazo zilibainika kuwa na hoja sita;

(iii) Wizara ya Madini iliyohusika na sheria ndogo moja ambayo ilikuwa na hoja mbili;

(iv) Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo iliyohusika na sheria ndogo moja ambayo ilikuwa na hoja nane;

(v) Wizara ya Maliasili na Utalii iliyohusika na sheria ndogo mbili zilizokuwa na hoja mbili;

(vi) Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi iliyohusika na sheria ndogo moja ilikuwa na hoja 15; na

(vii) Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia iliyohusika na sheria ndogo moja ambayo ilikuwa na hoja 49.

Mheshimiwa Spika, taarifa hii imefafanua hatua zilizofikiwa katika utekelezaji. Kwa kurejea ya mjadala, Jedwali Na. 1 la taarifa linafafanua hatua kwa kila Wizara. Naomba kubainisha kuwa hadi kufikia tarehe 2 na tarehe 4 Februari, 2022, Wizara ya Afya na Wizara ya Madini, zilikuwa zimefikia hatua ya juu katika utekelezaji. Hatua hiyo ni kukamilika kwa rasimu na uhakiki zikisubiri kuchapishwa na kutangazwa katika Gazeti la Serikali.

Mheshimiwa Spika, hatua ya mamlaka katika Wizara hizo kuanza utekelezaji, inatoa matumaini kwamba dosari zilizopo zitarekebishwa. Hata hivyo, imechukua takribani miezi saba kwa mamlaka zinazohusika kwenye hatua nzuri iliyofikiwa. Ingefaa zaidi kama mamlaka zinazohusika zingekuwa zinakamilisha hatua hiyo mapema zaidi.

Mheshimiwa Spika, Wizara tatu zimetekeleza mapendekezo yote lakini katika hatua ya mwanzo ya kukamilisha rasimu kwa ajili ya uhakiki. Hatua hiyo ni kabla ya kuanza mchakato wa kuchapisha na kutangaza katika Gazeti la Serikali. Wizara hizo ni Wizara ya Maliasili na Utalii, Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo na Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi

Mheshimiwa Spika, Wizara mbili zimetekeleza baadhi ya mapendekezo, lakini hatua ya mwanzo tu; Wizara hizo ni Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia na Ofisi ya Rais – TAMISEMI. Baadhi ya mapendekezo ambayo hayajatekelezwa yanaendeleza dosari zinazosababisha kero kwa wananchi.

Mheshimiwa Spika, katika kufanikisha utekelezaji wa sheria za nchi, dosari yoyote inayobainika katika sheria ndogo

inastahili kurekebishwa kwa wakati. Kutokufanya hivyo ni jambo linaloweza kuzuia ufanisi wa Serikali katika kuboresha maisha ya wananchi. Miezi saba ni kipindi kirefu sana kuendelea na dosari inayobebesha wananchi mzigo bila kurekebishwa.

Mheshimiwa Spika, matokeo ya uchambuzi wa sheria ndogo ambazo ziliwasilishwa katika Mkutano wa Tano; sehemu ya tatu inaonesha matokeo ya uchambuzi wa sheria ndogo 130 zilizowasilishwa wakati wa Mkutano wa Tano. Matokeo ya uchambuzi yamebainisha dosari 21 katika sheria ndogo hizo. Dosari hizo zimeainishwa katika namna kuu tatu ambazo ni kukinzana na masharti ya sheria mama na sheria nyingine za nchi, kutoendana na misingi ya uandishi na kuweka masharti yasiyo na uhalisia. Naomba sasa kulieleza Bunge hili kuwa muhtasari kuhusu dosari zilizobainika kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza; dosari ya sheria ndogo kukinzana na masharti ya sheria mama. Sheria ndogo hutungwa kwa madhumuni ya kufanikisha lengo kuu la sheria mama. Aidha, sheria ndogo zinatarajiwa kuendana na masharti ya sheria nyingine za nchi. Hata hivyo, uchambuzi umeonesha kuwa baadhi ya sheria ndogo zilikuwa na maudhui yanayotofautiana na yale ya sheria mama au sheria nyingine za nchi. Kwa mfano, Kanuni ya 2 ya Sheria Ndogo iitwayo *The Tanzania Medicines and Medical Devices (Laboratory Analysis of Medical and Non-Medical Products) Regulations, 2021* inavuka wigo wa sheria mama. Kanuni hiyo imezipa maabara zilizo chini ya *TMDA* jukumu la kufanya uchunguzi wa kimaabara katika udongo, sampuli za binadamu na wanyama. Kwa masharti hayo, kanuni hiyo inatoka nje ya lengo la Sheria mama ambalo ni udhibiti wa dawa, vifaa tiba, dawa asilia pamoja na sumu.

Mheshimiwa Spika, pili; dosari ya sheria ndogo kutoendana na misingi ya uandishi wa sheria; sheria za Bunge huandikwa kwa kuzingatia misingi ya uandishi wa sheria. Misingi hiyo huwezesha kuweka mawazo ghafi katika ukamilifu unaoeleweka na wenye maana katika masharti ya

sheria inayohusika. Bunge hili huzingatia misingi hiyo kutokana na kazi nzuri ya Mwandishi Mkuu wa Sheria nchini. Hivyo, sheria ndogo pia zinatarajiwa kuzingatia ipasavyo misingi ya uandishi wa sheria. Lakini sheria ndogo nane zimebainika kuwa na dosari ya kutoendana na misingi ya uandishi wa sheria.

Mheshimiwa Spika, mfano wa sheria ndogo yenye dosari hiyo ni *The Tanzania Medicines and Medical Devices (Fees and Charges) Regulations, 2021.* Kipengele cha 65 hadi 68 vya jedwali la kwanza la kanuni hizo, vinahusu ada mbalimbali kwa huduma ya majaribio ya tiba kimaabara *(clinical trials).* Ada hizo zinaainishwa kwa viwango vya kuanzia dola za Marekani 300, 500 na 1000. Uainishaji huo hauoneshi iwapo huduma inayokusudiwa kulipiwa viwango hivyo ni kwa ajili ya watafiti wa tiba wa ndani au kutoka nje ya nchi. Dosari hiyo inaweza kusababisha watafiti wadogo wa dawa wa ndani ya nchi kutozwa kiwango kikubwa cha ada za utafiti kinyume na lengo lililokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, tatu; dosari ya sheria ndogo kuweka masharti yasiyo na uhalisia. Pamoja na mambo mengine, utungaji wa sheria ndogo ni mzuri huzingatia uhalisia wa utekelezaji wa sheria inayohusika. Mojawapo ya mambo ya uhalisia yanayozingatiwa ni hali halisi ya walengwa wa sheria inayohusika. Lakini sheria ndogo mbili zimebainika kuwa na changamoto ya kukosa uhalisia. Kwa mfano, Kanuni ya 22(2) ya *The Tanzania Medicines and Medical Devices (Laboratory Analysis of Medical and Non-Medical Products) Regulations, 2021* inaweka masharti yanayokosa uhalisia.

Mheshimiwa Spika, Kanuni hiyo inaipa *TMDA* mamlaka ya kugawa dawa au vifaa tiba iliyochukuliwa kama sampuli kutoka kwa wasambazaji au wazalishaji. Ingawa ugawaji huo unatakiwa kufanyika baada ya kubainika kuwa sampuli hizo hazina madhara. Tatizo la masharti hayo ni kutokuwepo na utaratibu wa sampuli hizo kurejeshwa kwa mzalishaji au msambazaji ili waendelee kuzifanyia biashara au matumizi mengine yoyote kwa kadri ilivyokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, ili tija ya Bunge kukabidhi madaraka ya kufafanua sheria kwa mamlaka nyingine ipatikane, matokeo ya matumizi ya madaraka hayo yanapaswa kuzingatia dhamira ya Bunge katika sheria mama. Aidha, mamlaka hizo hazitarajiwi kuweka masharti yanayotofautiana na uhalisia wa mambo au kutozingatia misingi inayozingatiwa na Bunge lenyewe.

Mheshimiwa Spika, maoni ya jumla ya Kamati; sehemu ya nne ya taarifa inatoa maoni na mapendekezo yaliyoainishwa katika mambo makuu manane. Mambo hayo yanahusu sheria ndogo:-

(i) kukinzana na sheria mama;

(ii) kutozingatia misingi ya uandishi bora wa sheria;

(iii) kuwa na masharti yasiyozingatia uhalisia;

(iv) kukosa usahihi na ufasaha katika uandishi wa majedwali. Mambo mengine yanahusu:-

(v) uchelewaji katika utekelezaji wa mapendekezo yaliyokwisha tolewa na Bunge kuhusu sheria ndogo;

(vi) Kutokutekelezwa kabisa kwa mapendekezo ya Bunge;

(vii) Ushirikishwaji hafifu wa Wadau kwenye mchakato wa utungaji sheria ndogo; na

(viii) utozaji wa ada zinazofanana katika chanzo kimoja unaofanywa na mamlaka zaidi ya moja.

Mheshimiwa Spika, mapendekezo; sasa naliomba Bunge lako tukufu lizingatie maelezo ya jumla niliyoyatoa pamoja na ufafanuzi wa matokeo ya uchambuzi. Aidha, naomba Bunge lizingatie maoni ya Kamati ili kujadili na kutoa uamuzi kuhusu hoja ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo. Hoja hiyo inahusu ufuatiliaji na utekelezaji wa mapendekezo ya Bunge na uchambuzi wa sheria ndogo

zilizowasilishwa katika Mkutano wa Tano wa Bunge. Ikumbukwe kuwa hoja hii inahusu eneo muhimu la utekelezaji wa sheria. Eneo hilo, lisipoangaliwa kwa umakini linaweza kusababisha kero kwa jamii.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, sasa naomba kutoa hoja ili Bunge lako liazimie katika maeneo yafuatayo:-

Mheshimiwa Spika, kwanza; kukinzana na masharti ya sheria inayotoa mamlaka ya kutungwa kwa sheria ndogo au sheria nyingine za nchi. Kwa kuwa zipo sheria ndogo zilizobainika kuwa na vifungu vilivyokinzana na masharti ya sheria mama na sheria nyingine za nchi, jambo linaloweza kuathiri tija ya utekelezaji wa sheria mama inayohusika; na kwa kuwa sheria ndogo inayokinzana na sheria mama au sheria nyingine za nchi haiendani na masharti ya sheria ya tafsiri ya sheria, hali inayosababisha kuwa batili kwa mujibu wa Kifungu cha 36 cha Sheria ya Tafsiri ya Sheria Sura ya 1; kwa hiyo basi, Bunge linaazimia kwamba mamlaka zilizotunga sheria ndogo zenye kukinzana na masharti ya sheria mama au sheria nyingine za nchi, zirekebishe sheria hizo maramoja. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, pili; kutozingatia misingi ya uandishi bora wa sheria; kwa kuwa zipo sheria ndogo zilizowekwa mezani wakati wa Mkutano wa Tano wa Bunge ambazo hazikuzingatia misingi ya uandishi bora wa sheria; na kwa kuwa, kutozingatiwa kwa misingi ya uandishi wa sheria ni jambo linaloondoa urahisi na kutabirika kwa sheria ndogo, na hivyo kuathiri tija kisheria; kwa hiyo basi, Bunge linaazimia kwamba mamlaka zilizokabidhiwa madaraka ya kutunga sheria ndogo zilizokutwa na dosari za kutozingatia misingi ya uandishi bora wa sheria, zirekebishe dosari hiyo.

Mheshimiwa Spika, tatu; masharti yasiyo na uhalisia; kwa kuwa zipo baadhi ya sheria ndogo zenye masharti yanayokinzana na uhalisia; na kwa kuwa, masharti hayo yanaweza kuathiri utekelezaji wa tija uliyokusudiwa; kwa hiyo basi, Bunge linaazimia kwamba mamlaka zinazohusika na

kutungwa sheria ndogo zilizobainika kuwa na masharti yanayokinzana na uhalisia, zifanyiwe marekebisho haraka.

Nne; dosari ya uandishi wa majedwali; kwa kuwa baadhi ya sheria ndogo zina dosari katika uandishi wa majedwali, ilihali Kifungu cha 25(2) cha Sheria ya Tafsiri ya Sheria kinatambua majedwali kama sehemu ya sheria; na kwa kuwa, dosari hizo zinaathiri kukamilika kwa kukatiza utekelezaji wa sheria ndogo inayohusika; kwa hiyo basi, Bunge linaazimia kwamba mamlaka zilizotunga sheria ndogo na kubainika kuwa na dosari katika uandishi wa majedwali zifanye marekebisho.

Mheshimiwa Spika, tano; uchelewaji katika kutekeleza mapendekezo ya kurekebisha sheria ndogo; kwa kuwa kuchelewa kutekeleza mapendekezo ya sheria ndogo ni kuendeleza athari zinazotokana na dosari hizo; na kwa kuwa athari hizo haziendani na madhumuni ya Bunge kukabidhi majukumu ya kufafanua sheria kupitia sheria ndogo, jambo linalotatiza malengo ya sheria mama; kwa hiyo basi, Bunge linaazimia kwamba mamlaka zinazobainika kuchelewa kutekeleza mapendekezo ya kurekebisha sheria ndogo zilizokutwa na dosari zikamilishe haraka mchakato wa marekebisho.

Mheshimiwa Spika, sita; kutokutekelezwa kwa mapendekezo; kwa kuwa yapo mapendekezo ya kurekebisha dosari katika sheria ndogo ambayo hadi kufikia tarehe 7 Februari, 2022 hayakuwa yamefanyiwa kazi; na kwa kuwa kutozingatiwa kabisa kwa mapendekezo hayo ni kuendelea kuwabebesha mzigo wananchi wanaoguswa na sheria ndogo hizo; kwa hiyo basi, Bunge linaazimia kwamba mamlaka zinazobainika kutokuwa zimeanza kutekeleza mapendekezo ya Bunge yaliyohusu utekelezaji wa sheria ndogo:-

(i) Zitekeleze mapendekezo hayo haraka; na
(ii) Zitoe taarifa kwa Kamati ya Sheria Ndogo kuhusu ya hatua iliyofikiwa, kabla ya kuahirishwa kwa Mkutano wa Saba wa Bunge.

Mheshimiwa Spika, saba; ushirikishwaji hafifu wa Ofisi ya Mwandishi Mkuu wa Sheria katika mchakato wa uwasilishaji wa majibu mbele ya Kamati; kwa kuwa, imebainika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali ndio yenye dhamana ya uandishi wa sheria na kwa kuwa Kamati imebaini ushirikishwaji mdogo wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali katika eneo la sheria ndogo hali inayopelekea kuendelea kuwepo kwa dosari nyingi katika sheria ndogo na kuleta usumbufu kwa watumiaji wake; kwa hiyo basi, Bunge linaazimia kwamba taasisi zilizotunga au kufanya marekebisho mbalimbali katika sheria ndogo zishirikishe inavyostahili Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

Mheshimiwa Spika, nane; ushirikishwaji wa wadau katika utungaji wa sheria ndogo; kwa kuwa baadhi ya sheria ndogo zimekosa mambo ya msingi kwa utekelezaji wake kutokana na kutoshirikisha wadau; na kwa kuwa upungufu huo umezuia upatikanaji wa mawazo jumuifu na kutatiza utekelezaji wake kutokana na manung'uniko ya wananchi; kwa hiyo basi, Bunge linaazimia kwamba mamlaka zinazokabidhiwa madaraka ya kutunga sheria ndogo zizingatie umuhimu wa kuwashirikisha wadau kikamilifu katika mchakato mzima.

Mheshimiwa Spika, tisa; utozaji wa ada zinazofanana unaotekelezwa na mamlaka zaidi ya moja; kwa kuwa zipo kanuni ambazo kwa pamoja zinatoza ada na vibali vya kuendesha kumbi za sinema/video na michezo ya kuigiza; na kwa kuwa utozaji huo unaweka ugumu wa utekelezaji wa shughuli hizo katika jamii ya watu wenye kipato cha chini, hivyo kuongeza kero kwa wananchi kinyume na matarajio ya kuboresha ustawi wao, kwa hiyo basi, Bunge linaazimia kwamba mamlaka zinazohusika na sheria ndogo zinazobainisha kutozwa kwa pamoja ada zinazofanana katika chanzo kimoja:-

(i) Zikamilishe mchakato wa kupitia sheria ndogo hizo ili kuhuisha viwango vya ada; na

(ii) Zizingatie umuhimu wa kuweka masharti yasiyoweka ugumu wa utekelezaji wake kwa watu wenye kipato cha chini.

Mheshimiwa Spika, hitimisho; niruhusu sasa nitumie fursa hii kutoa shukrani zangu za dhati kwako binafsi na Bunge lako tukufu kwa kuweka utaratibu wa Taarifa ya Kamati ya Bunge ya Sheria Ndogo kuwasilishwa katika Bunge lako tukufu, utaratibu huu unawezesha utekelezaji wake bora na madaraka ya Bunge.

Mheshimiwa Spika, kipekee kabisa niwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Kudumu ya Sheria Ndogo kwa kazi kubwa na nzuri ya kuchambua sheria ndogo na hatimaye kufanikisha taarifa hii. Naomba majina yao yaingie katika kumbukumbu Rasmi za Bunge *(Hansard)*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kipekee nimshukuru Mheshimiwa Balozi Dkt. Pindi Chana - Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu) kwa uratibu ambao ameiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi. Aidha, niwashukuru Mawaziri na Naibu Mawaziri wa sekta mbalimbali waliofika mbele ya Kamati kwa kujibu hoja. *(Makofi)*

Pia napenda kuchukua fursa hii kuishukuru Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ushiriki wao mkubwa katika vikao vya uchambuzi wa sheria ndogo. Vilevile niwashukuru wadau mbalimbali waliofika mbele ya Kamati. Maoni yao yamekuwa na manufaa kwa Kamati katika utekelezaji bora wa shughuli zake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, namshukuru pia Katibu wa Bunge Bi. Nenelwa J. Mwihambi, *ndc* kwa ushirikiano anaoipatia Kamati ili iweze kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi. Aidha, nimshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndugu Athuman Hussein, *ndc* akisaidiwa na Mkurugenzi Msaidizi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndugu Gerald S. Magili kwa usimamizi mzuri wa Shughuli za Kamati. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa naomba kutoa hoja kwamba Bunge liipokee na kuikubali Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo pamoja na maoni na mapendekezo yaliyotolewa katika Taarifa hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

TAARIFA YA MWAKA YA SHUGHULI ZA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA SHERIA NDOGO KWA KIPINDI CHA JANUARI 2021 HADI FEBRUARI 2022 – KAMA ILIVYOWASILISHWA MEZANI

[Imetolewa chini ya Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020]

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

1.1 Maelezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020 (Kanuni za Bunge) naomba kuwasilisha Taarifa ya Mwaka ya Shughuli za Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo. Taarifa hii inaelezea kwa shughuli mbalimbali zilizotekelezwa na Kamati zinazohusu uchambuzi wa Sheria Ndogo kwa kipindi cha mwaka mmoja kuanzia Januari, 2021 hadi Februari, 2022

Mheshimiwa Spika, majadiliano ya Bunge kuhusu Taarifa hii yataliwezesha Bunge kufuatilia na kudhibiti madaraka yake yaliyokasimiwa kwa mamlaka nyingine kutunga sheria Ndogo. Kwa kufanya hivyo, litakuwa limetekeleza wajibu wake unaozingatia nafasi yake katika utungaji wa Sheria za nchi. Aidha, Bunge litaweza kujiridhisha na namna sheria ndogo zinavyochangia kuboresha maisha ya watanzania na kushauri hatua zinazostahili kuchukuliwa kuhusu sheria ndogo nchini.

Taarifa hii pia imeainisha matokeo ya Uchambuzi wa Sheria Ndogo mbalimbali zilizowasilishwa katika Mkutano wa Tano wa Bunge tarehe 9 Novemba, 2021 pamoja na maoni na mapendekezo ya Kamati kuhusu dosari zilizobainika wakati wa uchambuzi wa Sheria Ndogo hizo.

1.2 Muundo wa Taarifa

Mheshimiwa Spika, ili kufanikisha ufuatiliaji wa Bunge lako tukufu na kurahisisha majadiliano ya hoja na hatimaye uamuzi wenye tija, naomba kuonesha muundo na mawanda (*scope*) ya taarifa hii. Kwa madhumuni hayo, nitangulie kueleza kuwa, taarifa hii imegawanyika katika sehemu kuu tano:-

(i) Sehemu ya kwanza ambayo ni ya utangulizi inatoa maelezo ya jumla kuhusu kuhusu taarifa hii ili kuandaa muktadha wa majadiliano;

(ii) Sehemu ya pili inafafanua shughuli zilizotekelezwa inayohusu shughuli zilizotekelezwa inafafanua ili kuonesha msingi wa matokeo;

(iii) Sehemu ya Tatu inafafanua matokeo ya Uchambuzi wa Sheria Ndogo zilizowasilishwa wakati wa Mkutano wa tano wa Bunge;

(iv)Sehemu ya Nne inafanya majumuisho wa maoni kutokana na Shughuli zilizotekelezwa ili kujenga msingi wa mapendekezo katika hoja ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo inayojadiliwa leo; na

(v) Sehemu ya Tano na ya mwisho inayohitimisha hoja ili kuliomba Bunge lifanye uamuzi.

Mheshimiwa Spika, ili kumbukumbu za majadiliano ya Bunge ziwe katika mtiririko unaoeleweka kwa urahisi, Taarifa hii inasomeka kwa pamoja na majedwali Na. 1 na Na. 2 ambayo yameambatishwa. Naliomba Bunge lako Tukufu liipokee na kuijadili Taarifa hii ili hatimaye lifanye uamuzi unaostahili.

1.3 Msingi wa Shughuli za Kamati

Mheshimiwa Spika, msingi wa shughuli za Kamati unatiririka kutoka Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Jumhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977 (Katiba), Sheria ya Tafsiri ya Sheria, Sura ya 1 (*The Interpretation of Laws Act, Cap.1*) na Kanuni za Bunge. Katika mtiririko huo, madaraka ya kutunga Sheria, masharti ya kutunga Sheria Ndogo, utekelezaji wa madaraka ya Bunge na majukumu ya uchambuzi wa Sheria Ndogo vimeanishwa kama ifuatavyo:-

1.3.1 Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania

Mheshimiwa Spika, Katiba ya nchi ni hati kuu inayotoa idhini kwa mambo yote ya kisheria, kisiasa na kijamii katika Taifa. Ibara ya 8(1) inaonesha kuwa, msingi wa mamlaka yote ya nchi ni wananchi. Aidha, Ibara hiyo inaonesha kuwa, lengo kuu la Serikali ni ustawi wa wananchi. Hivyo, Bunge, mamlaka ya utendaji na mamlaka ya kusimamia haki, kamwe havitatekeleza madaraka yao kwa namna tofauti na kuwezesha ustawi wa wananchi.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 4 ya Katiba imeweka mgawanyo wa madaraka na kulitambua Bunge kama chombo cha kutunga sheria na kusimamia shughuli za umma. Aidha, Ibara ya 97 ya Katiba imelipa Bunge uwezo wa kukabidhi madaraka kwa mtu au mamlaka nyingine kutunga sheria ndogo.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 96 ya Katiba imelipa Bunge uwezo wa kuunda Kamati za namna mbalimbali kama zitakavyofafanuliwa katika Kanuni za Bunge kwa ajlli ya utekelezaji bora wa madaraka yake. Kamati ya Kudumu ya Sheria ya Ndogo kama zilivyo Kamati zingine, imeundwa kutokana na mamlaka ya Bunge kikatiba na madhumuni yake ni kuwezesha utekelezaji bora wa madaraka ya Bunge ya kutunga Sheria zote nchini.

1.3.2 Kanuni za Kudumu za Bunge

Mheshimiwa Spika, Kanuni za Kudumu za Bunge lolote katika demokrasia ya kibunge kama Tanzania, zinaelekeza

utekelezaji wa madaraka ya Bunge na uendeshaji wa shughuli zake kwa mujibu wa Katiba ya nchi inayohusika. Kanuni za Bunge la Tanzania zimetungwa chini ya Ibara ya 89 ambayo ni Sura ya 2 ya Sheria za Tanzania. Kanuni hizo zimezingatia masharti ya Ibara ya 96 (2) kwa kuanzisha Kamati za Kudumu za Bunge kama ilivyoelekezwa katika Kanuni ya 135 ikisomwa kwa pamoja na Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Bunge. Aidha, kifungu cha 11 (1) cha Nyongeza ya Nane, kimefafanua majukumu ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo. Majukumu hayo ni kuchambua Sheria Ndogo ili kujiridhisha iwapo hazikinzani na Katiba ya nchi, Sheria inayoruhusu kutungwa kwa sheria ndogo zinazohusika na Sheria zingine za nchi.

1.3.3 Sheria ya Tafsiri ya Sheria, Sura ya 1

Mheshimiwa Spika, Sheria ya Tafsiri ya Sheria, inayosimamia masuala yanayohusu uandishi, matumizi, tafsiri na uzingatiaji wa Sheria za nchi, imeweka masharti mbalimbali ikiwemo uwekaji Mezani Bungeni na madaraka ya Bunge katika Sheria Ndogo. Kifungu cha 38 cha Sheria hii, kinaweka sharti la kuweka Mezani Sheria Ndogo zote ndani ya siku 6 za Mkutano wa Bunge unaofuata baada ya kuwa zimechapishwa na kutangazwa kwenye gazeti la Serikali. Aidha, kifungu hicho kinaruhusu Bunge kuona kama Sheria Ndogo inayohusika inaweza kubadilishwa, kurekebishwa au kuongezwa masharti mengine.

1.4 Njia na Mbinu Zilizotumika

Mheshimiwa Spika, Kanuni ya 142 ya Kanuni za Bunge inaitaka Taarifa hii kubainisha njia na mbinu zilizotumika wakati Kamati ilipotekeleza majukumu yake. Naomba kulijulisha Bunge kuwa, njia na mbinu zilizotumika ni kama ifuatavyo:-

(i) Kupitia orodha ya Sheria Ndogo zote zilizowekwa mezani Bungeni. Lengo la mbinu hiyo ni kupata wigo wa kazi ya uchambuzi na kufahamu sekta zinazohusika;

(ii) Kupitia neno kwa neno katika uchambuzi wa awali ili kubaini masharti yanayowekwa na Sheria Ndogo inayohusika.

Aidha, mbinu hii iliwezesha Kamati kubaini iwapo kuna jambo la kulihakiki kulingana na majukumu ya Kamati;

(iii) Kuhakiki mtiririko wa maudhui kwa kulinganisha masharti yanayowekwa katika Sheria Ndogo ikiwa ni pamoja na Majedwali kama yapo;

(iv) Kuainisha maudhui ya Sheria Ndogo na madhumuni ya Sheria Kuu iliyoruhusu kutungwa kwa Sheria Ndogo inayohusika;

(v) Kuoanisha masharti ya Sheria Ndogo inayochambuliwa na misingi iliyowekwa katika Katiba, Sheria Kuu (Sheria Mama) na Sheria Nyingine za nchi;

(vi) Kutafakari uhalisia wa masharti yanayowekwa na Sheria Ndogo inayohusika. Lengo ni kubaini uwezekano wa kutekelezeka;

(vii) Kufanya upembuzi wa kina wa Sheria Ndogo kwa kutathmini masharti ya Sheria Ndogo inayohusika yanavyozingatia Katiba, Sheria Kuu na Sheria nyingine za nchi; na

(viii) Kufanya mahojiano na mamlaka iliyotunga Sheria Ndogo kwa idhini ya Bunge. Madhumuni yake ni kuwa na uelewa unaofanana kuhusu matokeo ya uchambuzi na kupata majibu au ufafanuzi wa ziada. Aidha, njia hii iliiwezesha Kamati kuchuja hoja zilizotokana na uchambuzi kabla ya kutoa Taarifa hii Bungeni.

Mheshimiwa Spika, napenda kuliarifu Bunge kuwa, njia hizo ziliihakikishia Kamati uthabiti na uhakika wa matokeo ya uchambuzi kwa namna inayotoa matumaini. Niwashukuru Mawaziri waliohusika na Sheria Ndogo katika kipindi hicho, kwa kutoa ushirikiano mkubwa. Ushirikiano huo ulichangia kufanikisha utekelezaji wa majukumu ya Kamati pamoja na kukidhi matarajio ya kuchambua Sheria Ndogo.

SEHEMU YA PILI

2.1 UFAFANUZI WA SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA

2.1 Maelezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, sehemu hii ya Taarifa ni kiini cha msingi wa Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Bunge. Kanuni hiyo inaweka sharti kwa kila Kamati kuwasilisha Taarifa ya mwaka ya shughuli zake. Hivyo, katika sehemu hii, Kamati inatoa maelezo kuhusu shughuli zote zilizotekelezwa. Lengo ni kuliwezesha Bunge kubaini mafanikio na changamoto kwa muktadha wa majukumu yake ya kutunga Sheria, kuisimamia na kuishauri Serikali.

Mheshimiwa Spika, Ili kuliwezesha Bunge kutekeleza madaraka yake, sehemu hii inahusu ufafanuzi wa mambo makuu matatu yafuatayo:-

(i) Mafunzo ya awali kwa Wajumbe wa Kamati, kuhusu maeneo yanayohusika na uchambuzi wa Sheria Ndogo;

(ii) Uchambuzi wa Taarifa za utekelezaji wa Maazimio ya Bunge kuhusu Sheria Ndogo zilizowasilishwa wakati wa Mkutano wa Pili; na

(iii) Uchambuzi wa Sheria Ndogo kwa mujibu wa Kanuni za Kudumu za Bunge.

Mheshimiwa Spika, ufafanuzi huo unaonesha yatokanayo na uchambuzi. Madhumuni ni kulieleza Bunge, mambo yaliyobainika kuhusu Madaraka ya kutunga Sheria, yanayokabidhiwa kwa mtu au mamlaka nyingine kwa njia ya kukasimu. Naliomba Bunge lako tukufu, lifuatilie maelezo hayo yanayojenga msingi wa maoni ya Kamati.

2.2 Ufafanuzi wa Shughuli Zilizotekelezwa

2.2.1 Mafunzo ya Awali

Mheshimiwa Spika, utaratibu uliowekwa na ofisi yako pamoja na usimamizi wako mzuri, uliwezesha Kamati kupata mafunzo. Kupitia mafunzo wajumbe waliweza kuelewa muktadha wa majukumu ya Kamati. Manufaa makubwa yamepatikana katika kufanikisha dhamira ya Bunge kufuatilia na kudhibiti Sheria Ndogo kwa kutumia Kamati hii. Aidha, utaratibu huo uliwaandaa wajumbe kutekeleza jukumu la uchambuzi wa Sheria Ndogo na kuwapa hali halisi ya mchakato wa Sheria Ndogo.

Mheshimiwa Spika, kwa faida ya Bunge hili, naomba kueleza kwa muhtasari uelewa uliopatikana kuhusu dhana ya Sheria Ndogo kama ifuatavyo:-

Kwanza, Sheria Ndogo si sheria zenye umuhimu mdogo au zenye thamani ndogo katika utekelezaji wa Sheria. Aidha, Sheria Ndogo si sheria ambazo zinatumika kwa umuhimu wa mwisho wala si sheria zinazotumika kwa nadra au kwa mazingira zinapokosekana Sheria kuu. Sheria Ndogo, si sheria zinazotumika baada ya kukosekana kwa sheria za msingi au sheria kuu. Maelezo hayo yanasahihisha uelewa usiostahili kuhusu Sheria Ndogo. Ufafanuzi huo unazingatia ukweli kwamba, uelewa potofu kuhusu Sheria Ndogo unaathiri nguvu ya Bunge katika himaya ya utungaji wa Sheria. Hivyo, kuna kazi ya kufanya kuweka hali hiyo katika usahihi wake.

Pili, Sheria Ndogo ni matokeo ya Sheria ya Bunge kukabidhi kwa mtu au mamlaka nyingie jukumu la kufafanua Sheria kwa kutunga Sheria zinazojulikana kwa jina la jumla la Sheria Ndogo. Matokeo ya Jukumu la mtu au mamlaka iliyokabidhiwa jukumu hilo yana uzito uleule wa Sheria ya Bunge. Kwa maneno mengine, Sheria Ndogo ni Sheria ya nchi inayotokana na kutumika kwa madaraka ya Kutunga Sheria yaliyokasimiwa kwa mamlaka nyingine.

Tatu, Katika mfumo wetu wa Sheria uliofafanuliwa na Sheria ya Tafsiri ya Sheria, Sheria Ndogo ni Maagizo (*Order*),

Matamko (*Proclamation*), Kanuni za Uendeshaji (*Rule*), Kanuni za Mahakama (*Rule of Court*), Kanuni za Wizara (*Regulations*), Hati (*Notice*), Sheria Ndogo za Halmashauri (*By Laws*) au Hati Rasmi (*Instrument*) iliyotungwa chini ya Sheria yoyote ya nchi au Mamlaka nyingine ya Kisheria. Katika mfumo wa Sheria za nchi, Sheria Ndogo zina uzito sawa na Sheria za Bunge, hivyo ni Sehemu ya Sheria za nchi. Kwasababu hiyo, ni hatari sana kutoangalia eneo la Sheria Ndogo kwa umakini na uzito unaostahili.

Nne, kuwa na Sheria ndogo katika mfumo wa Sheria za nchi ni jambo linalojitokeza katika uendeshaji wa nchi zote za kidemokrasia duniani. Kwa msingi huo, hakuna chombo cha kutunga Sheria katika nchi hizo kinachopaswa kuthubutu kuliacha eneo la Sheria Ndogo bila jicho lake makini. Sababu ni kuwa, dhima ya kutunga sheria si ya chombo chochote katika nchi bali ni ya Bunge la nchi inayohusika. Sheria Ndogo zikiwa na madhara, Bunge haliwezi kukwepa lawama hata kama zitakuwa zimetungwa na mtu au mamlaka nyingine iliyokabidhiwa jukumu hilo.

Tano, Sehemu kubwa ya Sheria za nchi ni Sheria Ndogo, ambazo zinagusa moja kwa moja maisha ya kila siku ya wananchi. Bunge ambalo ni chombo cha kutunga Sheria, na ni chombo cha uwakilisha wa wananchi, linatarajiwa kuangalia Sheria Ndogo inavyostahili.

Sita, mfumo wa utungaji wa Sheria Ndogo uliwekwa na Bunge kwa kuzingatia Ibara ya 97(5) ya Katiba. Ibara hiyo inatambua kwamba, Bunge linawezea kumkabidhi mtu au mamlaka nyingine madaraka ya kutunga Sheria Ndogo.

Saba, Kutokana na sababu mbalimbali za msingi, Bunge linaweza kukasimu kwa mamlaka nyingine jukumu la kufafanua masharti ya sheria. Utaratibu huo, unalipa Bunge nafasi ya kujielekeza kwenye ufafanuzi wa masharti ya jumla ya Sheria kuu. Desturi hiyo ya kibunge inatumika duniani kwa kiasi kwamba hakuna Bunge la nchi ya kidemokrasia duniani lenye ukiritimba kwa madaraka ya kutunga Sheria. Kwa hali hiyo Sheria zote za Bunge kwa pamoja haziwezi kufafanua

masharti yake ipasavyo isipokuwa zikisomwa kwa pamoja na sheria Ndogo. Yote hii inatokana na ukweli kuwa Sheria Ndogo zinatokana na mambo makuu mawili (2):-

(i) Mamlaka au mtu anayetunga Sheria Ndogo kukabidhiwa jukumu hilo na Bunge; na

(ii)Mamlaka au mtu aliyekabidhiwa jukumu hilo kutumia madaraka hayo yaliyokasimiwa kwake.

Nane, Maagizo, Matamko, Kanuni za uendeshaji, Kanuni za Mahakama, Kanuni za Wizara , Hati, Sheria Ndogo za Halmashauri au Hati Rasmi inahesabika kuwa Sheria Ndogo iwapo:-

(i) itakuwa imetungwa na mtu au mamlaka iliyokabidhiwa na Bunge madaraka ya kuitunga;

(ii) madaraka hayo yatatokana na Sheria kuu ya Bunge; na

(iii) inayo nguvu ya kisheria.

Mheshimiwa Spika, Mambo hayo kwa pamoja yanatukumbusha kuwa, siyo kila Kanuni ya uendeshaji au tamko la kiutawala au hati nyingine ni Sheria Ndogo. Kama kanuni au tamko la kiutawala au hati nyingine haina nguvu ya kisheria au haitokani na madaraka yaliyokasimiwa na Bunge, haijumuishwi katika orodha ya Sheria Ndogo na hivyo si sehemu ya jukumu la Kamati hii kuifanyia uchambuzi.

Mheshimiwa Spika, mazingatio hayo yamekuwa ya msingi na muhimu kwa wajumbe katika kuhakikisha kuwa jicho la Bunge linamakinika katika Sheria Ndogo nchini. Wajumbe walipata mtazamo sahihi kuhusu kusimamia madaraka ya Bunge yaliyokasimiwa kwa mamlaka nyingine. Lengo ni kujiridhisha jinsi madaraka hayo yanavyotumika kuweka uhusiano wa kisheria baina ya mamlaka za Umma na watu au taasisi binafsi au baina ya mamlaka ya umma moja na nyingine.

Mheshimiwa Spika, mafunzo ya awali kwa Wajumbe yaliwezesha uelewa wa jumla kuhusu usahihi, uhalali na uthabiti wa Sheria Ndogo kwa vigezo vifuatavyo:-

a) Kutangaza Rasmi

Mheshimiwa Spika, Sheria Ndogo zote zinapaswa kukidhi sharti la kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali. Lengo la sharti hili ni kuhakikisha kwamba, umma kwa ujumla wake unajulishwa kutungwa kwa sheria ndogo inayohusika.

b) Kufuata na kuzingatia utaratibu uliowekwa katika Sheria Kuu

Mheshimiwa Spika, Sheria Ndogo zinatakiwa kufuata utaratibu na hatua zote zilizotakiwa na sheria kuu (Sheria Mama). Sababu ni kuwa, sheria ndogo inatokana na sheria ya Bunge na inatungwa ili kufanikisha lengo la Sheria ya Bunge.Tofauti na hivyo, itakuwa ni kuwa kinyume na lengo la Bunge.

c) Uhakika wa kutekelezeka

Mheshimiwa Spika, Sheria Ndogo zina kazi ya kuwezesha utekelezaji wa Sheria Kuu. Dhima yake ni kufanikisha malengo ya Sheria Kuu. Malengo hayo hayawezi kufanikishwa iwapo Sheria Ndogo haioneshi uhakika wa kutekelezeka. Bunge linapokasimu madaraka ya kutunga sheria, halitarajii itungwe sheria ndogo isiyokuwa na tija katika mfumo wa sheria za nchi. Kwa sababu hiyo, Bunge linapaswa kujiridhisha kama sheria ndogo iliyotungwa inatekelezeka.

d) Kuwa ndani ya wigo wa madaraka uliowekwa na Sheria Kuu (*Intra Vires*)

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa Sheria Ndogo zinawezesha utekelezaji wa Sheria Kuu, zinapaswa kuzingatia wigo wa mamlaka uliowekwa na Sheria Kuu. Bunge halitarajii kuwa, mamlaka inayokabidhiwa wigo uliobainishwa itatunga Sheria Ndogo inayovuka wigo huo. Dhamira ya Bunge kubainisha wigo ni kuzuia Sheria Ndogo isivuke upeo uliowekwa. Kwa msingi huo, Sheria Ndogo inayovuka ukomo wa mamlaka itakuwa imekiuka Sheria Kuu. Hali hiyo ni dosari isiyoweza kuachwa na Bunge.

e) Kuendana na masharti ya jumla ya Sheria Kuu

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa sheria ndogo ni zao la Sheria Kuu, itapaswa kuendana na masharti ya jumla ya Sheria Kuu. Haitarajiwi Sheria Ndogo iharamishe au kukataza kilichohalalishwa (kilichoruhusiwa) na Sheria kuu. Aidha, Sheria Ndogo haitarajiwi kuhalalisha kilicho haramishwa na Sheria Kuu. Vile vile, Sheria Ndogo hazipaswi kuweka jambo linalotoka nje ya mfumo wa usimamizi wa sheria. Kwa msingi huo, Bunge hupaswa kujiridhisha kama mamlaka iliyokabidhiwa madaraka, inayatumia kwa namna isiyokuwa na dosari hizo.

2.2.2 Uchambuzi wa Sheria Ndogo

Mheshimiwa Spika, kama ilivyoelezwa hapo juu, mamlaka ya kutunga sheria ni himaya ya Bunge. Mfumo wa Sheria za nchi huwekwa na mamlaka inayohusika na utungaji wa sheria. Mamlaka zingine katika nchi, zinaweza kuchangia katika sheria za nchi kwa kuruhusiwa au kukabidhiwa na Bunge kiwango fulani cha madaraka ya kutunga sheria. Bunge ambalo ni mamlaka kuu ya kutunga sheria nchini, linapaswa kujiridhisha kuhusu kuzingatiwa kwa vigezo na masharti yake.

Mheshimiwa Spika, katika kufanikisha hilo, utaratibu wa Bunge lako tukufu umeweka masharti yanayowezesha sheria ndogo zilizotungwa kuwekwa Mezani Bungeni kama ilivyofafanuliwa katika Kanuni ya 43 (2) ya Kanuni za Bunge pamoja na masharti ya Kifungu 38 (1) cha Sheria ya Tafsiri. Utaratibu huo unafanikisha azma ya Bunge kudhibiti Sheria Ndogo kupitia Kamati hii.

Mheshimiwa Spika, Ili kutekeleza utaratibu huo, Kamati ilichambua Sheria Ndogo zilizowasilishwa katika vipindi vitatu vifuatavyo:-

(i) Sheria Ndogo zilizowasilishwa katika Mkutano wa Pili zilichambuliwa na Taarifa ya Uchambuzi wake iliwasilishwa Bungeni tarehe 28 Juni, 2021;

(ii) Sheria Ndogo zilizowasilishwa katika Mkutano wa Tatu na wa Nne na Taarifa ya Uchambuzi wake kuwasilishwa Bungeni tarehe 10 Novemba, 2021; na

(iii) Sheria Ndogo zilizowasilishwa katika Mkutano wa Tano ambazo Uchambuzi wake ni sehemu ya Taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, naomba kulihalikishia Bunge kuwa matokeo ya uchambuzi wa Sheria ndogo uliofanyika yamekuwa na tija katika kufanikisha utekelezaji bora wa madaraka ya Bunge. Kwa msingi huo, utaratibu uliowekwa na Bunge hili umekuwa na ufanisi kama ilivyokusuidwa.

2.2.3 Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Mapendekezo ya Bunge kuhusu Sheria Ndogo Zilizowasilishwa wakati wa Mkutano wa Pili wa Bunge

Mheshimiwa Spika, katika kujiridhisha na utekelezaji wa madaraka ya Bunge ya kutunga sheria yaliyokabidhiwa kwa mamlaka zingine, Kamati ilifuatilia utekelezaji wa mapendekezo ya Bunge kuhusu Sheria Ndogo zilizowekwa Mezani tarehe 9 Februari, 2021. Lengo ni kufuatilia hatua za kuondolewa kwa dosari zilizobainika katika Sheria Ndogo zilizohusika. Sababu ya kufanya hivyo ni kuhakikisha kuwa Bunge linaendelea kuzingatia mamlaka yake ya asili (*Original Authority*) bila kuathiriwa na utekelezaji wa mamlaka yaliyokasimiwa (*Delegated Authority*) ya kutunga Sheria.

Mheshimiwa Spika, Msingi wa nia hiyo ni nafasi ya Bunge katika Sheria za nchi. Kwa kuwa Sheria Ndogo ni sehemu ya Sheria za nchi, na kwamba Bunge ndiyo mamlaka kuu ya kutunga sheria nchini, hatua ya kufuatilia utekelezaji wa matumizi ya mamlaka ya kutunga Sheria Ndogo ni muhimu. Ufuatiliaji huo unahitajika zaidi pale ambapo zimebainika dosari katika Sheria Ndogo, na hasa dosari zinazoleta kero au mazalio ya kero kwa wananchi.

Mheshimiwa Spika, kwa umuhimu huo, Kamati ilizingatia nafasi yake ya kulisaidia Bunge kufuatilia utekelezaji wa madaraka ya Bunge yaliyokabidhiwa kwa mamlaka zingine.

Katika kutekeleza azma hiyo, Kamati ilipokea na kuchambua Taarifa za Utekelezaji wa Mapendekezo ya Bunge kuhusu Sheria Ndogo zilizowasilishwa wakati wa Mkutano wa Pili wa Bunge. Madhumuni ni kufuatilia hatua iliyofikiwa katika kurekebisha dosari zilizobainika kwenye Sheria Ndogo Ishirini na Tatu (23). Sheria Ndogo hizo zilizokuwa na jumla ya hoja mia moja kumi na nane (118) za kiuchambuzi.

Mheshimiwa Spika, naomba kulihakikishia Bunge kuwa utaratibu wa kufuatilia utekelezaji wa mapendekezo ya Bunge kuhusu Sheria Ndogo, umekuwa na manufaa makubwa. Aidha, utaratibu huo unazidisha ufanisi wa Bunge katika kuchukua nafasi yake stahifuu ya utungaji wa Sheria. Matokeo ya Uchambuzi wa Taarifa hizo kama yanavyooneshwa katika taarifa hii yanathibitisha jambo hilo.

2.3 Matokeo ya Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Mapendekezo ya Bunge kuhusu Sheria Ndogo zilizowasilishwa wakati wa Mkutano wa Pili

Mheshimiwa Spika, ili kuhakikisha madaraka ya kutunga Sheria yaliyokabidhiwa kwa mamlaka nyingine yanatumika inavyostahili, ni wajibu wa Bunge kufuatilia ipasavyo. Katika kutekeleza wajibu huo, Bunge halipaswi kuishia kubainisha dosari katika Sheria Ndogo bila kujiridhisha iwapo dosari hizo zimerekebishwa. Dhima hiyo inatokana na mamlaka ya asili ya Bunge kutunga sheria za nchi. Kwa kuwa Sheria Ndogo ni sehemu ya Sheria za nchi, dosari zinazojitokeza katika Sheria Ndogo, zinapaswa kufanyiwa kazi kwa utaratibu unaoendana na desturi za Bunge.

Mheshimiwa Spika, Utaratibu wa Bunge kufanya kazi kwa kutumia Kamati za Bunge, ndio unaoiweka Kamati ya Sheria Ndogo katika nafasi ya kuliwezesha Bunge kufuatilia Sheria Ndogo na urekebishaji wa dosari zote zilizobainika. Kwa msingi huo, uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Mapendekezo kuhusu Sheria Ndogo zilizowasilishwa wakati wa Mkutano wa Pili ulifanyika. Madhumuni ya uchambuzi huo ni kubaini hatua iliyofikiwa katika kufanya marekebisho kwa lengo la kundoa dosari.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilianza kwa kudurusu mapendekezo ya Bunge kuhusu Sheria Ndogo yaliyopitishwa na Bunge tarehe 28 Juni, 2021. Tangu tarehe hiyo hadi wakati Kamati inapokea Taarifa ya utekelezaji ni takribani miezi saba. Muda huo, ulitarajiwa kutosha kurekebisha dosari zilizobainika.

Mheshimiwa Spika, kwa madhumuni ya kulikumbusha Bunge hili Sheria Ndogo zilizowasilishwa wakati wa Mkutano wa Pili na kuchambuliwa zilikuwa ishirini na tatu (23). Uchambuzi wake ulibainisha jumla ya hoja mia moja kumi na nane (118) na Bunge likapitisha Mapendekezo yake kutokana na hoja hizo.

Mheshimiwa Spika, katika kufuatilia utekelezaji wa mapendekezo hayo, Kamati ilipima na kutathmini hatua iliyofikiwa. Vigezo vya upimaji na tathmini vilijumuisha sababu za hatua iliyofikiwa. Aidha, njia ya kulinganisha hatua iliyofikiwa na athari za dosari zilizobainika, ilisaidia tathmini ya utekelezaji wa mapendekezo ya Bunge. Jambo kuu la muhimu lililozingatiwa ni suala la madhara ya kutozingatia mapendekezo katika maisha ya wananchi.

Mheshimiwa Spika, Matokeo ya uchambuzi yalionesha kwamba, hatua za utekelezaji zilizoripotiwa zinagawanyika katika makundi makuu matatu yafuatayo:-

(i)Hatua ya Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo ambapo uhakiki umekamilika na kusubiri namba ya Tangazo la Serikali; na

(ii) Hatua ya Maandalizi ya Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo kwa ajili ya uhakiki na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

Mheshimiwa Spika, naomba kufafanua hatua hizo za utekelezaji ili kuliwezesha Bunge kufuatilia ipasavyo. Katika kufanya hivyo, nitangulie kubainisha kuwa Wizara zinazohusika na Sheria Ndogo hizo ni saba ambazo ni:-

(i) Ofisi ya Rais TAMISEMI iliyokuwa inahusika kwa Sheria Ndogo 14 zilizobainika kuwa na jumla ya hoja 36;

(ii) Wizara ya Afya iliyohusika na Sheria Ndogo 3 ambazo zilibainika kuwa na jumla ya hoja 6;

(iii) Wizara ya Madini iliyohusika na Sheria Ndogo 1 ambayo ilikuwa na hoja 2;

(iv) Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo iliyohusika na Sheria Ndogo moja ambayo ilikuwa na hoja 8;

(v) Wizara ya Maliasili na Utalii iliyohusika na Sheria Ndogo 2 ambayo ilikuwa na hoja 2;

(vi) Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi iliyohusika na Sheria Ndogo 1 ambayo ilikuwa na hoja 15; na

(vii) Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia iliyohusika na Sheria Ndogo 1 ambayo ilikuwa na hoja 49.

Mheshimiwa Spika, ili kuliwezesha Bunge kupata taswira ya mwitiko katika utekelezaji, Taarifa hii imefafanua hatua zilizofikiwa katika utekelezaji. Kwa rejea ya mjadala Jedwali Na. 1 linafafanua hatua kwa kila Wizara. Hata hivyo, naomba sasa kufafanua hatua hizo kama ifuatavyo:

2.3.1 Hatua ya Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo iliyohakikiwa na kusubiri Namba ya Tangazo la Serikali

Mheshimiwa Spika, mchakato wa kurekebisha dosari katika Sheria Ndogo, unataka mamlaka inayohusika, iandae Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo. Kwa kawaida Rasimu hiyo hupelekwa kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya uhakiki. Baada ya hatua hiyo, Sheria Ndogo hupewa Namba na kutangazwa katika Gazeti la Serikali.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi unaonesha kwamba, mapendekezo kuhusu dosari katika Sheria Ndogo Nne, yamefanyiwa kazi kufikia hatua ya kusubiri kuchapishwa

kwenye Gazeti la Serikali. Wizara zinazohusika na Sheria Ndogo hizo ni Wizara ya Afya na Wizara ya Madini. Kwa kufikia hatua hiyo ya juu katika utekelezaji, Kamati inapongeza mamlaka zinazohusika na Sheria Ndogo hizo.

Mheshimiwa Spika, Hatua iliyofikiwa na wizara hizo, inafanikisha dhamira ya Bunge kuondoa dosari katika Sheria Ndogo. Lengo ni kuondoa changamoto inayoweza kusababishwa na sheria ndogo katika hali halisi ya utekelezaji. Kwa mfano, hatua ya marekebisho katika Sheria Ndogo chini ya Wizara ya Afya imetatua changamoto inayogusa hali halisi.

Mheshimiwa Spika, kufafanua mfano huo, Kanuni za Usajili wa Maeneo ya Famasi zilitoa tafsiri ya duka la jumla la kuuza dawa tofauti na tafsiri iliyotolewa na Bunge katika Sheria Mama. Hatua nzuri ya utekelezaji wa mapendekezo inarudisha sheria ndogo katika wigo uliowekwa na sheria Mama. Hata hivyo, ingelifaa zaidi kama mamlaka zinazohusika zingelikuwa zimekamilisha hatua hiyo mapema.

2.3.2 Hatua ya Maandalizi ya Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo kwa ajili ya Uhakiki na Kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza mapendekezo kuhusu Sheria Ndogo ishirini, hatua iliyofikiwa ni uandaaji wa Rasimu kwenye Mamlaka zinazohusika. Hatua hiyo, ni ya mwanzo wa mchakato ikisubiri hatua kuu zingine mbili.

Wizara zinazohusika na Sheria Ndogo hizo ni tano ambazo ni, Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo, Wizara Maliasili na Utalii, Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, Ofisi ya Rais TAMISEMI na Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia.

Mheshimiwa Spika, hatua ya mamlaka hizo kuanza utekelezaji inatoa matumaini kuwa, dosari zilizopo zitarekebishwa. Hata hivyo, imechukua takriban miezi saba kwa mamlaka zinazohusika kuwa kwenye hatua ya Rasimu ya marekebisho.

Mheshimiwa Spika, pamoja na uainishaji huo, Kamati ilibaini kuwa, zipo hoja ambazo hazijafanyiwa kazi kabisa hadi kufikia tarehe 7 Februari, 2022. Hoja hizo zilibainika katika Sheria Ndogo zilizizopo katika hatua ya Rasimu. Kwa mfano, dosari ya Sheria Ndogo za Ada na Ushuru za Halmashauri ya Wilaya ya Mkalama, 2021 haijafanyiwa kazi. Sheria Ndogo hiyo, inaweka sharti la malipo ya Ada ya kuonesha sinema au video. Wakati huo, Kanuni za Filamu na Michezo ya Kuigiza zimeweka tozo ya kibali cha kuendesha shughuli za sinema.

Mheshimiwa Spika, kutozingatiwa kwa pendekezo la marekebisho ya sheria ndogo hiyo kunawabebesha mzigo wananchi wanaojishughulisha na uendeshaji wa sinema na video. Bunge haliwezi kuacha mamlaka yake ya kutunga sheria yaliyokabidhiwa kwa mamlaka nyingine yatumiwe kubebesha mzigo wananchi.

Mheshimiwa Spika, Kamati ina maoni kuwa dosari yoyote inayobainika katika sheria Ndogo, ambayo inazuia ufanisi wa Serikali katika kuboresha maisha ya wananchi inastahili kurekebishwa haraka. Miezi saba ni kipindi kirefu kuendelea na dosari inayobebesha wananchi mzigo bila kurekebishwa.

SEHEMU YA TATU

3.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI WA SHERIA NDOGO AMBAZO ZILIWASILISHWA KATIKA MKUTANO WA TANO

3.1 Maelezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, mnamo tarehe 9 Novemba, 2021, katika Mkutano wa Tano, Serikali iliwasilisha Mezani nakala za Magazeti ya Serikali na nyongeza zake zikiwemo jumla ya Sheria Mia Moja na Thelathini (130). Mchanganuo wa sheria ndogo hizo ni kama ifuatavyo:-

(i) Sheria Ndogo za Halmashauri (*By- Laws*) – 1
(ii) Kanuni za Wizara (*Regulations*) – 19;
(iii) Amri (*Orders*) – 14;
(iv) Matangazo (*Notices*) – 94; na
(v) Rules – 2.

3.2 Matokeo ya Uchambuzi

Mheshimiwa Spika, matokeo ya uchambuzi yanabainisha jumla ya dosari ishirini na moja zinazoripotiwa katika Sheria Ndogo zilizowasilishwa katika Mkutano wa Tano wa Bunge. Kwa urahisi wa kufuatilia dosari hizo, Taarifa hii imeambatisha Jedwali la Uchambuzi wa Sheria Ndogo kwa rejea wakati wa mjadala na uamuzi. Naomba Jedwali hilo liingie kwenye Kumbukumbu za Taarifa Rasmi za Bunge na hasa kuhusu kuweka mtiririko mzuri wa mchakato wa udhibiti wa Sheria Ndogo zilizochambuliwa.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla, mchanganuo wa dosari hizo unaonesha kuwa:

(i) Jumla ya sheria ndogo moja imebainika kuwa na dosari ya kukinzana na masharti ya sheria inayotoa mamlaka ya kutungwa kwa sheria ndogo inayohusika na sheria nyingine za nchi;

(ii) Sheria ndogo nane zimebainika kuwa na dosari ya kutoendana na misingi bora ya uandishi wa sheria (drafting principles) na uandishi wa majedwali ya sheria ndogo inayohusika jambo linaloathiri utekelezaji wake; na

(iii) Sheria Ndogo mbili zimebainika kuwa na dosari za kuweka masharti yasiyo na uhalisia hivyo, kutokuwa na urahisi wa utekelezaji wake.

Mheshimiwa Spika, katika mchanganuo huo baadhi ya Sheria Ndogo zinajumuishwa katika aina zaidi ya moja ya dosari. Kwa sababu hiyo jumla ya idadi ya Sheria Ndogo inaweza isifikiwe kwa kujumlisha idadi katika mchanganuo huo. Pamja na hayo naomba kueleza

3.2.1 Kukinzana na Masharti ya Mama na Sheria Nyingine za Nchi

Mheshimiwa Spika, sheria ndogo hutungwa kwa madhumuni ya kufanikisha lengo kuu la Sheria Mama. Aidha, sheria ndogo zinatarajiwa kuendana na masharti ya Sheria nyingine za nchi.

Hata hivyo, uchambuzi umeonesha kuwa baadhi ya sheria ndogo zilikuwa na maudhui yanayotofautiana na yale ya Sheria Mama au Sheria Nyingine za Nchi. Kwa mfano, Kanuni ya 2 ya sheria ndogo iitwayo The *Tanzania Medicines and Medical Devices (Laboratory Analysis of Medical and Non-Medical Products) Regulations, 2021* inavuka wigo wa Sheria mama. Kanuni hiyo imezipa maabara zilizo chini ya TMDA jukumu la kufanya uchunguzi wa kimaabara katika udongo, sampuli za binadamu na wanyama. Kwa masharti hayo, Kanuni hiyo inatoka nje ya lengo la Sheria mama ambalo ni udhibiti wa dawa, vifaa tiba, dawa za asili pamoja na sumu.

Mheshimiwa Spika, ikiwa Bunge lako tukufu litaruhusu utaratibu unaowekwa na Kanuni hiyo, basi litakuwa linabariki uvunjaji wa Sheria ya Tafsiri ya Sheria Sura ya 1, ambayo chini ya Kifungu cha 36(1) imeelekeza bayana kuwa Sheria Ndogo haipaswi kukinzana na Sheria Mama iliyoiunda na ikiwa sheria ndogo itakinzana basi inakuwa na bitili.

3.2.2 Kutoendana na Misingi Bora ya Uandishi wa Sheria

Mheshimiwa Spika, Sheria za Bunge huandikwa kwa kuzingatia misingi ya uandishi wa Sheria. Misingi hiyo huwezesha kuweka mawazo ghafi katika ukamilifu unaoeleweka na wenye maana katika masharti ya sheria inayohusika. Bunge hili, huzingatia misingi hiyo kutokana na kazi nzuri ya Mwandishi Mkuu wa Sheria Nchini. Hivyo, sheria ndogo pia zinatarajiwa kuzingatia ipasavyo misingi ya uandishi wa sheria. Lakini, Sheria ndogo 8 zimebainika kuwa na dosari ya kutoendana na misingi ya uandishi wa sheria.

Mheshimiwa Spika, Mfano wa Sheria Ndogo yenye dosari hiyo ni *The Tanzania Medicines and Medical Devices (Fees and Charges) Regulations, 2021*. **Kipengele cha 65 hadi 68 vya Jedwali la Kwanza** la Kanuni hizo, vinahusu ada mbalimbali kwa huduma ya majaribio ya tiba kimaabara "*clinical trials*". Ada hizo zimeainishwa kwa katika viwango vya kuanzia dola za marekani 300, 500 na 1000. Uainishaji huo hauoneshi iwapo huduma inayokusudiwa kulipiwa viwango hivyo, ni kwa ajili ya watafiti wa tiba wa ndani au kutoka nje ya Tanzania. Dosari

hiyo, inaweza kusababisha watafiti wadogo wa dawa wa ndani ya nchi watozwe kiwango kikubwa cha ada za utafiti kinyume na lengo lililokusudiwa.

3.2.3 Kukosa Uhalisia

Mheshimiwa Spika, Pamoja na mambo mengine, Utungaji wa Sheria ambao ni mzuri huzingatia uhalisia wa utekelezaji wa sheria inayohusika. Mojawapo ya mambo ya uhalisia yanayozingatiwa ni hali halisi ya walengwa wa sheria inayohusika. Lakini Sheria ndogo 2 zimebainika kuwa na changamoto ya kukosa uhalisia. Kwa mfano, **Kanuni ya 22(2) ya** *The Tanzania Medicines and Medical Devices (Laboratory Analysis of Medical and Non Medical Products) Regulations, 2021* inaweka masharti yanayokosa uhalisia.

Mheshimiwa Spika, Kanuni hiyo inaipa TMDA mamlaka ya kugawa dawa au vifaa tiba ilizochukuwa kama sampuli kutoka kwa wasambazaji au wazalishaji. Ugawaji huo unatakiwa hufanyika baada ya kubainika kuwa sampuli hizo hazina madhara. Tatizo la masharti hayo ni kutokuweka utaratibu wa sampuli hizo kurejeshwa kwa mzalishaji au msambazaji ili waendelee kuzifanyia biashara au matumizi mengine yoyote kwa kadri walivyokusudia.

Mheshimiwa Spika, Ili tija ya Bunge kukabidhi madaraka ya kufafanua sheria kwa mamlaka nyingine ipatikane, matokeo ya matumizi ya madaraka hayo, yanapaswa kuzingatia dhamira ya Bunge katika sheria mama. Aidha, mamlaka hizo hazitarajiwi kuweka masharti yanayotofautiana na uhalisia wa mambo au kutozingatia misingi inayozingatiwa na Bunge lenyewe.

SEHEMU YA NNE

4.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

4.1 Maelezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii imeonesha shughuli zilizotekelezwa kwa kipindi cha mwaka mmoja. Madhumuni

ya kufanya hivyo kama ilivyotajwa katika kanuni ya 136 (15) ya kanuni za Bunge, ni kuliwezsha Bunge kujadili na kutoa uamuzi. Kwa kuwa shughuli za Kamati hii zinahusu nafasi ya Bunge katika utungaji wa sheria, mjadala wake unahitaji umakini na nuzingatiaji wa mambo ya msingi. Aidha, kwa kuzingatia kuwa sheria ndogo zinagusa moja kwa moja maisha halisi ya ya wananchi, naliomba Bunge lako tukufu lifanyie kazi mapendekezo yaliyomo katika Taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, ili kupata muungano wa uchambuzi na mapendekezo naomba kubainisha mtazamo wa jumla wa Kamati unaotokana na uchambuzi. Muhtasari wa mtazamo huo upo kwenye mambo sita kama ifuatavyo:-

4.1.1 Sheria Ndogo Kukinzana na Masharti ya Sheria Mama

Mheshimiwa Spika, sheria ndogo zinazokinzana na sheria mama, hazisaidii ufafanuzi wa sheria kinyume na ilivyokusudiwa. Hali hiyo inaweza kuathiri tija na madhumuni ya Sheria mama. Aidha, sheria ndogo yenye dosari hiyo, haiendani na mantiki ya Bunge kukabidhi madaraka ya kufafanua sheria kwa mamlaka zingine. Kwa sababu hiyo, ni maoni ya Kamati kuwa upo umuhimu wa kurekebisha sheria ndogo zenye dosari hiyo ili ziendane na masharti ya sheria mama.

4.1.2 Sheria Ndogo kutozingatia Misingi ya Uandishi bora wa Sheria

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia kuwa sheria ndogo ni sehemu ya sheria za nchi, uandishi wake unapaswa kuzingatia misingi inayotumika katika sheria za Bunge. Uandishi wa namna hiyo, unaisaidia sheria ndogo kuwa na nguvu ya kisheria na kufanikisha madhumuni ya sheria mama. Kupata uwezo huo, sheria ndogo zinapaswa kuendana na misingi ya uandishi wa sheria. Kwa sababu hiyo, Kamati ina maoni kwamba, marekebisho ya sheria ndogo zinazotofautiana na misingi ya uandishi yanahitaji kupewa msukomo.

4.1.3 Sheria Ndogo kuwa na Masharti yasiyozingatia Uhalisia

Mheshimiwa Spika, uhalisia wa mambo ikiwemo urahisi wa utekelezaji wa sheria ndogo ni jambo la msingi. Uhalisia huo ni pamoja na kuendana na hali halisi ya uchumi wa walengwa wa sheria ndogo inayohusika. Sheria ndogo zisizoendana na uhalisia, haziwezi kufanikisha dhima ya kuifafanua sheria mama. Kwa msingi huo, masharti yoyote ya Sheria ndogo yenye dosari ya kukosa uhalisia yanakinzana na kiini cha Sheria mama kuweka kifungu wezeshi cha kutungwa kwa sheria ndogo inayohusika. Kamati ina maoni kwamba, masharti ya sheria ndogo yasiyoendana na uhalisia hayapaswi kuendelea kuwepo kwenye sheria ndogo zilizochambuliwa.

4.1.4 Sheria Ndogo kukosa Usahihi na Ufasaha katika Uandishi wa Majedwali

Mheshimiwa Spika, majedwali katika sheria kurahisisha ufafanuzi wa masharti yake. Kasoro yoyote katika uandishi wa majedwali inaathiri ufasaha wa sheria inayohusika. Dosari katika uandishi wa majedwali ya sheria ndogo inatatiza ufasaha wa sheria ndogo na kuzuia isifanikiwe kufafanua sheria mama. Kamati ina maoni kwamba, sheria ndogo zenye dosari kuhusu usahihi na ufasaha katika uandishi wa majedwali, zinasababisha mkanganyiko katika utekelezaji. Kwa sababu hiyo, ni vizuri dosari hizo zirekebishwe na majedwali kama ni lazima yaandikwe inavyostahili.

4.1.5 Uchelewaji katika Kutekeleza Mapendekezo ya Kurekebisha Sheria Ndogo

Mheshimimiwa Spika, Mapendekezo yaliyopitishwa na Bunge kuhusu Sheria Ndogo zilizowekwa mezani wakati wa mkutano wa pili, yalitokana na kubainika kwa dosari katika sheria ndogo zinazohusika. Athari ya baadhi ya dosari hizo inagusa maisha halisi ya wananchi wanaowakilishwa katika Bunge hili. Kwa msingi huo, Bunge lisingeliweza kutarajia utekelezaji wa mapendekezo uchelewe. Aidha, hatua ya kutozingatia

mapendekezo ya kuondoa dosari zilizobainika, inaendeleza madhara kwa wananchi kutokana na dosari zilizopo. Ni maoni ya Kamati kwamba, mamlaka zinazohusika na utungaji wa sheria ndogo, zinahitaji kuzingatia umuhimu wa kufanyia kazi ipasavyo mapendekezo ya Bunge.

Mheshimiwa Spika, Kamati inasisitiza kuwa, Bunge linapokabidhi madaraka ya kutunga sheria ndogo kwa mamlaka zingine, linatarajia uzingatiaji wa madhumuni ya sheria mama. Aidha, Mapendekezo yanayotolewa Bungeni kwa ajili ya kurekebisha dosari, hayapaswi kuchukua muda mrefu kabla ya kufanyiwa kazi. Ni maoni ya Kamati kuwa mamlaka zinazohusika na sheria ndogo zinazobainika kuwa na dosari, zinahitaji kuzingatia ipasavyo umuhimu wa kurekebisha haraka dosari zinazobainika.

4.1.6 Kutokutekelezwa kwa Mapendekezo

Mheshimiwa Spika, ni dhahiri kwamba msingi wa mapendekezo kuhusu kuondoa dosari zinazobainika, unalenga kuondoa changamoto zinazoweza kusababishwa na utekelezaji wa Sheria Ndogo. Kutokutekelezwa kabisa kwa mapendekezo kunaendeleza kero na changamoto kwa wanaguswa na utekelezaji wa Sheria Ndogo. Kamati ina maoni kuwa,

4.1.7 Ushirikishwaji hafifu wa Ofisi ya Mwandishi Mkuu wa Sheria katika Mchakato wa Uwalishaji wa Majibu mbele ya Kamati

Mheshimiwa Spika, Ushirikishwaji wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali katika mchakato wa utungaji wa Sheria zote nchini ni wa kisheria. Kutokushirikishwa kwa Ofisi hii katika hatua za utungaji na marekebisho ya Sheria Ndogo kunasababisha sheria nyingi kuwa na dosari. Baadhi ya dosari hizo zinasabisha kero kwa wananchi jambo ambalo chombo cha uwakilishi wa wananchi kisingelipenda iwe hivyo. Kamati ina maoni kwamba, mamlaka zinazohusika na utungaji wa sheria ndogo, zinapaswa kuzingatia umuhimu wa kushirikishwa kwa Mwandishi Mkuu wa Sheria nchini kama linavyofanya Bunge lenye mamlaka ya asili ya utungaji wa sheria.

4.1.8 Ushirikishwaji wa Wadau katika Utungaji wa Sheria Ndogo

Mheshimiwa Spika, Utungaji wa sheria yoyote unahitaji ushirikishaji wa wadau. Utaratibu huo wa kushirikisha wadau unasaidia upatikanaji wa sheria jumuifu, yenye uhalisia na inayotekelezeka. Kutoshirikisha wadau kikamilifu ni jambo linaloweza kusababisha baadhi ya mambo muhimu yasizingatiwe inavyostahili na hivyo kutatiza utekelezaji wa sheria. Ni Maoni ya Kamati kuwa, utungaji wa Sheria Ndogo usioshirikisha wadau kikamilifu unaweza kusababisha kukosekana kwa uhalisia, ugumu wa utekelezaji pamoja na kutokubalika kwenye jamii.

4.1.9 Utozaji wa ada zinazofanana unaotekelezwa na mamlaka zaidi ya moja.

Mheshimiwa Spika, utozaji wa ada unaofanywa na mamlaka zaidi ya moja katika chanzo kimoja, unaweza kuwa ni chanzo cha kuzorotesha ustawi wa shughuli zinazotekelezwa na wananchi. Kamati ina maoni kwamba, utozaji wa ada zinazofanana katika chanzo kimoja unaweka ugumu wa uendeshaji wa shughuli za wananchi hususan wenye kipato cha chini.

4.2 Mapendekezo

Mheshimiwa Spika, sasa naliomba Bunge lako tukufu lizingatie maelezo ya jumla niliyoyatoa, ufafanuzi wa matokeo ya uchambuzi na maoni ya Kamati ili lijadili na kutoa uamuzi wa hoja ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo kuhusu sheria ndogo zilizowasilishwa katika Mkutano wa Tano wa Bunge. Ikumbukwe kuwa, hoja hii inahusu eneo muhimu la utekelezaji wa sheria ambalo lisipoangaliwa kwa umakini linaweza kusababisha kero katika jamii.

Mheshimiwa Spika, sasa naomba kutoa hoja ili Bunge lako liazimie kama ifuatavyo:-

4.2.1 Kukinzana na masharti ya sheria inayotoa mamlaka ya kutungwa kwa sheria ndogo au sheria nyingine za nchi

KWA KUWA, zipo sheria ndogo zilizobainika kuwa na vifungu vinavyokinzana na masharti ya Sheria Mama na Sheria

nyingine za nchi, jambo linaloweza kuathiri tija ya utekelezaji wa Sheria mama inayohusika,

NA KWA KUWA, sheria ndogo inayokinzana na sheria mama au sheria nyingine za nchi, haiendani na masharti ya sheria ya tafsiri ya sheria, hali inayoisababisha kuwa batili kwa mujibu wa Kifungu cha 36 cha Sheria ya Tafsiri ya Sheria Sura ya 1,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Mamlaka zilizotunga Sheria Ndogo zenye kukinzana na masharti ya sheria mama na sheria nyingine za nchi, zirekebishe sheria ndogo hizo.

4.2.2 Kutozingatia Misingi ya Uandishi Bora wa Sheria

KWA KUWA, zipo sheria ndogo zilizowekwa mezani wakati wa mkutano wa Tano wa Bunge ambazo hazikuzingatia misingi ya uandishi bora wa sheria,

NA KWA KUWA, kutozingatiwa kwa misingi ya uandishi wa sheria ni jambo linaloondoa urahisi na kutabirika kwa sheria ndogo, na hivyo kuathiri tija sheria,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Mamlaka zilizokabidhiwa madaraka ya kutunga Sheria Ndogo zilikutwa na dosari ya kutozingatia misingi ya uandishi bora wa sheria, zirekebishe dosari hiyo.

4.2.3 Masharti Yasiyo na Uhalisia

KWA KUWA, zipo baadhi ya sheria ndogo zenye masharti yanayokinzana na uhalisia,

NA KWA KUWA, masharti hayo yanaweza kuathiri utekelezaji na tija iliyokusudiwa,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Mamlaka zinazohusika na kutungwa kwa Sheria Ndogo zilizobainika kuwa na masharti yasiyozingatia uhalisia, zifanye marekebisho haraka.

4.2.4 Dosari ya Uandishi wa Majedwali

KWA KUWA, baadhi ya Sheria Ndogo zina dosari katika uandishi wa majedwali, ilihali Kifungu cha 25 (2) cha Sheria ya Tafsiri ya Sheria kinatambua majedwali kuwa sehemu ya Sheria,

NA KWA KUWA, dosari hizo zinaathiri ukamilifu na kutatiza utekelezaji sheria ndogo inayohusika,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Mamlaka zilizotunga Sheria Ndogo na kubainika kuwa na dosari katika uandishi wa majedwali zifanye marekebisho.

4.2.5 Uchelewaji katika Kutakeleza Mapendekezo ya Kurekebisha Sheria Ndogo

KWA KUWA, kuchelewa kutekeleza mapendekezo ya kurekebisha sheria ndogo ni kuendeleza athari zinazotokana na dosari hizo,

NA KWA KUWA, athari hizo haziendani na madhumuni ya Bunge kukabidhi majukumu ya kufafanua sheria kupitia sheria ndogo, jambo linalotatiza malengo ya sheria mama,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Mamlaka zilizobainika zimechelewa kutekeleza mapendekezo ya kurekebisha Sheria Ndogo zilizokutwa na dosari, zikamilishe haraka mchakato wa marekebisho.

4.2.6 Kutokutekelezwa kwa Mapendekezo

KWA KUWA, yapo mapendekezo ya kurekebisha dosari katika sheria ndogo ambayo hadi kufikia tarehe 7 Februari, 2022, hayakuwa yamefanyiwa kazi kabisa,

NA KWA KUWA, kutozingatiwa kabisa kwa mapendekezo hayo ni kuendelea kuwabebesha mzigo wananchi wanaoguswa na Sheria ndogo zinazohusika,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba**,** Mamlaka zilizobainika kutokuwa zimeanza utekelezaji wa mapendekezo ya Bunge yaliyohusu kurekebisha dosari katika sheria ndogo:

(i) zitekeleze mapendekezo hayo haraka; na

(ii) zitoe taarifa kwa Kamati ya Sheria Ndogo kuhusu ya hatua inayofikiwa, kabla ya kuahirishwa kwa Mkutano wa Saba wa Bunge.

4.2.7 Ushirikishwaji Hafifu wa Ofisi ya Mwandishi Mkuu wa Sheria katika Mchakato wa Uwalishaji wa Majibu mbele ya Kamati

KWA KUWA, imebainika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali ndio yenye dhamana ya Uandishi wa Sheria.

NA KWA KUWA, Kamati imebaini ushirikishwaji mdogo wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali katika eneo la Sheria Ndogo, hali inayopelekea kuendelea kuwepo kwa dosari nyingi katika Sheria Ndogo na kuleta usumbufu kwa watumiaji wake.

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Taasisi zinazotunga au kufanya marekebisho mbalimbali katika Sheria Ndogo, zishirikishe inavyostahili na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

4.2.8 Ushirikishwaji wa Wadau katika Utungaji wa Sheria Ndogo

KWA KUWA, baadhi ya sheria ndogo zimekosa mambo ya msingi kwa utekelezaji wake kutokana na ushirikishaji wa wadau usio wa kikamilifu.

NA KWA KUWA, upungufu huo umezuia upatikana wa mawazo jumuifu na kutatiza utekelezaji wake kutokana na manung'uniko ya wadau,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Mamlaka zilizokabidhiwa madaraka ya kutunga Sheria Ndogo,

zizingatie umuhimu wa kuwashirikisha wadau kikamilifu katika mchakato wa utungaji wa sheria hizo

4.2.9 Utozaji wa Ada zinazofanana Unaotekelezwa na Mamlaka zaidi ya Moja

KWA KUWA, zipo Kanuni ambazo kwa pamoja zinatoza ada za vibali vya kuendesha kumbi za sinema/video na michezo ya kuigiza;

NA KWA KUWA, utozaji huo unaweka ugumu wa utekelezaji wa shughuli hizo katika jamii ya watu wenye kipato cha chini, hivyo kuongeza kero kwa wananchi kinyume na matarajio ya kuboresha ustawi wao,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Mamlaka zinazohusika na Sheria Ndogo zilizobainika kutoza kwa pamoja ada zinazofanana katika chanzo kimoja:

(i) zikamilishe mchakato wa kupitia Sheria Ndogo hizo ili kuhuisha viwango vya ada; na

(ii) Zizingatie umuhimu wa kuweka masharti yasiyoweka ugumu wa utekelezaji wake kwa watu wenye kipato cha chini.

SEHEMU YA TANO

5.0 HITIMISHO

5.1 Shukrani

Mheshimiwa Spika, napenda kutumia fursa hii kutoa shukrani zangu za dhati kwako binafsi na Bunge lako tukufu kwa kuweka utaratibu wa Taarifa ya Kamati ya Sheria Ndogo kuwasilishwa katika Bunge lako tukufu.

Mheshimiwa Spika, kipekee kabisa niwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Kudumu ya Sheria Ndogo kwa kazi kubwa na nzuri ya kuchambua Sheria Ndogo zilizowasilishwa katika Mkutano wa Pili, Mkutano Tatu, Mkutano wa Nne na Mkutano wa Tano

wa Bunge na hatimaye kufanikisha taarifa hii. Kwa heshima kubwa naomba kuwatambua majina yao kama ifuatavyo:-

1. Mhe. Dkt. Jasson Samson Rweikiza, (Mb) – Mwenyekiti;
2. Mhe. Kilumbe Shabani Ng'enda, (Mb) Makamu Mwenyekiti;
3. Mhe. Ramadhan Suleiman Ramadhan, (Mb);
4. Mhe. Idrissa Juma Abdul-Hafar, (Mb);
5. Mhe. Simai Hassan Sadiki, (Mb);
6. Mhe. Sylvia Francis Sigula, (Mb);
7. Mhe. Emmanuel Mageni Kasalali, (Mb);
8. Mhe. Ndaisaba George Ruhoro, (Mb);
9. Mhe. Edwin Enosy Swalle, (Mb);
10. Mhe. Judith Salvio Kapinga, (Mb);
11. Mhe. Santiel Erick Kirumba, (Mb);
12. Mhe. Jacob Tarimo Priscus, (Mb);
13. Mhe. Regina Ndege Qwaray, (Mb);
14. Mhe. Esther Edwin Malleko, (Mb);
15. Mhe. Amour Khamis Mbarouk, (Mb);
16. Mhe. Esther Lukago Midimu, (Mb);
17. Mhe. Minza Simon Mjika, (Mb);
18. Mhe. Khamis Ali Vuai, (Mb);
19. Mhe. Nicholaus George Ngassa, (Mb);
20. Mhe. Humphrey Hesron Polepole, (Mb);
21. Mhe. Dkt. Faustine Engelbert Ndugulile, (Mb);
22. Mhe. Dkt. Medard Matogolo Kalemani, (Mb); na
23. Mhe. Eng. Dkt. Leonard Madaraka Chamuriho, (Mb).

Mheshimiwa Spika, Kwa moyo wa dhati kabisa nimshukuru Mhe. Balozi Dkt. Pindi Hazara Chana (MB) – Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu) kwa uratibu ambao umeiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi. Aidha, niwashukuru Mawaziri na Naibu Mawaziri wa sekta mbalimbali kwa kufika mbele ya Kamati na kujibu hoja zilizoibuliwa na Wajumbe wa Kamati.

Mheshimiwa Spika, Aidha, napenda kuchukua fursa hii kuishukuru Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ushiriki wao katika vikao vya uchambuzi wa Sheria Ndogo mbalimbali. Vilevile niwashukuru wadau mbalimbali waliofika mbele ya Kamati na kuwasilisha maoni yao na wale wote

ambao waliwasilisha maoni yao kwa maandishi *(submissions)*. Ushiriki wao katika vikao vya Kamati pamoja na maoni waliyowasilisha yamekuwa na manufaa kwa Kamati katika utekelezaji bora wa shughuli zake. Wadau hao ni:-

1. Shirikisho la Filamu Tanzania;

2. HAKIELIMU;

3. Chama cha Walimu Tanzania (CWT);

4. (*Association of Real Estate Professionals of Tanzania (AREPTA*));

5. UWEZO TANZANIA;

6. Chama cha Wafamasia Tanzania (*The Pharmaceutical Society of Tanzania*);

7. Chama cha Wataalamu wa Mazingira Tanzania ((*Tanzania Environmental Experts Association*)(TEEA));

8. Chama cha Wavuvi Tanzania (*Tanzania Fisheries Union*)(TAFU));

9. Chama cha Wavuvi Wadogo wadogo, Minazi Mikinda (CHAWAWAMI); na

10. Chama cha Ushirika wa Wavuvi Mwalo wa Kigodeko *(Kigodeko Fisheries Cooperative*).

Mheshimiwa Spika, aidha napenda kuwashukuru kwa dhati Watumishi wa Ofisi ya Bunge chini ya uongozi mahiri wa Katibu wa Bunge Bi. Nenelwa J. Mwihambi, *ndc* kwa ushirikiano wanaoipatia Kamati ili iweze kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi. Aidha, nimshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Athuman Hussein, *ndc* akisaidiwa na Mkurugenzi Msaidizi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Gerald S. Magili kwa usimamizi mzuri wa Shughuli za Kamati.

Mheshimiwa Spika, mwisho lakini si kwa umuhimu, niwashukuru Katibu wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo, Ndg. Mkuta Masoli, akisaidiwa na Msaidizi wa Kamati Bi. Imelda Ntimba kwa kuratibu vyema Shughuli za Kamati hadi kukamilika kwa taarifa hii.

5.2 Hoja

Mheshimiwa Spika, Sasa naomba kutoa hoja kwamba, Bunge liipokee na kuikubali Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo pamoja na maoni na mapendekezo yaliyotolewa katika Taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

Dkt. Jasson Samson Rweikiza, Mb.
MWENYEKITI
Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo
18 Februari, 2022

JEDWALI LA UCHAMBUZI WA TAARIFA YA UTEKELEZAJI WA MAPENDEKEZO YA BUNGE KUHUSU SHERIA NDOGO ZILIZOWASILISHWA WAKATI WA MKUTATO WA PILI WA BUNGE

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
			WIZARA YA AFYA		
1.	The Pharmacy (Premises Registration) Regulations, 2020 **(GN NA. 269/**17 Aprili, 2020)	1. Kanuni ilirejea **Kifungu cha 34 cha Sheria Mama kama moja ya Kifungu** kinachotoa mamlaka ya kutungwa kwa Kanuni hii. Ilibainika kwamba**, Kifungu cha 34** hakihusiki moja kwa moja na Mamlaka ya Wazari kutunga Kanuni hizi, badala yake kinaweka katazo la kufanya shughuli zinazohusu uuzaji, utoaji na ugawaji wa dawa bila usajili.	1. Ilipendekezwa kuwa Kanuni ifanyiwe marekebisho kwa kufuta **Kifungu cha 34** ambacho hakihusiani na kuanzishwa kwa Kanuni hizi na kubakisha **Kifungu cha 55(f)** ambacho ndicho kinatoa mamlaka kwa Waziri kutunga Kanuni hizi.	1. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni imeandaliwa ili kufuta maneno **Imetungwa chini ya Kifungu cha 34 na 55(f)"** na badala yake kuweka maneno **"Imetungwa chini ya Kifungu cha 55(f)".**	1. Mapendekezo yamezingatiwa na Kanuni imewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		2. **Kanuni ya 2** ilikuwa inaweka inatoa tafsiri ya duka la jumla la	2. Ilipendekezwa kuwa **Kanuni ya 2**	2. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 2	2. Mapendekezo yamezingatiwa na Kanuni

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		kuuza dawa (*wholesale pharmacy*) kwamba ni pamoja na kununua dawa kutoka kwa wazalishaji wa ndani (*local manufactures*) tofauti na tafsiri ya Sheria mama. Changamoto iliyobainika ni kwamba Tafsiri inayotolewa na Sheria Mama katika **kifungu cha 2** haijaaniisha ununuzi wa dawa kutoka kwa wazalishaji wa ndani (*local manufactures*) kama ilivyo katika tafsiri inayotolewa na Kanuni.	ifanyiwe marekebisho ili kuweka maana ya duka la jumla la kuuza dawa (*wholesale pharmacy*) kama inavyosomeka katika Kifungu cha 2 cha Sheria Mama.	imeandaliwa ambapo tafsiri ya maneno **"wholesale pharmacy"** imerejea tafsiri iliyowekwa kwa mujibu wa sheria mama.	imewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		3. Kanuni hazijaweka ukomo wa muda wa kusitisha cheti cha usajili tofauti na Sheria mama ambayo katika Kifungu cha 49 (5) inaweka ukomo wa muda wa kusitisha cheti, kwamba usivuke miezi kumi na mbili.	3. Ilipendekezwa Kanuni zifanyiwe marekebisho ili kuweka ukomo wa muda wa kusitisha cheti cha usajili katika Kanuni.	3. Wizara inasubiri mchakato wa marekebisho ya Sheria Mama ili kuweka muda wa kusitisha usajili husika.	3. Kutokutekelezwa kwa Pendekezo kuna tija.
2.	The HIV and AIDS (Prevention and Control) Regulations 2020 **GN NA. 770** 18 Septemba 2020	**Kanuni ya 22 (2), 23 (2) (ii) na 24 (1)** za Kanuni zinaonesha kwamba kwamba zinaanzisha Jedwali la Nne. Changamoto iliyobainishwa na Kamati ni kwamba Jedwali la Nne linalorejewa na Kanuni hizo halikuwepo.	Ilipendekezwa kuwa Sehemu ya Majedwali ifanyiwe Marekebisho ili kuweka **Jedwali la Nne** linalotajwa na **Kanuni ya 22 (2), 23 (2) (ii) na 24 (1)** ambalo halikuwepo**.**	Rasimu ya marekebisho ya imeandeliwa ili kuweka **Jedwali la Nne** lenye kichwa cha habari **"Huduma za Uchunguzi (HIVST), Upimaji wa VVU, Uhakiki Ubora na Vitendanishi"**.	Mapendekezo yamezingatiwa na Kanuni imewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
3.	Kanuni za Watumishi wa Taasisi ya Tiba	1. Kanuni ilikuwa na dosari katika **Jedwali la Kwanza**	1. Ilipendekezwa **Jedwali la Kwanza** la Kanuni hizi	1. Rasimu ya marekebisho ya imeandaliwa ili kurekebisha **Jedwali la**	1. Mapendekezo yamezingatiwa na Kanuni imewasilishwa katika Ofisi

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
	ya Mifupa Muhimbili za Mwaka 2020 **GN NA. 819** 25 Septemba, 2020	ambapo lilirejea kimakosa kuanzishwa chini ya **Kanuni ya 67(b)** badala ya **Kanuni sahihi ya 67(a).** 2. Kanuni ilikuwa na dosari katika **Jedwali la Pili** ambapo lilirejea kimakosa kuanzishwa chini ya Kanuni ya 67(a) badala ya **Kanuni sahihi ya 67(b)**.	lifanyiwe marekebisho kwa kufanya rejea sahihi ya **Kanuni ya 67(a)** 2. Ilipendekezwa **Jedwali la Pili** la Kanuni hizi lifanyiwe marekebisho kwa kufanya rejea sahihi ya **Kanuni ya 67(b).**	**Kwanza** kwa kufuta maneno **"limetungwa chini Kanuni ya 67(b)"** na badala yake kuandika maneno **"limetungwa chini ya Kanuni ya 67(a)".** 2. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni inayorekebisha **Jedwali la Kwanza** imeandaliwa ili kufuta maneno **"limetungwa chini Kanuni ya 67(a)"** na badala yake kuandika **"limetungwa chini ya Kanuni ya 67(b)".**	ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali. 2. Mapendekezo yamezingatiwa na Kanuni imewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
OFISI YA RAIS – TAMISEMI					
4.	Sheria Ndogo ya (Ada na Ushuru wa Madini ya Ujenzi) ya Halmashauri ya Wilaya ya Same, 2020	Kamati ilibaini **Kifungu cha 2** kilikuwa kinatoa tafsiri ya neno "madini ya ujenzi" kwa kuainisha aina kumi na mbili (12) za madini, yakiwemo	Ilipendekezwa kuwa **Jedwali la Kwanza** lifanyiwe marekebisho ili kujumuisha kiwango cha ada ya madini ya chokaa.	Rasimu ya marekebisho ya Jedwali la Kwanza imendaliwa ili kuweka ada ya shilingi 6000/- kwa tani moja ya madini ya chokaa.	Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
	(GN NA. 460/12 Juni 2020)	madini ya chokaa. Hata hivyo Jedwali la Pili halijainisha madini ya chokaa na ushuru unaopaswa kulipwa kwa madini hayo kama ilivyo kwa madini mengine kumi na moja (11). Kwa madini ya chokaa kutokuorodheshwa kwenye jedwali la pili; **Kwanza:** kunaweza kuondoa uhalali wa kutoza ushuru wa madini ya chokaa, jambo linaloweza kuikosesha Halmashauri mapato yanayokusudiwa. **Pili:** kunaweza kusababisha halmashauri kutoza			kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		ushuru wa madini ya chokaa bila mwongozo wa viwango, jambo linaloweza kusababisha kero kwa wananchi.			
5.	Sheria Ndogo za (Ada za Vibali vya Burudani za Halmashauri ya Wilaya ya Moshi), 2020 **GN NA. 529** 10 Julai, 2020	1. **Kamati ilibaini Sehemu D kipengele cha Kwanza cha Jedwali la Kwanza** iliweka ada ya kibali cha kuonesha Sinema au video kuwa ni kuanzia shilingi 300,000/- hadi 1,000,000/-. Aidha, sharti la utozaji wa ada hiyo pia limewekwa katika Kanuni za Filamu na Michezo ya Kuigiza, 2020 ambazo katika Jedwali Tatu sehemu ya tano	1. Ilipendekeza Ofisi ya Rais – TAMISEMI na Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo zikae kwa pamoja ili kuhuisha viwango vya ada za kumbi za kuonesha sinema vinavyotozwa na Wizara hizo kwa pamoja, ili kuondoa wa ugumu wa utekelezaji wa shughuli hizi katika jamii ya watu wenye kipato cha chini, jambo ambalo linaongeza kero kwa	1. Pendekezo halijatekelezwa kwa kuwa OR – TAMISEMI na Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo hawajakaa tofauti na ilivyopendekezwa. **Maelezo** Ofisi ya Rais-TAMISEMI inatoa maelezo kuwa hakuna muingiliano katika utozaji wa ada kwa kuwa Bodi ya Filamu inatoza katika vibali na ukaguzi wa filamu na Halmashauri ya Wilaya ya Moshi inatoza vibali	1. Kikao kazi cha Ofisi Rais TAMISEMI,Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo, BASATA na Bodi ya Filamu mapema ili kupitia Kanuni zinazohusu utozwaji wa tozo katika sekta ya sanaa na burudani. Kwa lengo la kuhuisha Kanuni ili kuondoa maeneno yenye mgongano.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		limeweka ada ya kibali cha kuendesha shughuli za kuonesha filamu kuanzia shilingi 50,000/- hadi 500,000/- kwa mwaka. Hali hiyo ilionekana inaweza kuongeza ugumu wa shughuli hizi katika jamii ya watu wenye kipato cha chini, jambo ambalo linaongeza kero kwa wananchi kinyume na matarajio ya kuboresha ustawi wao.	wananchi kinyume na matarajio ya kuboresha ustawi wao.	vya kuonesha filamu.	
		2. **Sehemu F ya Jedwali la Kwanza** iliweka sharti la malipo ya ada ya shilingi 50,000/- kwa	2. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika **Sehemu F ya Jedwali la Kwanza**	2. Rasimu ya marekebisho ya Sehemu F ya Jedwali la Kwanza imendaliwa kwa kuongeza maneno "**uhai wa kibali utakuwa**	2. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		ajili ya kibali cha waganga wadogo kutoka ndani ya Halmashauri ili waweze kuendesha shughuli zao pasipo kubainisha uhai wa kibali kama ni siku, wiki, mwezi n.k	ili kuainisha muda wa uhai kibali cha kuendesha shughuli za waganga wadogo.	**ni mwaka mmoja**".	Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
6.	Sheria Ndogo za (Ada na Ushuru) za Halmashauri ya Wilaya ya Sengerema 2020. **GN NA. 670** 21 Agosti 2020	1. Kamati ilibaini **Sehemu ya Tano (V) ya Jedwali la Kwanza** inaweka viwango vya ada na ushuru wa mifugo, minada, bidhaa na magulio mengine pasipo kuainisha iwapo ada na ushuru huo ni kwa siku, wiki, mwezi au mwaka. Hali hiyo ingeweza kusababisha utozaji wa ada na ushuru usiokuwa wa kueleweka miongoni	1. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika **Sehemu ya Tano (V) ya Jedwali la Kwanza** ili kuainisha muda mahsusi uliolengwa kwa ushuru na ada wa mifugo, minada, bidhaa na magulio mengine.	1. Rasimu ya Marekbisho imeandaliwa ili kufanya marekebisho katika sehemu ya V ya Jedwali la Kwanza kwa lengo la kuainisha muda mahsusi wa utozaji ada na ushuru kuwa ni "siku ya mnada".	1. Mape Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		mwa wananchi, jambo ambalo linaweza kuwa kero kwa wananchi. 2. **Kamati ilibaini Sehemu ya XII kipengele cha 3 cha Jedwali la kwanza** inaweka sharti la malipo ya ushuru kwa ukumbi unaochukua watu 100 - 200 kuwa ni shilingi 50,000/= kwa siku na ukumbi unaochukua watu 300 - 500 unapaswa kulipiwa shilingi 100,000/= kwa siku. Utaratibu wa utozaji haukuwa ukibainisha iwapo mmiliki wa ukumbi atalipa kwa kila siku au kwa siku ya kazi au ya tukio, jambo linaloweza	2. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika **Kipengele cha 3 cha sehemu ya XII ya Jedwali la Kwanza** ili kuonesha utozaji unaokusudiwa kuwa ni kwa kuzingatia tukio lililofanyika.	2. Rasimu ya marekebisho ya **Kipengele cha 3 cha sehemu ya XII ya Jedwali la Kwanza** imeandaliwa ili kubainisha muda unaokusudiwa kuwa ni "**siku ya tukio**".	2. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		kuwa kero kwa wananchi kama hiliwekwi sawa. Namna hiyo ya utozaji ushuru, haioneshi kuzingatiwa kwa uhalisia wa shughuli.			
		3. Kamati ilibaini mkanganyiko katika **Sehemu ya XII, Kipengele cha 6 cha Jedwali la Kwanza** lililpokuwa linaweka sharti la malipo ya ada na ushuru wa picha jongevu na mnato ya shilingi 30,000/- kwa tukio moja kwa siku. Hata hivyo, mkanganyiko kuhusu tukio linalokusudiwa. Mfano, jambo linalojiri na kuvutia kupiga picha au	3. Ilipendekezwa **Sehemu ya XII, Kipengele cha 6 cha Jedwali la Kwanza** ifanyiwe marekebisho kwa kubainisha bayana wapiga picha wanaokusudiwa na Sheria Ndogo hizi ili kuondoa uwezekano wa wapiga picha ambao hawafanyi shughuli katika sherehe au hafla mbalimbali kuwa sehemu ya kulipa ada ya shilingi	3. Rasimu ya Marekebisho katika Sehemu ya XII, Kipengele cha 6 cha Jedwali la Kwanza imeandaliwa kwa kuongeza maneno ***"wapiga picha za kibiashara na wafanya biashara za picha".***	3. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		upigaji wenyewe wa picha, n.k. Kwa vyovyote, iwavyo, sharti hilo bado linaonekana kutokuwa na uhalisia kiutekelezaji.	30,000/-		
		4. Kamati ilibaini **Kipengele cha 17 sehemu XII katika Jedwali la Kwanza** kinaweka sharti la malipo ya ada kwa kumbi za video na mipira, ambapo shilingi 200,000/- inatozwa kwa ukumbi mkubwa, shulingi 150,000/- kwa ukumbi wa kati, shilingi 100,000 kwa ukumbi mdogo mjini na shilingi 50,000 ukumbi mdogo vijijini. Changamoto	4. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika **Kipengele cha 17 sehemu XII katika Jedwali la Kwanza** ili kuonesha idadi ya watu kwa kila ukumbi na kuonesha muda mahsusi wa malipo ya ada zilizobainishwa.	4. Rasimu ya marekebisho **ya Kipengele cha 17 sehemu XII katika Jedwali la Kwanza** ya imeandaliwa ambapo inaonesha muda mahsusi wa malipo ada kwa ukumbi wa kuonesha ni **"kwa mwaka"**	4. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		iliyobainishwa ni kuwa Sheria ndogo haioneshi kipimo cha upi ni ukumbi mkubwa, upi wa kati na mdogo hali inayoweza kuchangia utozaji kwa kuzingatia utashi binafsi. Aidha, haijabainishwa ada hizi zinalipwa kwa kipindi cha muda gani (Wiki, Mwezi au Mwaka).			
		5. Kamati ilibaini kuwa **Kipengele cha 17 sehemu XII katika Jedwali la Kwanza** kiliweka sharti la malipo ya ada kwa kumbi za video ambapo shilingi 200,000/- inatozwa kwa ukumbi mkubwa, shilingi	5. Ilipendekezwa Ofisi ya Rais – TAMISEMI na Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo zikae ili kuhuisha viwango vya ada za kuonesha sinema vinavyotozwa na Wizara hizo kwa pamoja, ili kuondoa	5. Pendekezo halijatekelezwa kwa kuwa OR – TAMISEMI na Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo hawajakaa tofauti na ilivyopendekezwa. **Maelezo** Ofisi ya Rais-TAMISEMI inatoa maelezo kuwa	5. Ofisi Kikao kazi cha Ofisi Rais TAMISEMI,Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo, BASATA na Bodi ya Filamu mapema ili kupitia Kanuni zinazohusu utozwaji wa tozo katika sekta ya sanaa na burudani. Kwa lengo la kuhuisha Kanuni ili kuondoa maeneno yenye mgongano.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		150,000/-kwa ukumbi wa kati, shilingi 100,000 kwa ukumbi mdogo mjini na shilingi 50,000 ukumbi mdogo vijijini. Aidha, Sharti la utozaji wa ada ya ukumbi pia limewekwa katika Kanuni za Filamu na Michezo ya Kuigiza, 2020 ambazo katika Jedwali Tatu sehemu ya tano limeweka ada ya kibali cha kuendesha shughuli za kuonesha filamu kuanzia shilingi 50,000/- hadi 500,000/- kwa mwaka. Kamati iliona kwamba utozaji wa	wa ugumu wa utekelezaji wa shughuli hizi katika jamii ya watu wenye kipato cha chini, jambo ambalo linaongeza kero kwa wananchi kinyume na matarajio ya kuboresha ustawi wao.	hakuna muingiliano katika utozaji wa wa ada kwa kuwa Bodi ya Filamu inatoza katika vibali na ukaguzi wa filamu na Halmashauri ya Wilaya ya Sengerema inatoza vibali vya kuonesha filamu.	

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		namna hiyo ungeweza kuongeza ugumu wa shughuli hizi katika jamii ya watu wenye kipato cha chini, jambo ambalo linaongeza kero kwa wananchi kinyume na matarajio ya kuboresha ustawi wao.			
7.	Sheria Ndogo za (Ada na Ushuru) za Halmashauri ya Wilaya ya Missenyi, 2020 **GN NA. 671** 21 Agosti 2020	1. Kamati ilibaini **Sehemu A kipengele cha 3 katika Jedwali la Kwanza** inaweka sharti malipo ya maegesho ya shilingi 500 kwa *ferry* kila itakapopaki pasipo kuonesha iwapo inahusisha *ferry* za serikali.	1. Ofisi ya Rais – TAMISEMI iwasilishe mbele ya Kamati taarifa waliyoiomba kutoka Halmashauri ya Wilaya ya Missenyi kuhusu ufafanuzi iwapo ushuru wa maegesho unahusisha *ferry* za serikali.	1. Rasimu ya marekebisho ya **Sehemu A kipengele cha 3 katika Jedwali la Kwanza** imeandaliwa ili kufuta sharti la malipo ya maegesho ya **shilingi 500** kwa *ferry* za serikali.	1. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		2. **Sehemu E ya Jedwali la Kwanza** iliainisha viwango vya Ada za shughuli za burudani, ambapo Taasisi zitakazofanya shughuli za burudani (kuendesha kumbi za kuonesha filamu) zinapaswa kulipa kiasi cha shilingi 100,000/- kwa mwaka na Michezo ya maigizo shilingi 5,000./= kwa siku katika taasisi na shilingi 10,000/= kwa siku katika Ukumbi. Sharti la utozaji wa ada hizo pia limewekwa katika Kanuni za Filamu na Michezo ya Kuigiza, 2020 ambazo katika Jedwali Tatu	2. Ilipendekezwa kuwa, Ofisi ya Rais – TAMISEMI na Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo zikae kwa pamoja ili kuhuisha viwango vya ada za kuendesha kumbi kuonesha sinema vinavyotozwa na Wizara hizo kwa pamoja, ili kuondoa wa ugumu wa utekelezaji wa shughuli hizi katika jamii ya watu wenye kipato cha chini, jambo ambalo linaongeza kero kwa wananchi kinyume na matarajio ya kuboresha ustawi wao.	2. Pendekezo halijatekelezwa kwa kuwa OR – TAMISEMI na Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo hawajakaa tofauti na ilivyopendekezwa. **Maelezo** Ofisi ya Rais-TAMISEMI inatoa maelezo kuwa hakuna muingiliano katika utozaji wa wa ada kwa kuwa Bodi ya Filamu inatoza katika vibali na ukaguzi wa filamu na Halmashauri ya Wilaya ya Messenyi inatoza vibali vya kuonesha filamu.	2. Ofisi ya Rais – Kikao kazi cha Ofisi Rais TAMISEMI,Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo, BASATA na Bodi ya Filamu mapema ili kupitia Kanuni zinazohusu utozwaji wa tozo katika sekta ya sanaa na burudani. Kwa lengo la kuhuisha Kanuni ili kuondoa maeneno yenye mgongano.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		sehemu ya kumi limeweka tozo ya kibali cha kuendesha michezo ya kuigiza kuanzia shilingi 36,000/- hadi 500,000/-. Hali hii inaweza kuongeza ugumu wa shughuli hizi katika jamii ya watu wenye kipato cha chini, jambo ambalo linaongeza kero kwa wananchi kinyume na matarajio ya kuboresha ustawi wao.			
8.	Sheria Ndogo ya (Ada na Ushuru) za Halmashauri ya Wilaya ya Njombe 2020 **GN NA. 777**	1. **Sehemu ya Nne (IV) ya Jedwali la Kwanza Kipengele cha 10** iliweka sharti la malipo ya ada ya chanjo ya mifugo pasipo kuainisha ada husika, hali	1. Ilipendekezwa marekebisho katika **Sehemu ya Nne (IV) ya Jedwali la Kwanza Kipengele cha 10** ili kuainisha kiwango cha ada ya chanjo	1. Rasimu ya marekebisho ya Rasimu ya marekebisho ya **Sehemu ya Nne (IV) ya Jedwali la Kwanza Kipengele cha 10** imeandaliwa ili kuweka kiwango cha	1. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
	18 Septemba 2020	inayoweza kuchangia utozaji usiozingatia muongozo.	kinachopaswa kulipwa katika.	shilingi 1,000/- kwa chanjo	kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		2. **Sehemu ya Sita (VI) ya Jedwali la Kwanza kipengele cha 4** iliweka ada ya kuonesha Sinema au video kuwa ni shilingi 50,000/- na kipengele cha **kipengele cha 6** kimeweka ada ya shilingi 60,000/- kwa kuonesha sinema au video.	2. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Sheria Ndogo ili kufuta kipengele cha **kipengele cha 6** katika Sehemu ya Sita (VI) ya Jedwali la Kwanza kilichoweka ada ya shilingi 60,000/- kwa kuonesha sinema au video.	2. Rasimu ya marekebisho ya **Sehemu ya Sita (VI) ya Jedwali la Kwanza kipengele cha 4** imeandaliwa ili kufuta **Kipengele cha 6.**	2. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		3. **Sehemu ya Sita (VI) ya Jedwali la Kwanza** iliainisha viwango vya Ada za shughuli za kuonesha sinema na video kuwa ni shilingi	3. Ilipendekezwa Ofisi ya Rais – TAMISEMI na Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo zikae kwa pamoja ili kuhuisha viwango vya ada za	3. Pendekezo halijatekelezwa kwa kuwa OR – TAMISEMI na Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo hawajakaa tofauti na ilivyopendekezwa.	3. Kikao kazi cha Ofisi Rais TAMISEMI,Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo, BASATA na Bodi ya Filamu kifanyike mapema ili kupitia Kanuni zinazohusu utozwaji wa tozo katika sekta ya sanaa

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		50,000. Aidha, ilibainika kwamba sharti la utozaji wa ada hiyo pia ipo katika Kanuni za Filamu na Michezo ya Kuigiza, 2020 ambazo katika Jedwali Tatu sehemu ya tano limeweka ada ya kibali cha kuendesha shughuli za kuonesha filamu kuanzia shilingi 50,000/- hadi 500,000/- kwa mwaka. Hali hii inasababisha waendesha shughuli hizi kuwa na mzigo mkubwa wa malipo ili kuendesha shughuli hizo.	kuendesha kumbi kuonesha sinema vinavyotozwa na Wizara hizo kwa pamoja, ili kuondoa wa ugumu wa utekelezaji wa shughuli hizi katika jamii ya watu wenye kipato cha chini, jambo ambalo linaongeza kero kwa wananchi kinyume na matarajio ya kuboresha ustawi wao.	**Maelezo** Ofisi ya Rais-TAMISEMI inatoa maelezo kuwa hakuna muingiliano katika utozaji wa wa ada kwa kuwa Bodi ya Filamu inatoza katika vibali na ukaguzi wa filamu na Halmashauri ya Wilaya ya Njombe inatoza vibali vya kuonesha filamu.	na burudani. Kwa lengo la kuhuisha ili kuondoa maeneno yenye mgongano.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		4. **Sehemu ya Sita (VI) ya Jedwali la Kwanza kipengele cha 1 na Kipengele cha 5(c)** kwa pamoja viliweka sharti la malipo ya ushuru shilingi 1,000/- wa maegesho kwa pikipiki na basi ndogo zisizozidi abiria arobaini na wanne (44). Masharti ya utozaji viwango sawa yanakosa uhalisia ukilinganisha ukubwa na matumizi ya vyombo hivi vya usafiri.	4. **Ilipendekezwa Sehemu ya Sita (VI) ya Jedwali la Kwanza** ifanyiwe marekebisho ili kutofautisha viwango vya ushuru malipo ya ushuru maegesho ya pikipiki na mabasi madogo ya abiria wasiozidi arobaini na wanne (44) ili kuleta uhalisia wa malipo kwa walipaji.	4. Rasimu ya marekebisho ya Sehemu ya Sita (VI) ya Jedwali la Kwanza kipengele cha 1 na 5(c) imeandaliwa ili kuweka ushuru wa pikipiki kwa siku kuwa ni shilingi 200.	4. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		5. **Sehemu ya Nane (VIII) ya Jedwali la Kwanza** ilionesha aina mbili za ukomo kipindi cha ada ya matangazo	5. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika **Sehemu ya Nane (VIII) ya Jedwali la Kwanza** kwa	5. Rasimu ya marekebisho ya Sehemu ya Nane (VIII) ya Jedwali la Kwanza imeandaliwa ili kufuta sharti la malipo ya ada kwa kipindi cha	5. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		inayopaswa kulipa inayolipwa, ambapo *column* ya tatu ilionesha ni kwa kipindi cha mwaka na sehemu mahsusi ya kila aina ya tangazo inaonesha malipo ya ada kwa siku.	kuonesha aina moja ya ukomo wa malipo ya ada za matangazo unaokusudiwa kama ni kipindi cha mwaka mmoja au kwa siku.	mwaka na badala yake malipo hayo yatakuwa kwa kipindi cha siku.	Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali. .
		6. **Sehemu ya Tisa (IX) ya Jedwali la Kwanza kipengele cha 2** iliweka sharti la malipo ada ya shilingi 200,000/- kwa ajili ya kibali cha ujenzi wa jengo la ghorofa moja na kuendelea. Aidha, Sheria Ndogo ziliweka sharti la malipo ya shilingi 150,000/- kama ada za vibali vya ujenzi	6. Ilipendekezwa Ofisi ya Rais – TAMISEMI iwasilishe mbele ya Kamati majibu ya taarifa ya ufafanuzi waliyoiomba kutoka Halmashauri ya Wilaya ya Njombe wa ada ya vibali vya ujenzi vinavyoainishwa katika **Sehemu ya Tisa (IX) ya Jedwali la Kwanza kipengele cha 2** kuonesha iwapo	6. Rasimu ya marekebisho ya Sehemu ya Tisa (IX) ya Jedwali la Kwanza imeandaliwa ili kufuta kipengele cha 6 kinachoweka sharti la malipo ya shilingi 150,000/- kama ada za vibali vya ujenzi kwa taasisi binafsi.	6. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali. .

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		kwa taasisi binafsi.	wanaaomba vibali vya ujenzi wa ghorofa mfano wanaotoka katika taasisi binafsi pia wanapaswa pia kulipa ada ya kibali cha ujenzi wa ghorofa tofauti na kiwango cha shilingi 100,000/-.		

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
9.	Sheria Ndogo za Ushuru wa Kituo cha Magari za Halmashauri ya Jiji la Mbeya, 2020 **GN NA. 833** 2 Oktoba, 2020	**Kipengele cha 9 cha Jedwali la Kwanza** kiliweka sharti la malipo ya shilingi 1500/- kwa bajaji kila inapotoka katika eneo la stendi. Malipo haya hayana uhalisia kwa kuwa yamewekwa sawa na masharti ya kipengele cha 3 ya kiwango cha basi linalopakia abiria chini ya 20 ambalo kimsingi lina makusanyo makubwa tofauti na yanayokusanywa na bajaji kwa tripu moja inapotoka stendi.	Ilipendekezwa kuwa, Ofisi ya Rais – TAMISEMI iwasilishe mbele ya Kamati majibu ya taarifa ya ufafanuzi waliyoiomba kutoka Halmashauri ya Jiji la Mbeya kuhusu kufanana kwa viwango vya ushuru wa shilingi 1500/- kwa bajaj na basi inayopaki abiria chini ya ishirini (20) inapotoka eneo la stendi.	Rasimu ya Marekebisho ya Kipengele cha 9 cha Jedwali la Kwanza imeandaliwa kwa lengo la kurekebisha sharti la malipo ya shilingi 1500 ili kutofautisha viwango vya ushuru kati ya bajaj na basi linalopakia abiria chini ya 20. **Maelezo** Marekebisho hayo yamepunguza sharti la malipo ya ushuru wa shilingi 1500 hadi 500 kwa bajaj.	Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali. .
10.	Sheria Ndogo za Hifadhi za Mazingira za Halmashauri ya Jiji la Mbeya, 2020 **GN NA. 836**	1. **Kifungu cha 6(4)** kiliipa halmashauri mamlaka ya kupiga mnada mifugo iliyokamatwa iwapo mmiliki wake hajatokea kwa kipindi cha saa	1. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika **Kifungu cha 6(4)** ili kuongeza sharti la kurejesha kwa mmiliki wa mifugo, kiasi cha fedha	1. Rasimu ya marekebisho ya Kifungu cha 6(4) imeandaliwa kwa kuongeza maneno ***"fedha zitakazobaki baada ya makato ya faini na gharama***	1. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
	2 Oktoba, 2020	ishirini na nne tangu mifugo yake ikamatwe. Hata hivyo Kifungu hakikuweka sharti kwa halmashauri, kurejesha fedha zitakazozidi baada ya kukata faini inayotakiwa na gharama nyingine iwapo mmiliki atapatikana mara baada mnada kuwa kufanyika.	zinazobaki baada ya makato ya faini na gharama nyingine.	***nyingine zitarejeshwa kwa mmiliki wa mifugo"***	kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		2. **Kifungu cha 6(4)** kiliweka sharti la kupiga mnada mifugo iliyokamatwa iwapo mmiliki hataonekana ndani ya msaa ishirini na nne. Hii inaweza kusababisha baadhi ya wamiliki wa mifugo ambao	2. Kamati ilipendekeza **Kifungu cha 6(4)** kifanyiwe marekebisho ili kuongeza muda wa uuzwaji wa mifugo ili kutoa muda wa kutosha kwa mmiliki wa mifugo kupatikana	**2.** Rasimu ya marekbisho ya Kifungu cha 6(4) imeandaliwa kwa kufuta muda wa **saa ishirini na nne** na badala yake kuweka **saa arobaini na nane.**	2. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		hawajapata mapema taarifa za kukamatwa mifugo, kupoteza mifugo yao kutokana na ufinyu wa muda wa tangu kukamatwa kwa mifugo na kupigwa mnada.			Gazeti la Serikali.
		3. **Kifungu cha 17** kiliweka katazo la kukata mti au miti kwa matumizi yoyote ndani ya eneo la halmashauri pasipo na idhini ya halmashauri. Sharti halioneshi iwapo linahusu pia watu wenye mashamba binafsi ya miti au waliopanda miti katika makazi yao, iwapo pia wanahitaji kibali cha halmashauri ili	3. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika **Kifungu cha 17** ili kuainisha kwa ufasaha aina ya watu wanaotakiwa kupata idhini ya kukata miti ili kuondoa mkanganyiko unaoweza kujitokeza.	3. Rasimu ya marekebisho ya Kifungu cha 17 imeandaliwa kwa kuonesha kibali cha kukata miti ni kwa miti ya asili, inayomilikiwa na Halmashauri au iliyopandwa kwa maelekezo ya Halmashauri.	3. Mapendekezo Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		kukata au kuvuna miti.			
11.	Sheria Ndogo za Afya na Usafi wa Mazingira za Halmashauri ya Jiji la Mbeya, 2020 **GN NA. 837** 2 Oktoba, 2020	1. **Kifungu cha 32 na Kifungu cha 37** kwa pamoja vilikuwa na maudhui yanayofanana kuhusu marufuku ya kutupa taka katika maeneo ambayo hayajatengwa kwa ajili ya kutupa takataka. 2. **Kifungu cha 15** kiliweka wajibu kwa wauza chakula kutunza chakula katika sanduku la mbao lneye kioo pasipo kuonesha masanduku ya vyakula yanayotengenezwa kwa *alluminium*	1. Kamati ilipendekeza Sheria Ndogo ifanyiwe marekebisho ili kufuta cha 37 kuondoa kujirudia kwa maudhui. 2. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika katika Kifungu cha 15 kwa kufuta neno ***la mbao*** ili kuruhusu aina nyingine za masanduku ya kuhifadhia chakula.	1. Rasimu ya Marekebisho imeandaliwa ili kufuta kifungu cha 37. 2. Rasimu ya marekebisho ya Kifungu cha 15 imeandaliwa ili kufuta maneno "**la mbao**"	1. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali. . 2. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali. .

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
12.	Sheria Ndogo za Usimamizi wa Masoko za Halmashauri ya Jiji la Mbeya, 2020 **GN NA. 838** 2 Oktoba, 2020	**Kifungu cha 3** cha Sheria Ndogo kilitafsiri neno Mkurugenzi pasipo kuonesha maneno **pamoja na Afisa yeyote atakayeteuliwa kutekeleza kazi za Mkurugenzi chini ya Sheria Ndogo hizi.**	Kamati ilipendekeza **Kifungu cha 3** kifanyiwe marekebisho ili kuongeza maneno **pamoja na Afisa yeyote atakayeteuliwa kutekeleza kazi za Mkurugenzi chini ya Sheria Ndogo hizi**	Rasimu ya marekebisho ya Kifungu cha 2 imeandaliwa ili kuongeza maneno ***"Pamoja na Afisa yeyote atakayeteuliwa kutekeleza majukumu ya Mkurugenzi chini ya Sheria Ndogo hizi"*** katika tafsiri ya neno Mkurugenzi.	Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
13.	Sheria Ndogo za Ada na Ushuru za Halmashauri ya Wilaya ya Mkalama, 2020 **GN NA. 839** 2 Oktoba, 2020	1. **Sehemu C kipengele cha 12 cha Jedwali la Kwanza** iliweka ushuru wa miwa kuwa ni shilingi 3,000/- na **sehemu D kipengele cha 11** kinaweka sharti la malipo ya 3% kwa miwa. Jedwali halikufafanua:- i) Ujazo wa miwa unaokusudiwa	1. Ilipendekeza **Sehemu C kipengele cha 12 cha Jedwali la Kwanza** ifanyiwe marekebisho ili kuainisha bayana malipo sahihi yanayokusudiwa kutozwa kwa kuzingatia ujazo au tozo kwa kuonesha wazi iwapo tozo zote zinatozwa kwa pamoja.	1. Ofisi ya Rais – TAMISEMI imeripoti kwamba, Rasimu ya marekebisho ya Sheria Ndogo za Ada na Ushuru za Halmashauri ya Wilaya ya Mkalama imeandaliwa ili kuainisha kuanisha malipo sahihi yanayokusudiwa kutozwa katika miwa kama inavyoonekana kwenye **kiambatisho Na. 10.**	1. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		kwa tozo zilizowekwa; ii) Iwapo tozo zote mbili zinatozwa kwa pamoja chanzo kimoja.			
		2. **Sehemu ya F ya Jedwali la Kwanza kipengele cha 7** iliweka sharti la malipo ya ada ya kuonesha Sinema au video kuwa ni shilingi 30,000/-. Aidha Sharti la utozaji wa ada hiyo pia limewekwa katika Kanuni za Filamu na Michezo ya Kuigiza, 2020 ambazo katika Jedwali Tatu sehemu ya tano limeweka tozo ya kibali cha	2. Ofisi ya Rais – TAMISEMI na Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo zikae kwa pamoja ili kuhuisha viwango vya ada za kuonesha sinema vinavyotozwa na Wizara hizo kwa pamoja, ili kuondoa wa ugumu wa utekelezaji wa shughuli hizi katika jamii ya watu wenye kipato cha chini, jambo ambalo linaongeza kero kwa	2. Pendekezo halijatekelezwa kwa kuwa OR – TAMISEMI na Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo hawajakaa tofauti na ilivyopendekezwa. **Maelezo** Ofisi ya Rais-TAMISEMI inatoa maelezo kuwa hakuna muingiliano katika utozaji wa wa ada kwa kuwa Bodi ya Filamu inatoza katika vibali na ukaguzi wa filamu na Halmashauri ya Wilaya ya Mkalama inatoza	2. Ofisi ya Rais – TAMISEMI izingatie Kikao kazi cha Ofisi Rais TAMISEMI,Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo, BASATA na Bodi ya Filamu kifanyike mapema ili kupitia Kanuni zinazohusu utozwaji wa tozo katika sekta ya sanaa na burudani. Kwa lengo la kuhuisha Kanuni ili kuondoa maeneno yenye mgongano.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		kuendesha shughuli za kuonesha filamu kuanzia shilingi 50,000/- hadi 500,000/- kwa mwaka. Hali hii inasababisha waendesha shughuli hizi kuwa na mzigo mkubwa wa malipo ili kuendesha shughuli hizo.	wananchi kinyume na matarajio ya kuboresha ustawi wao.	vibali vya kuonesha filamu.	
		3. **Kipengele cha 18 cha Jedwali la Kwanza** kiliweka sharti la malipo ya ada ya shilingi 5,000/- kwa tukio kwa mtu atakayepiga picha. Sharti hilo, linatoa mkanganyiko kuhusu tukio linalokusudiwa. Mfano, jambo linalojiri na kuvutia kupiga picha au	3. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika **Kipengele cha 18 cha Jedwali la Kwanza** kwa kubainisha bayana wapiga picha wanaokusudiwa na Sheria Ndogo hizi ili kuondoa uwezekano wa wapiga picha ambao hawafanyi shughuli katika sherehe au hafla	3. Rasimu ya Marekebisho ya **Kipengele cha 18 cha Jedwali la Kwanza** imeandaliwa ili kuonesha wapiga picha wanaokusudiwa ni wale wanaopiga picha za kibiashara na kwenye sherehe.	3. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali. .

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		upigaji wenyewe wa picha, n.k. Kwa vyovyote, iwavyo, sharti hilo bado linaonekana kutokuwa na uhalisia kiutekelezaji.	mbalimbali kuwa sehemu ya kulipa ada ya shilingi 5,000/-.		
14.	Sheria Ndogo ya (Ada na Ushuru) na Halmashauri ya Jiji la Mbeya, 2020 **GN NA. 909** 16 Oktoba 2020	1. **Sehemu ya 13 ya Jedwali la Kwanza kipengele cha 1 na 2** viliweka ada ya uimbaji kwenye matamasha kuwa ni shilingi 100,000/- na ada ya uimbaji katika makongamano ni shilingi 80,000/- kwa kila kongamano. Viwango vya ada vilivyowekwa havijazingatia hadhi ya msanii na au malipo anayolipwa msanii mmoja hadi mwingine (wasanii	1. Ilipendekezwa kwamba Ofisi ya Rais – TAMISEMI iwasilishe mbele ya Kamati majibu ya taarifa ya ufafanuzi waliyoiomba kutoka Halmashauri ya Jiji la Mbeya kuhusu ada ya shilingi 100,000/- uimbiaji katika matamasha na ada ya shilingi 80,000/- kuimba katika kila kongamano. Ufafanuzi ulenge kuonesha uzingatiaji wa hadhi ya msanii	1. Rasimu ya Marekebisho ya Sehemu ya 13 ya Jedwali la Kwanza kipengele 1 na 2 imeandaliwa ili kuonesha wasaanii wanokusudiwa kulipa ada iliyotajwa ni **wasanii wakubwa wenye hadhi ya kitaifa**.	1. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		wadogo).	(mkubwa na mdogo) anayetumbuiza kwa kulinganisha na ada husika.		
		2. **Sehemu ya 13 kipengele cha 6 na 7 vya Jedwali la kwanza** viliweka masharti ya malipo ya shilingi 70,000/- kusajili vibanda vya filamu na malipo ya shilingi 100,000/- kwa ajili ya kibali cha kuonesha sinema na michezo ya kuigiza. Aidha, sharti la utozaji wa ada hiyo pia imewekwa katika Kanuni za Filamu na Michezo ya Kuigiza, 2020 ambazo katika Jedwali Tatu sehemu ya tano limeweka tozo ya kibali cha	2. Ilipendekezwa Ofisi ya Rais – TAMISEMI na Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo zikae kwa pamoja ili kuhuisha viwango vya ada za kumbi kuonesha sinema vinavyotozwa na Wizara hizo kwa pamoja, ili kuondoa wa ugumu wa utekelezaji wa shughuli hizi katika jamii ya watu wenye kipato cha chini, jambo ambalo linaongeza kero kwa wananchi kinyume na matarajio ya kuboresha ustawi	2. Ofisi ya Rais - TAMISEMI inalichukua suala hili kwa ajili ya kulifanyia kazi zaidi na Bodi ya Filamu ili kuondoa mkanganyiko unao onekana kujitokeza baada ya kutungwa kwa Kanuni za Filamu na Michezo ya Kuigiza za Mwaka 2020. **Maelezo** Imechukua takriban miezi sita tangu Bunge kupitisha mapendekezo tarehe 28 Juni, 2021 hadi tarehe 4 Januari, 2022, Ofisi ya Rais – TAMISEMI ikiwa inalifanyia kazi suala hili.	2. Adha kwa waendesha shughuli za kuonesha filamu inaendelea kuwa kero kwa wananchi kutokana na kasi ndogo ya kutekeleza mapendekezo.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		kuendesha shughuli za kuonesha filamu kuanzia shilingi 50,000/- hadi 500,000/- kwa mwaka na sehemu ya kumi ya Jedwali la Kwanza imeweka tozo ya kibali cha kuendesha michezo ya kuigiza kuanzia shilingi 36,000/- hadi 500,000/-. Hali hii inasababisha waendesha shughuli hizi kuwa na mzigo mkubwa wa malipo ili kuendesha shughuli hizo.	wao.		
		3. **Sehemu ya 13 Kipengele cha 18 cha Jedwali la Kwanza** kinaweka ada ya shilingi 50,000/- kwa tukio	3. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika **Sehemu ya 13 Kipengele cha 18 cha Jedwali la**	3. Rasimu ya marekebisho ya **Sehemu ya 13 Kipengele cha 18 cha Jedwali la Kwanza** imeandaliwa ili kuonesha wapishi wanaokusudiwa	3. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		moja kwa siku kwa wapishi wa vyakula. Sheria haijabainisha aina ya wapishi wanokusudiwa kulipa ada hii iwapo ni wale wa vikundi au mpishi mmoja mmoja.	**Kwanza** ili kubainisha bayana wapishi wa aina gani wanaokusudiwa na Sheria Ndogo hizi ili kuondoa uwezekano wa kutoza makundi yasiyohusika.	kulipa ada ni wale wanaofanya shughuli katika sherehe na matukio ya kibiashara.	Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali .
		4. **Sehemu ya 13 Kipengele cha 19 katika Jedwali la Kwanza**, kiliweka sharti la malipo ya ada ya shilingi 30,000/- kwa tukio kwa mtu atakayepiga picha jongevu na mnato. Sharti hilo, lilionesha mkanganyiko kuhusu tukio linalokusudiwa. Mfano, jambo linalojiri na kuvutia kupiga picha au	4. Ilipendekezwa **Sehemu ya 13 Kipengele cha 19 katika Jedwali la Kwanza** ifanyiwe marekebisho ili kubainisha wapiga picha wanaokusudiwa na Sheria Ndogo hizi ili kuondoa uwezekano wa wapiga picha ambao hawafanyi shughuli katika sherehe au hafla mbalimbali kuwa	4. Rasimu ya marekebisho ya **Sehemu ya 13 Kipengele cha 19 katika Jedwali la Kwanza** imeandaliwa ili kuonesha wapiga picha wanaokusudiwa ni wale wanaopiga picha kwenye sherehe na matukio ya kibiashara.	4. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali..

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		upigaji wenyewe wa picha, n.k. Kwa vyovyote, iwavyo, sharti hilo bado linaonekana kutokuwa na uhalisia kiutekelezaji.	sehemu ya kulipa ada ya shilingi 30,000/-.		
		5. **Sehemu ya 16 kipengele cha 8 cha Jedwali la kwanza** kiliweka ada ya shilingi 100,000/- kwa mambo mengine ya kiutamaduni pasipo kuainisha mambo hayo. Ilionekana kuwa uandishi wa namna hiyo unaweza ukalazimisha shughuli za utamaduni ambazo ni ndogo kulipa kiwango kikubwa	5. Ilipendekezwa **Sehemu ya 16 kipengele cha 8 cha Jedwali la kwanza** ifanyiwe marekebisho kwa kuondoa ujumla wa shughuli za utamaduni na badala yake kuainisha bayana aina za shughuli za utamaduni zinazokudusiwa kutozwa ada ya shilingi 100,000/-.	5. Rasimu ya marekebisho imeandaliwa kwa kufuta kipengele cha 9 katika Sehemu ya 16.	5. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali. .

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		cha ada. 6. **Sehemu ya 16 kipengele cha 9 cha Jedwali la Kwanza** kiliweka ada ya shilingi 100,000/- kwa maombi ya kibali cha tangazo la harusi. Pasipo kufafanua ni kibali cha namna gani kinachokusudiwa.	6. Ilipendekezwa kwamba Ofisi ya Rais – TAMISEMI iwasilishe mbele ya Kamati majibu ya taarifa ya ufafanuzi waliyoiomba kutoka Halmashauri ya Jiji la Mbeya kuhusu kibali cha cha harusi kinachokusudiwa kulipiwa ada ya shilingi 100,000/-.	6. Rasimu ya mapendekezo ya **Sehemu ya 16 kipengele cha 9 cha Jedwali la Kwanza** imeandaliwa kwa kufuta kipegele cha 9.	6. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali..
15.	Sheria Ndogo ya Ada na Ushuru za Halmashauri ya Wilaya ya Kiteto, 2020 **GN NA. 1024** 11 Disemba, 2020	1. **Sehemu ya Nne ya Jedwali la Kwanza** imeweka sharti la malipo ya shilingi 15,000/- kwa kibali cha kufanya shughuli za sinema . Sharti hilo pia lipo katika Kanuni za Filamu na Michezo ya Kuigiza, 2020 ambapo Jedwali Tatu	1. Ilipendekezwa kwamba Ofisi ya Rais – TAMISEMI na Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo zikae kwa pamoja ili kuhuisha viwango vya ada za kumbi kuonesha sinema vinavyotozwa na Wizara hizo kwa	1. Pendekezo halijatekelezwa kwa kuwa OR – TAMISEMI na Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo hawajakaa tofauti na ilivyopendekezwa. **Maelezo** Ofisi ya Rais-TAMISEMI inatoa maelezo kuwa	1. Ofisi Kikao kazi cha Ofisi Rais TAMISEMI,Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo, BASATA na Bodi ya Filamu kifanyike mapema ili kupitia Kanuni zinazohusu utozwaji wa tozo katika sekta ya sanaa na burudani. Kwa lengo la kuhuisha Kanuni ili kuondoa maeneno yenye

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		sehemu ya tano limeweka tozo ya kibali cha kuendesha shughuli za kuonesha filamu kuanzia shilingi 50,000/- hadi 500,000/-.	pamoja, ili kuondoa wa ugumu wa utekelezaji wa shughuli hizi katika jamii ya watu wenye kipato cha chini, jambo ambalo linaongeza kero kwa wananchi kinyume na matarajio ya kuboresha ustawi wao.	hakuna muingiliano katika utozaji wa wa ada kwa kuwa Bodi ya Filamu inatoza katika vibali na ukaguzi wa filamu na Halmashauri ya Wilaya ya Kiteto inatoza vibali vya kuonesha filamu.	mgongano.
		2. **Sehemu ya 4 kipengele cha 8 cha Jedwali la Kwanza** kinaweka Ada za shughuli za jando na unyago kuwa ni shilingi 20,000/- kwa tukio. Kimsingi shughuli zinazowekewa ada ni za kijamii zenye lengo la kutoa mafunzo ya maisha kwa vijana na	2. Ilipendekezwa **Sehemu ya 4 kipengele cha 8 cha Jedwali la Kwanza** ifanyiwe marekebisho kwa kufuta ada za jando na unyago kwa kuwa hazina lengo la uingizaji wa kipato badala yake zina lengo la kutoa mafunzo mbalimbali	2. Rasimu ya Marekebisho ya **Sehemu ya 4 kipengele cha 8 cha Jedwali la Kwanza** imeandaliwa ili kufuta ada za shughuli za jando na unyago.	2. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		ambazo hazina uhusiano wa moja kwa moja wa uingizaji kipato.	ya kimaisha na kijamii kwa vijana.		
16.	Sheria Ndogo za Kilimo na Hifadhi ya Chakula za Halmashauri ya Wilaya ya Itilima, 2020 GN NA. 1006 20 Novemba, 2020	**Kifungu cha 16(d)** kiliweka sharti la kulazimisha mfugaji kujiunga na vyama vya ufugaji. Masharti haya ni kinyume na **Ibara ya 20 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977** inayoweka sharti kuwa ni hiari kujiunga na vyama au mashirika.	Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika **Kifungu cha 16(d)** ili kuondoa takwa la lazima kwa wafugaji kujiunga na vyama wafugaji badala yake kuweka takwa la uhamasishaji wa kujiunga na vyama vya wafugaji kwa lengo la kuondoa ukinzani wa sheria ndogo na **Ibara ya 20 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977**.	Rasimu ya marekebisho ya Kifungu cha 16(d) imeandaliwa ili kufuta sharti la ulazima wa kujiunga na vyama vya ufugaji na badala yake kuweka maneno ***"kila mfugaji atahamasishwa kujiunga na vyama vya ufugaji"***	Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
17.	Sheria Ndogo ya Uanzishaji wa Vikundi vya Watumiaji wa Maji za Halmashauri ya	**Kifungu cha 3** cha Sheria Ndogo kimetafsiri neno Mkurugenzi pasipo kuonesha maneno **pamoja na Afisa yeyote atakayeteuliwa**	Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika **Kifungu cha 3** kwa kuongeza maneno **pamoja na Afisa yeyote atakayeteuliwa**	Rasimu ya marekebisho ya ya Kifungu cha 3 imeandaliwa ili kwa kuongeza maneno ***"Pamoja na Afisa yeyote***	Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yameandaliwa ili kufikishwa katika Ofisi ya

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
	Wilaya ya Mkalama, 2020 **GN NA. 1029** 11 Disemba, 2020	**kutekeleza kazi za Mkurugenzi chini ya Sheria Ndogo hizi.**	**kutekeleza kazi za Mkurugenzi chini ya Sheria Ndogo hizi**	***atakayeteuliwa kutekeleza majukumu ya Mkurugenzi chini ya Sheria Ndogo hizi"*** katika tafsiri ya ya neno Mkurugenzi.	Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
WIZARA YA MADINI					
18.	The Minning (Mineral Rights Application by Tender) Regulations 2020 **GN NA. 484** 26 Juni 2020	1. **Kanuni ya 5(2)** ya Kanuni hizi inafanya rejea ya Jedwali la Kwanza badala ya kufanya rejea sahihi ya Jedwali la Pili inayohusu Fomu **NO.TBF.2**. 2. **Jedwali la Pili** la Kanuni hizi linafanya rejea ya Kanuni ya 4 badala ya kufanya rejea sahihi ya	1. Ilipendekezwa kwamba **Kanuni ya 5(2)** ifanyiwe marekebisho kwa kufuta maneno "**Jedwali la kwanza"** na badala yake kuandika maneno "**Jewali la Pili**". 2. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika **Jedwali la Pili** kwa kufuta "**Kanuni ya 4**"	1. Rasimu ya marekebisho ya **Kanuni 5(2)** imeandaliwa ili kufuta maneno "**Jedwali la kwanza"** na badala yake kuandika maneno "**Jewali la Pili**". 2. Rasimu ya marekebisho ya **Jedwali la Pili** imeandaliwa ili kufuta rejea ya **Kanuni ya 4** na	1. Mashauriano na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali yameshafanyika na kukubaliana ili kuondoa makosa ya kiuchapaji kwa njia ya kufanya marekebisho ya makosa ya kiuchapaji (Rectification of Printing Errors). Marekebisho hayo yatatangazwa katika Gazeti la Serikali la tarehe 11 Februari, 2022. 2. Mashauriano na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali yameshafanyika na kukubaliana ili kuondoa

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		Kanuni ya 5 (2) inayoanzisha Jedwali la Pili.	na badala yake kurejea **Kanuni ya 5 (2)**	badala yake kuandika rejea ya **Kanuni ya 5**.	makosa ya kiuchapaji kwa njia ya kufanya marekebisho ya makosa ya kiuchapaji (Rectification of Printing Errors). Marekebisho hayo yatatangazwa katika Gazeti la Serikali la tarehe 11 Februari, 2022.
WIZARA YA UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO					
19.	Kanuni za Sheria ya Filamu na Michezo ya Kuigiza, 2020 **GN NA. 488** 26 Juni 2020	1. **Kanuni ya 5** inaweka sharti kwa Serikali, Wakala au Taasisi yoyote ya Serikali kuomba kibali iwapo wanakusudia kutayarisha filamu au shughuli nyingine yoyote iliyo chini ya Kanuni za Filamu na Michezo ya Kuigiza. Masharti ya Kanuni ya 5 yanakinzana na	1. Ilipendekezwa kuwa **Kanuni ya 5(1)** ifanyiwe marekebisho ili kuondoa sharti kwa Taasisi ya serikali kuomba kibali wanapokusudia kutayarisha filamu au shughuli nyingine yeyote chini ya Kanuni za Filamu na Michezo ya Kuigiza.	1. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 5(1) imeandaliwa ili kuondoa masharti ya Serikali, Wakala au Taasisi yoyote ya Serikali kuomba kibali cha Bodi inapokusudia kutayarisha filamu.	1. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		Kifungu cha 15 (1) (a) cha Sheria Mama kinachoondoa ulazima wa kibali kwa shughuli za filamu zinazofanywa na Serikali au Taasisi zilizo chini yake.			
		2. **Kanuni ya 16** imeainisha maudhui mabaya ambayo yanaweza kusababisha kutokutolewa kwa kibali cha kutayarisha, kusambaza, kuonesha filamu au michezo wa kuigiza. Baadhi ya masharti yaliyowekwa hayana uhalisia kwa kuwa, filamu hutayarishwa katika maonesho (*scenes*) yenye	2. Ilipendekezwa **Kanuni ya 16** ifanyiwe marekebisho kwa kuandikwa vizuri ili isioneshe kama inakataza kuonesha aina fulani ya matukio katika filamu.	2. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 16 imeandaliwa kwa kufuta neno "**yanahusisha**" ambalo lilikuwa linaleta utata, na badala yake limewekwa neno "**yanahamasisha**", kwa lengo la kuondoa dhana kwamba waandaaji wa filamu au michezo ya kuigiza wamezuiwa kuigiza vitendo vibaya vinavyotendeka katika jamii.	2. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		matukio mbalimbali kama vile wizi, uchawi, unyanyasaji, utumiaji wa dawa za kulevya, ulevi n.k. ambayo muunganiko wake huweza kutoa mafunzo yaliyokusudiwa na filamu inayohusika. Hivyo, kuzuia maudhui kama hayo kunaweza kusababisha dhima na dhamira ya filamu katika jamii isifanikiwe.			
		3. **Kanuni ya 23** inaweka sharti kwa mtu yeyote, chama, shirikisho au asasi inayotaka kufanya shughuli ya usambazaji wa filamu kwa njia ya	3. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kanuni ya 23 kwa kuweka tafsiri ya maneno "mitandao ya kijamii" na aina ya usambazaji	3. Rasimu ya marekebisho imeandaliwa kwa kuweka tafsiri ya maneno "mitandao ya kijamii" kama yalivyotafsiriwa katika Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki za	3. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		mitandao ya kijamii, kuwa atapaswa kujisajili na kupata kibali chini ya Kanuni hizi. Hata hivyo, Kanuni haijaweka maana ya maneno "Mitandao ya Kijamii" 4. **Kanuni ya 30 (2)** inatoa fursa kwa mtu yeyote, chama, shirikisho au asasi yoyote inayojihusisha na shughuli yoyote ya filamu, na mwakilishi au mrithi yeyote wa mtu, chama, shirikisho au asasi yoyote inayojihusisha na shughuli yoyote, kuwasilisha malalamiko yake katika Bodi ya filamu iwapo atanyimwa au	unaokusudiwa. 4. Kamati ilipendekeza marekebisho katika **Kanuni ya 30(2)** ili kuondoa uwezo wa Bodi kushughulikia malalamiko yanayotokana na ucheleweshwaji wa vyombo vingine ambavyo havipo chini ya Bodi.	Maudhui ya Mitandaoni (Tangazo la Serikali Na. 538/2020). 4. Rasimu ya marekebisho ya kifungu cha 30(2) imeandaliwa ili kuwaruhusu wadau kuwasilisha malalamiko yao kwenye kamati maalum ya kushughulikia malalamiko ya wadau na haki za wasanii iliyoainishwa Katika **Kanuni ya 32**. **Maelezo** Hatua iliyofikiwa haitatui tatizo la Bodi kushughulikia malalamiko yanayotokana na	kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali. 4. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		kucheleweshewa huduma au haki kutoka kwa mtu, chama, shirikisho, asasi binafsi, taasisi ya umma, wakala wa Serikali au mdau mwingine yeyote wa tasnia ya filamu. Kanuni zinapanua wigo wa kushughulika na mashauri ya malalamiko yanayotoka katika vyombo, watu au taasisi ambazo kimsingi hazipo chini ya mamlaka ya Bodi ya Filamu. 5. **Kanuni ya 34 (1)** inaeleza kuhusu fursa ya kukata rufaa kwa Waziri mwenye dhamana dhidi ya uamuzi wa Bodi ya	5. Ilipendekezwa **Kanuni ya 34(1)** ifanyiwe marekebisho ili kuonesha nyaraka inayopaswa	uchelewesh wa huduma au haki vyombo vingine ambavyo havipo chini ya Bodi. 5. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 34(1) imeandaliwa kwa kuongeza kanuni mpya ya (2) inayotoa utaratibu wa kuwasilisha rufaa kwa Waziri kwa njia tatu:	5. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		Filamu, pasipo kuonesha utaratibu unaotumika kuandaa rufaa husika.	kutumika katika kuwasilisha rufaa kwa Waziri mwenye dhamana ili kuwa na utaratibu unaofanana.	yaani barua ya kawaida kupitia posta au barua pepe au njia nyingine yoyote itakayomwezesha Waziri kupokea hati inayoainisha hoja zote zinazokatiwa rufaa pamoja na vielelezo muhimu kwa ajili hiyo.	kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		6. Kanuni hazijaweka utaratibu wa kuomba vibali kwa njia ya mtandao (*electonic application*). Kukosekana kwa utaratibu huu kutaongeza gharama na kusababisha usumbufu kwa waombaji ambao watalazimika kufika katika ofisi za Bodi.	6. Ilipendekezwa kwamba Kanuni ifanyiwe marekebisho kwa kuweka utaratibu wa uombaji na utoaji wa vibali kwa njia ya mtandao (*electronic application*).	6. Rasimu ya marekebisho imeandaliwa kwa kuongeza kanuni ndogo ya (4) kanuni ya 8 ili kuweka utaratibu wa uombaji na utoaji wa vibali kwa njia ya mtandao (*electronic application*). **Maelezo** Hatua inayoripotiwa inaonekana kuweza kutatua tatizo la kutooneshwa kwa utaratibu wa uombaji vibali kwa njia ya	6. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
				kielektroniki. Hata hivyo, kanuni ndogo ya (4) mpya inayotajwa haibainishi kuongezwa katika Kanuni ipi.	
		7. **Kipengele cha 14 cha Jedwali la Kwanza** kinaorodhesha utafiti wa mambo ya filamu katika mambo yanayopaswa kuombewa kibali cha Bodi ya Filamu. Kwa kawaida, katika maendeleo ya taaluma, upo utaratibu wa kuandika tasnifu baada ya utafiti wa kitaaluma ambao unaweza kuwa ni utafiti kuhusu filamu katika fani za sanaa au nyinginezo.	7. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika **Kipengele cha 14 cha Jedwali la Kwanza** ili kubainisha utafiti unaokusudiwa kuombewa kibali cha bodi ya filamu ili kuondoa uwezekano wa mkanganyiko unaoweza kujitokeza katika utafiti unaokusudiwa.	7. Rasimu ya marekebisho ya Kipengele cha 14 katika Jedwali la Kwanza imeandaliwa ili kuongeza maneno *"isipokuwa tafiti zinazohusiana na masuala ya kitaaluma.*	7. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		Pamoja na masharti hayo yaliyobainishwa na Kanuni hizo, hakuna ufafanuzi unaoonesha kama tafiti za kitaaluma hazibanwi na masharti ya Kanuni hizi.			
		8. **Kipengele cha 3 cha Jedwali la Tatu** kinaweka ada ya kuhakiki tangazo la filamu au mchezo wa kuigiza, pasipo kuzingatia kuwa kipande cha sinema kinachotangazwa (*trailer*) kinakuwa tayari kimeshalipiwa ada ya uhakiki iliyotozwa katika filamu nzima.	8. Ilipendekezwa **Kipengele cha 3 cha Jedwali la Tatu** kifanyiwe marekebisho kwa kuondoa sharti malipo ya ada ya kuhakiki tangazo la filamu (*trailer*) au mchezo wa kuigiza ili kuepusha waigizaji kulipa gharama mara mbili.	8. Rasimu ya marekebisho ya **Kipengele cha 3 cha Jedwali la Tatu** imeandaliwa ili kufuta tozo zote za uhakiki wa matangazo ya filamu ambayo huandaliwa kuhamasisha wadau kununua au kuhudhuria maonesho.	8. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
WIZARA YA MALIASILI NA UTALII					
20.	The Tanzania Wildlife Research Institute (Conduct of Wildlife Research) Regulations, 2020 **GN NA. 628** 14 Agosti, 2020	**Kanuni ya 13** ya Kanuni hizi inahusu ada ya utafiti kuhusu Masuala ya Wanyamapori. Katika ufafanuzi wa Ada, **Kanuni ya 13 (1)** imebainisha ada moja kwa moja katika kanuni hiyo, **lakini Kanuni ya 13 (2)** imefafanua ada kwa kutumia jedwali la tatu. Uandishi huo ambapo baadhi ya ada zinatajwa moja kwa moja kwenye kanuni na nyingine kutajwa kwenye Jedwali haulingani na desturi ya uandishi wa sheria uliozoeleka nchini.	Ilipendekezwa **Kanuni ya 13** ifanyiwe marekebisho kwa kuelekeza ada zote zinazotajwa na Kanuni hiyo katika Jedwali la Tatu ili: i) Kurahisisha rejea ya Jedwali ii) Kuendeana na desturi ya uandishi wa sheria iliyozoeleka nchini	Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 13 imeandaliwa kwa kufuta Kanuni ndogo (1) na badala yake ada hizo zinahamishwa katika sehemu H ya Jedwali la Tatu.	Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo imewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
21.	The Wildlife Conservation (Administration and Management of	**Kanuni ya 37** imejumuisha kwa pamoja mambo yanayoweza kupelekea ukiukwaji wa taratibu za	Ilipendekezwa marekebisho katika Kanuni ya 37 ili kutenganisha ukiukwaji wa taratibu za mitihani	Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 37 imeandaliwa kwa kuifuta na kuiandika upya ili kutenganisha ukiukwajiwa taratibu za	Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo imewasilishwa katika

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
	Pasiansi Wildlife Training Institute) Regulations, 2020 **GN NA. 946** 6 Novemba, 2020	mitihani yanayosababishwa na mtumishi wa Taasisi na Mwanafunzi. Kanuni haijatenganisha masuala ya ukiukwajiwa taratibu za mitihani yanayoweza kufanywa na mtumishi na yale yanayoweza kufanywa na mwanafunzi ili kuwa na mtiririko mzuri.	unaofanywa na mfanyakazi na ule unaofanywa na mwanafunzi.	mitihani yanayoweza kufanywa na mtumishi	Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
WIZARA YA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI					
22.	The Valuation and Valuers Registration (Training Examination) Rules 2020 **GN NA. 682** 28 Agosti 2020	1. **Kanuni ya 2** inatafsiri neno "*abscondment*" ambalo halijatumika kokote kwenye Kanuni.	1. Ilipendekezwa Kanuni 2 ifanyiwe marekebisho kufuta tafsiri ya neno *abscondment*.	1. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni 2 imeandaliwa kwa kufuta neno "*abscondment*" ambalo halijatumika katika Kanuni.	1. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		2. Madaraja ya mitihani yaliyopo katika kanuni ya **9 (i) (a) & (b)** yanakinzana na madaraja yaliyowekwa katika Jedwali la Kwanza la Kanuni hizi.	2. Ilipendekezwa Kanuni ifanyiwe marekebisho ili kuhuisha maudhui ya **Kanuni ya 9(i)(a) & (b)** na Jedwali la Kwanza.	2. Rasimu ya Marekebisho ya Fomu husika Na.3 ya Jedwali la Kwanza imeandaliwa ili kuongeza daraja kutoka matatu hadi matano kama yalivyotajwa.	2. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		3. **Kanuni ya 9(3)** inaweka sharti la mtahiniwa kuendelea na (*module*) daraja jingine la mtihani baada ya kukamilisha daraja moja. Kanuni haijaweka fursa ya kuendelea na daraja la mbele wakati anakamilisha mitihani ya marudiao ya ngazi ya chini.	3. Ilipendekezwa Kanuni ya 9(3) ifanyiwe marekebisho ili kuruhusu ufanyaji wa daraja zaidi ya moja na kuondoa kigezo cha kufaulu daraja moja ndio iwe kigezo cha kwenda daraja jingine,badala yake mtahiniwa aruhusiwe kuendelea akiwa anarudia mitihani ya daraja lililotangulia.	3. Rasimu ya marekbisho ya Kanuni 9(3) imeandaliwa ili kuweka masharti yatayakayo mwezesha mtahiniwa kuendelea na ngazi ya juu wakati anakamilisha mitihani ya marudio ya ngazi ya chini.	3. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		4. **Kanuni ya 9(5)** imeipa bodi Mamlaka ya kuhusu muda ambao mtahiniwa atakamilisha mafunzo yake.	4. Ilipendekezwa **Kanuni ya 9(5)** ifanyiwe marekebisho ili kuweka ukomo wa miaka mitano (5) kwa mtahiniwa kukamilisha mafunzo ya taaluma ya uthamini.	4. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 9(5) imeandaliwa ili kuongeza muda wa kumaliza masomo kutoka miaka 2 hadi 5 katika Jedwali la Pili 5.0(b).	4. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		5. Kanuni ya 16 aya (g) kuhusu kushindwa kumaliza mitihani kwa muda uliopangwa. Mitihani ya taaluma kama zilivyo taaluma nyingine hayana ukomo wa muda.	5. Kanuni ifanyiwe marekebisho kwa kuondoa masharti ya aya (g)	5. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 16 (g) imeandaliwa ili kufuta ukomo wa muda katika ufanyaji wa mitihani.	5. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		6. **Kanuni ya 19(2)** haijabainisha muda mahsusi wa kutangaza matokeo	6. Ilipendekezwa **Kanuni 19 (2)** ifanyiwe	6. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 19(2) imeandaliwa kwa kuweka kipindi cha	6. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		ya mitihani mara baada ya kuwa imesahishwa.	marekebisho ili ioneshe muda mahsusi wa kutangaza matokeo ili kutoa fursa kwa watahiniwa kutumia matokeo hayo kwa ajili ya mipango yao mbalimbali	kutangaza matokeo kuwa si zaidi ya miezi sita tangu tarehe ya kufanya mtihani.	Ndogo imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		7. *Review Classes* chini ya **Kanuni ya 24(4) i**mekaa kwa utaratibu wa kulazimisha uwepo wa muhusika (*physical presence*).	7. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika **Kanuni ya 24(4)** ili kuweka utaratibu wa kushiriki mafunzo kwa njia ya mtandao kuwezesha usomaji rahisi popote nchini.	7. Marekebisho yamefanyika kuruhusu njia mbalimbali za kisasa kutumika kuendesha mafunzo kadri itakavyoonekana inafaa.	7. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		8. Kanuni haijaonesha sharti la kushirikisha wadau kabla ya kuanza mafunzo kuhusu mitaala, mfumo wa ithbati na	8. Ilipendekezwa marekebisho ili Kanuni ifanyiwe marekebisho ili kuweka sharti la kuitaka bodi	8. Mapendekezo hayajatekelezwa kwa kuwa Taratibu za uendeshaji wa shughuli za Bodi Board's Code of	8. Kutokutekelezwa kwa pendekezo hakuna athari katika utekelezaji wa kanuni.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		mfumo wa mitihani.	kushirikisha wadau kabla hawajaanza mafunzo yao.	Conducts) zinaitaka Bodi kushirikisha Wadau katika kuandaa Kanuni zozote za Bodi kabla ya kuzitangaza (sehemu ya II *Purpose).*	
		9. Kanuni haijabainisha idadi na aina ya masomo kwa kila daraja.	9. Ilipendekezwa marekebisho Kanuni ifanyiwe marekebisho ili kuonesha masomo ya msingi kwa kila daraja.	9. Mapendekezo yamefanyika kwa kuainisha masomo ya msingi kwa kila daraja katika syllabus (VRB Training and Examination Curriculum).	9. Marekebisho yaliyofanyika yana tija katika Utekelezaji wa Kanuni.
		10. Kanuni haijaweka utaratibu wa namna ya kutambua watanzania wenye usajili mbadala (*equivalent external qualifications*) na watu wengine kutoka mataifa ambao wanaweza kuwa na majukumu hapa	10. Ilipendekezwa Kanuni ifanyiwe marekebisho ili kutambua watu wenye sifa zinazofanana zinazotolewa na vyombo vya nje.	10. Mapendekezo hayajatekelezwa kwa kuwa, pendekezo hili linaendelea kujadiliwa katika mapendekezo ya marekebisho ya Sheria Sura 138 pamoja na Kanuni hizi ili kutoa fursa kwa Watanzania wenye utaalamu mbadala na wengine wenye usajili	10. Kutokutekelezwa kwa pendekezo hakuna athari katika utekelezaji wa Kanuni.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		nchini.		wa mataifa mengine kusajiliwa na Bodi.	
		11. **Jedwali la Kwanza** la Kanuni hizi limefanya rejea ya kuanzishwa chini ya **Kanuni ya 3(2)**, wakati Kanuni yote ya 3 imebeba maudhui yote ya Jedwali la Kwanza. Uandishi huu unatoa picha finyu kuhusu jedwali linalorejewa ambalo lina maudhui pana zaidi inayojitokeza katika **Kanuni ya 3**	11. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Jedwali la Kwanza kwa kufuta **Kanuni ya 3(2)** katika sehemu ya fomu ya maombi **(*Application Form (Form No.1)*)** na badala **yake kufanya rejea ya Kanuni ya 3**.	11. Rasimu ya marekebisho ya Jedwali la Kwanza imeandaliwa kwa kufuta rejea ya Kanuni ya 3(2) na badala yake kuweka rejea ya Kanuni ya 3.	11. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		12. **Jedwali la Pili** linaoneshwa kuwa limeanzishwa chini ya **Kanuni ya 32(2)** ambayo haipo. Kosa hilo la uandishi	12. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike ya kufuta **Kanuni ya 32(2)** inayorejewa katika **Jedwali la Pili** na	12. Rasimu ya Marekebisho ya **Jedwali la Pili** imeandaliwa kuifuta Kanuni ya 32(2) kwa kuwa Kanuni hiyo haipo na badala yake Jedwali	12. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		linaning'iniza Jedwali katika mtiririko wa uandishi. Aidha, **Kanuni ya 34 (2)** inarejea Jedwali la Pili ambalo haioneshi kuanzishwa chini ya Kanuni hii.	badala yake kuweka **Kanuni ya 34 (2)**	la pili litaonesha kuanzishwa chini ya Kanuni ya 34(2).	Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		13. **Jedwali la Tatu** la Kanuni hizi limefanya rejea ya Kanuni mbalimbali zinazolianzisha bila kujumuisha **Kanuni ya 28 (3), 29 (4), na 30(4)** sehemu ya Kanuni zilizobeba maudhui ya Jedwali hilo.	13. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika **Jedwali la Tatu** kwa kuongeza **Kanuni ya 28(3), 29(4), na 30(4)** zinazoanzisha Jedwali hilo.	13. Rasimu ya marekebisho ya Jedwali la Tatu yameandaliwa li kujumuisha Kanuni ya 28(3), 29(4) na 30(4) kuwa pia zinaanzisha Jedwali hili.	13. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		14. **Sehemu ya nane ya Jedwali la Tatu** inaweka sharti kwa mtahiniwa anayetaka kufanya mitihani ya	14. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kanuni ili kuweka mazingira	14. Rasimu ya Marekebisho ya sehemu ya nane ya Jedwali la Tatu yameandaliwa itarekebishwa ili kuweka	14. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		bodi kupata mafunzo kwa muda usiopungua miezi sita, pasipo kuweka mazingira yanaweza kufupisha kipindi cha mafunzo ili kushughulikia mazingira ya dharura.	yanayoweza kutoa fursa ya kupunguza muda wa masomo pasipo kuathiri masomo yanayotolewa ili kukidhi mazingira ya dharura.	mazingira yanaweza kufupisha kipindi cha mafunzo ili kushughulikia mazingira ya dharula ambapo sharti la kufanya mafunzo si chini ya kipindi cha miezi sita limefutwa.	Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		15. Kanuni hazijaonesha mfano wa *Experience Report/Log book*.	15. Ilipendekezwa yafanyike marekebisho katika Kanuni ili kuongeza mfano wa *ExperienceReport/Log book* katika Jedwali	15. Rasimu ya marekebisho imeandaliwa kwa kuongeza mfano wa *Experience Report/Log book* mara baada ya Fomu Na. 5 katika Jedwali la Kwanza.	15. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo imeandaliwa ili iwasilishwe katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
WIZARA YA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA					
23.	The Tanzania Teachers' Professional	1. Kanuni ya 3 inatafsiri maneno *"Professional*	1. Ilipendekezwa kwamba Kanuni ya 3 ifanyiwe	1. Rasimu ya Marekebisho ya Kanuni ya 3 imeandaliwa ili	1. Ni vema Kanuni ya 3 irekebishwe kwa kuboresha tafsiri ya

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
	Board General, Regulations 2020. **GN NA. 686** 28 Agosti 2020	*Standards"* kwa kurejea uainishaji uliotajwa katika Kanuni zenyewe. Hata hivyo Kanuni haijainisha viwango hivyo.	marekebisho kwa kuboresha tafsiri ya neno ***Professional standards*** ili ianishe viwango vinavyohusika.	kuboresha Tafsiri ya maneno "*professional standards"* kwa kuweka rejea ya kifungu cha 71(2)(e) cha Sheria kinachotoa mamlaka ya kutungwa kwa kanuni kuhusu *Professional Standards*. Aidha, kanuni kuhusu *Professional standards* zitatungwa kwa mujibu wa kifungu cha 71(2)(e) cha Sheria. **Maelezo** Taarifa ya utekelezaji inaonesha kuwa kilichongezeka ni rejea ya Kifungu cha Sheria Mama kinachotoa mamlaka ya kutungwa kwa sheria ndogo hiyo, jambo ambalo halikuwa sehemu ya pendekezo.	maneno "*professional standards*" . Utekelezaji wa pendekezo hili hauna madhara bali ni ufafanuzi zaidi.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
				Kwahiyo basi ,pendekezo linalotaka kuboresha tafsiri ya maneno "**professional standards"** halijafanyiwa kazi jambo linalosababisha ugumu wa kueleweka kwa maneno ***professional standards*** katika sheria ndogo hiyo.	
		2. **Kanuni ya 4** inaanzisha Kamati ya usajili na utoaji wa leseni na Kamati ya maadili na nidhamu kinyume na masharti ya Kifungu cha 8 cha Sheria Mama, kinachoipa mamlaka Bodi pale iyakapoona inafaa inaweza kuanzisha Kamati hizo. Hata hivyo, Bodi inayopaswa	2. Ilipendekezwa kwamba marekebisho katika **Kanuni ya 4** ili kufuta **sharti la uanzishaji Kamati usajili na utoaji wa leseni na Kamati ya maadili na nidhamu** ili kuendana na masharti ya Kifungu cha 8 cha Sheria Mama.	2. Mapendekezo ya Kamati hayajatekelezwa kwa sababu Kanuni ya 4(1) haijaanzisha Kamati bali inatoa uwezo kwa Bodi kukasimisha baadhi ya majukumu yake kwa Kamati hizo. Hata hivyo, Wizara itafuta kanuni ya 4 (1) kwa sababu kifungu cha 8(1) cha Sheria kinatoa mamlaka kwa Bodi kuzipa Kamati baadhi ya majukumu yake.	2. Uamuzi wa kufuta Kanuni ya 4(1) ni wa msingi hata hivyo bado kuna umuhimu

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		kuanzisha Kamati hizo haijaundwa lakini Kamati zimeashaanzishwa. 3. **Kanuni ya 4(5)** inaipa Kamati uwezo wa kualika mtu mwingine yeyote, masharti ambayo hayajawekwa katika Sheria Mama.	3. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kanuni ya 4(5) ili kufuta uwezo wa Kamati kualika mtu mwingine yeyote.	3. Mapendekezo ya Kamati hayajatekelezwa na Wizara inashauri Kanuni ibaki kama ilivyo ili kusaidia Kamati kuweza kupata mtaalamu nje ya wanakamati kuisaidia Kamati katika suala mahsusi linalohitaji utaalamu ambao wanakamati hawana. Pia msingi wa kualika mtaalamu unatokana na kifungu cha 5(4) cha Sheria na pia kwa kuwa masharti kuhusu Kamati yanabainishwa kupitia Kanuni.	3. Ushauri wa Wizara unaegemea kwenye ruhusa iliyotolewa kwa Bodi na Kifungu Ushauri wa Wizara unaegemea kwenye ruhusa iliyotolewa kwa Bodi na Kifungu cha 5(4) cha Sheria Mama inawezesha Bodi kualika mtu yeyote kwa kuzingatia utalaamu ambao haupo miongoni mwao. Aidha, egemeo la ruhusa ni kutokana na Kifungu cha 9(1) cha Sheria ambacho kinaipa uwezo Bodi kukasimu majukumu yake kwa Kamati, hivyo basi utaratibu wa utekelezaji wa Bodi umechukuliwa na utaratibu wa Kamati ya Bodi.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		4. **Kanuni ya 6** inaweka majukumu ya Kamati ya Maadili na nidhamu pasipo kuainisha kwa ufafanuzi mzuri, hali inayoweza kuleta mgongano kati ya Kamati ya maadili na nidhamu na Kamati za muda za uchunguzi (Kamati za uchunguzi).	4. Ilipendekezwa Kanuni ya 6 ifanyiwe marekebisho ili kutofautisha majukumu ya Kamati ya Maadili na Nidhamu na yale ya Kamati ya Uchunguzi ili kuondoa uwezekano wa mgongano wa majukumu ya Kamati hizi.	4. Mapendekezo ya kamati hayajatekelezwa kwa kuzingatia kifungu cha 42 cha Sheria Mama. Kifungu hicho hakiitambui Kamati ya Uchunguzi kama Kamati ya Kudumu bali huandaliwa pale inapohitajika. Kwa upande mwingine Kamati ya Maadili na Nidhamu ni Kamati ya kudumu ambayo imeanzishwa kwa mujibu wa kifungu cha 8(2)(b) cha Sheria na majukumu yake yamefafanuliwa kwenye kwenye kanuni ya 6.	4. Kutokutekelezwa kwa pendekezo hakuathiri utekelezaji wa Kanuni
		5. **Kanuni ya 8(2)(i)** inataja "*Ordinary Certificate of Secondary Education*". Aina hii	5. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kanuni **8(2)(i)** ili kufuta maneno	5. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 8(2)(i) imeandaliwa ili kufuta maneno "***Ordinary Certificate of Secondary***" na badala	5. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		ya cheti haipo katika aina za vyeti vinavyotambuliwa na Sheria za nchi.	"*Ordinary Certificate of Secondary"* na badala yake isomeke "*Certificate of Secondary Education Examination*"	yake kuandika "***Certificate of Secondary***" ili kuendana na majina sahihi ya vyeti kulingana na Sheria ya Baraza la Mitihani la Taifa, Sura ya 107.	Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		6. **Kanuni ya 8(2)(ii)** inataja *Certificate, Diploma na Degree in Teachers' Education*. Madaraja haya hayapo nchini badala yake kuna *Certificate, Diploma na Degree in Education*.	6. Ilipendekezwa kuwa Kanuni ya **8(2)(ii)** ifanyiwe marekebisho ili kufuta neno "*teachers*" na badala yake kuweka neno "*Education*".	6. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 8(2)(b)(iii) imeandaliwa kwa kufuta maneno ***"Certificate, Diploma na Degree in Teachers' Education"*** badala yake kuandika ***"The Certificate of Secondary Education; Certificate, Diploma or Degree in Education; and"***	6. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		7. **Kanuni ya 8(2)(b)** haijabainisha kwa uwazi ngazi ya chini ya taaluma ya ualimu (*minimum*	7. Ilipendekezwa Kanuni **ya 8(2)(b)** ifanyiwe marekebisho ili kuonesha kiwango	7. Mapendekezo ya Kamati yametekelezwa kwa kurekebisha kanuni ya 8 ili kuongeza sharti kuhusu kiwango cha chini cha taaluma ya	7. Inatarajiwa kwamba, Bodi itakayoundwa chini ya Kifungu cha 4 cha Sheria Mama itafafanua kiwango chini cha taaluma ya ualimu.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		qualification)	cha chini cha taaluma (*minimum qualification*).	mwalimu kwa kadiri inavyoelekezwa kwenye kifungu cha 18(a) cha Sheria ambapo pia Bodi itatoa muongozo utaokaoainisha kiwango hicho cha taaluma. Mapendekezo ya Kamati yanaonekana yalikwisha zingatiwa kwenye kifungu cha 18(a) cha Sheria Mama ambacho kimeipa uwezo Bodi kufafanua kiwango cha chini cha taaluma ya ualimu.	
		8. **Kanuni ya 8(3)** inazungumzia kuwasilisha vyeti vya taaluma kwa mamlaka zinazohusika (*relevant authorities*) kwa ajili ya uthibitisho wa vigezo	8. Kanuni ifanyiwe marekebisho kwa kutafsiri neno *relevant authorities* na kubainisha taasisi au mamlaka ya kutoa tuzo au ulinganifu wa tuzo zenye dhamana	8. Rasimu ya marekebisho imeandaliwa ili kufafanua moja kwa moja na kwa ufasaha maneno "***relevant authority"*** kwa ajili ya kuonesha mamlaka inayokusudiwa ni ile iliyotajwa katika Kanuni ndogo ya (2) ya	8. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
			kuondoa maneno *relevant authorities* ambayo hayajabainisha ni zipi.	Kanuni ya 8.	Gazeti la Serikali.
		9. **Kanuni ya 8(4)** imetumia maneno *credential verification* pasipo kuweka tafsiri ya maneno haya ili kuonesha nini kinachokusudiwa.	9. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike ili kutafsiri neno *credential verification* kwa ajili ya kuondoa utata unaoweza kujitokeza kutokana na kinachokusudiwa.	9. Mapendekezo ya Kamati hayajatekelezwa kwa sababu maneno *credential verification* hayana utata wa maana, kwa kuwa yana maana ya kawaida (plain dictionary meaning). **Yatokanayo** Katika kikao cha tarehe 5 Februari, 2022 wameahidi kuwa Rasimu ya marekebisho itaandaliwa ili kuweka tafsiri ya maneno "credential verification"	9. Maneno credential verification yanahitaji kufafanuliwa ili kueleweka vizuri.
		10. **Kanuni ya 8(5)(b)** inaelekeza muombaji kupatiwa	10. Ilipendekezwa marekebisho fayanyike katika	10. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 8(5)(b) imeandaliwa kwa	10. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		taarifa na msajili ndani ya siku thelathini kuhusu kukataliwa kwa maombi yake . Kanuni hii ni kinyume na masharti ya kifungu cha 19(4)(b) cha Sheria Mama kinachoelekeza taarifa kutolewa ndani ya siku thelathini baada ya kuwasilisha maombi.	Kanuni ya **8(5)(b)** ili kuonesha sharti la taarifa kukataliwa maombi kuwa itolewe ndani ya siku thelathini baada ya kuwasilisha maombi.	kuongeza maneno "***in a manner set out in section 19(4) of the Act"*** baada ya neno "***determination***" ili kuondoa kutokurudia maudhui.	Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		11. **Kanuni ya 8(6)** inaonesha kuwa cheti cha usajili kitapaswa kuwa na saini ya Mwenyekiti na Msajili pasipo kuonesha wazi iwapo ni Mwenyekiti wa Bodi au Kamati.	11. Ilipendekezwa Kanuni ya **8(6)** ifanyiwe marekebisho kuonesha kwa kuongeza maneno "**wa Bodi**" baada ya neno "**Mwenyekiti**".	11. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 8(6) imeandaliwa ili kuonesha wazi kuwa Mwenyekiti anaye rejewa kwenye aya tajwa ni Mwenyekiti wa Bodi.	11. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
					Gazeti la Serikali.
		12. **Kanuni ya 9(2)(a),(b)** imetumia neno "*subscribed*" lisilo sahihi kwa muktadha wa Kanuni hii.	12. Ilipendekezwa marekebisho katika Kanuni **ya 9(2)(a)(b)** kwa kufuta maneno "*subscribed fees*" na badala yake kuweka maneno *"Prescribed fees"* .	12. Rasimu ya marekebisho Kanuni ya 9(2)(a)(b) imeandaliwa ili kufuta neno "*subscribed*" na badala yake kuandika neno *"Prescribed"*.	12. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		13. **Kanuni ya 12(1)** imetumia neno *revocation* ya cheti cha usajili ambalo halijatumika katika Sheria Mama ambayo katika Kifungu cha 32 imetumia maneno *cancellation or suspension.*	13. Ilipendekezwa **Kanuni ya 12(1)** ifanyiwe marekebisho kwa kufuta neno "*revocation*" na kutumia maneno "*cancellation or suspension*" ambayo yametumika katika Sheria Mama.	13. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni imeandaliwa ili kufuta Kanuni ya 12(1) kwa kuwa maudhui ya kanuni hii yanaweza kuzingatiwa kwenye masharti ya msingi katika vifungu vya 32, 34 na 35 vya Sheria Mama	13. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		14. **Kanuni ya 12(3)** inaeleza kuwa mwalimu yeyote atakayekiuka masharti ya Kanuni ya 12(2) atakuwa ametenda kosa chini ya kanuni hizi. Hata hivyo, Kanuni hazioneshi makosa.	14. Kanuni ifanyiwe marekebisho ili makosa yawekwe katika Sheria Mama.	14. Rasimu ya Marekebisho ya Kanuni ya 12(3) imeandaliwa ili kufuta kanuni ya 12(3) kwa sababu vifungu vya 58 na 59 vya Sheria Mama vimeainisha makosa na adhabu.	14. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		15. **Kanuni ya 13** inazungumzia kuhusu kurejesha (*surrender*) leseni na kuondolewa kwa jina kwa mujibu wa Kifungu cha 34, 35 na 37 vya Sheria Mama. Kifungu cha 34 na 35 vilivyorejewa havina uhusiano na masuala ya kuondoa jina (*deletion of name*).	15. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kanuni ya 13 kwa kufuta rejea ya **Kifungu cha 34 na 35** vya sheria mama.	15. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni imeandaliwa ili kufuta rejea ya **Kifungu cha 34 na 35** vya sheria mama ili vifungu visivyohusika.	15. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		16. **Kanuni ya 13** inatumia neno *surrender* ambalo halijatumika katika sheria Mama	16. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kanuni ya 13 kwa kufuta neno "***surrender*** ".	16. Mapendekezo ya Kamati hayajatekelezwa kwa sababu kwa kuzingatia marekebisho ya rejea ya kifungu cha 34 na 35 hitaji la urejeshwaji ni matokeo ya kufutwa. **Maelezo** Hakuna uhusiano kati ya pendekezo la kufuta neno "***surrender***" na hatua ya kuzingatia pendekezo la kufuta rejea ya Kanuni ya 34 na 35. Hata hivyo, kubakiza neno "***surrender***" hakuna madhara kwa utekelezaji wa sheria. **Yatokanayo** Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 13 itaandaliwa ili kufuta neno "surrender".	16. Hatua iliyochukuliwa haitatui tatizo lililokuwa limebainiwa na Kamati. Bado kuna haja ya kuzingatia pendekezo.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		17. **Kanuni ya 14(2)** inaipa mamlaka bodi kutunga, kusahisha mitihani pamoja na kutoa matokeo ya mitihani na vyeti. Majukumu haya hayajainishwa kama sehemu ya majukumu ya Bodi kwa mujibu wa Sheria Mama.	17. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kanuni ya 14(2) ili **kufuta jukumu la kutunga, kusahisha mitihani pamoja na kutoa matokeo ya mitihani na vyeti** ili kuendana na sheria mama.	17. Mapendekezo ya Kamati hayajatekelezwa kwa sababu jukumu hili liko ndani ya majukumu ya Bodi katika kifungu cha 6 (1) (d) na (i) kwa kuwa ni sehemu ya udhibiti wa utaalamu wa ualimu. Vilevile hatua hiyo inajumuisha hitaji la masharti ya kifungu cha 36(2) cha Sheria. **Maelezo** Hatua hii imetokana na majukumu ya Bodi yanayotamkwa "*promote and regulate continuing professional development for teachers*" ambapo neno "regulate" limetafsiriwa kama kudhibiti na kuchukuliwa kuwa linaruhusu Bodi kuwa na jukumu la kutunga	17. Kutokutekelezwa kwa pendekezo la Kamati kunaendeleza kero ambayo haikukusudiwa na Bunge ilipotunga sheria Mama. Kero hiyo ni matokeo ya kuipa Bodi jukumu jukumu la kutunga, kusahisha mitihani pamoja na kutoa matokeo ya mitihani na vyeti. Bado kuna umuhimu wa kutekeleza pendekezo lililotolewa kuhusu kurekebisha kanuni ya 14(2).

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
				mitihani. Aidha, hatua hiyo inachukuliwa kuwa inafanikisha utekelezaji wa masharti ya kifungu cha 36 (2) cha Sheria Mama ambacho kimeweka sharti la kufanya mtihani. Changamoto inayoendelea kuwepo ni Bodi kutunga mtihani ambalo si jukumu lake kwa maana neno “regulate” halina maana sawa na neno “examine” ambalo halijatumika. Kadhalika kutunga na kusahisha mitihani ni jukumu linalopaswa kufanywa na watu wenye sifa maalum, ambazo si vigezo vinavyotajwa katika muundo wa Bodi.	

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		#		**Yatokanayo** Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 14(2) itaandaliwa ili **kufuta jukumu la kutunga, kusahisha mitihani pamoja na kutoa matokeo ya mitihani na vyeti** ili kuendana na sheria mama	
		18. **Kanuni ya 16 (b)** inazungumzia sababu moja wapo ya kutohuisha cheti cha usajili kuwa ni iwapo aliyesajiliwa atashindwa kufanya mafunzo ya kujiendeleza kitaaluma. Hata hivyo, Kanuni haijaonesha wajibu wa mwajiri kulipia gharama za mafunzo ya kujiendeleza	18. Ilipendekezwa Serikali itafakari zaidi sharti la kumzuia mwalimu aliyeshindwa kuhuisha cheti kufundisha. Aidha Serikali ije na namna bora ya utaratibu wa ugharamiaji wa mafunzo kwa walimu hasa ukizingatia kuwa utaratibu wa	18. Rasimu ya Marekebisho ya Kanuni ya 16(b) imeandaliwa ili kuifuta na kuiandika upya kanuni ili kuipa Bodi mamlaka ya kutoa miongozo itakayobainisha viwango vya chini (minimum benchmark requirement) vitakavyozingatiwa katika mafunzo. Pia, Sehemu ya Sita itarekebishwa ili Serikali kupitia miongozo	18. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		kitaaluma.	mafunzo kwa kanuni hizi utaongeza gharama kubwa kwa walimu.	itakayotungwa na Bodi kutazingatia kuweka namna bora ya utaratibu wa ugharamiaji wa mafunzo kwa walimu.	
		19. **Kanuni ya 18** inaeleza kuwa bodi itaweka utaratibu wa kufundisha chini ya usimamizi wa moja kwa moja. Hata hivyo utaratibu huo hauoneshwi/hauko wazi chini ya Kanuni hizi.	19. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kanuni ya 18 ili ioneshe bayana mfumo wa kufundisha chini ya usimamizi wa moja kwa moja.	19. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 18 imeandaliwa kwa kuifuata na kuiandika upya Kanuni ya 18 ili kuipa Bodi mamlaka ya kuandaa muongozo kuhusu kufundisha chini ya usimamizi wa moja kwa moja ili kuendana na kifungu cha 28(1)(c) cha Sheria.	19. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		20. **Kanuni ya 20** imeainisha sehemu ya maudhui ya Jedwali la Nne lakini haifanyi rejea ya Jedwali hilo kuhusu Ada ya Walimu wa	20. Ilipendekezwa Kanuni ya **20 ifanyiwe marekebisho** ili ifanye rejea ya **Jedwali la Nne**	20. Mapendekezo hayajatekelezwa kwa sababu Jedwali la Nne ni Fomu ya Maombi ya Usajili wa walimu wa kigeni. Msingi wa ujazaji wa fomu hiyo umewekwa	20. Hatua iliyochukuliwa ina tija katika utekelezaji wa Kanuni.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		Kigeni.		kwenye kanuni ya 19 (1) ambayo tayari imerejewa kwenye Jedwali la Nne. Kanuni ya 20 inafafanua masharti ya usajili ambayo kimsingi hayahusiani na maudhui yaliyo kwenye fomu ya usajili iliyo kwenye Jedwali la Nne.	
		21. **Kanuni ya 20(1)(b)** inaweka masharti ya usajili kwa walimu wasio na uraia wa Tanzania kuwa watapaswa kuwa na kibali cha ukaazi na kibali cha kazi. Masharti haya hayajaainishwa katika Sheria Mama na Mikataba ya Kikanda (mfano EAC).	21. Ilipendekeza marekebisho katika Kanuni **ya 20(1)(b)** kwa kufuta masharti ya usajili kwa walimu wasio na uraia wa Tanzania kuwa na kibali cha ukaazi na kibali cha kazi, ili kuendana na masharti ya sheria mama na Mikataba ya Kikanda.	21. Mapendekezo hayajatekelezwa kwa sababu Kanuni zinalenga kuwezesha utekelezaji mzuri zaidi wa Sheria, matakwa ya kuhakikisha uhalali wa kuishi na kufanya kazi ni muhimu ili kusajili walimu wa kigeni waliokidhi masharti ya Sheria za nchi. Vilevile takwa hili limewekwa kwa kuzingatia masharti ya kifungu cha 46(5) cha Sheria ya Elimu, kama	21. Hatua ya kutotekeleza pendekezo ina tija.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
				ilivyorekebishwa kupitia Sheria Na.1 ya mwaka 2015 (*Non Citizen Employment Regulation Act, Cap 436).* Pia Sheria za nchi zinatekelezwa kwa kuzingatia Sheria za kikanda. **Yatokanayo** Wizara imelichukua kwa ajili ya kulitafakari zaidi na kufanya mashauriano ndani ya serikali.	
		22. **Kanuni ya 23(4)** inaweka sharti la malipo ya ada kwa wanaotoa huduma ya mafunzo ya kujiendeleza kitaaluma. Hata hivyo Kanuni hazijaonesha ada hizo.	22. Ilipendekewa marekebisho yafanyike katika Kanuni ya 23(4) ifanyiwe kuainisha ili iainishe ada zinazohusika.	22. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni imeandaliwa ili kurekebisha Kanuni inayoanzisha Jedwali la Pili kwa kuongeza **Kanuni ya 23(4)** na kuongeza kipengele C katika Jedwali la Pili kwa lengo kuweka ada ya shilingi 1,000,000 kama malipo ya maombi ya	22. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
				kupatiwa ithbati .	
		23. **Kanuni ya 23(2)** pamoja na masuala mengine, inaeleza kuhusu kukataliwa kwa maombi ya kutoa huduma ya mafunzo ya kujiendeleza kitaaluma pasipo kuonesha sababu za kukataa maombi yanayohusika na haki ya kukata rufaa dhidi ya uamuzi wa kukataliwa.	23. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kanuni ya 23 ili kuweka masharti ya kubaibisha sababu za kukataa maombi.	23. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni imeandaliwa kwa kuongeza Kanuni ndogo mpya ya (3) ili kubainisha sababu za kukataa maombi .	23. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		24. **Kanuni ya 24** inaweka orodha ya vitu ambavyo vitapaswa kuwasilishwa na mtoa huduma aliyepewa idhini ya kutoa mafunzo ya kujiendeleza kitaaluma, kuwa	24. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kanuni ya 24 ili kuongeza sharti la kumtaka mtoa huduma kuendesha kozi ambazo zimeandaliwa kwa mfumo wa alama na	24. Mapendekezo ya Kamati hayajatekelezwa kwa sababu Kanuni ya 26 na 29 (1) (e) inatoa fursa kwa Bodi kutathimini, kupanga na kuidhinisha programu na aina za mafunzo kulingana na mahitaji. Aidha, kanuni ya 29 (3) imetoa sharti la	24. Ni vema pendekezo likatekelezwa.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		atapaswa kuwasilisha majina ya washiriki, kozi zitakazotolewa na mapendekezo. Hata hivyo Kanuni hazijaonesha hitaji la mhusika kutoa vyeti na kuweka mfumo wa masomo kwa alama kwa kila kozi (*academic credit system*).	kutoa vyeti kwa washiriki.	kutoa vyeti. Utoaji alama ni suala la kiutawala chini ya kanuni ya 26. **Maelezo** Hatua ya kutotekeleza pendekezo kuhusu kurekebisha Kanuni ya 24 inaweza kuzingatiwa kutokana na masharti ya Kanuni ya 29(3) inayoitaka Bodi au mtoa huduma kutoa cheti cha mafunzo. Lengo la cheti hicho ni kumtambua mwalimu aliyepata mafunzo ya kujiendeleza kitaaluma ambalo ndio lengo la Sheria Kuu. Hata hivyo, maelezo kuhusiana na Kanuni ya 26 hayahusiani na utoaji alama kuwa suala la kiutawala.	
		25. **Kanuni ya 29(1)** imeacha baadhi ya	25. Ilipendekezwa marekebisho katika	25. Mapendekezo ya Kamati hayajatekelezwa kwa	25. Hatua iliyochukuliwa inatoa fursa kwa

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		maeneo muhimu katika mafunzo ya kujiendeleza kitaaluma yatakayotolewa.	**Kanuni ya 29(1)** ili kuongeza masuala yanayohusu *Professionalism, Subject matter kwowledge, Research skills, Psychosocial na Environmental management.*	sababu Kanuni ya 29 (1) (e) inatoa fursa kwa Bodi kuongeza maeneo mengine ya kujiendeleza kulingana na mahitaji. **Maelezo** Bodi ya Taaluma ya Walimu imepewa uwezo wa kubainisha maeneo mengine yote muhimu zaidi ya maeneo yalitotajwa na wadau ambayo baadae yalichukuliwa katika mapendekezo. Hata hivyo, katika kikao na Waziri wa Elimu, majibu ya Wizara pendekezo hilo lilipangwa kuzingatiwa na Wizara.	utekekelezaji mzuri wa Kanuni ya 29 (1) (e) unaozingatia mahitaji kulingana na wakati na muktadha unaohusika.
		26. **Kanuni ya 29(4)** inaweka sharti kwa walimu walipoatiwa vyeti vya usajili kuwasilisha vyeti	26. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kanuni ya 29(4) ili kuweka utaratibu wa	26. Rasimu ya marekebisho imeandaliwa ili kurekebisha ya Kanuni 29(4) kwa kutambua njia ya kielektroniki katika	26. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		hivyo katika bodi kwa kumbukumbuku. Kanuni haijaonesha umuhimu wa kuwasilisha kwa njia ya mtandao ili kuondokana na mlundikano wa nakalamango nyingi kutokana na wingi wa walimu nchini.	kuwasilisha nakala za vyeti kwa njia ya mtandao.	uwasilishaji wa nakala za vyeti vya mafunzo .	katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		27. **Kichwa cha habari cha sehemu ya VII** kinazungumzia mashauri ya uchunguzi wa Kamati badala ya Bodi.	27. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kichwa cha habari cha Sehemu ya VII kwa kufuta maneno "*proceedings of inquiry*" na badala yake kuandika maneno "*Proceedings of inquiry by the board*".	27. Rasimu ya Marekebisho imeandaliwa ili kuweka kichwa habari cha Sehemu ya VII kisomeke "Proceedings of inqury by the Board".	27. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		28. **Kanuni ya 30(1) na (2)** inaweka utaratibu tofauti wa namna ya	28. Ilipendekezwa marekebisho	28. Rasimu ya Mapendekezo ya marekebisho	28. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		kutoa notisi ya kusudio la kufanya uchunguzi tofauti na utaratibu uliowekwa na Kifungu cha 45(1) cha Sheria Mama.	yafanyike katika Kanuni ya 30(1) na (2) ili kuweka utaratibu wa kutoa notisi ya kusudio la kufanya uchunguzi unaoendana na uliowekwa na sheria mama. Aidha notisi ya kusudio la kufanya uchunguzi iliyo katika Kifungu cha 45(1) iundiwe Jedwali katika Kanuni.	imeandaliwa ili kuingiza kifungu kipya cha 30 kuhusu *Notice of Inquiry* pamoja na kuweka jedwali la Saba la *Notice of Inquiry*.	Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali
		29. **Kanuni ya 32** inatoa fursa ya muhusika katika shauri kuwakilishwa na wakili tu, pasipo kuweka nafasi ya mtu asiye wakili.	29. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kanuni ya 32 ili kuruhusu nafasi ya watu wengine wa fani tofauti kuwakilisha.	29. Rasimu ya Marekebisho ya Kanuni ya 32 imeandaliwa ili kuongeza uwakilishi mwingine mbali na wakili, kwa kuongeza maneno "***or such other personal representative***" kati ya neno "***advocate***" na "***shall***" .	29. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		30. **Kanuni ya 36(2)** inazungumzia kuhusu utoaji wa uamuzi na kutumia kwamba mara baada ya kusikilizwa kwa shauri, uamuzi utatolewa mapema iwezekanavyo.	30. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kanuni ya 36(2) ili kuonesha muda mahsusi wa kutoa uamuzi.	30. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 36(2) imeandaliwa ili kuweka muda wa siku 14 kwa ajili ya Bodi kuwasilisha uamuzi yake.	30. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		31. **Kanuni ya 37(1)** inaweka sharti la kukata rufaa dhidi ya uamuzi wa bodi kuwa ni siku 30 kinyume na kifungu cha 49(1) cha sheria mama kinachoweka muda wa siku 90	31. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kanuni ya 37(1) kwa kufuta wa "**muda wa siku 30"** wa kukata rufaa na badala yake kuandika "**siku tisini (90)"** ili kuendana na sheria mama.	31. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 37(1) imeandaliwa ili kufanya marekebisho ya kanuni 37(1) kwa lengo la kuweka muda wa siku tisini wa kukata rufaa ilivyo kwenye kifungu cha 49(1) cha Sheria.	31. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		32. **Kanuni ya 37(2)** inaweka utaratibu wa kukata rufaa kuwa	32. Ilipendekezwa kwamba, Kanuni ya 37(2) ifanyiwe	32. Mapendekezo ya Kamati hayajatekelezwa kwa sababu Kanuni ililenga	32. Hatua ya kutotekeleza pendekezo haiweki uwezekano wa

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		mrufani atapaswa kueleza sababu za rufaa na anaweza kuonesha ushahidi wa sababu hizo. Kanuni haijaonesha *format* ya rufaa.	marekebisho ili kuweka **Jedwali la muundo ya rufaa**.	kutokuweka muundo maalum wa rufaa ili kurahisisha utaratibu hata hivyo kanuni inarekebishwa ili kurejea kifungu cha 49 cha Sheria. **Maelezo** Pendekezo lililenga kumuongoza mrufani ili kurahisisha mchakato na majibu ya Wizara yaliafikiana na pendekezo. Hata hivyo, hatua inayoripotiwa inatofautiana na pendekezo na majibu yaliyotolewa na Wizara na hivyo, kubakisha tatizo la kutomuongoza mrufani.	kumuongoza mrufani jambo ambalo linakwamisha urahisi wa kushughulikia rufaa. Hivyo, pendekezo lizingatiwe.
		33. **Kanuni ya 37(3)** inampa Waziri Mamlaka ya kuchagua Kamati	33. Ilipendekezwa kuwa Kanuni ya 37(3) ifanyiwe marekebisho kwa	33. Mapendekezo ya Kamati hayajatekelezwa kwa sababu Kanuni zimelenga kutekeleza	33. Pendekezo la kurekebisha Kanuni ya 37(3) bado linahitaji kutekelezwa.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		mara baada ya kuwa amepokea rufaa. Mamlaka haya hayajabainishwa na Sheria Mama bali Mamlaka ya kushughulikia rufaa yamewekwa kwa Waziri pekee.	kuondoa **mamlaka ya kuteua Kamati** ili kuendana na masharti ya Sheria Mama.	kwa urahisi zaidi Sheria, kuteua Kamati ni utaratibu wa kumsaidia Waziri kufikia uamuzi iwapo ataona inafaa.	
		34. **Kanuni ya 37(5)** inaweka hiari kwa Waziri kuzingatia ushahidi atakaoona unafaa wakati wa rufaa. Kanuni haijazingatia kuwa haki ya kusikilizwa ni muhimu.	34. Ilipendekezwa Kanuni ya 37(5) ifanyiwe marekebisho kwa kuongeza kanuni itakayompa Mrufani haki ya kusikilizwa.	34. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 37(5) imeandaliwa ili kufuta na kuiandika upya ili kuweka aya (a) inayoweka haki ya kusikilizwa kwa wahusika katika shauri.	34. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		35. **Kanuni ya 38(1)** imeweka utaratibu kuwa mhusika yeyote katika kesi anaweza kuondoa	35. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Kanuni ya 38(1) ili kuonesha **mwenye**	35. Rasimu ya Marekebisho ya Kanuni ya 38(1) imeandaliwa kwa kufuta maneno "***Any party***" na badala yake kuwandika	35. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		rufaa iliyowasilishwa. Kimsingi rufaa haiwezi kuondolewa na wahusika wote katika walio katika kesi, badala yake mwenye uwezo wa kufanya hivyo ni mrufani tu.	**uwezo wa kuondoa rufaa ni mrufani tu**.	maneno "***A party lodging an appeal***" ili kumruhusu mkata rufaa pekee kuwa na uwezo wa kuondoa rufaa.	katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		36. **Kanuni ya 38(2)** inaelekeza kuwa maombi ya kuondoa rufaa yatawasilishwa kwa maandishi kwa bodi badala ya Waziri ambaye ndiye mwenye Mamlaka ya kusikiliza rufaa.	36. Ilipendekezwa marekebisho ya Kanuni 38(2) yafanyike ili ionesha maombi ya maandishi kuondoa rufaa yatawasilishwa kwa Waziri.	36. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 38(2) imeandaliwa kwa kufuta neno "***Board***" na badala yake kuandika neno "***Minister***" ili kuonyesha maombi ya maandishi kuondoa rufaa yatawasilishwa kwa Waziri.	36. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		37. **Kanuni ya 38(3)** inampa Waziri uwezo wa kuondoa uamuzi wake kuhusu rufaa iliyowasilishwa	37. Ilipendekezwa marekebisho fayanyike katika Kanuni ya 38(3) kwa kufuta **mamlaka ya**	37. Rasimu ya marekebebisho imeandaliwa ambapo inafuta Kanuni ya 38(3) ili kuondoa uwezo wa	37. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		kwake kinyume na sheria mama ambayo haitoi fursa ya Waziri kuondoa uamuzi wake.	**Waziri kubadili uamuzi aliokuwa ameutoa awali** ili kuendana na sheria mama.	Waziri kuondoa uamuzi alioufanya kuhusu rufaa.	katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		38. **Kanuni ya 39(1)** inazungumiza mamlaka ya bodi kuitisha taarifa zaidi wakati wa kuzingatia maombi ya usajili. Hata hivyo kifungu hiki kimewekwa katika eneo la kanuni za masuala mengineyo badala kuwekwa katika maeneo yanayohusika na maombi ya usajili ili kuleta mtiririko mzuri wa uandishi.	38. Ilipendekezwa kuwa Kanuni ya 39(1) ifanyiwe marekebisho ili kuhamisha maudhui ya Kanuni ya 39(1) na yapelekwe katika Sehemu ya III na IV ili kuleta mtiririko mzuri wa uandishi	38. Mapendekezo ya Kamati hayajatekelezwa kwa sababu masharti ya kifungu cha 39 yanajitosheleza kuwepo katika sehemu ya masharti mengineyo kwa kuwa ni masharti ambayo yanatumika kwa maombi chini ya sehemu ya Tatu na Nne ya Sheria.	38. Hatua iliyochukuliwa inaridhisha kwamba kuna umuhimu wa Kanuni hiyo kuwa katika sehemu ya masharti mengineyo, kwa kuwa inahusu mambo yaliyo katika sehemu zaidi ya moja na haiwezi kugawanyika katika sehemu tofauti.
		39. **Kanuni ya 40** imelekeza	39. Ilipendekezwa marekebisho	39. Rasimu ya marekebisho imeandaliwa kwa	39. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		mawasiliano yote kwa bodi yapitie msajili "*registrar*". Neno "*registrar*" limetumika maeneo mengi katika katika Kanuni pasipo kuwekewa maana yake.	yafanyike katika Kanuni iongeze tafsiri ya neno "*registrar*"	kuweka tafsiri ya neno *Registrar* kama ilivyotafsiriwa kwenye Sheria mama**.**	ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		40. **Kanuni ya 41(2)(b)** imetumia kimakosa neno "*been*" badala ya neno "*being*"	40. Ilipendekezwa **Kanuni ya 41(2)(b)** ifanyiwe marekebisho kwa kufuta neno "***been*** na badala yake kuandika neno ***being"*** ili kuleta maana iliyokusudiwa.	40. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni ya 41(2)(b) imeandaliwa ili kufuta neno "*been"* na badala yake kuandika neno "*being"* kwa lengo la kuleta maana iliyokusudiwa.	40. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		41. **Sehemu ya Nne ya Jedwali la Kwanza** inasomeka "*teachers education"* hivyo haioneshi viwango	41. Ilipendekezwa Sehemu ya Nne ya Jedwali la Kwanza ifanyiwe marekebisho kwa	41. Mapendekezo ya Kamati hayajatekelezwa kwa sababu Sehemu ya Nne ya Jedwali la Kwanza ipo sawa kwani kuna	41. Kutokutekelezwa kwa pendekezo hakuna athari katika utekelezaji wa Kanuni.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		vya taaluma za walimu.	kufuta maneno "***Teachers Education***" na badala yake kuandika maneno "***teaching Professional certificates"***.	sehemu ya kubainisha taarifa kuhusu taaluma ya ualimu ya mwombaji.	
		42. Fomu ya usajili katika Jedwali la Kwanza haijaweka sharti la kuthibitisha uraia wa waombaji.	42. Ilipendekezwa Fomu ya Usajili ifanyiwe marekebisho ili **ionesha sharti la uthibitisho wa uraia wa muombaji.**	42. Rasimu ya marekebisho ya Fomu ya Usajili katika Jedwali la Kwanza imeandaliwa ili kuweka hitaji la kuambatisha nyaraka za kuthibitisha uraia. **Maelezo** Hatua iliyochukuliwa inahusu kuweka maelezo mwisho wa sehemu ya Kwanza ya Jedwali la Kwanza baada ya mstari "*place of birth*" sharti linalotaka kuambatisha nakala ya kitambulisho cha Taifa	42. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
				au nakala ya cheti cha kuzaliwa ikiwa na ithibati. Hata hivyo, Rasimu ya marekebisho imetumia maneno '*citizen identity*" lakini ingefaa kutumia maneno "*national identity*"	
		43. **Jedwali la Pili** la Kanuni hizi halijafanya rejea ya **Kanuni ya 10(2)(b)** ambayo ina maudhui ya kuanzishwa kwa Jedwali hilo.	43. Ilipendekezwa **Jedwali la Pili** lifanyiwe marekebisho kwa kuongeza **Kanuni ya 10(2)(b)**	43. Rasimu ya mapendekezo ya marekebisho ya Jedwali la Pili imeandaliwa ili kufanya Jedwali hilo lirejee Kanuni ya 8 (2) (a) na 10 (2) (b) ya Kanuni kwa pamoja.	43. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		44. **Jedwali la Pili** halijaonesha viwango vya ada vinavyopaswa kulipa kwa vyeti vya walimu wa kigeni	44. Ilipendekezwa marekebisho yafanyike katika Jedwali la Pili kuainisha ada ya	44. Rasimu ya marekebisho ya Kanuni imeandaliwa kwa lengo la kurekebisha Jedwali la Pili ili kuainisha ada ya	44. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
		vilivyopotea na ada ya kuhuisha leseni za walimu wa kigeni.	vyeti vilivyopotea.	vyeti vilivyopotea.	Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		45. **Sehemu ya 3(b) ya Jedwali la Nne** haioneshi wazi aina za vigezo vya usajili kwa walimu wa kigeni.	45. Ilipendekezwa kuwa Sehemu ya 3(b) ifanyiwe marekebisho kwa kufuta maneno "***Teachers Education***" na badala yake kuandika maneno "***teaching Professional Certificates***".	45. Mapendekezo ya Kamati hayajatekelezwa kwa sababu Maneno "teachers education" katika Sehemu ya 3(b) ya Jedwali la Nne yanalenga kupata ngazi ya elimu/taaluma na sio vyeti vya kitaalamu. Hivyo maneno yaliyopo yanajitosheleza.	45. Kutokutekelezwa kwa pendekezo hakuna athari katika utekelezaji wa Kanuni.
		46. **Fomu ya usajili wa walimu wa kigeni** haijaweka sharti la kuthibitisha uraia wa waombaji	46. Ilipendekezwa Fomu **ya usajili wa walimu wa kigeni** ifanyiwe marekebisho ili ionesha sharti la uthibitisho wa uraia wa muombaji.	46. Rasimu ya marekebisho ya Fomu ya Usajili katika Jedwali la Tano imeandaliwa ili kuweka hitaji la kuambatisha nyaraka za kuthibitisha uraia kwa mwalimu kigeni.	46. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuhakikiwa na

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
				Maelezo Hatua iliyochukuliwa inahusu kuweka maelezo mwisho wa sehemu ya Kwanza ya Jedwali la Kwanza baada ya mstari "attach certified copies of birth certificate and passport"	kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		47. **Fomu ya Jedwali la Tano** halijaweka sharti la kumtaka muombaji kuonesha ushahidi wa kisheria wa kusajiliwa.	47. Ilipendekezwa Fomu ifanyiwe marekebisho kuweka sharti la kuambatisha wasifu wa muombaji na cheti cha usajili.	47. Mapendekezo ya Kamati hayajatekelezwa kwa sababu fomu tajwa inahusu maombi ya ithibati ya mtoa mafunzo endelevu ya walimu chini ya kanuni ya 23 ambapo usajili si kigezo katika maombi hayo.	47. Kutotekelezwa kwa pendekezo hakuna athari kwa kwakua aya ya 5 ya Jedwali la Tano imeweka sharti la kuambatisha wasifu.
		48. **Fomu ya usajili** haiweka sharti la kuthibitisha uraia wa muombaji.	48. Ilipendekezwa kwamba marekebisho katika Fomu ya usajili ili iweka sharti la muombaji kuwasilisha	48. Mapendekezo ya Kamati yametekelezwa kwa kurekebisha fomu ya usajili ili kuweka hitaji la kuwasilisha kitambulisho cha taifa kwa ajili ya kuthibitisha uraia wa	48. Mapendekezo yapo katika mchakato wa kuzingatiwa ambapo Rasimu ya Marekebisho ya Sheria Ndogo hii yamewasilishwa katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ajili ya

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
			kitambulisho cha taifa ili kuthibitisha uraia.	mwombaji.	kuhakikiwa na kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali.
		49. Kanuni zinazungumzia uanzishaji wa rejesta mbalimbali za walimu kama vile rejesta ya walimu waliosajiliwa, rejesta ya walimu wa kigeni n.k. Hata hivyo rejesta hizo hazijabainishwa bayana.	49. Ilipendekezwa Kanuni ifanyiwe marekebisho kwa kuziweka rejesta katika kanuni mahsusi katika kanuni hizi na zionekane katika sehemu ya majedwali ya Kanuni hizi.	49. Mapendekezo ya Kamati hayajatekelezwa kwa sababu kwa mujibu wa kifungu cha 17 cha Sheria Rejesta ya Walimu wote ni moja tu ambapo vipengele vya kuzingatiwa hapo bodi itakapoandaa rejesta hiyo vimeainishwa chini ya kifungu tajwa. Vilevile kwa mujibu kifungu hicho cha 17, Rejesta iko katika dhamana ya Msajili na ni kwa matumizi ya kiutawala kwa kuwa maudhui ya rejesta hutolewa au au kuwekwa wazi kupitia chapisho katika Gazeti la Serikali kwa mujibu wa kifungu cha 20 cha	49. Kutokutekelezwa kwa pendekezo hakuna athari katika utekelezaji wa Kanuni.

#	Jina la Sheria Ndogo	Changamoto iliyobainishwa	Pendekezo lililotolewa na Bunge	Hatua iliyofikiwa	Maoni ya Kamati
				Sheria. Hivyo siyo hitaji kuweka Rejesta katika Majedwali.	

Dkt. Jasson Samson Rweikiza, Mb
Mwenyekiti
Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo
18 Februari, 2022

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
TOLEO NA. 36 LA TAREHE 3 SEPTEMBA, 2021						
1.	**GN NA. 642 (*TS Na. 642*)** 3 Septemba, 2021	The Tanzania Meteorological Authority (Cost Recovery on Meteorological Services) Regulations, 2021	THE TANZANIA METEOROLOGICAL AUTHORITY ACT, (SURA. 157) (Zimetungwa chini ya Kifungu cha 54(2)(i))	WIZARA YA UJENZI NA UCHUKUZI	1. **Kanuni ya 3** imetafsiri baadhi tu ya huduma za hali ya hewa zikiwemo *consultancy services, industrial activities, marine services, marine meteorological services.* Hata hivyo Kanuni imeacha kuweka tafsiri ya huduma nyingine za hali ya hewa zinazotolewa na Mamlaka ya hali ya hewa. Hali hii inaweza kusababisha baadhi ya wanaotoa huduma zilizoachwa kutofahamu wigo	1. Kanuni ya 3 ifanyiwe marekebisho ili kuweka tafsiri ya huduma nyingine za hali ya hewa zinazotolewa na Mamlaka ya hali ya hewa kwa lengo la kuondoa uwezekano wa kusababisha kutofahamika wigo wa huduma zinazotolewa kwa shughuli inayohusika.

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
					wa huduma wanayoweza kupatiwa na Mamlaka kwa kutokana na shughuli wanazozitekeleza. 2. Kanuni hazijaonesha uwezekano wa wachimbaji wadogo kupatiwa huduma za taarifa za hali ya hewa iwapo watahitaji kupatiwa kwa ajili ya kutekeleza shughuli zao za uchimbaji wa madini.	2. Wizara itafakari ili kuona umuhimu kuwapa fursa Wachimbaji wadogo kupata huduma mahsusi za hali ya hewa badala ya kuwekwa katika kundi la ambalo linapatiwa huduma za hali ya hewa kwa ujumla.
2.	**GN NA. 643 (*TS Na. 643*)**	The Tanzania Meteorological Authority	THE TANZANIA METEOROLOGICAL AUTHORITY ACT,	WIZARA YA UJENZI NA	**Jedwali la Pili** la Kanuni hizi linalohusu hati ya wito limerejea	Jedwali lifamyiwe marekebisho ili kufuta **Kanuni ya 18(2)**

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
	3 Septemba, 2021	(Complaints Handling Procedures) Regulations, 2021	(SURA. 157) (Zimetungwa chini ya Kifungu cha 54	UCHUKUZI	kimakosa kuanzishwa chini ya **Kanuni ya 18(2)** badala ya **Kanuni ya 17(2)** ambayo ndio mahsusi kuhusu hati ya wito (*summons*)	inayorejewa na badala yake irejewe **Kanuni ya 17(2).**
TOLEO NA. 39 LA TAREHE 24 SEPTEMBA, 2021						
3.	**GN NA. 680 (*TS Na. 680*)** 24 Septemba, 2021	The Standards (Cooperation in Execution of Powers and Functions) Regulations, 2021	THE STANDARDS ACT, (SURA. 130) (Zimetungwa chini ya Kifungu cha 36(1) na (3)(f))	WIZARA YA UWEKEZAJI, VIWANDA NA BIASHARA	Tafsiri ya neno "*standards*" iliyo katika **Kanuni ya 2** ifanye rejea ya kifungu cha Sheria mama kinachotafsiri neno "*standards*" badala ya kuweka tafsiri inayojirudia.	Marekebisho yafanyike ili kufanya rejea ya kifungu cha sheria mama badala ya kurudia tafsiri iliyotolewa katika sheria mama.
4.	**GN NA. 681 (*TS Na. 681*)** 24 Septemba, 2021	The Standards (Imports Registration and Batch Certification)	THE STANDARDS ACT, (SURA. 130)	WIZARA YA UWEKEZAJI, VIWANDA NA BIASHARA	**Fomu Na. 10 katika Jedwali la Kwanza** inarejea kuanzishwa chini ya Kanuni ya 18(2) ambayo haihusiani na	Fomu Na. 10 ifanyiwe marekebisho kwa kufuta Kanuni ya 18(2) inayorejewa na badala yake irejee Kanuni ya

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
		Regulations, 2021	(Zimetungwa chini ya Kifungu cha 36(1) na (3)(f))		kibali cha kuruhusi uingizaji wa bidhaa kutoka nje (*Import clearance permit*). Kanuni sahihi kuhusu kibali cha kuruhusi uingizaji wa bidhaa kutoka nje (*Import clearance permit*) ni 18(1)	18(1)
5.	**GN NA. 682 (*TS Na. 682*)** 24 Septemba, 2021	The Standards (Recall, Seizure and Disposal of Product) Regulations, 2021	THE STANDARDS ACT, (SURA. 130) (Zimetungwa chini ya Kifungu cha 36(1) na (3)(f))	WIZARA YA UWEKEZAJI, VIWANDA NA BIASHARA	1. Kanuni zimerejea kuanzishwa chini ya **Kifungu cha 36(3)(f)** pasipo kurejea **Kifungu cha 36(1)** ambacho kinaweka mamlaka ya jumla ya Waziri kutunga Kanuni. 2. **Kanuni ya 2** imetafsiri neno "*product*" kuwa linajumuisha	1. Kanuni ifayiwe marekebisho ili kufanya rejea ya Kifungu cha 36(1). 2. Kanuni ya 2 ifanyiwe marekebisho ili kuondoa neno "*services*" katika

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
					huduma "services" zilizobuniwa kwa lengo la kutolewa au kuzinduliwa. Hata hivyo, Kanuni yote inazungumzia kuhusu bidhaa na si huduma kama ilivyotafsiriwa katika Kanuni ya 2. 3. Kanuni hazioneshi utaratibu wa kutoa matangazo kwa umma kuhusu kurejesha bidhaa ambazo hazina viwango. Kutooneshwa kwa utaratibu huo, kunaweza kusababisha kuendelea kusambaa zaidi kwa bidhaa	tafsiri ya neno "*product*" ili kuendana na muktadha wa Kanuni hii. 3. Kanuni zifanyiwe marekbisho ili kuongeza utaratibu wa utoaji wa matangazo kwa umma.

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
					zisizofaa pasipo kufahamika katika jamii. 4. **Kanuni ya 3(2)** inaweka wajibu kwa msambazaji au mzalishaji wa bidhaa kutoa taarifa kuhusu bidhaa zisizo na ubora. Hata hivyo, Kanuni hazioneshi namna ambavyo walaji pia wanaweza kutoa taarifa kuhusu bidhaa zisizo na ubora. Kukosekana kwa fursa hiyo kunaminya wigo wa upatikanaji wa taarifa kuhusu bidhaa zisizo na	4. Kanuni ifanyiwe marekebisho ili kuweka utaratibu wa namna ambavyo walaji pia wataweza kutoa taarifa kuhusu bidhaa zisizo na ubora.

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
					ubora kwa kuwa walaji ndio wanaweza kuwa na taarifa nzuri kuhusu ubora wa bidhaa wanazotumia. 5. **Kanuni ya 5** inamtaka msambazaji au mzalishaji wa bidhaa kuandaa nyaraka zinazoweka utaratibu wa kupokea, kuchunguza na kushughulikia malalamiko yanayotokana na bidhaa zao. Hali hiyo inaweza kusababisha uwezekano wa msambazaji au	5. Kanuni zifanyiwe marekebisho ili kuonesha pia jukumu la kupokea, kuchunguza na kushughulikia malalamiko litafanyika na TBS kama msimamizi mkuu wa viwango vya bidhaa nchini.

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
					mzalishaji kupokea malalamiko ambayo yanayowagusa wao mwenyewe na hivyo kuondoa uwajibikaji.	
6.	**GN NA. 685 (*TS Na. 685*)** 24 Septemba, 2021	The Tanzania Medicines and Medical Devices (Laboratory Analysis of Medical and Non Medical Products) Regulations, 2021	THE TANZANIA MEDICINES AND MEDICAL DEVICES ACT (SURA. 219) (Zimetungwa chini ya Kifungu cha 122(1) (t) na (z))	WIZARA YA AFYA	1. Kanuni ya 2 imeonesha kuwa Kanuni hizi zitatumika kuweka utaratibu wa namna ya kuendesha shughuli za uchunguzi wa kimaabara katika udongo, sampuli za binadamu na wanyama. Hata hivyo jukumu la kushughulikia masuala hayo ni kinyume na lengo la Sheria Mama ambalo ni udhibiti wa dawa, vifaa tiba, dawa za	1. Kanuni 2 ifanyiwe marekebisho ii kuendana na majukumu ya TMDA yaliyowekwa kwa mujibu wa Sheria Mama.

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
					asili pamoja na sumu. Aidha, ni kinyume na Kifungu cha 122 (1) (t) (z) cha Sheria Mama ambacho kimempa Waziri mamlaka ya kutunga Kanuni za kuanzisha maabara za kupima dawa chakula , vipodozi na dawa za asili. 2. **Kanuni ya 21(2)** inarejea Jedwali la Tano na Sita kuhusu *Certificate of analysis*. Hata hivyo, Jedwali la Tano na Sita hayapo katika Kanuni hizi. Hali hiyo inaweza	2. Kanuni ya 21(2) ifanyiwe marekebisho ili kufuta rejea ya majedwali na badala yake Kanuni hii itaweka rejea ya Kanuni ya 17(2) inayoanzisha Form

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
					kuwa imetokana na kusahalika kwa Jedwali na Tano na Sita katika Kanuni hizi hali inayoweza kusababisha kutokamilika kwa tija iliyokusudiwa katika Kanuni hizi.	No. 2 kuhusu certificate of analysis na Fomu Na. 3 kuhusu *Certificate of Conformity* katika Jedwali la Kwanza.
					3. **Kanuni ya 22(1)** inaelekeza kuwa sampuli pekee za bidhaa zilizohakikiwa katika Maabara ya Mamlaka ndizo zitaharibiwa kwa utaratibu wa Kanuni za Kuharibu Bidhaa. Kanuni hazioneshi utaratibu wa namna ya kuharibu sampuli za bidhaa ambazo zimehakikiwa na	3. Kanuni ifanyiwe marekbisho ili kuainisha utaratibu wa kikanuni wa kuharibu sampuli za bidhaa ambazo zimehakikiwa na maabara nyingine tofauti na Maabara ya TMDA.

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
					maabara ambazo zimekasimiwa jukumu la kuhakiki sampuli kwa niaba ya Mamlaka. 4. **Kanuni ya 22(2)** inaonesha kuwa iwapo sampuli zilizochukuliwa ili kufanyiwa uhakiki na zikabainika hazina madhara zitagawiwa kama msaada kwa taasisi za umma na vituo vya afya. Kanuni hazioneshi uwezekano wa sampuli hiso kurejeshwa kwa mzalishaji au msambazaji ili aendelee na utaratibu wa	4. Kanuni ifanyiwe marekebisho ili kuonesha utaratibuwa kurejesha wa mmiliki sampuli zilizohakikiwa na kubainika hazina madhara kwa matumizi.

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
					kuzifanyia biashara kama alivyokusudia. 5. **Kanuni ya 33(e)** inafafanua kwamba ikiwa mjumbe wa Kamati ya Kitaalamu ya Maabara (Laboratory Technical Committee) atashitakiwa na kupatikana na hatia ya kosa lolote ambalo na kuhukumiwa kufungwa kifungo kinachozidi miezi sita, itasababisha kusababisha ujumbe wake kukoma. Kanuni haijaonesha makosa ya jinai kuwa ni lazima	5. Kanuni ifanyiwe marekebisho ili kuonesha makosa yatakayosababisha mjumbe wa Kamati ya Kitaalamu ya Maabara *(Laboratory Technical Committee)* kukoma kuwa ni yale ambayo yanahusiana na majukumu yake.

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
					yatokane/yahusiane moja kwa moja na majukumu yanayotekelezwa na mjumbe. 6. **Kanuni ya 62** inaweka utaratibu wa namna ya kushughulikia rufaa. Hata hivyo, Kanuni haioneshi muda ambao rufaa iiliyowasilishwa itashughulikiwa na pia sharti la mkata rufaa kujulishwa kuhusu uamuzi uliotolewa na Mamlaka. 7. **Fomu Na. 5 ya Jedwali la Kwanza** inayoonesha mfano	6. Kanuni ifanyiwe marekebisho ili kuweka muda wa kushughulikia rufaa na utaratibu wa kumjulisha mrufani kuhusu uamuzi uliotolewa. 7. **Fomu Na. 5** ifanyiwe

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
					wa Cheti cha Mafunzo imerejea kuanzishwa chini ya Kanuni ya 56 ambayo haihusiani na Cheti cha Mafunzo.	marekebisho kwa kufuta Kanuni ya 56 na kurejea Kanuni sahihi inayoanzisha Fomu hiyo.
7.	**GN NA. 686 (*TS Na. 686*)** 24 Septemba, 2021	The Tanzania Medicines and Medical Devices (Fees and Charges) Regulations, 2021	THE TANZANIA MEDICINES AND MEDICAL DEVICES ACT (SURA. 219) (Zimetungwa chini ya Kifungu cha 122(1) (i)	WIZARA YA AFYA	1. **Kipengele cha 65 hadi 68 vya Jedwali la Kwanza** vinazungumzia kuhusu ada mbalimbali kwa huduma ya majaribio ya maabara "*clinical trials*". Hata hivyo ada inayowekwa ipo katika viwango vya dola za marekani pasipo kuonesha iwapo huduma inayokudusiwa ni ya	1. Kanuni ifanyiwe marebisho ili kuonesha kuwa viwango vilivyowekwa ni kwa ajili ya watafiti wa nje na wale wanafanya utafiti kwa kutumia wafadhili kutoka nje. Aidha, Kanuni iweke viwango vinavyopaswa kulipwa na watafiti wa ndani.

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
					ndani au kutoka nje ya Tanzania au ni kwa ajili ya Watanzania. 2. **Kanuni ya 3** imetafsiri maneno *Local Government Authority, innovator product, alterartion or innovation fee, animal biological specimens, annual retention fee, ceiling Price, customer, domestic product, donation, medical supplier*. Hata hivyo, maneno hayo hayajatumika katika sehemu yoyote ndani ya Kanuni hizi.	2. Kanuni ifanyiwe marekebisho ili kufuta maneno yaliyowekwa katika tafsiri pasipo kutumiwa katika Kanuni hizi.

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
TOLEO NA. 44 LA TAREHE 23 OKTOBA, 2021						
8.	**GN NA. 766 (*TS Na. 766*)** 29 Oktoba, 2021	The Banking and Financial Institutions (Development Finance)Regulations, 2021	THE BANKING AND FINANCIAL INSTITUTIONS ACT, (SURA 342) (Zimetungwa chini ya Kifungu cha 71)	WIZARA YA FEDHA NA MIPANGO	1. **Jedwali la Nne** limerejea kimakosa kuanzishwa chini ya **Kanuni ya 19(1)** badala ya **Kanuni ya 18(1)**. Hali hiyo inasababisha kukosekana kwa mtiririko mzuri wa usomaji wa Kanuni hizi. 2. **Jedwali la Tano** limerejea kimakosa kuanzishwa chini ya **Kanuni ya 19(3)** badala ya **Kanuni ya 18(3)**. Hali hiyo inasababisha kukosekana kwa mtiririko mzuri wa	1. **Jedwali la Nne** lifanyiwe marekebisho kwa kufuta rejea ya **Kanuni ya 19(1)** na badala yake kurejea **Kanuni ya 18(1).** 2. **Jedwali la Tano** lifanyiwe marekebisho kwa kufuta rejea ya **Kanuni ya 19(3)** na badala yake kurejea **Kanuni ya 18(3)**

#	Namba ya Tangazo la Serikali (Gn Number)	Jina la Sheria Ndogo (Name)	Sheria Inayotoa Madaraka (Enabling Law)	Mamlaka Inayohusika	Yatokanayo na Uchambuzi (Observations)	Maoni na Mapendekezo (Recommendations)
					usomaji wa Kanuni hizi.	

Mhe. Dkt Jasson Samson Rweikiza, Mb
Mwenyekiti
KAMATI YA SHERIA NDOGO
18 Februari, 2022

MHE. JUDITH S. KAPINGA: Mheshimiwa Spika, naafiki.

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, hoja imeungwa mkono ahsanteni sana. Ahsante sana Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo.

Waheshimiwa Wabunge, kwa utaratibu wetu baada ya Mwenyekiti kusoma taarifa hiyo tunaendelea na uchangiaji halafu baadaye mtoa hoja atarejea. Tutaanza na Mheshimiwa Judith Salvio Kapinga, Mheshimiwa Priscus Jacob Tarimo atafuatia, Mheshimiwa Ramadhan Suleiman Ramadhan ajiandae.

MHE. JUDITH S. KAPINGA: Mheshimiwa Spika, ahsante kwa nafasi, awali ya yote ningependa niipongeze Kamati hii, ni mojawapo ya Kamati ambayo inafanya kazi kubwa sana kupitia sheria ndogo nyingi sana. *(Makofi)*

Kwa hiyo, kwa kweli nimpongeze Mwenyekiti na Kamati nzima kwa kazi kubwa sana ambayo wanaifanya. Inawezekana Kamati hii ikadogoshwa kwa maana inaitwa Sheria Ndogo, lakini niseme ni Kamati ambayo inagusa maisha ya Watanzania kwa kupitia Kanuni na miongozo mingi sana na kuirekebisha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, niipongeze Serikali kwa kuleta mabadiliko ya Kanuni mbalimbali ambazo zinasaidia utekelezaji wa sheria mama, lakini pamoja na kuipongeza Serikali ningependa niishauri Serikali, zipo sheria mama nyingi ambazo Kanuni zake zimepitwa na wakati; zipo pia sheria mama nyingi ambazo zinahitaji kutungiwa Kanuni ili ziweze kuendana na nyakati ambazo tunazo sasa hivi. Ningependa nitoe mfano na vilevile niishauri Serikali kwamba kuna Kanuni ambazo ni za umuhimu sana ambazo, tungeshukuru kama zingeletwa kwenye Bunge kupitia Kamati mapema sana ili Watanzania waweze kuneemeka. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mfano wa kanuni hizo ni kanuni zinazohusiana na mifumo ya malipo ya fedha kwa njia za mtandao. Kanuni na sheria zinazohusiana na mifumo ya

malipo kwa njia ya mtandao zinahitaji, kufanyiwa marekebisho ili yaweze kuendana na teknolojia ambayo tunayo sasa hivi. Mpaka leo ukiangalia sheria na kanuni zetu zinataka makampuni ya nje yanayofanya biashara na wafanyabiashara wanaouza huduma na bidhaa, hapa Tanzania kwenda nje ya nchi kuweza kufanya huduma za malipo ya fedha wakiwa na leseni ya hapa Tanzania *(National Payment License). (Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jambo hili ni jema kwa sababu Serikali inalinda mapato, lakini lina changamoto kwa sababu badala ya kulinda mapato tunapoteza mapato. Ningependa niseme kwamba hapa nchini kwetu kuna njia kuu za malipo kwa wafanyabiashara, wanaofanya biashara kwa kuuza bidhaa na huduma nje ya nchi. Njia kuu ambayo imezoeleka ni watu wa nje ya nchi kufanya *transfer* benki kupitia *visa* au *mastercard*, lakini kwa dunia ambayo tunayo leo watu wangependa kufanya *transactions* hizi wakiwa wana simu zao kiganjani. Vilevile ili uweze kufanya njia hizi za malipo yaani kama wewe ni mfanyabiashara wa Tanzania uweze kulipwa na mtu wa nje, kama sio kwa *transfer* za benki inabidi ulipwe kupitia *application* mbalimbali za fedha ambazo zinakusaidia uweze kupata malipo ya moja kwa moja. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sasa *application* hizi kwa hapa Tanzania wafanyabiashara wengi hawawezi kuzitumia kwa sababu ili *application* uweze kutumia makampuni yenye *application* hizo lazima ziwe zina leseni ambazo zimetolewa hapa Tanzania. Sasa jambo hili ni gumu kwa sababu makampuni haya ni *giant companies,* wana-*own* teknolojia kubwa sana, ni mabilionea hawawezi kuja ku-*establish* hapa makampuni yao kwa urahisi.

Kwa hiyo, sasa kinachotokea wafanyabiashara wengi waliokuwepo hapa wanapata ugumu wa kulipwa fedha, kwa hiyo, sisi tumegeuka wanunuzi. Kwa mfano, mojawapo ya *application* ni *Pay Pal,* mimi naweza kumlipa mtu wa nje, kama nauza bidhaa na huduma lakini mtu wa nje hawezi kunilipa mimi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, nilipenda niliongelee hili ili Serikali sasa iweze kuona umuhimu wa kutunga/kubadilisha kanuni ili wafanyabiashara wa hapa ndani waweze kunufaika kwa namna moja ama nyingine. Unaweza ukadhani kwamba kwa sababu kanuni haziruhusu ama sheria haziruhusu basi wafanyabiashara hawa hawafanyi hizi biashara, kwa mfano *PayPal* watu wana *account* za *PayPal,* lakini wamezifungulia Kenya. Wanafungua na *account* za fedha Kenya, kwa hiyo, wanafanya malipo kupitia Kenya, kwa hiyo, fedha zinakwenda Kenya. Kwa hiyo, sasa mwisho wa siku sisi tunapoteza mapato na fedha za kigeni. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, badala ya ku-*demand* leseni kwa makampuni haya labda ni njia sahihi kwa Serikali kupitia Wizara ya Fedha ama *BOT,* kuweka kitengo maalum cha ku-*scrutinize* njia hizi za mifumo ya malipo ya kimtandao na kuweza kuishauri Serikali; ni njia gani kama Taifa na wafanyabiashara wanaweza kuchukua ili waweze kufanya biashara na Serikali itanufaika kupitia fedha za kigeni na itanufaika kupitia kodi ya ongezeko la thamani pale ambapo mfanyabiashara atatoa fedha kwenye *application* yake kwenda kwenye *account* zetu za hapa Tanzania.

Kwa hiyo, vijana wa Taifa hili wanafanya ubunifu mbalimbali sana na siku hizi huduma za kiteknolojia wapo vijana wanauza *online*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, ningependa kuishauri Serikali kama shida ni sheria nimeambiwa shida ni sheria na hizi *license* watuletee Kamati tuweze kufanya mabadiliko ili Watanzania vijana waweze kuuza biashara zao kwa urahisi. Leo unamuuzia mtu atoke huko nje alipo aende benki afanye *transfer* badala ya kulipa moja kwa moja kwenye simu yake. Kwa hiyo, hatuwezi kupigana na teknolojia, washauri wetu na wataalam kwenye Wizara watusaidie kuweza kuwaza mbele kuliko kusubiri teknolojia itufuate. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ahsante na naunga mkono hoja. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana Mheshimiwa Judith Kapinga. Mheshimiwa Priscus Jacob Tarimo atafuatiwa na Mheshimiwa Ramadhan Suleiman Ramadhan Mheshimiwa Humphrey Hesron Polepole ajiandae.

MHE. PRISCUS J. TARIMO: Mheshimiwa Spika, na mimi nikushukuru sana kwa kunipa nafasi ili niweze kuchangia mjadala huu wa Kamati ya Sheria Ndogo, lakini kabla sijaenda mbele na mimi pamoja na kwamba ulishakataza kuendelea kukupongeza, basi nichukue nafasi hii kukupongeza wewe pamoja na Naibu Spika kwa ushindi ambao mliupata. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, niipongeze Kamati nzima lakini kipekee nimpongeze sana Katibu wetu wa Kamati ambaye amekuwa, akitengeneza majedwali ambayo yanatusaidia sana katika uchambuaji wa Sheria hizi Ndogo. Niwapongeze Serikali haswa Mawaziri na Naibu Mawaziri ambao walikuja mbele ya Kamati pamoja na watendaji wao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nitakwenda moja kwa moja kwenye maeneo machache; nianze na la wadau. Ni muhimu sana kwa upande wa Serikali wanapokuwa wanaanza huu mchakato wawashirikishe kwa karibu wadau. Wadau hawa ambao wako *field* wanakuwa na uzoefu mkubwa na wamejawa maarifa ya kile ambacho kinaweza kufanyika kule kwenye *field*. Naweza kutoa mifano michache ilipokuja Tume ya Taaluma kwa Walimu *(Teachers Professional Board),* tuligundua kuna wadau wa muhimu sana ambao walikuwa hawajashirikishwa. Wengine ni wale walioko *on the ground,* lakini wengine ni Taasisi, ambazo zinawasaidia sana waalimu kama vile HakiElimu na nyingine. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, lakini umuhimu wa wadau uliendelea kuonekana wakati tunapitisha sheria na kanuni za wavuvi ilionekana kwamba sheria iliyochukua usawia katika maeneo yote kuna tofauti kubwa sana kutekeleza sheria hiyo katika *water bodies* zetu. Kwa mfano, sheria iliyokuwa inataja urefu ambao aina fulani ya samaki wavuliwe ilionekana inafaa Ziwa Victoria, lakini Ziwa Tanganyika lenye

kina kirefu katika urefu huo hupati hata samaki hao. Kwa hiyo, ni muhimu kuwashirikisha wadau kwa upana wao ili waweze kuleta ule utaalam na uzoefu wao pale uweze kuleta tija. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kuna wakati wadau ni Wizara nyingine na wakati Wizara moja inatunga sheria hizi au kanuni hailazimiki kuwasiliana na Wizara nyingine. Mfano, wakati Bodi ya Filamu wanaleta tozo zao kwa ajili ya maeneo ambayo yanaonyeshwa filamu kwa sababu tulikuwa tumeshapitisha sheria za Halmashauri mbalimbali ambazo nazo zilikuwa zimeweka tozo hizo tuliwashauri Wizara hizi mbili kukutana ili kuleta uwiano, kwa sababu mwisho wa siku mzigo mzito ulikuwa unakwenda kumdondokea yule mwananchi wa chini, lakini vilevile tumeelezea suala la umuhimu wa kuangalia uzoefu au uwezekano wa utekelezaji wa sheria.

Mheshimiwa Spika, zipo Halmashauri zilileta Sheria ya kuwatoza kwa mfano ma-*mc* kwenye sherehe na wanatoza kwa tukio. Tulipoangalia sheria kama hizi tukaona ni vigumu kwa watekelezaji wa sheria hii kuzunguka usiku kwenye kumbi za starehe/sherehe kuhakikisha kwamba ma-*mc* hao wamelipa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, badala yake tukaishauri waweze kufanya tozo moja kwa mwaka inakusanyika na haimlazimishi kwenda kuzunguka usiku kwenye kumbi za sherehe na pengine watu wanaweza wakawa wanafurahi wakawaletea matatizo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kuna suala la utekelezaji wa makubaliano tunayokuwa tumekubaliana na urejeshaji wa kilichofanyika. Wizara nyingi zimekuwa zikichelewa kuleta utekelezaji, nyingine kutokuleta kabisa lakini nyingine kuchelewa. Ikumbukwe baadhi ya sheria unakuta zimeshaanza kutumika kabla hazijaletwa kwenye Kamati yetu. Sasa tunapotoa maoni na yanachelewa kuletewa marejesho au kufanyika na mengine kutokufanyika kabisa yanaleta matatizo makubwa sana katika utekelezaji wa sheria hizi ndogo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, mimi nikomee hapo na ninaunga mkono hoja, ahsante sana. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Ramadhan Suleiman Ramadhan, atafuatiwa na Mheshimiwa Humphrey Hezron Polepole, Mheshimiwa Jasson Rweikiza ajiandae.

MHE. RAMADHAN SULEIMAN RAMADHAN: Mheshimiwa Spika, ahsante sana nami kupata nafasi ya kuchangia hoja iliyopo mbele yetu ya Kamati ya Sheria Ndogo ambayo imesomwa mbele yetu na Mwenyekiti wetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, na mimi nichukue fursa kama wachangiaji wengine kukupongeza kwa kuchaguliwa kuwa Spika wa Bunge letu la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, sisi tunaahidi tutashirikiana na wewe.

Mheshimiwa Spika, kabla ya kwenda kwenye hoja yangu nichukue fursa hii kumpongeza na kumshukuru Rais wetu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mama Samia Suluhu Hassan, pesa za UVIKO zimefika Zanzibar na tumeanza kuona matumizi ya pesa hizo na zimeanza kuleta faraja na maendeleo kwa wananchi wetu. Miradi sasa ya maji, miradi ya kumalizia mabanda ya shule inafanywa kwa ufanisi mzuri zikisimamiwa na Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi, Mheshimiwa Dkt. Hussein Ali Hassan Mwinyi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nikijielekeza kwenye hoja, amemalizia mchangiaji aliyemaliza hapa kaka yangu Tarimo ambaye tupo Kamati moja kwamba kuna ugonjwa mkubwa unaendelea ambao ni ucheleweshaji wa kuyatekeleza mapendekezo yanayopendekezwa na Kamati.

Mheshimiwa Spika, kwenye Bunge lako tarehe 28 Juni, 2021 Bunge lilipitisha Azimio la Kamati hii ya Sheria Ndogo na moja kati ya maazimio yaliyopitishwa na Bunge lako ilikuwa ni kwenda kufanya marekebisho kwenye maeneo ambayo Kamati ilipendekeza na iliona yana dosari, lakini kwa masikitiko makubwa yapo maeneo ambayo toka Mkutano

wa Pili, Mkutano wa Tatu bado hayajafanyiwa marekebisho, sasa ni mwaka Serikali hawajafanya marekebisho ya maeneo ambayo Kamati ilipendekeza kwao kufanyiwe marekebisho.

Mheshimiwa Spika, zipo sheria zinaendelea kuumiza watu na Bunge likaziona na likaiambia Serikali wazirekebishe sheria hizo lakini hadi leo wanakuja kwenye Kamati baada ya mwaka sasa kauli ni ile ile ndiyo tunaandaa jedwali la rasimu kupeleka kwa *CPD*, tunaandaa jedwali la rasimu kwenda kwa mchapaji, kwa tukikaa nao wakija na *story* hizo hizo inaumiza kwa sababu tunapotoa mapendekezo tunataka wananchi wetu wasiendelee kuumizwa na sheria ndogo ambazo zipo na zinatumika huko kwenye maeneo tofauti. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mpaka leo kwa mfano zipo sheria za kwenye Halmashauri yako ya Mbeya za kutoza tozo za bajaji na mpaka leo hazijafanyiwa marekebisho huu ni mwaka sasa na tumesema zifanyiwe marekebisho kwa sababu zilikuwa zimeshaanza kuleta ugomvi kule, lakini hadi leo bado. *(Makofi)*

Kwa hiyo, bado ninasisitiza na ninaomba na ninaweka msisitizo kwamba yale makabrasha yakishatoka kwenye Kamati yasiende kufungiwa kabatini, yanahitaji kufanyiwa kazi ili tupate weledi mzuri wa jinsi ya kuwasimamia watu wetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, hoja ya pili ambayo nilitaka kuchangia ni hoja ya ushirikishwaji Ofisi ya Mwandishi Mkuu wa Sheria *(CPD)*. Hapakuwa na utamaduni wa Serikali wanapokuja kwenye Kamati kujibu hoja za Kamati kuja na mfanyakazi au ofisa yeyote wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu ili kuja kutueleza hatua zilizofikiwa, wakija tu watakuambia kwamba hili lipo kwa *CPD*, sisi tukawashari kama Kamati sasa mkija kwenye Kamati mje nao Ofisi ya Mwanasheria Mkuu ili sasa tujue ukweli ni upi kwamba tatizo lipo kwenu au tatizo lipo kwa *CPD*. *(Makofi)*

Sasa hivi hili limerekebishika na tunataka kutoa shukrani kwamba sasa wanapokuja kwenye Kamati yetu wanakuja na Ofisi ya *CPD* sasa hakuna mtu ambae anaweza kumzulia mwenzake kwamba nimepeleka pale kwangu imeshaondoka kwa hiyo kazi inafanyika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, hayo ndiyo ambayo nilitaka kuchangia kwa leo, naomba kuunga mkono hoja. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana, Mheshimiwa Humphrey Polepole atafuatiwa na mtoa hoja.

MHE. HUMPHREY H. POLEPOLE: Mheshimiwa Spika, ahsante sana na mimi nianze kwa kupongeza kazi nzuri sana ya Kamati.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 8(1)(b) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania inazungumzia lengo kuu la Serikali itakuwa ni ustawi wa wananchi wetu. Katiba inaeleza lengo kuu ni ustawi na lengo hilo linafanyika kwa kutunga sera zinazolenga kuleta ustawi wa watu wetu katika maeneo kadhaa wa kadhaa. Baada ya sera tunatunga sheria ili kuhakikisha kwamba yale ambayo tumeyaweka kwa maana ya ustawi na maendeleo ya watu yanaweza kuwa na nguvu ya kisheria kutekelezwa. Ili sheria ziweze kutekelezwa Katiba inatoa utaratibu wa Bunge ambalo ndilo lina mamlaka ya kuweka utaratibu wa kutekeleza sera na sheria kutunga kanuni.

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 4 cha Sheria ya Tafsiri kinaeleza kwa upana tunapozungumza sheria ndogo maana yake nini, tukasema leo basi kwa kuwa tumepata nafasi kwenye Kamati tulieleze ili tufahamu upana na umuhimu wa sheria ndogo inapokuja kwenye kuhakikisha ustawi wa watu wetu ni halisi.

Mheshimiwa Spika, Sheria ya Tafsiri kifungu cha 4, sheria ndogo inajumlisha amri, viongozi wetu wamepewa mamlaka ya kutoa amri *(orders)*, viongozi wetu wamepewa mamlaka pia ya kutoa matamko *(proclamations)* na hayo

matamko yanaweza yakagusa ustawi wa watu wetu, lakini pia zipo kanuni kwa maana ya *rules and regulations*, pia zipo *notices* ambazo pia zinatolewa na mamlaka mbalimbali na viongozi wetu, tunazo pia sheria ndogo kwa maana ya *by-laws* kwenye Serikali ya Mtaa kama ambavyo wenzangu wametangulia kusema lakini zaidi ya yote zipo hati kwa kiingereza tunasema *instruments*, zote hizi kwa ujumla ni sheria ndogo na Bunge hili limepewa dhamana ya kusimamia na kuhakikisha ya kwamba hazikinzani na sheria mama, sera zetu na Katiba zetu katika kuleta maendeleo ya watu wetu wa Tanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, pale ambapo tunaziendea ndivyo sivyo shida inaanza kuja, shida inaanzia kwenye Serikali, shida inakwenda Chama cha Mapinduzi na hata Wabunge mmoja mmoja inaweza kuwa mtihani. Rai yangu kwa Serikali, sheria ndogo jambo la msingi kifungu cha 48(1) kinaeleza utaratibu wa namna ambavyo tunapaswa kuziendea sheria ndogo.

Moja, ikitolewa tamko, amri ama ni kanuni zinatakiwa ziletwe hapa katika Mkutano unaofuata ndani ya siku sita. Na mimi ningependa nijielekeze kwamba Serikali izilete na ikizileta tupe nafasi pale kwenye Sheria Ndogo kuna watu wabobezi na mabingwa watazichambua na wataangalia maslahi mapana ya Taifa letu la Tanzania na mimi ningependa niangazie mambo kama matatu hivi:-

Kwanza, tozo kwenye miamala; hii ni kanuni tulipitisha uhalali wa kutoza, Waziri na Serikali wamekwenda kutengeneza kanuni lakini jambo limekuwa kubwa na lina *interest* kwa umma. Watu ukiwasikiliza hivi wananung'unika na jambo hili, sasa Serikali nafahamu linaweza kuwa ni jambo la kibajeti linagusa pesa za Serikali lakini umesikia hapa pesa imepungua, miamala imepungua liletwe hapa kama siyo kwenye bajeti, kwenye Sheria Ndogo sisi tuwaoneshe namna gani unaweza ukatoza miamala na wananchi wakawa na amani wame-*relax* vizuri, pesa ikaongezeka na pesa ikiongezeka ndiyo maendeleo ya nchi hii yatakuwa yanakuja. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ninashauri jambo hili la tozo ifike pahala, Mheshimiwa Rais alishatoa mwelekeo tufanyie kazi jambo hili, liletwe basi tuweke utaratibu sawa sawa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jambo la pili ni tamko la umeme shilingi 27,000. Hili jambo linaweza likafitinisha watu na Chama chetu cha Mapinduzi, mimi kama mnufaika wa Chama cha Mapinduzi jambo hili limesemwa kipindi hiki liletwe Bungeni, Mkutano unaokuja tuwasaidie wenzetu wa *TANESCO* maana yake nini kutoza shilingi 27,000 kwa Watanzania ambao wameusubiri umeme kwa miaka mingi sasa umefika huu siyo wakati wa kuwaambia tena shilingi 27,000 inaondoka! Unajua ilikuja kwa sababu kuna mkanganyiko na *TANESCO* lazima wafahamu, hawatupi umeme bure, tunalipa *LUKU* tena kwa pesa nyingi.

Mheshimiwa Spika, mwisho...

MHE. ENG. STELLA M. MANYANYA: Mheshimiwa Spika, taarifa.

SPIKA: Mheshimiwa Polepole kuna taarifa kutoka kwa Mheshimiwa *Engineer* Manyanya.

T A A R I F A

MHE. ENG. STELLA M. MANYANYA: Mheshimiwa Spika, ahsante, nadhani unatakiwa kukaa kwanza. *(Kicheko)*

Mheshimiwa Spika, ninapenda kumpa taarifa aliyekuwa anazungumza kwamba jambo hili Kamati imeliangalia kiundani na ilishaongea na Wizara kwamba wao wataweza kuleta ufafanuzi wa bei mbalimbali ambazo zinahitajika ili Kamati kwa pamoja tuweze kuangalia na wenzetu pia kwenye Bunge waweze kupata taarifa.

Kwa hiyo, kimsingi dhamira ilikuwa njema kwamba bei pengine ya umeme sasa imekuwa ni ndogo sana, lakini sisi tumesema tuliangalie kwa mapana ili tuweze kupata namna bora zaidi ya kushughulikia. Ahsante.

SPIKA: Mheshimiwa Humphrey Polepole malizia mchango wako.

MHE. HUMPHREY H. POLEPOLE: Mheshimiwa Spika, ahsante sana.

Mheshimiwa *Engineer* Manyanya ni mama yangu na nimepokea taarifa yake lakini kule kwenye Sheria Ndogo hili halijaja bado ndiyo maana ninaiomba Serikali ilete kwenye Mkutano unaokuja kama Sheria ya Tafsiri inavyoelekeza ili sisi kama Bunge na Kamati ya Sheria Ndogo tusaidie kusema watu hawa kwanini tunasema shilingi 27,000, Kijijini na maeneo ya pembezoni kwa maana hiyo na kwa maslahi mapana ya Chama chetu cha Mapinduzi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, mwisho nizungumzie suala la Sheria ya Madawa na Vifaatiba ipo pale tumeipitia. Wanasema ukitaka kufanya majaribio ya kitabibu au *clinical trial* Mtanzania, mgunduzi kagundua dawa unatakiwa ulipe kule *fees and charges* dola karibu 3,000. Nani anaweza kutoa dola 3,000 kwa kugundua dawa ya corona, nani anaweza kutoa dola 3,000 kwa kugundua dawa ya kifua kikuu au na mambo kama hayo?

Mheshimiwa Spika, ninaomba vitu hivi viwe katika namna ambayo itakuza ugunduzi katika nchi yetu ya Tanzania. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, ahsante sana ninaunga mkono hoja *(Makofi)*

NAIBU WAZIRI WA AFYA: Mheshimiwa Spika, taarifa!

SPIKA: Ahsante sana. Mheshimiwa Godwin Mollel mchangiaji ameshakaa kwa hiyo hawezi kupewa taarifa.

Mheshimiwa Jasson Rweikiza mtoa hoja uje uhitimishe hoja yako, Mwenyekiti wetu wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Sheria Ndogo.

MHE. DKT. JASSON S. RWEIKIZA – MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA SHERIA NDOGO: Mheshimiwa Spika, ninakushukuru kwa kunipa nafasi kuja kuhitimisha hoja yangu. *(Makofi)*

Ninawashukuru Waheshimiwa Wabunge wote kwa jinsi ambavyo wamepokea taarifa hiyo hususani waliochangia kwa kuunga mkono ambao ni Mheshimiwa Judith Kapinga, Mheshimiwa Priscus Tarimo, Mheshimiwa Ramadhan Suleiman Ramadhan, Mheshimiwa Humphrey Polepole na Mheshimiwa Stella Manyanya ametoa taarifa ya kuunga mkono.

Mheshimiwa Spika, kazi tunayoifanya kwenye Kamati ni kuhakikisha kwamba kazi mama ya Bunge ya kutunga sheria haiharibiwi na waliokasimiwa. Kazi ya kutunga sheria iwe ni sheria mama, sheria ndogo ni kazi ya Bunge, lakini Bunge kwa mamlaka yake chini ya Katiba inakasimu mamlaka hayo kwa mamlaka nyingine ziwe Halmashauri, ziwe Wizara na mamlaka nyingine kufanya kazi hiyo.

Kwa hiyo, Kamati hii kazi yake kubwa ni kama *watchdog*, ni kuangalia kwamba zile sheria ndogo ziko vizuri kwa niaba ya Bunge hili kwa sababu kama nilivyosema mwanzoni kwamba Bunge haliwezi kukwepa lawama iwapo sheria ndogo itakuwa inakinzana na sheria mama au Katiba au sheria nyingine au haitekelezeki, kwa hiyo hiyo ndiyo kazi kubwa ya Kamati.

Mheshimiwa Spika, ni kuweka ustawi wa wananchi ameongea Mheshimiwa Judith Kapinga hapa akasema kuna malipo ya fedha kwa njia ya mtandao ile *PayPal* na nchi inapoteza mapato. Hilo siyo jambo jema, ninaomba wahusika kama ni Wizara ya Fedha au wahusika wengine wanaohusika na jambo hilo walifanyie kazi ili kusudi nchi isipoteze mapato, ipate mapato ya kutosha na ustawi wa wananchi uweze kuongezeka.

Mheshimiwa Spika, nimesema hapo awali nirudie kwa ajili ya msisitizo kwamba kuna baadhi ya mamlaka ambazo

zimetoza kodi au tozo kwa jambo hilo mamlaka zaidi ya moja. Halmashauri ya Moshi inatoza kwenye kumbi za sinema na starehe kodi ambayo inatozwa pia na Bodi ya Filamu, kwa hiyo mwananchi anaumia analipa kodi mara mbili jambo ambalo siyo zuri, ndiyo kazi yetu kuangalia kwamba halitokei.

Mheshimiwa Spika, ninawashukuru Mamlaka mbalimbali, Wizara na wengine wanaitikia wito haraka na wanafanya marekebisho. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa sababu Wabunge wameunga mkono hoja, sina la kuongeza naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

MHE. HUMPHREY H. POLEPOLE: Mheshimiwa Spika, naafiki.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)
(Hoja iliamuliwa na Kuafaikiwa)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge hoja imeungwa mkono. Ahsanteni sana.

Waheshimiwa Wabunge, nichukue fursa hii kuishikuru sana Kamati ya Sheria Ndogo kwa kazi nzuri wanayoifanya ya kupitia zile Sheria Ndogo zote ambazo zinatengenezwa na Halmashauri zetu, lakini pia na aina nyingine ya sheria ndogo ambazo zinaweza kuleta athari kwa wananchi kwa sababu kazi ya kutunga sheria kama alivyosema Mwenyekiti wetu ni kazi ya Bunge na Bunge limekasimu kazi hiyo kwa vyombo mbalimbali kwa ajili ya kutengeneza hizo sheria. Kwa hiyo, ni jambo jema kwamba Kamati hii inatusaidia kuangalia kwamba yale mamlaka tuliyokasimu yanafanyiwa kazi vizuri na hivyo nichukue fursa hii kuwashukuru sana Kamati hii ya Sheria Ndogo kwa kazi kubwa na nzuri wanayoifanya kwa niaba yetu sote.

Waheshimiwa Wabunge, kwa taarifa hii iliyoletwa hapa ni dhahiri kwamba baada ya kuundwa kwa Kamati hii kumekuwepo na mabadiliko kwa sababu mwanzoni taarifa

ilikuwa inasheheni mambo mengi sana ambayo yana changamoto mbalimbali, lakini sasa tunaona orodha ya yale mambo inapungua kuashiria kwamba yale mambo ambayo Kamati inapendekeza kwa Serikali ama inaagiza kwa Serikali basi wanayafanyia kazi. Siku ya leo hapa nimeshawahoji na taarifa hii ya mwaka 2021 Waheshimiwa Wabunge wote mmeitika ndiyo, maana yake ni kwamba mapendekezo na maoni yaliyotolewa na Kamati ndiyo maazimio ya Bunge kwa Serikali, ndiyo maazimio ya Bunge kwa vyombo vyote ambavyo vimekasimiwa madaraka na Bunge kutengeneza hizi sheria ndogo.

Kwa hiyo, ninaiomba Serikali kwamba maeneo yote ambayo yanatakiwa kufanyiwa kazi yafanyiwe kazi, lakini pia zile sheria ndogo ambazo zinaleta athari hasi kwa wananchi zifanyiwe kazi kwa haraka kwa sababu wale wanaoumia ndiyo ambao tunawawakilisha sisi sote na taarifa hii inazo taarifa za kila sheria ndogo na changamoto zake zilizopo.

Wametaja hapa kuhusu kuchukua miezi saba, nafikiri ni jambo jema kwa sababu sasa yule ambaye anapitisha hizi sheria upande wa Mwanasheria Mkuu wa Serikali anahudhuria vikao hivi basi hatua ziwe zinachukuliwa mapema ili wananchi wasiendelee kuumia kwenye maeneo yao ambayo Bunge linakuwa limeshatoa maagizo kama hivi ambavyo leo tumeshaazimia kwa haya ambayo yapo kwenye taarifa yetu ya Kamati. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, pengine jambo moja ambalo limesisitizwa hapa katika michango ya Wabunge ni hili suala la *PayPal*, nadhani limeanza muda mrefu, ni muda muafaka kwa upande wa Serikali kuvitazama kwa mapana yake kama lina athari kwa nchi yetu kwa uchumi wetu basi tutazame namna ya kuwajibu hawa vijana wetu ambao wanajiajiri kwenye hayo maeneo ambayo malipo yake ni lazima yapitie huko. Maana yake sasa pia tunazuia ajira yao, lakini pia malipo kupita sehemu nyingine maana yake kuna makato ambayo wanayapitia pia, kazi zinafanyika hapa, lakini malipo yanaenda kulipwa sehemu nyingine na huko kwingine hawezi kulipwa wao moja kwa moja inabidi alipwe

mtu mwingine halafu ndiyo hela alitewe yeye au malipo aletewe yeye kwa hiyo tunakuwa tunawachelewesha vijana wetu kwenda kwa kasi ambayo vijana wenzao wanaenda nayo katika jumuiya yetu ya Afrika Mashariki. *(Makofi)*

Kwa hiyo, tujaribu kulitazama hilo kwa mapana yake na pengine tuweze kutafuta njia mbadala, kama hilo limeshindikana Serikali itafute njia mbadala ya kuwasaidia vijana hawa ambao wanatakiwa kufaidi kulingana na shughuli zinazofanyika huko ulimwenguni. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kuyasema haya tunaendelea na ratiba iliyo mbele yetu.

Katibu.

NDG. JOSHUA CHAMWELA – KATIBU MEZANI: Taaria ya Katibu wa Bunge.

SPIKA: Katibu wa Bunge.

TAARIFA YA KATIBU WA BUNGE

NDG. NENELWA J. MWIHAMBI, *ndc* – KATIBU WA BUNGE: Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 35(2) naomba kutoa taarifa kwamba shughuli zote zilizokuwa zimepangwa kwa ajili ya Mkutano wa Sita wa Bunge sasa zimemalizika. *(Makofi)*

SPIKA: Ahsante sana.

Waheshimiwa Wabunge, ahsanteni sana na taarifa hiyo ya Katibu inatutaarifu namna ambavyo leo tunahitimisha Bunge letu lakini tukiwa tumemaliza shughuli zilizokuwa zimepangwa. Katibu.

NDG. NENELWA J. MWIHAMBI, *ndc* – KATIBU WA BUNGE: Hoja ya Kuarisha Bunge.

HOJA YA KUAHIRISHA BUNGE

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, nimuite sasa Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa aje atoe hoja ya kuliahirisha Bunge. *(Makofi)*

Mheshimiwa Waziri Mkuu, Karibu.

WAZIRI MKUU: Mheshimiwa Spika, ahsante, kwanza kabisa hatuna budi kumshukuru Mwenyezi Mungu mwingi wa rehema kwa kutuwezesha kuhitimisha shughuli zote zilizopangwa kwenye mkutano huu tukiwa na afya njema. Aidha, tunapouanza mwaka huu wa 2022, tuendelee kumuomba Mwenyezi Mungu atujalie mafanikio zaidi katika kutekeleza majukumu yetu ya kuwahudumia wananchi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nitumie fursa hii kukushukuru wewe binafsi kwa kuongoza vema Mkutano huu wa Sita, ukiwa ndiyo Mkutano wako wa kwanza wa Bunge la Kumi na Mbili tangu upate ushindi wa asilimia 100 kushika wadhifa huo wa Spika. Weledi, busara, uzoefu na uwezo mkubwa uliouonesha wakati ukitekeleza majukumu yako ya Naibu Spika umekuwa chachu ya kuungwa mkono na Waheshimiwa Wabunge wote ambao pia wamekuunga mkono. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, vilevile ninampongeza sana Mheshimiwa Mussa Azzan Zungu, Mbunge wa Ilala kwa kuteuliwa kuwa Naibu Spika wa Bunge hili la Kumi na Mbili kwa ushindi mkubwa. Binafsi, ninaamini kuwa uzoefu mkubwa alionao Mheshimiwa Naibu Spika akishirikiana na Waheshimiwa Wenyeviti wa Bunge watakuwa na msaada mkubwa kwako Mheshimiwa Spika katika kutekeleza majukumu ya kuliongoza Bunge letu tukufu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nitakuwa mchoyo wa fadhila endapo sitowashukuru Waheshimiwa Wabunge wenzangu kwa michango, maoni na ushauri walioutoa kwa lengo la kuimarisha utendaji wa Serikali. Serikali imepokea michango

yenu yenye nia ya kujenga na kuimarisha utendaji wa Serikali na inaahidi kuifanyia kazi michango yote. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha mwezi Novemba 2021 hadi Februari 2022 wapo Watanzania wenzetu waliopatwa na masahibu mbalimbali ikiwemo mvua kubwa zilizoambatana na upepo mkali, radi, moto na ajali za mbalimbali ambazo zimegharimu maisha ya watu wetu, lakini pia majeruhi na kusababisha uharibifu mkubwa wa mali.

Mheshimiwa Spika, nami nitumie nafasi hii pia, kutoa pole kwa familia, ndugu, jamaa na marafiki waliopoteza wapendwa wao kufuatia mvua kubwa zinazoendelea kunyesha pamoja na ajali za barabarani ikiwemo iliyogharimu maisha ya wanahabari watano mkoani Simiyu tarehe 11 Januari, 2022, lakini vilevile, nitoe pole kwa Balozi Joseph Sokoine - Katibu Mkuu, Wizara ya Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki, familia na wafanyakazi wote wa Wizara ya Mambo ya Nje kufuatia kifo cha aliyekuwa Mkurugenzi wa Idara ya Diplomasia na Uchumi - Balozi Edwin Rutageruka. Mwenyezi Mungu azilaze roho za marehemu mahala pema na awaponye majeruhi wa majanga hayo yote. Amin!

Mheshimiwa Spika, katika hatua nyingine ya kuimarisha utendaji ndani ya Serikali, tarehe 8 Januari, 2022 Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan - Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alifanya mabadiliko katika Baraza la Mawaziri ambapo aliteua Mawaziri wapya wanne na kubadilisha Wizara Mawaziri wengine tisa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nitumie nafasi hii kuwapongeza nikianza na Mheshimiwa Balozi Dkt. Pindi Chana - Mbunge, Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu anayeshughulikia Sera, Bunge na Uratibu; pia Mheshimiwa Hussein Bashe - Mbunge, Waziri wa Kilimo; Mheshimiwa Hamad Masauni Mbunge - Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi; Mheshimiwa Nape Nnauye - Mbunge, Waziri wa Habari, Mawasiliano na Teknolojia ya Habari na Mheshimiwa Angelina Mabula - Mbunge, Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa kuteuliwa kuwa Mawaziri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, vilevile nawapongeza Mheshimiwa Jumanne Sagini Mbunge, Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi; Mheshimiwa Anthony Mavunde - Mbunge, Naibu Waziri wa Kilimo, Mheshimiwa Dkt. Lemomo Kiruswa - Mbunge, Naibu Waziri wa Madini, Mheshimiwa Ridhiwani Kikwete - Mbunge, Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi pamoja na Mheshimiwa Atupele Mwakibete - Mbunge, Naibu Waziri wa Uchukuzi kwa kuteuliwa kuwa Naibu Mawaziri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sambamba na kuwapongeza viongozi wote walioteuliwa kushika nyadhifa mbalimbali, nitumie nafasi hii kuwakumbusha kwamba Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Amiri Jeshi Mkuu anayo matarajio makubwa kuwa mtafanya kazi kwa kuzingatia mipango ya kitaifa katika utekelezaji wa majukumu yenu ikiwemo Dira ya Taifa ya Maendeleo ya mwaka 2025, Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano ulioanza mwaka 2021 utakaoishia mwaka 2026 bila kusahau Ilani ya Chama cha Mapinduzi (CCM) ya mwaka 2020 ambayo inabainisha vipaumbele vya Serikali katika kuleta maendeleo kwa wananchi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, katika mkutano huu Waheshimiwa Wabunge waliuliza maswali 171 ya msingi na mengine 552 ya nyongeza ambayo yalijibiwa na Serikali. Aidha, maswali saba ya papo kwa papo yaliulizwa na Waheshimiwa Wabunge na kujibiwa na Waziri Mkuu.

Mheshimiwa Spika, naomba nitoe Taarifa ya Kamati za Bunge; kupitia Mkutano huu, Bunge lako tukufu lilipokea na kujadili taarifa za Kamati za Kudumu za Bunge zipatazo 15. Taarifa hizo zimejumuisha maoni, ushauri na mapendekezo mbalimbali kwa Serikali. Hivyo, Serikali imepokea hoja hizo na itazifanyia kazi na kutoa mrejesho kwa Bunge mara utekelezaji wake utakapokamilika. Ninaziagiza Wizara zote kuandaa taarifa za utekelezaji na ufafanuzi kutokana na maoni na mapendekezo yaliyotolewa na Kamati zetu za Kudumu za Bunge. Ofisi ya Waziri Mkuu itaandaa taarifa jumuishi ya Serikali ya utekelezaji huo na kuiwasilisha kwa

Mheshimiwa Spika ikiwa ni mrejesho wa utekelezaji wake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, katika mkutano huu, Bunge limepokea na kujadili miswada mitatu ya sheria ambapo Muswada wa Sheria ya Usimamizi wa Maafa wa mwaka 2022 ulisomwa kwa mara ya kwanza. Kutungwa kwa sheria hii kutaimarisha mfumo wa kitaasisi na uratibu wa shughuli za usimamizi wa maafa nchini ikiwa ni pamoja na kuweka mfumo wa usimamizi na uratibu wa maafa kwa ajili ya kuzuia na kupunguza madhara au majanga, lakini pia kujiandaa kukabili na kurejesha hali wakati maafa yanapotokea.

Mheshimiwa Spika, miswada mingine iliyosomwa kwa hatua zote ni Muswada wa Marekebisho ya Sheria ya Kudhibiti Utakatishaji wa Fedha Haramu wa mwaka 2022 na Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 7 wa mwaka 2021. Miswada hiyo, itachangia kuondoa changamoto na upungufu wa mifumo ya nchi ya udhibiti wa utakatishaji wa fedha haramu, ufadhili wa ugaidi na ufadhili wa silaha za maangamizi pamoja na kuboresha baadhi ya masharti katika sheria mbalimbali za nchi; lakini pia umesomwa kwa hatua zake zote Muswada wa Sheria ya Matumizi kwa mwaka 2022 ambao umekamilisha taratibu za Kikatiba na kisheria kuidhinisha matumizi ya ziada ya fedha kutoka Mfuko Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kugharamia miradi ya Maendeleo ya Serikali kwa mwaka wa fedha utakaoishia tarehe 30 Juni 2022. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naomba nitoe Taarifa ya Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti wa Serikali wa mwaka 2021/2022 katika nusu ya kwanza ya Julai – Desemba, 2021. Hali ya utekelezaji wa Bajeti ya Serikali katika kipindi cha Julai hadi Desemba, 2021 imeendelea kuimarika. Hadi kufikia Desemba, 2021 mapato ya jumla ya shilingi trilioni 16.95 yalipatikana kutoka vyanzo vyote, sawa na asilimia 92.9 ya makadirio ya kukusanya shilingi trilioni 18.24 katika kipindi hicho.

Mheshimiwa Spika, mapato halisi yaliyokusanywa na Mamlaka ya Mapato Tanzania *(TRA)* kwa mwezi Desemba,

2021 yalifikia shilingi trilioni 2.3 sawa na asilimia 103.1 ya lengo ikiwa ni kiwango cha juu zaidi kuwahi kukusanywa na *TRA* katika kipindi cha mwezi mmoja. Vilevile katika kipindi hicho, jumla ya shilingi bilioni 624.6 zilitumika kulipa marejesho ya kodi yaani *tax refund. (Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa matumizi, ridhaa ya matumizi iliyotolewa katika kipindi cha Julai hadi Desemba, 2020 ni shilingi trilioni 16.5 sawa na asilimia 90.5 ya lengo. Kati ya kiasi hicho, shilingi trilioni 11.14 ni fedha za matumizi ya kawaida, sawa na asilimia 96.9 ya lengo na shilingi trilioni 5.36 ni fedha za maendeleo, sawa na asilimia 79.6.

Mheshimiwa Spika, fedha za maendeleo zilizotolewa zinajumuisha shilingi trilioni 5.19 fedha za ndani na shilingi bilioni 167.1 fedha za nje. Aidha, shilingi bilioni 443.7 ni fedha za washirika wa maendeleo zilizopelekwa moja kwa moja kwenye utekelezaji wa miradi na hivyo, kufanya utekelezaji wa bajeti ya maendeleo kufikia asilimia 86.2.

Mheshimiwa Spika, nyote mtakubaliana nami kuwa tuna kila sababu ya kumshukuru na kumpongeza sana Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa mwenendo huo mzuri katika utekelezaji wa bajeti kwa kipindi cha Julai hadi Desemba, 2021. Jitihada za Mheshimiwa Rais katika kuvutia uwekezaji, kuhamasisha utalii, biashara na kusimamia ukusanyaji wa mapato zimechangia sana kuongezeka kwa makusanyo ya mapato ya kodi na kuimarika kwa uchumi hapa nchini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Serikali imeendelea kutekeleza kwa mafanikio makubwa Mpango wa Maendeleo kwa Ustawi wa Taifa wa Mapambano Dhidi ya UVIKO-19 wenye thamani ya shilingi trilioni 1.3. Utekelezaji wa mpango huo, unaimarisha upatikanaji sambamba na kusogeza huduma za jamii kwa karibu kwa wananchi ambapo hadi kufikia Januari, 2022 shilingi bilioni 599.7 zimetolewa kwa upande wa Tanzania Bara kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya mpango huo na shilingi bilioni 231 ikiwa ni sehemu ya shilingi trilioni 1.3

zimepokelewa Zanzibar kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya aina hiyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sehemu kubwa ya fedha hizo zimetumika kupunguza msongamano wa wanafunzi kwa kuongeza madarasa 12,000 katika shule za sekondari, madarasa 3,000 katika vituo shikizi na mabweni 50 kwa wanafunzi wenye mahitaji maalumu. Ujenzi huo wa vyumba vya madarasa umewezesha wanafunzi wote waliochaguliwa kujiunga na kidato cha kwanza kwa mwaka 2022 na kuondoa changamoto ya kuwepo kwa chaguo la pili yaani *second selection* na wakati mwingine chaguo la tatu. Kitendo hiki ni utekelezaji wa vitendo wa utoaji haki na usawa katika upatikanaji wa elimu nchini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, sekta nyingine zilizopata fedha hadi Desemba, 2021 ni afya shilingi bilioni 180.4, elimu shilingi bilioni 353.4, maji shilingi bilioni 32.7, lakini utalii pia, shilingi bilioni 26.8 na uwezeshaji wa kaya maskini kupitia *TASAF* shilingi bilioni 5.5. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Serikali itaendelea kutoa fedha kwa ajili ya utekelezaji wa miradi hiyo kwa kuzingatia mipango kazi ya mafungu husika, taratibu za maombi ya fedha na mikataba ya kazi zinazokusudiwa kutekelezwa zitaendelea kutumika. Nitoe wito kwa viongozi na watendaji wote wa sekta husika kuongeza kasi ya utekelezaji wa miradi husika ili ikamilike katika muda uliopangwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, waswahili hunena mwenye macho haambiwi tazama. Sote tu mashuhuda wa mafanikio hayo sambamba na maeneo mengine ambayo kiuhalisia yanaakisi kazi nzuri inayofanywa na Mheshimiwa Rais wetu, Mama Samia Suluhu Hassan, yote hii ni kwa nia ya kuwaletea maendeleo Watanzania.

Nitoe wito kwa Watanzania wote kuendelea kumuunga mkono kwa moyo wa dhati ili aweze kutimiza azma yake ya dhati ya kujenga uchumi imara, shindani na endelevu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nizungumzie suala la usimamizi wa fedha za miradi; katika baadhi ya Halmashauri nchini kumebainika matumizi yasiyoridhisha ya fedha zilizotolewa kwa ajili ya utekelezaji wa miradi mahususi ya UVIKO-19. Kwa msingi huo, ninamuagiza Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (TAMISEMI) kufanya uchunguzi zaidi wa matumizi ya fedha za miradi ya UVIKO-19 na miradi mingine ikiwa ni pamoja na kuchukua hatua za kinidhamu kwa viongozi na watendaji wote watakaobainika kufanya ubadhirifu. Hata hivyo, kutokana na taarifa za ubadhirifu mkubwa katika baadhi ya Halmashauri, Serikali itapeleka timu maalumu ya uchunguzi ili kujiridhisha na matumizi ya fedha za umma. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, niendelee kuwasisitiza Waheshimiwa Wakuu wa Mikoa kufanya ukaguzi wa mara kwa mara wa matumizi ya fedha na utekelezaji wa miradi ya maendeleo ili kuhakikisha miradi hiyo inaakisi thamani ya fedha za Watanzania. Hatua kali ziendelee kuchukuliwa dhidi ya wote wanaobainika kufanya ubadhirifu.

Mheshimiwa Spika, suala la ulinzi na usalama nchini ni jukumu la kila Mtanzania. Nimelazimika kulizungumza suala hili kufuatia matukio ya hivi karibuni yanayohusisha mauaji ya raia kwa raia, moto kwenye masoko yetu na baadhi ya raia kujinyonga.

Mheshimiwa Spika, kufuatia matukio ya Mtwara na Kilindi yaliyohusisha baadhi ya askari polisi tayari Mheshimiwa Rais alinipa maelekezo na timu niliyoiunda inaendelea na majukumu yake na itakapokamilisha taarifa ya uchunguzi, hatua stahiki zitachukuliwa dhidi ya wote waliohusika na matukio hayo kwenye maeneo hayo niliyoyatamka. *(Makofi)*

TARURA; tarehe 12 Februari 2022 nilifungua Mkutano wa Kazi uliokutanisha Menejimenti ya Ofisi ya Rais - TAMISEMI, Wakala wa Barabara Mijini na Vijijini *(TARURA)*, makandarasi na wadau wengine muhimu wa barabara. Mkutano ule ulilenga kujadili kwa pamoja mambo muhimu yanayohusiana na kazi za ujenzi, ukarabati na matengenezo ya miundombinu ya barabara za vijijini na mijini ambazo zinasimamiwa na

wa TA

l i , T A wa wakandarasi wanaopewa kazi hususan uwezo wa kifedha, wataalamu walionao, vitendea kazi na ubora wa kazi walizokwisha kuzifanya kabla ya kuwapa kazi hizo, ili ujenzi wa barabara zetu ukamilike kwa viwango na kwa wakati kama ambavyo tumekubaliana kwenye mikataba. Hapa nisisitize wakandarasi wasio na uwezo kutopewa kazi na mikataba na suala hili lisimamiwe ipasavyo kwa kuwa baadhi yao wanafahamika na hivyo, hakuna sababu ya kuwapa kazi mpaka hapo watakapojiimarisha. (Makofi)

Tatu, wakandarasi wanaofanya kazi vizuri kwa kuzingatia makubaliano ya mikataba walipwe fedha zao

mapema kabisa bila urasimu ili waweze kukamilisha miradi wanayoitekeleza kwa wakati na kwa ubora uliokubaliwa bila kuzungushwa ili wasipate hasara na kusababisha wale wanaokopa kuuzwa mali zao, nyumba zao na vitu vingine. (Makofi)

Nne, asilimia 60 ya kazi za TARURA zitangazwe mapema bila kusubiri mpaka wakati mwaka wa fedha uanze. Mwaka wa fedha unapoanza iwe ni mkandarasi kuanza kazi badala kumtangaza baada ya kuwa kazi imeshapatikana.

Tano, watumishi wa TARURA jiepusheni na kazi zenye mgongano wa maslahi. Kwa mantiki hiyo, ikiwa unataka kufanya biashara na Serikali wakati wewe ni mtumishi wa umma ni vyema ukaacha kazi kwanza ili ufanye biashara yako kwa ufanisi.

Sita, viongozi wa TARURA katika ngazi zote fanyeni kazi kwa uwazi bila upendeleo. Taarifa za maandalizi ya miradi zishirikishe Halmashauri, Wilaya, Mikoa na ngazi zote zilizoko kwenye maeneo hayo ili pia walioko kwenye maeneo hayo wawe na uelewa mpana juu ya kazi zinazotekelezwa na TARURA kwenye ngazi hizo.

Saba, ujenzi wa barabara uende sambamba na kupanda miti kando kando ya barabara, lakini pia tuliagiza ujenzi wa barabara hizi na mikataba yake uende sambamba na uwekaji wa taa kwenye vijiji vikubwa barabarani ili vijiji hivyo navyo sasa tuanze kuvipa umeme wa barabarani kwa ajili ya usalama kwenye vijiji hivyo. (Makofi)

Nane, Mtendaji Mkuu wa TARURA ahakikishe fedha zinazostahili kupelekwa mikoani zinatumwa kwenye mikoa husika ndani ya siku tatu. Aidha, menejienti au mameneja watakaozembea kutekeleza majukumu yao ipasavyo waondolewe katika nafasi zao na watafutwe mameneja wengine waweze kutekeleza majukumu yao. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, naomba kuzungumzia suala la ukatili wa kijinsia; tarehe 6 Februari 2022 nchi yetu iliungana

na mataifa mengine duniani kuadhimisha siku ya kupinga vitendo vya ukatili na unyanyasaji dhidi ya wanawake na watoto. Siku hiyo maalumu hutoa fursa kwa wadau wa masuala ya ukeketaji kujitathmini, kubainisha mafanikio na changamoto za utekelezaji wa afua zinazohusu mapambano dhidi ya ukeketaji pamoja na kubadilishana uzoefu kuhusu namna bora ya kukabiliana na vitendo hivyo.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa nchi yetu vitendo vya ukatili na unyanyasaji dhidi ya wanawake na watoto vinaendelea licha ya uwepo wa afua mbalimbali za kuelimisha wananchi kuhusu madhara sambamba na kuhamasisha kupinga vitendo hivyo vya ukatili. Takwimu za kidemografia za afya zinaonesha kuwa mikoa inayoongoza kwa vitendo vya ukeketaji na ukatili ni Manyara (asilimia 58), Dodoma (asilimia 47), Arusha (asilimia 41), Mara (asilimia 32) na Singida (asilimia 31).

Mheshimiwa Spika, takwimu hizo zinaonesha kuwa bado suala hili la ukeketaji lakini pia unyanyasaji wa kijinsia ni changamoto kwa nchi yetu. Hivyo, jitihada za pamoja zinahitajika ili kutokomeza kabisa vitendo vya ukeketaji kwani madhara yake ni makubwa. Nitoe wito kwa Waheshimiwa Wabunge wenzangu, viongozi wa dini, Watanzania na wadau wote kuunganisha nguvu za pamoja kukemea vitendo hivyo. (Makofi)

Aidha, mamlaka husika zihakikishe kwamba wale wote wanaojihusisha na vitendo hivyo wanachukuliwa hatua za kisheria. Lakini vilevile ninaiagiza Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum kusimamia utekelezaji wa mipango na mikakati mahsusi iliyopo kwa ajili ya kutokomeza kabisa vitendo hivyo nilivyovitaja hapa.

Mheshimiwa Spika, nizungumzie mahusiano ya Kimataifa; uhusiano kati ya Tanzania na mataifa mengine umeendelea kuimarika. Kuimarika huko kumechangiwa na ziara za Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan ambazo amekuwa akizifanya katika nchi mbalimbali sambamba na viongozi

wakuu wa nchi hizo na Mashirika ya Kimataifa kuzuru kwenye Taifa letu la Tanzania. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, kupitia ziara hizo Serikali imepata manufaa makubwa ikiwemo kuingiwa kwa makubaliano ya ushirikiano katika maeneo mbalimbali kama vile miundombinu, nishati, elimu, teknolojia ya habari na mawasiliano, afya, michezo, kilimo, uwekezaji na kukuza kiswahili.

Mheshimiwa Spika, kupitia juhudi hizo, Tanzania imefanikiwa kuzishawishi Nchi Wanachama wa Shirika la Umoja wa Mataifa linaloshughulikia Elimu, Sayansi na Utamaduni (UNESCO) kutangaza kuwa tarehe 7 Julai ya kila mwaka kuwa ni siku ya Kiswahili duniani. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, vilevile Serikali imefanikiwa kushawishi Jumuiya ya Maendeleo ya Kusini mwa Afrika (SADC), Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC) na Umoja wa Afrika (AU), kuamua kutumia Kiswahili kama lugha rasmi ya mikutano na majadiliano. Hatua hiyo, inatupatia fursa muhimu ya kukuza na kutangaza utamaduni wetu nje ya nchi. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, lugha ya Kiswahili hainabudi kuwa chachu ya kukuza ajira kwa wakalimani, walimu wa ngazi zote, mauzo ya vitabu, filamu na aina nyingine za sanaa. Nitoe wito kwa Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo, Wizara ya Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki, Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia na Balozi zetu nje kuja na mikakati maalumu ya kukiendeleza Kiswahili hususan nje ya mipaka ya Tanzania ikiwemo kufungua madarasa ya kufundisha kiswahili. Imarisheni ushirikiano na wadau binafsi wenye kuendesha vituo vya kiutamaduni ambavyo pia hufundisha Kiswahili.

Mheshimiwa Spika, uhifadhi wa Ngorongoro; itakumbukwa kuwa wakati wa mkutano huu kuliibuka mjadala kutoka kwa Waheshimiwa Wabunge kufuatia mapendekezo ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii yaliyoitaka Serikali kuharakisha mchakato

wa kufanya tathmini ya kina kuhusu mfumo wa matumizi ya ardhi katika Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro ili kuendana na hali halisi iliyopo sasa.

Mheshimiwa Spika, michango ya Waheshimiwa Wabunge kwenye eneo hili ilionesha umuhimu wa kuchukua hatua stahiki ili kuifanya Hifadhi ya Ngorongoro kuwa endelevu na kuzingatia maslahi mapana ya nchi yetu. Kwa upande mwingine Mheshimiwa Rais alitoa maelekezo kuhusu uhifadhi wa Ngorongoro na alituelekeza sisi wasaidizi wake kupata maoni na kuona namna bora ya kushughulikia suala hili. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, tarehe 14 Februari, 2022 nikiambatana na Mawaziri wa sekta mtambuka nilikwenda kwenye mji wa Waso, Loliondo na kuzungumza na wananchi kuhusu changamoto ya ongezeko la watu na mifugo katika eneo la Loliondo na Ngorongoro. Aidha, jana tarehe 17 Februari, 2022 nilikwenda Ngorongoro na nimefanya mazungumzo na wadau wa eneo hilo. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, ziara hizo ni sehemu ya utekelezaji wa maelekezo ya Mheshimiwa Rais sambamba na maoni na ushauri uliotolewa na Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Adhi, Maliasili na Utalii kwa Serikali kuhusu uhifadhi wa maeneo ya Loliondo, Ngorongoro na Sale iliyopo kwenye Wilaya ya Ngorongoro.

Mheshimiwa Spika, nitumie fursa hii kulieleza Bunge lako tukufu kuwa mazungumzo na wananchi wa maeneo hayo yamekwenda vizuri kwa mafanikio makubwa. Wananchi hao wameonesha kutambua umuhimu wa uhifadhi na kuahidi kwamba wako tayari kushirikiana na Serikali kutafuta suluhu dhidi ya changamoto inayotokana na ongezeko hilo la watu, mifugo na ujenzi wa makazi holela na shughuli nyingine zinazoweza kuathiri uhifadhi. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, ili kulinda eneo la ushoroba wa wanyama Loliondo lenye ukubwa wa kilometa za mraba 1,500 ambalo kwa sasa halikaliwi na mtu na ni ushoroba wa

nyama ambalo mipaka yake haijafahamika vizuri, sasa eneo hilo litaweza alama ili kuwezesha jamii na wahifadhi wote kwa pamoja kuwa na uelewa wa pamoja ili waweze kulisimamia. Eneo hilo ni muhimu zaidi kwa ajili ya mapito na mazalia ya wanyama. (Makofi)

Aidha, kwa eneo litakalobaki la kilomita za mraba 2,500 wananchi wanaendelea na shughuli zao ikiwemo makazi, ufugaji na kilimo pale ambako kinafaa. Serikali itaendelea kuboresha malisho na miundombinu ya maji kwenye maeneo ya vijiji vya wananchi pamoja na huduma nyingine kwa ajili ya matumizi ya binadamu na mifugo kwenye eneo hilo. Tayari uchimbaji wa visima 13 unaendelea kwenye maeneo mbalimbali kwa ajili ya mifugo na binadamu ili waweze wapate huduma hiyo ya maji.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Ngorongoro tunatambua kuwa idadi ya watu, ujenzi wa makazi holela na majengo ya kudumu na mifugo imeongezeka sana ndani y a h i f a d [illegible] uhifadhi wa misitu na wanyama utakwisha na hivyo utalii hautakuwepo.

Mheshimiwa Spika, hatua ya awali, ya mchango wa mawazo na ushauri wa nini kifanyike tumezungumza pamoja na jamii ya eneo hilo, hata hivyo hatua za awali za kukutana na wananchi kutoa elimu na kupata mawazo mengine umefanyika. Tumewafahamisha wananchi kuwa Serikali iko tayari kuungana nao katika uhifadhi, hata hivyo tumetoa fursa kwa wananchi ambao wanaona sasa upo umuhimu wa kuhama eneo hilo kwa hiari, na zoezi hilo litazingatia haki zote za binadamu kama ambavyo tumefanya kwenye maeneo mengine Serikali italipa gharama zote za wale wote walio tayari kuhama kwa hiari yao. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, niendelee kusisitiza kuwa wananchi wanaotaka kuhama kwa hiari wasizuiwe na watu wengine wenye lengo la kukwamis*ha jitah*ada njema zinazochukuliwa na *Serika*li katika kulinda urithi huu wa dunia. Wananchi wa Ngorongoro walio tayari kuhamia maeneo

mengine kwa hiari yao, wakajiandikishe kwa Mkuu wa Wilaya ya Ngorongoro, kwa Mkuu wa Wilaya ya Karatu, kwa *Mhifa*dhi Mkuu na pia Ofisi ya Mkuu wa Mkoa na watapata ushirikiano wote unaohitajika. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nyote mtakubaliana nami kuwa jukumu la kulinda na kuhifadhi maliasili tulizonazo ambazo tumejaaliw**a** na Mwenyezi Mungu *ni la* kila mmoja wetu ili kuhakikisha kuwa maliasili hizo zinalindwa na kuwa endelevu kwa ajili yetu na vizazi vijavyo. Serikali itaendelea kushirikiana na wananchi na wadau wote katika kuhakikisha kuwa rasilimali zilizopo nchini zinalindwa, zinahifadhiwa na kuwa *endele*vu kwa manufuaa ya Watanzania na kwa Taifa kwa ujumla.

Mheshimiwa Spika, sanaa na michezo ni miongoni mwa shughuli zinazopata mafanikio makubwa hapa nchini. Kwa upande wa sanaa ya muziki ninamshukuru Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan - Rais wa Jamhuri wa Muungano Tanzania kwa kutoa miongozo yenye kuwanufaisha wasanii sasa nchini katika *kusimami*a hakimiliki na hakishir*iki za* wabunifu. Maelekezo yake yameanza kuzaa matunda baada ya hivi karibuni Chama cha Hakimiliki Tanzania (COSOTA) kuratibu ugawaji wa mirahaba kwa wasanii wa fani ya muziki ambao kazi zao zinaendelea kutumika kwenye vituo vya redio na television mbalimbali hapa nchini. (*Makofi)*

Mheshimiwa Spika, jumla ya shilingi milioni 312.29 zimegawanywa kwa wasanii 1,123 wa ndani na nje ya nchi ambao kazi zao 5,924 zilitumika hapa nchini na nje ya nchi. Huu ni mwanzo tu wa mpango wa kukusanya fedha hizo (mrahaba huo) na kugawa kwa wasanii husika. Serikali inaendelea na kuwahimiza wabunifu wote kusajili kazi zao na kutoa taarifa sahihi za umiliki wa manufaa ya hakimiliki na hakishiriki ili wasipoteze haki zao.

Mheshimiwa Spika, aidha, tutawakumbusha watumiaji wote wa kazi za ubunifu ku***h***usu wajibu wao wa kisheria wa kulipia mirabaha ili kulinda maslahi ya wabunifu wetu hapa nchini.

Mheshimiwa Spika, Serikali inaendelea na kusimamia masuala ya hakimiliki na hatishiriki za wasanii wetu na wabunifu ili kulinda maslahi yao, kuchochea uzalishaji wa kazi bora, kukuza ushindani wa kibiashara katika fani hizo, kuhamasisha na kuibua vipaji kwa lengo la kukuza ajira kwa vijana walio wengi na hatimaye kukuza vipato binafsi na kwa Taifa letu kwa ujumla.

Kw***a*** upande wa michezo nitumie fursa hii kuipongeza timu ya michezo ya Bunge yaani Bunge Sports Club kutokana na ushindi mkubwa ulioupata Bunge letu katika michuano ya Mabunge ya Jumuiya ya Afrika Mashariki iliyofanyika jijini Arusha kuanzia tarehe 7 hadi 14 Desemba, 2021. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, katika michuano hiyo, Bunge Sports ilifanikiwa kubeba vikombe vya nafasi ya kw*anza vinan*e na kuibuka mshindi wa jumla. Pia katika mchezo wa kutembea kwa kasi tulipata nafasi ya pili tukiwa na mshiriki nambari moja ambaye ni Mheshimiwa Dkt. Tulia Ackson. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, makofi yalikuwa mengi, hawakunisikia naomba nirudie tena, washindwe. (Kicheko)

Mheshimiwa Spika, mchezo wa kutembea kwa kasi nao tuliweza kupata nafasi ya pili baada ya mshindi wet**u** wa Afrika Mashariki Dkt. Tulia Ackson aliyetuletea kombe na kikombe hiki tunakipata kwa miaka mitatu mfululizo na mshiriki huyo huyo. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, napenda nitumie nafasi hii kuwapongeza sana Waheshimiwa Wabunge kwa ushindi mnono na heshima kubwa mliyotuletea kwenye Bunge letu la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kutuletea v*ikombe vy*ote vinane, lakini pia tunampongeza sana Mheshimiwa Spika Dkt. Tulia Ackson kwa kutuletea kikombe cha kutembea kwa kasi Afrika Mashariki. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, pamoja na pongezi hizi niendelee kuwahimiza Waheshimiwa Wabunge wenzangu kuendelea

na uratibu wa mazoezi il*i* kuweka miili yetu na viwango vyetu sawa kabla ya michezo ijayo kwa msimu ujao ambao ni wa mwaka huu ambako tutakwenda kushiriki pale pote ambako pataelekezwa. (Makof*i)*

*Mhe*shimiwa Spika, nitumie fursa hii pia kuwapongeza wanamichezo na wadau mbalimbali *wa michez**o*** ambao wanachangia sana maendeleo ya michezo hapa nchini kuendelea kuimarika. Mashirika, vilabu na wad*au mbal*imbali wameendelea kujitokeza *kudh*amini na kuifanya mi*chezo* ipae kitaifa na kimataifa. Nchi yetu imeendelea kupata heshima kubwa ikiwemo mataifa mengi kufuatilia mwenendo wa michezo yetu. Vilabu na timu moja moja zime*endelea ku**li***tangaza taifa letu kwa uwakilishi wao, naiagiza Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo kufuatilia kwa karibu mwenendo mzima wa utamaduni wetu sanaa zetu na michezo yetu kwa ujumla ili tuendelee kupata mafanikio makubwa zaidi kuliko ilivyokuwa sasa.

Mheshimiwa Spika, aidha, nazitakia kila la kheri timu zetu ambazo kwa sasa zinatuwakilisha katika mashindano ya kimataifa timu ya Taifa ya Wanawake ya Mpira wa Miguu ambayo pia inaendelea kufanya vizuri pia timu yetu ya Simba Sports Club. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, naomba nirudie; aidha, ninazitakia kila la heri timu zetu ambaz***o*** kwa sasa zinatuwakilisha katika mashindano ya kimataifa; Timu ya Taifa ya Wanawake ya Mpira wa Miguu na timu ya Simba Sports Club, Mabingwa wa Ligi Kuu kwa kuanza vyema katika mashindano ya CAF Confederation Cup na tunawatakia kila la kheri kwa mchezo wao ujao wa siku ya Jumapili na michezo ijayo kuzidi kulitangaza Taifa letu. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, nikiwa nakaribia kuhitimisha naomba nitoe maeneo ya msisitizo, wakati nikielekea kuhitimisha hotuba hii maeneo yafuatayo yana msisitizo wake hasa kwenye maeneo ya Sensa ya Watu na Makazi na tahadharý dhidi ya UVIKO-19.

Mheshimiwa Spika, mwezi Agosti mwaka huu nchi yetu itaendesha zoezi la sensa ya watu wa makazi wenye lengo la kukusanya, kuchakata, kuchambua na kukusanya taarifa za kidemografia, kiuchumi, mazingira n*a kijamii* za watu wote wa makazi yao katika nchi kwa **k**ipindi maalumu. Taarifa hizo ni muhimu kat**i**ka kupanga na kutekeleza mipango ya maendeleo ya kiuchumi na kijamii kwa Taifa letu.

Mheshimiwa Spika, sensa ya mwaka huu ni ya kipekee kwa kuwa inahusisha sensa ya makazi, hivyo katika utekelezaji wa zoezi hili la sensa ya watu na makazi Serikali imeanza ku*simika mfu*mo wa anuani za makazi na postikodi, mfumo huu utagharimu shilingi bilioni 28 na kukamilika mwezi Mei, 2022. Ni sehemu muhimu katika kufanikisaha sensa ya watu na makazi itakayokamilika mwezi Agosti 2022.

Mheshimiwa Spika, nitumie nafasi hii pia kuwasisitiza Wakuu wote wa Mikoa kusimamia zoezi hili na kuhakikisha inatekelezwa katika mfumo wa operation ili likamilike mwishoni mwa mwezi Mei, 2022 na kuwezesha utekelezaji wa sensa ya watu wa makazi mwezi Agosti, 2022.

Mheshimiwa Spika, taadhari juu ya UVIKO-19, nitumie nafasi hii kuendelea kusisitiza kupitia Waheshimiwa Wabunge wenzangu na Watanzania kwa ujumla kuwa licha ya hali ya UVIKO-19 kuendelea kuwa shwari, tudumu na tahadhari za ugonjwa huo k*wa kufata* maelekezo yanayotolewa na Wizara ya Afya na kuchanja. Kama tulivyokwishafahamisha chanjo inapatikana maeneo yote nchini na zoezi hili linaendeshwa kwa hiari.

Mheshimiwa Spika, sasa nihitimishe hotuba yangu hii fupi kwa kumshukuru Katibu wa Bunge, wasaidiazi wake, na watumishi wote wa Bunge kwa huduma nzuri na msaada mkubwa tulioupata wakati wa kipindi chote tulichokuwa tukitekeleza majukumu yetu ya *Mkutano wa* Sita wa Bunge letu la Kumi na Mbili. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, vilevile niwashukuru Viongozi na watendaji wa Serikali na taasisi zake kwa kufanikisha shughuli

zilizopangwa kwenye Mkutano huu wa Sita wa Bunge la Kumbi na Mbili kwa umahiri mkubwa weledi, ufanisi mkubwa umeweza kujibainisha. Kipekee kabisa nawashukuru wanahabari kwa uchambuzi mzuri wa hoja na mwenendo mzima wa Bunge na kuwahabarisha wananchi.

Mheshimiwa Spika, natoa shukrani za kipekee kwa vyombo vya ulinzi na usalama kwa huduma nzuri kwa washiriki wa Bunge hili, pia nitakuwa mchoyo wa fadhila iwapo sitawashukuru madereva wetu waliotuhudumia wakati wote tukiwa hapa Bungeni na niendelee kuwatakia kila kheri katika safari ya kurejea tulipotoka. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo ninaomba kutoa hoja kwamba Bunge lako tukufu liahirishwe hati tarehe 5 Aprili, 2022 siku ya Jumanne saa tatu kamili asubuhi katika ukumbi huu hapa Jijini Dodoma. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, sasa naomba kutoa hoja. (Makofi)

(Hoja ilitolewa iamuliwe)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, hoja imeungwa mkono na Wabunge wengi, karibia wote.

Mheshimiwa Waziri Mkuu tunakushukuru sana, sana, nilikuwa nasubiria makofi jamani mbona hayajaja au hamjaelewa. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, ahsante sana. Kwa utaratibu wetu sasa nitawahoji wanaoafiki hoja ya Mheshimiwa Waziri Mkuu wa *Jamhuri* ya Muungano wa Tanzania aliyoileta hapa kwetu leo.

(Hoja Iliamuliwa na Kuafikiwa)

SPIKA: Ahsante sana Waziri Mkuu kwa hotuba yako ambayo inatuhitimishia Bunge letu kwa kipindi hiki.

Katibu!

NDG. NENELWA MWIHAMBI, ndc – KATIBU WA BUNGE:

WIMBO WA TAIFA NA WIMBO WA JUMUIYA YA AFRIKA MASHARIKI

(Hapa Kwaya ya Bunge iliimba Wimbo wa Taifa na Wimbo wa Jumuiya ya Afrika Mashariki)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tukae.

Waheshimiwa Wabunge nadhani wale wali*oambiwa* washindwe kwa Waziri Mkuu...(Kicheko)

Waheshimiwa Wabunge, nichukue fursa hii Mheshimiwa Waziri Mkuu kwa hotuba yake aliyoitoa hapa Bungeni ambayo baada ya kuwahoji Waheshimiwa Wabunge mmeafiki kwa wingi wenu pamoja na kwamba nimesikia kama minong'ono hivi watu walitarajia tarehe ya mapema, lakini Mheshimiwa Waziri Mkuu hoja uliyoileta hapa imepita Waheshimiwa Wabunge nawashukuru sana kwa ushirikiano wenu ambao mmeuonesha kipindi chote cha Bunge hili na hasa Mkutano wetu huu pamoja na changamoto ambazo tulizokuwa nazo, mmefanya kazi kwa bidi, kwa uweledi mkubwa na kwa utaalamu wote mliokuwa nao pamoja na muda wa ulikuwa finyu kidogo safari hii. Kwa hiyo ninawapongeza sana. (Makofi)

Nichukue fursa hii kuwashukuru sana Wenyeviti wa Kamati kwa namna mlivyozisimami Kamati zenu kuhakikisha zinakamilisha kazi kama ambavyo ratiba yetu iliyokuwa inaonesha, ahsante sana kwa ush*irikiano* Wenyeviti wote na Makamu Wenyeviti kwenye Kamati mbalimbali. (Makofi)

Lakini pia nichukue fursa hii kuwashukuru sana Wen*yeviti wa* Bunge kwa kazi nzuri wali*oifanya y*a kusimamia shughuli za Bunge hapa tukishirikiana na wenyewe kwa sababu muda ulikuwa umebana wakati mwingine wanatakiwa kusimamia Kamati zao, lakini wakati huo huo kulisimamia Bunge, ninawashukuru sana kwa kazi nzuri.(Makofi)

Pia nichukue nafasi hii kumshukuru sana Naibu Spika kwa ushirikiano mkubwa aliouonesha, lakini pia kwa utayari wa kusimamia vikao hivi katika kipindi hiki ambacho mambo yalikuwa mengi na yeye alikuwa na majukumu ya kusimamia Kamati hapa na pale mpaka tulivyofanya uchaguzi. Kwa hiyo, tunakushukuru sana Mheshimiwa Naibu Spika kwa kazi nzuri.(Makofi)

Waheshimiwa Wabunge bila ushirikiano wenu hay***a*** yasingewezekana mmefanya kazi nzuri kama nilivyoanza nanyi kuwashukuru, lakini pia niwashukuru Ofisi ya Katibu wa Bunge ikiongozwa na Katibu wetu wa Bunge kwa ushirikiano mkubwa waliotuonesha na pia kwa utaalamu wao na weledi wao unatusaidia sisi Wabunge kufanya kazi zetu kwa ufanisi. Kwa hiyo, tunawashukuru sana Katibu wa Bunge pamoja na timu yako yote utufikishie salamu tunawashukuru sana.(Makofi)

Lakini pia wasaidizi wetu w*ote kwa sababu si*si wote hapa tuna wasaidizi kama alivyosema Mheshimiwa Waziri Mkuu tunawashukuru wote kwa kazi nzuri mnayoifanya, wasaidizi wa viongozi, wasaidizi wa Wabunge kila mtu sehemu *yake amemr*ahisishia kazi Mheshimiwa Mbunge kufanya *ile ambayo* tunaisifia leo, bila wao kuwepo maeneo husika ingekuwa mtihani. Kwa hiyo, tunawashukuru sana kila moja kwa nafasi yenu kwa namna ambayo mmeonesha ushirikiano.(Makofi)

Lakini pia wapiga kura wetu na wapiga kura wenzetu *kwa uvumi*livu wao maana tukiwa Dodoma wakipiga simu basi unasema niko Bungeni nitapiga baadaye, l*akini na* wao wanatuvumilia. Kwa hiyo, tuwashukuru pia na mawazo yao ambayo pia ambayo huwa wanatoa ili Waheshimiwa Wabunge tuwafikishie huku Bungeni, tunawashukuru na sasa tunarejea huko ili watupe mawazo yao wakati tunapokuja kwenye Bunge la Bajeti. (*Makofi)*

*K*wa hiyo tunawashukuru pia wananchi wenzetu kwa yote ambayo mnatupa ushirikiano na hasa kwa zile Kamati

ambazo mara nyingi zinahitaji kuwasikiliza wadau na wao huwa wanajitokeza, tunawashukuru sana sana. (Makofi)

Hivyo hivyo upande wa Serikali tunawashukuru sana kwa ushirikiano wenu katika maswali lakini mambo yote ambayo yanaletwa hapa Bungen*i na ninyi* mmeonesha ushirikiano mkubwa na ninavyosema Serikali ni ninyi mlioko Bungeni pamoja na wale mnaofanya nao kazi kwenye ofisi zenu kwa maana ya watendaji wakiongozwa na Makatibu Wakuu na wote ambao mnashirikiana nao, tunashukuru kwa sababu wanarahisisha kazi zenu mnazozileta hapa Bungen*i na kip*ekee kabisa tunamshukuru Mheshimiwa Rais ambaye yeye ni sehemu yetu hapa Bunge. (Makofi)

Tunamshukuru na yeye kwa ushirikiano mkubwa anaotupa hapa na pale na kwa ukubwa huo basi Serikali nzima tunaishukuru kwa ushirikiano na kila mmoja anayehusika katika kuhakikisha Bunge linafanya kazi yake vizuri na nikisema Serikali pamoja na kwamba kuna wengine ambao ni watendaji na huwa hawaingii popote kama hawakuwa Bunge basi wako huo upande mwingine na Mahakama pia tunawashukuru kwa ushirikiano. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, kabla sijaahirisha Bunge niseme jambo mmoja, umeendelea kuwepo labda niite upotoshaji wa hii hoja ambayo Mheshimiwa Waziri Mkuu nimshukuru sana ameisistiza vizuri sana kwenye hotuba yake. Mimi ninataka kusisitiza si kwa maana ya kuongeza jambo, lakini kwamba taarifa ama hotuba ya Mheshimiwa Waziri Mkuu imeonesha mwelekeo wa Serikali kwenye hoja ya maeneo ya Loliondo, lakini pia *hoja ya maeneo ya* N*gorongoro.* (Makofi)

Sasa kuna kuwa na taarifa za upotoshaji kama vile Bunge limeshatunga sheria, Bunge limeshapitisha sheria, wale watu wanaondolewa wapi mmemsikia Mheshimiwa Waziri Mkuu, kwa sasa alichok*isema Mheshimiwa W*aziri Mkuu na sote tumemsikia hapa kwamba wananchi wenye uta*yari wa kuhama kwa hi*ari wanaweza kuanza kuchukua hizo hatua sasa na Serikali itafanya utaratibu mzuri ili hao wananchi haki

zao zote ziweze *kutunz*wa, lakini pia kupewa hayo maeneo ambayo Serikali itaona yanafaa kwa wale wenye utayari. Hayo mengine ambayo watu kama wanatanguli mbele hivi yaondoke kabisa kwa sababu upotoshaji huo **h**aufai wa kuonyesha kwamba pengine Bunge limefanya maamuzi fulani ambayo haijafanya. (Makofi)

Mapendekezo yanapotolewa ni mapendekezo mpaka hatua zitakapochukuliwa na sheria itakapotungwa watu wote watajua sheria imetungwa wala hakuna kificho kwenye suala hilo. (Makofi)

Kwa hiyo, tuache huu upotoshaji unaoendelea, tumeshasikia Serikali imesema Bungeni kuhusu jambo hili na sidhani kama tutataka kuendelea kuvuta zaidi ya hapo ambapo Mheshimiwa Waziri Mkuu ameeleza na sisi kama viongozi tuwe sehemu ya kuwahelimisha wananchi, lakini pia kuwaweka wananchi wetu katika mazingira ambayo hakutakuwa na taharuki ambayo haina msingi wowote.

Ninyi mmemuona Waziri Mkuu ameshakwenda huko mara mbili kuonesha kwamba Serikali inataka kufanya jambo hili vizuri wananchi wanasikilizwa, wanatoa mawazo yao basi tutafika sehemu nzuri wala tusiwe na wasiwasi, wananchi wa Loliondo na wale wa Ngorongoro na sisi viongozi tuwe sehemu ya utatuzi wa hii changamoto na siyo sehemu ya hi*i changam*oto. Kwa maana ya kwamba tuwasaidie wananchi wetu wenye utayari basi tuwaelekeze wapi waende na wale wasio na utayari basi watasubiri utaratibu mwingine kama utakuwepo. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, ninayo matangazo hapa, tangazo la kwanza linatoka kwa Katibu wa Bunge, Waheshimiwa Wabunge mnatangaziwa kwamba Chuo cha Uhasibu Arusha yaani Institute of Arusha Accountancy wapo kwenye viwanja vya Bunge leo siku ya tarehe 18 Februari, 2022 kutangazwa huduma zinazotolewa na chuo hicho; miongoni mwa kozi wanazotoa ni kozi ya mwaka kupitia mtandano yaani online course inayoitwa Masters in Business

Administration Leadership and Governance ambayo ni mahususi kwa viongozi mkiwemo Waheshimiwa Wabunge.

Aidha, chuo hiki kimefungua tawi lake hapa Dodoma Mtaa wa Mtendeni Jengo la Bima na Waheshimiwa Wabunge mnatanga*ziwa kwam*ba huduma hizo zinatatikana hapo. Kwa hiyo, wale ambao wana fursa kidogo ya kuweza kupata muda wa kujisomea maadamu hii kozi inafundishwa kwa njia ya mtandano basi mnaweza kujiandikisha huko ili muendelee kuongeza vyeti kama ambavyo watu tunaendelea kuongeza vyetu humu ndani na wengine ôunaweza tusipate fursa ya kupewa zile heshkma, heshima, owa hiy• kama ukiona hujaitwahitwa kule kwenye heshkma unaelekea huku Ambako inabidi uvute msUli kidogo. (Makofi/ Kicheko)

Kwi hiyo, chuo ki0o hapa kwa ajili ya kufanya zoezi hilo. na hivyo mnaweza kwend! kutelbelea ili"mjifunze Zaidi katika viwanja hivi vya Bunge. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, liko tangazo pia lingine kutoka *kwa Katibu* wa Bunge na hili linatoka Wizara ya Maliasili na Utalii, wanawatangazia Waheshimiwa Wabunge wote kwamba kuelekea kilele cha Maadhimisho ya Siku ya Wanawake Duniani imeandaa safari ya kutembelea Hifadh*i ya Ngoro*ngoro kuanzia tarehe 5 mpaka 6 Machi, 2022*. Aidha,* w*adau wote nchini wanahimizw***a kuung**ana na Wizara ya Maliasili kutangaza vivutio vilivyoko kwenye maeneo yao au maeneo yenu Waheshimiwa Wabunge. Lakini pia wananchi wanaalikwa kumuunga mkono Mheshimiwa Rais kwa kutangaza u*talii wa n*chi hii kwa sababu Waheshimiwa tukienda huko basi vyombo vya Habari vitasema tumetembelea wapi na wapi na sisi tumekuwa tumemuunga mkono Mheshimiwa Rais katika kuhakikisha tuna*tangaza vivutio vilivyoko nchi*ni **hata v**ile ambavyo Mheshimiwa Rais hakupata nafasi ya kuvipitia wakati wa royal tour. (Makofi)

Sasa hapa kun**a simu zimewekwa labda *niz*itaje kwa wale ambao watapenda kufanya hivyo; 0766254433; simu nyingine ni 07***54744300 na namba nyingine ni 0789141711.*

*Sasa niliuliza kwamba hili tangazo Waheshim***iwa Wab**unge tunapelekwa mahali hivi, lakini nikataarifiwa kwamba inabidi kuchangia gharama kidogo na hizo ghar*ama ni kam*a ifuatavyo; kwa mtu mmoja kama atalala hoteli ya nyota tano ni shilingi 350,000; kwa mtu mmoja kama atalala hotel ya nyota nne ni shilingi 280,000; na kama atalala ya nyota mbili shilingi 150,000 na kama hatalala kabisa lakini atataka kushiriki kwenye kwenda kutembela huko Ngorongoro atalipa shilingi 120,000.

Sasa hii fedha inahusu ama ni pamoja na usafiri, malazi, chakula, fedha ile kama inayolipwa kama tozo kule kwenye hifadhi, lakini pia kodi ya Serikali na yule mwongozaji.

Sasa hii safari tunavyosema usafiri siyo usafiri wa kutoka kila mtu alipo, ukishafika Arusha pale ulipofika wewe ndiyo watakufuata hapo na ndipo safari itakapo*anzia.*

Kwa hiyo, Waheshimiwa Wabunge nichukue fursa hii kuwatakiwa kila kheri tunapoelekea sehemu mbalimbali za majukumu ya Kibunge, lakini pia sehemu zetu za uwakilishi kwa maana majimboni, nawatakia safari njema, Mwenyezi Mungu awatangulie na Inshallah awarejeshe sa*lama. (Ma*kofi)

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kusema hayo naahirisha shughuli za Bunge mpaka tarehe 5 Aprili, 2022 saa tatu kamili asubuhi.

(Saa 12:40 Jioni Bunge Liliahirishwa hadi Siku ya Jumanne, Tarehe 5 Aprili, 2022 Saa Tatu Asubuhi)